

Special Education

DEDU506

L OVELY
P ROFESSIONAL
U NIVERSITY

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ

SPECIAL EDUCATION

Copyright © 2012
All rights reserved with publishers

Produced & Printed by
USI PUBLICATIONS
2/31, Nehru Enclave, Kalkaji Extn.,
New Delhi-110019
for
Lovely Professional University
Phagwara

ਸਲੇਬਸ
(SYLLABUS)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ

SPECIAL EDUCATION

ਉਦੇਸ਼:

ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ:

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਿਫ਼ ਕਰਵਾਉਣਾ।
2. ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਦਾਅਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।
3. ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

Objectives :

To enable the learners to :

1. To acquaint the learner with the historical perspective of special education
2. To promote in the learner an extensive purview of the knowledge about all exceptionalities and comprehend their inter-relatedness
3. To enable the learner to understand the policies and legislation in special Education in India.

Sr. No.	Content
1	Special Education: Concept , Nature, Objectives, Need , Scope & Types
2	Physically challenged: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Physically challenged, Preventions and teaching strategies
3	Visually impaired: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Visually impaired, Prevention and teaching strategies
4	Speech and Hearing impaired: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Speech and Hearing impaired, Preventions and teaching strategies
5	Mentally retarded: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Mentally retarded, Preventions and teaching strategies
6	Learning disabilities: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Learning disabilities, Prevention and teaching strategies
7	Gifted children: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Gifted children, teaching strategies
8	Backward and delinquent children: definition, types, characteristics, Identification, causes, problems of Backward and delinquent children, Preventions and teaching strategies

9	Policies and provisions: Constitutional Provisions for Group of Children with special learning Needs, Disability Act 1995, IED scheme, Inclusive education and Mainstreaming,
10	Apex Bodies on Special Education: RCI, NIMH, NIVH, NIOH, Rehabilitation of exceptional children: role of peers, role of family, role of community and role of government.

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ (Contents)

ਇਕਾਈ-1: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Special Education: Concept and Nature)	1
ਇਕਾਈ-2: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੋੜ (Special Education: Objectives and Need)	8
ਇਕਾਈ-3: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ (Special Education: Scope and Types)	15
ਇਕਾਈ-4: ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਦਗੁਣ (Physically Challenged: Definition, Types, Characteristics)	23
ਇਕਾਈ-5: ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Physically Challenged)	29
ਇਕਾਈ-6: ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ: ਰੋਕਥਾਮ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Physically Challenged: Preventions, Teaching Strategies)	45
ਇਕਾਈ-7: ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਦਗੁਣ (Visually Impaired: Definition, Types and Characteristics)	60
ਇਕਾਈ-8: ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Visually Impaired)	68
ਇਕਾਈ-9: ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪੰਗਤਾ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਨੀਤੀਆਂ (Visually Impaired: Preventions and Teaching Strategies)	75
ਇਕਾਈ-10: ਗੂੰਗਾ ਅਤੇ ਬੋਲਾ ਅਪੰਗਤਾ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਲੱਛਣ (Speech and Hearing Impaired: Definition, Types, Characteristics)	85
ਇਕਾਈ-11: ਗੂੰਗੇ ਅਤੇ ਬੋਲੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ (Identification, Causes, Problems of Speech and Hearing Impaired)	97
ਇਕਾਈ-12: ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਅਪੰਗਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Speech and Hearing Impaired: Preventions and Teaching Strategies)	107
ਇਕਾਈ-13: ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਸਦਗੁਣ (Mentally Retarded: Definition, Types, Characteristics)	119
ਇਕਾਈ-14: ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਮੱਸਿਆ: ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ (Identification: Causes, Problems of Mentally Retarded)	125
ਇਕਾਈ-15: ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ: ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ (Mentally Retarded: Prevention and Teaching Strategies)	133
ਇਕਾਈ-16: ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Learning Disabilities: Definition, Type, Characteristics)	144

ਇਕਾਈ-17: ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Learning Disabilities)	150
ਇਕਾਈ-18: ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Learning Disabilities: Prevention and Teaching Strategies)	162
ਇਕਾਈ-19: ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚੇ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਸਦਗੁਣ (Gifted Children: Definition, Types, Characteristics)	174
ਇਕਾਈ-20: ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Gifted Children)	182
ਇਕਾਈ-21: ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ: ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਨੀਤੀਆਂ (Gifted Children: Teaching Strategies)	187
ਇਕਾਈ-22: ਪਛੜਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Backward and Delinquent Children: Definition, Types, Characteristics)	193
ਇਕਾਈ-23: ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ, ਪਛੜਿਆ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Backward and Delinquent Children)	204
ਇਕਾਈ-24: ਪਛੜਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Backward and Delinquent Children: Preventions and Teaching Strategies)	215
ਇਕਾਈ 25 : ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸਦ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਸਦਾਂ (Policies and Provisions: Constitutional Provisions for Group of Children with Special learning Needs)	226
ਇਕਾਈ-26: ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 (Disability Act 1995)	237
ਇਕਾਈ-27: ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਯੋਜਨਾ (The IED Scheme)	244
ਇਕਾਈ-28: ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (Inclusive Education and Mainstreaming)	255
ਇਕਾਈ-29: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਿਖਰ ਇਕਾਈਆਂ: ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਅਤੇ ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. (Apex Bodies on Special Education: RCI and NIMH)	264
ਇਕਾਈ-30: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਿਖਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ: ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ., ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. (Apex Bodies on Special Education: NIVH, NIOH)	271
ਇਕਾਈ-31: ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ: ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਥੀਆਂ, ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Rehabilitation of Exceptional Children: Role of Peers, Role of Family)	276
ਇਕਾਈ-32: ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰਵਾਸ: ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Rehabilitation of Exceptional Children: Role of Community, Role of Government)	288

ਇਕਾਈ-1: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Special Education: Concept and Nature)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

- 1.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਣਾ (Concept of Special Education)
- 1.2 ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ (Adaptations and Modifications)
- 1.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Nature of Special Education)
- 1.4 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in India)
- 1.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)
- 1.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)
- 1.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)
- 1.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਹਦਾਇਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਜਾਂ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਹਨਾਂ ਲਈ ਖਾਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੋਜੇ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਜਮਾਤ ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੋਸ਼ਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ (1) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (2) ਸਕੂਲ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਖਾਸ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਮੈਡੀਕਲ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਔਖਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰਕੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਖਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾਪੂਰਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ। ਖਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਨੋਟ

1.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਣਾ (Concept of Special Education)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਹਦਾਇਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿੱਲਖਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੁੱਚਾ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਬੱਚੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਮੈਡੀਕਲ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਔਖਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਖਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।

ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੂਰਵ ਬਾਲਵਾੜੀ ਗਰੇਡ ਪੱਧਰ, ਕੁਝ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਤੀਸਰੇ ਗਰੇਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਰਕ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੈ:

- ਇੱਕ ਵਿਕਤੀਗਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਰਾਬਰ ਉਮਰ, ਗੈਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਵੇ (ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਅੰਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਬਰੇਲ (ਲਿਪੀ) ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਪੜਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣਾ)।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸਮਾਨ (ਸਧਾਰਨ) ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੈਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਪੜਾਉਣਾ ਪਰ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ)।
- ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋ:

- (i) ..... ਹਦਾਇਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿੱਲਖਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- (ii) ਹਰ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਹੀ ..... ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੁੱਚਾ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।
- (iii) ..... ਮੈਡੀਕਲ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਔਖਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਖਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,

1.2 ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ (Adaptations and Modifications)

ਹਿਦਾਇਤ ਨੂੰ ਵਿਕਤੀਗਤ ਬਣਾਉਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਿਦਾਇਤ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਕਰਕੇ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ
- ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕਦੇ ਕਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚ ਕਿ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਿ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਪੜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਕਿ ਉਮੀਦ ਹੈ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ, ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਨਾ ਸਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬੋਲ

ਨੋਟ

ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬਾਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਜਵਾਬ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਬ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਲਈ ਬਣੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

ਸੋਨੂੰ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਿਯਮਿਤ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਟੀਮ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਨੂੰ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਕੂਲ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

1. ਸੋਨੂੰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਛੋਟਾ ਮਿਲੇਗਾ।
2. ਸੋਨੂੰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੇ ਪਰ ਉਸਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਪੱਧਰ (ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ) ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ
3. ਸੋਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਰੀਖਿਆ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਨਿਰਧਾਰਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਜਾਂ ਪਰੀਖਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ।
- ਪਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੋੜ ਦੇਣਾ।

ਸਾਮਗਰੀ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

- ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਆਡੀਓ ਟੇਪ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਦੇਣਾ।
- ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੋਟਸ ਦੇਣਾ
- ਵੱਡੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ, ਬਰੇਲ ਅਤੇ ਸੀਡੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬਾਂ (ਡਿਜੀਟਲ ਪਾਠ) ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ।

ਹਿਦਾਇਤ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

- ਕਾਰਜ ਦੀ ਕਠਿਨਾਈ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ
- ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਘਟਾਉਣਾ
- ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ/ਸਾਥੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਉੱਤਰ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

- ਉੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੁਥਾਨੀ ਜਾਂ ਲਿਖਵਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ।
- ਲਿਖਤੀ ਕੰਮ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਾਧਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ।
- ਸੰਕੇਤਿਕ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣ, ਬਰੇਲ, ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਸਨੀਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ।

ਨੋਟਸ

ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਇਕ ਬਦਲਾਵ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਪਰਾਜਿਤ ਜਾਂ ਵਿਕਲਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

1.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Nature of Special Education)

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੋ ਮੁਢਲੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-

ਨੋਟ

ਸਟੇਪ ਦਰਜਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਗੈਰ ਦਰਜਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਵੈਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਿਕ, ਦਿਮਾਗੀ, ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਆਦਾਤਰ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲੀ ਕੈਰੀਅਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਪਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਨਾਮਾਂਕਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅਲਪ ਸੰਖਿਅਕ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਕਠੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਚਾਹੇ/ਜਾਂ ਸੰਰਚਨਾ ਚਾਹੇ ਨਿਯਮਿਤ ਦਰਜਾ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਵੱਖਰੀ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੈਰ ਦਰਜਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ - ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿਆਣੇ ਜਿਹੜੇ ਅਲੱਗ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਦਿਅਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗਵਾਂਡੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਫਾਸਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਇੰਸ, ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਨਕਸ਼ੇ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਾਰਜ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਉਮੀਦ (ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ) ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1960 ਤੱਕ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਤੇਜ਼ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਸਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦਾਵੇਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੈਡਰਲ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿਕਲਾਂਗ ਨੇ) ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫੈਡਰਲ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਯੋਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਵੀਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਯੂਰੋਪ ਆਏ ਸਕੈਨਡੀਨੇਵੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

2 ਅਨੇਕ ਵਿਕਲਪ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ: ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ..... ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੋਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।
 (ੳ) ਹਿਦਾਇਤ (ਅ) ਸਿੱਖਿਆ (ੲ) ਦਰਜਾ (ਸ) ਅਨੁਕੂਲਤਾ

- (ii) ..... ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਪੜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਕਿ ਉਮੀਦ ਹੈ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ। ਨੋਟ
 (ੳ) ਕਾਰਜ (ਅ) ਤਬਦੀਲੀ (ੲ) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (ਸ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ
- (iii) ..... ਤੱਕ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਤੇਜ਼ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਸਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 (ੳ) 1970 (ਅ) 1980 (ੲ) 1960 (ਸ) 1990
- (iv) ਕੁਝ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ..... ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਕਠੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
 (ੳ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ (ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (ੲ) ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ (ਸ) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

1.4 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in India)

ਆਜਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧਜੀਵੀ ਖਰਾਬੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਮਾਗੀ ਅਵਿਕਸਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸੀ। ਆਜਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦਾਨ ਤੋਂ ਹੱਕ ਤੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇਣਾ ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਪਰ ਸਹਾਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਥਾਪਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਵੈ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਦਾਰੇ ਹਨ:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਰਿਸ਼ਟੀ-ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਣਨ-ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ, ਹੱਡੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ। ਵਿਕਲਾਂਗ - ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਥਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਨ ਪੁਨਰਵਾਸ ਲਈ ਦੋ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10 ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਰੱਖ ਕੇ ਜਿਲਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ (DRC) ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਡੀ ਆਰ ਸੀ ਦੀ ਜਨਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਚਾਰ ਖੇਤਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ (1986) ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘੁਮਾਉਦਾਰ ਮੁਕਾਮ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਅੰਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

- ਹਲਕੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਧਾਰਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਗੰਭੀਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਿਲਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਅਵਸਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਨਰਭਵਿੰਨਿਆਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;
- ਸਾਰੇ ਸਵੈੱਛਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੱਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 37 ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 3 ਬੀ. ਐਫ. (RCI) ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ( ), ਸਾਮਾਜਕ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਾਂਵਿਧਿਕ ਅਦਾਰਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ

ਨੋਟ

ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਲਾ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (DPEP) ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣੀਕਰਣ ਕਰਨ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਿਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਡੀਪੀਈਪੀ (DPEP) ਮੁੱਢਲੇ ਪੱਧਰ (ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ) ਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਸਿਖਿਅਕ ਤਿਆਰੀ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਓਪਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1,100 ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਟਾਸਕ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਖਾਣ ਕਰੋ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

3 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਗਲਤ ਚੁਣੋ:

- (i) ਆਜਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧਜੀਵੀ ਖਰਾਬੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।
- (ii) ਜਿਲਾ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣੀਕਰਣ ਕਰਨ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਹੈ।
- (iii) ਅੱਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 40 ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 3 ਬੀ. ਐਡ. ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ।
- (iv) ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 500 ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

1.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਹਿਦਾਇਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਜਾਂ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਰਲੇ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਇਸਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਦਲਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਕਿ ਉਮੀਦ ਹੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਰਧਾਰਨ, ਸਾਮਗਰੀ, ਹਿਦਾਇਤ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਓਹ ਖੇਤਰ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਇਹ ਇਕਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਲਈ ਚਾਰ ਸਿਖਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਚੰਗੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
  - (i) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਰਿਸ਼ਟੀ-ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
  - (ii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਣਨ-ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ, ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
  - (iii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੱਡੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸੰਸਥਾਨ, ਹੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(iv) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੰਸਥਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੋਟ

- ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10 ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਲਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ (DRC) ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
- ਹਲਕੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਧਾਰਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ, ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ, ਵਿਅਵਸਾਇਕਤਾ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਗੈਰਾ ਇਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਕ ਹਨ।
- ਇਸ ਵਿੱਚ 37 ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 3 ਬੀ. ਐਡ. ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ।
- ਜਿਲਾ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (DPEP) ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣੀਕਰਣ ਕਰਨ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1,100 ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

1.6 ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਅਨੁਕੂਲਤਾ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ।
- ਤਬਦੀਲੀਆਂ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਦਲਾਵ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਤਰੀਕਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ : ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰਕ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ

1.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਦਾ ਵਖਾਣ ਕਰੋ।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਸੰਸਥਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ?
4. ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਕ ਦੱਸੋ।
5. ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਹਨ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (ii) ਵਿਲੱਖਣ (iii) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ
2. (i) ਓ (ii) ਅ (iii) ਬ (iv) ਓ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗਲਤ (iv) ਗਲਤ

1.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ : ਲੌਰਾ ਰੋਬਰਟਸਨ, ਸਕਾਟ ਐਫ. ਜੋਨਸਨ, ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ, ਐਲਨ ਡਬਲਿਉ ਬਰੂ, ਐਨ ਸੀ ਐਸ ਪੀ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ. ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਏਮ.ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀ.ਪੁਲੇਨ, ਪਿਅਰਸਨ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-2: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੋੜ (Special Education: Objectives and Need)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

2.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of Special Education)

2.2 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (Individualized Education Programs)

2.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.) (Special Education Needs (SEN))

2.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ.) (Special Educational Needs and Disability Act (SENDA))

2.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਤਾ (Disability as a Category of Special Educational Needs)

2.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

2.7 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

2.8 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

2.9 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਮਝਾਉਣ ਕੀਤੀ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਨ ਲਈ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਉਹ ਖੇਤਰ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚਾ ਸਾਲ ਭਰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਿਅਕ, ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਨਿਗਰਾਨੀ, ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ, ਸਿਖਿਅਕ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ, ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਾਪ, ਗਰੇਡ, ਮਾਨਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਰੀਕਸ਼ਣਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕ ਕੰਮ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਪਚੇਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਰਕਾ ਸਮਰਪਤ ਹੈ। ਲਕਸ਼ ਸਿਧਾਂਤਕ, ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਕੌਸ਼ਲਾਂ, ਸੁਭਾਅ, ਪਰਾਮਰਸ਼, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾਲ ਨਿੱਬੜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਗੁਣੀ ਹਨ, ਉਹੋ ਆਪਣੇ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਾਰਥੀ ਦੀ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ

ਨੋਟ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਾਰਣ ਜੋ ਓਹ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਓਹਨਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਠੇਠ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਕਰਮਕ ਹਾਲਤ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਹੱਦ ਬੰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਧਾਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਜੇਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰੇਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਓਹਨਾ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਅਪਾਹਜਪਨ ਹਾਲਤ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਵੀ। ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੱਖ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜੋਡੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਨੁਭਵ ਹੋਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਵਿਧ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਿਸ਼ਕ੍ਰਿਤ ਲੜੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹਰ ਵਿਕਲਾਂਗਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਪਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ “ਸਧਾਰਨਤਾ” ਅਤੇ “ਅਸਧਾਰਨਤਾ” ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of Special Education)

1. ਟੋਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹਿਤ (ਮਾਪੇ) ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰੂਗੀ।
ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਝਲਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਿਅਕ ਵੱਲੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼/ਉਦੇਸ਼ ਤੈਅ ਹੋਣਗੇ।
3. ਸੁਭਾਅ ਲਕਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹਲਕੇ ਸੁਭਾਅ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੁਭਾਅ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਵੈਕਤੀਕ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਜਨਾ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
4. ਹੋਰ ਲਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁਦਾਇਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ, ਕੌਸ਼ਲਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਬੱਚੇ ਜਿੰਨਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਅਵਸਾਇਕ, ਭਾਸ਼ਣ, ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਇਲਾਜ ਹੈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਵੀ ਇਹਨਾ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਨਗੇ।

ਨੋਟਸ

ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਓਹਨੂੰ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਲਕਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ

2.2 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (Individualized Education Programs)

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਆਈ.ਈ.ਪੀ.) ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਗਰਾਨੀ ਉਪਕਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਲਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਣ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਨੋਟ

- ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੌਜੂਦਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ;
- ਅਲਪਕਾਲ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਸਹਿਤ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਲਕਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ;
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ;
- ਬੱਚੇ ਲਈ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਹੱਦ;
- ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਆਸ਼ਿਤ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਈ ਤਾਰੀਖਾਂ;
- ਉਪਯੁਕਤ ਉਦੇਸ਼ ਪੈਮਾਨਾ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ, ਚਾਹੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ, 16 (ਅਤੇ ਜੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਛੋਟੇ) ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਕਰਮਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਦੀ ਉੱਸਰਨਾ ਕਰਨ ਲਈ 30 ਕੈਲੇਂਡਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਤਾਰੀਖ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਆਈ.ਈ.ਪੀ., ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਪਯੁਕਤ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰੜ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਇੱਕ ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ:

- (i) ਸੁਭਾਅ ਲਕਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹਲਕੇ..... ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਹਨ।
- (ii) ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ.....ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਕਰਮਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ..... ਹੈ।
- (iv) ਆਈ.ਈ.ਪੀ..... ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨਾ ਕਿ ਬੱਚਾ ਖਾਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੇਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ।

2.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜਰੂਰਤਾਂ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.) (Special Education Needs (SEN))

ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜਰੂਰਤਾਂ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤੁੱਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜਰੂਰਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਸੌਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੇ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਾਧੂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ:

- ਸਿਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ- ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੌਸ਼ਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ
- ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ - ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਵਿਅਸਕਾਂ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਠੀਕ ਵਰਤਾਓ
- ਖਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਕਠਿਨਾਈਆਂ- ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਾਈ, ਗਿਣਤੀ ਕੰਮ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਾਲ

ਨੋਟ

- ਸੰਵੇਦੀ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ- ਮਸਲਨ ਸੁਣਨਾਂ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁਰਬਲਤਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ
- ਸੰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ- ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਜਾਂ ਦੁਸਰੇ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਜਾਂ ਸਿਹਤ ਦੀ ਹਾਲਤ - ਜੋ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਵੱਖ ਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਤਰੱਕੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਵਲੋਂ ਉਹ ਸਭਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਅਕ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਧੀਮੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਠਿਨਾਈ ਲਈ ਵਾਧੂ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਅਲੱਗ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੁਭਾਅ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਕਠਿਨਾਈ ਸੀ। ਸਮੁੱਚੇ 8% ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਭਾਰ ਦੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਸੰਵੇਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਲੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2.4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ.) (Special Educational Needs and Disability Act (SENDA))

ਜਦੋਂ ਅਪਵਰਜਨ ਦਾ ਸ਼ੋਖਮ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਪਾਠ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਵਰਣਨਕਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭੁਤਵ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਧਾਈ ਢਾਂਚੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬਲਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ ਨੇ ਦੋ ਸੰਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਤੀਸਪਰਧਾ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਨੀਤੀ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੜਬੜੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਤੁਕੜਾ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਤਮਕੋਂਦਰਿਤ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ (ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਡੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਾਪਿਆਂ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਧਿਕਾਰ ਏਜੇਂਡੇ ਵਲੋਂ ਜੋੜਾ ਕਿ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਅਕਸ਼ਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਗਰੀਬੀ, ਹਾਨੀ, ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਬਾਈਕਾਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਰਬਲਤਾ ਜਾਂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਸਗੋਂ ਪਰਿਆਵਰਣ ਬਾਧਾਵਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਉਪਜੀ ਹੈ।

ਡੀ.ਡੀ.ਏ. ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਆਸ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਸਰਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਬਾਹਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਤਪਾਦ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡੀ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਤੇਹਤ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਇਸ ਇੰਟੈਕਟਿਵ ਮਾਡਲ ਵਲੋਂ ਤੋਂ ਉਪਜਨਾ ਸਾਰਵਭੌਮਿਕ ਡਿਜਾਇਨ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ

ਨੋਟ

ਵੱਧਦੀ ਰੁਚੀ ਸੀ।

ਸਿਖਣ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਭਿੰਨਤਾ ਲਈ ਸਾਰਵਭੌਮਿਕ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਲਈ ਪੂਰੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਅਢਕਵੇਂ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕੋਰਸ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ (ਚੱਕਰਵਰਤੀ) ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਨੋਟਸ ਅਪਾਹਜਤਾ ਭੇਦਭਾਵ ਐਕਟ (ਡੀ.ਡੀ.ਏ.) ਨੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਡਲ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਗਲਤ ਚੁਣੋ:

- (i) ਇੱਕ ਆਈ.ਈ.ਪੀ., ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਅਪਾਹਜਤਾ ਭੇਦਭਾਵ ਐਕਟ (ਡੀ.ਡੀ.ਏ.) ਨੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਡਲ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- (iii) ਬੱਚੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿਖਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਹੀ ਦਰ ਅਤੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2.5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਤਾ (Disability as a Category of Special Educational Needs)

ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ (ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ.) ਨੂੰ ਦੋ ਅਲੱਗ ਵੈਚਾਰਿਕ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਹਾਵੀ ਹੈ। ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਵਾਕਫ਼ਤਾ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਢਾਂਚਾ ਪੇਸ਼ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬੌਧਿਕ ਸਹੂਲਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੀਅਰਸਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਆਧਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮੀਖਿਅਕ ਕਰ ਕਿ ਦੱਸਦਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਥੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਵੱਖਰਾ ਵਿਦਿਅਕ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਨਤਿਜੇਆਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪ ਸਮੂਹ ਹਨ।

ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਲੇਬਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕਾਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਕ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਮ ਘਟਣਾਂ ਵਾਲੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਿੱਲਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਨ, ਮਤਲਬ ਕਿ ਬੱਚੇ ਜਿੰਨਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਓਹੋ ਜਿੰਨਾ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹੈ, ਕਿ 14-19 ਕੋਰਸ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਡੀਐਫਈਐਸ ਰਿਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਵਾਲੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ (ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ 11 ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਰਹੇ)। ਉੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਠਿਅਚਰਿਆ ਦੇ 3 ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪਰਵੇਸ਼

ਨੋਟ

ਪੱਧਰ ਡਿਪਲੋਮਾ ਵਲੋਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਗੀਆਂ। 14-19 ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੌਸ਼ਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਟਾ ਪੱਤਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਨ ਲੋਕ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ (ਐਨਈਈਟੀ) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਚਿੱਟਾ ਪੱਤਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਆਸ਼ੰਕਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਵਰੋਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਾਲੇ ਜਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਵਾਨ ਲੋਕਾਂ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਖਲਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ, ਭਾਵਾਤਮਕ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਤਜਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮੌਕਿਆ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਅਸਲੀ ਧੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਲੋਕ ਖਾਸ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਉਹ ਨੀਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਦਰਅਸਲ ਵਿਹਾਰ, ਭਾਵਾਤਮਕ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਵਖਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰੀਬੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਟਾਸਕ ਐਸ.ਈ.ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਕੀ ਹੈ? ਇਸਦੇ ਕਾਰਜ ਦੱਸੋ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਅਨੇਕ ਵਿਕਲਪ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ :

ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ..... ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
(ੳ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (ਅ) ਫਰੇਮ ਕਾਰਜ (ੲ) ਪਾਵਾਧਨ (ਸ) ਅਪਾਹਜਤਾ
- (ii) ਪਰਹੇਜਗਰ ਸਿਖਲਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ..... ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
(ੳ) 30% (ਅ) 21.5% (ੲ) 29% (ਸ) 8%
- (iii) ..... ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਵੇਦੀ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਨ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਹਨ।
(ੳ) 80% (ਅ) 90% (ੲ) 79% (ਸ) 59%
- (iv) ਕੁੱਛ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ..... ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਸਖਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।
(ੳ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ (ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (ੲ) ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ (ਸ) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

2.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।
- ਟੀਚੇ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਆਪਾਂ ਵਿਅਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਖਾਸ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਅਪਾਹਜਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।
- ਈ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਸੇਵਾ ਦੇ 30 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਸਭਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਭਾਵਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ,

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਸੰਵੇਦੀ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ।

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਿਯਮ ਅਪਾਹਜਤਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਫਰੇਮ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਆਤਮਕੇਂਦਰਿਤ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ (ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਡੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਾਪਿਆਂ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।
- ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਧਿਕਾਰ ਏਜੇਂਡੇ ਵਲੋਂ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਅਕਸ਼ਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
- ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੈ।

2.7 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਅਪਾਹਜਤਾ : ਸ਼ਰੀਰਕ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗੀ ਹਾਲਤ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
- ਟੁੱਟਣਾ : ਰਿਸ਼ਤੇ, ਚਰਚਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ।
- ਪਰਿਣਾਮ : ਕਿਸੇ ਵਾਪਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ।
- ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ : ਕਿਸੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਨਜਿੱਠਨ ਦਾ ਨਵਾ ਤਰੀਕਾ।

2.8 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਅਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ?
2. ਡੀ.ਡੀ.ਏ. ਕੀ ਹੈ? ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਐਸ.ਈ.ਐਨ. ਕੀ ਹੈ?
4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਤੇ ਇੱਕ ਪੈਰਾ ਲਿਖੋ?
5. ਅਪਾਹਜਤਾ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ : ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) ਵਿਹਾਰ	(ii) 16	(iii) ਬਿਆਨ	(iv) ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ
2. (i) ਸਹੀ	(ii) ਸਹੀ	(iii) ਗਲਤ	
3. (i) ਓ	(ii) ਏ	(iii) ਏ	(iv) ਓ

2.9 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ.ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਰਨ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਐਪਟੀਕਲ ਏਡਜ਼ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿਕਸ।

ਇਕਾਈ-3: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ (Special Education: Scope and Types)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

3.1 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in India)

3.2 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in Different Countries)

3.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Special Education)

3.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

3.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

3.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

3.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗ਼ੌਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ।

ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਅਣਗੌਲਿਆ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਵਰਕ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਝ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਗ਼ੈਰ ਅਪਾਹਜ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਬਣਨ।

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਅਹਿਸਾਸ ਨੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਕੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਵੱਖ-ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਨ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਪਾਹਜ, ਖ਼ਾਸਕਰਕੇ ਉਹ ਜੋ ਅਪਾਹਜ ਦੀ ਸੰਜਮੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਹਲੀਮ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧ ਅਪਾਹਜ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਅਪਾਹਜ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਦਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਮਾਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਅਤੇ ਚਵਰੇਜ਼ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਪਰਣਾਲੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ, ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗ 'ਤੇ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ, ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੋਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਕੀਕਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।

3.1 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in India)

ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮੰਡਲੀ ਤੱਕ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੁੱਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀਕਰਨ 0.07% ਹੈ। ਭਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਐਨ.ਪੀ.ਈ. (1992) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 1% ਵਧਿਆ। ਇਹ ਘੱਟ ਭਰਤੀ ਚੀਖ-ਚੀਖ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਮੌਕਿਆਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਅਤੇ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਡਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਰਤੀ ਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖਲੋਤ ਕਰਕੇ ਬੇਦਖਲ/ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਪਾਹਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੈਟਵਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਪ੍ਰਤੀ ਮੱਠੀ ਤਰੱਕੀ ਤਦ ਦੇ ਨਿਯਮਿਤ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਲਗਭਗ 90% ਦੇ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਾਰੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਟਾਸਕ

ਅੰਨ੍ਹੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਲਿਖਦੇ ਕਿਵੇਂ ਹਨ?

3.2 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in Different Countries)

ਕੁੱਝ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜੜ੍ਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਣਗੌਲਿਆ ਅਤੇ ਬਦਸਕੂਲੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ, ਕਿਰਪਾ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀ ਸਨ।

ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸਨ ਉਹ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁੱਝ ਅਮਰੀਕੀ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਯੂਰਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਵੀ ਗਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਤ ਹੈ ਕਿ ਯੂਰਪੀ ਵੈਦ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰੰਭਕ ਕੰਮ ਗੁੰਗੇ ਅਤੇ ਬਹਿਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਕਿ “ਯੂਰਪ ਚੰਗਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਮਾੜਾ”। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤੇ ਯੂਰਪੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਵੈਦ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹਨ:

(1) ਜੇ.ਐਮ.ਜੀ. ਇਟਾਰਡ, ਵੈਦ	(2) ਸਾਮੂਇਲ ਗ੍ਰਿਡਲੇ ਹੋਵ
(3) ਈ. ਸੇਗੁਈਨ, ਐਮ.ਆਰ. ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ	(4) ਟੀ.ਐਚ. ਗਾਲਾਉਡੇਟ
(5) ਸਿਗਮੁੰਡ ਫਰੋਇਡ	(6) ਫਿਲਿਪ ਪੀਨਲ
(7) ਐਨ ਸੂਲੀਵਨ	

ਨੋਟਸ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੋਢੀ ਯੂਰਪੀ ਵੈਦ ਸਨ।

ਨੋਟ

3.2.1 ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in Europe)

ਜੇ.ਐਮ.ਜੀ. ਇਟਾਰਡ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਇਟਾਰਡ ਜੋ ਇੱਕ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵੈਦ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਜਿਸਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੈ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਇਟਾਰਡ ਨੇ ਵਿਟਕਰ ਨਾਲ ਦੇ 11 ਤੋਂ 12 ਸਾਲ ਦੇ ਜੰਗਲੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਤੌਰ 'ਤੇ 3 ਜਾਂ 4 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਫ੍ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਫੜਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਦਿਖ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਜਾਣਵਰਾਂ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨੰਗਾ, ਗੰਦਾ, ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਰੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਸੁੰਘ ਦੇ ਚੁਣਦਾ ਸੀ। ਇਟਾਰਡ ਉਸਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਬਰ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢੰਗ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸੇਗੂਈਨ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਸੇਗੂਈਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਟਾਰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਉਸਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ 1837 ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। 1846 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸਿਕ ਪਾਠਪੁਸਤਕ ਇਡੀਓਸੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਭੌਤਿਕ, ਅਕਲੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਮੌਟੈਸਰੀ ਵਿਧੀ ਲਈ ਆਧਾਰ ਬਣਿਆ। ਸੇਗੂਈਨ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਮੂਇਲ ਹੋਵ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਟਿਟਾਰਡ, ਸੇਗੂਈਨ ਦੀਆਂ ਅਨੁਭਵੀ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪਲਟਾ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨੀਂਹ ਹਨ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- (1) ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿਦਾਇਤਾਂ
- (2) ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਲੜੀ
- (3) ਉਤੇਜਨਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ
- (4) ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਸੁਕਸ਼ਮ ਪ੍ਰਬੰਧ
- (5) ਸਹੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਇਨਾਮ
- (6) ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਹੁਨਰਾਂ ਲਈ ਉਸਤਾਦੀ
- (7) ਇੱਕ ਯਕੀਨ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
- (8) ਇੱਕ ਕਪਲਨਾ ਕਿ ਹਰ ਬੱਚਾ ਕੁੱਝ ਪਦਵੀ ਤੱਕ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇਗਾ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਇਟਾਰਡ ਸਾਜੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ, ਸੁਭਾਵੀ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ, ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਗੁੰਗਿਆਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਿਰਜਹਾਰ ਅਤੇ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ।

ਨੋਟ

3.2.2 ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ (Special Education in America)

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭਕ ਕੰਮ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਥੇ ਬਹੁਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਲੂਈਸ ਬਰੇਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਲੂਈਸ ਬਰੇਲ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਕੜਾ ਸੀ। ਬਰੇਲ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਕਾਰਣ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ। ਬਰੇਲ ਵਿਧੀ ਅਜੇ ਵੀ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਵਿਧੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੋਵ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਸੂਲੀਵਨ ਹੋਵ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਨੇਤਰੀਣ ਅਪਾਹਜ ਸੀ, ਉਹ ਹੇਲਨ ਕੇਲਰ ਦੀ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹੇਲਨ ਕੇਲਰ ਇੱਕ ਬਹਿਰਾ-ਅੰਨ੍ਹਾ-ਚੁੱਪ ਸੀ। ਸੂਲੇਵਨ ਦੀਆਂ ਅਰਪਿਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਨਤੀਜਾ ਲਿਆ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੇਲਨ ਨੇ ਝਟਪਟ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਸਪਾਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ “ਹੁਣ-ਮੈਂ-ਬੇਜਾਨ-ਨਹੀਂ” ਕਹਿਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ।

ਗੈਲੀਉਡੇਟ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਥੋਮਸ ਹੋਪਕਿੰਨ ਗੈਲੀਉਡੇਟ ਨੂੰ ਬਹਿਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਾਰਟਫੋਰਡ ਵਿੱਚ 1817 ਵਿੱਚ ਬਹਿਰਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਅਮਰੀਕਨ ਨਿਵਾਸੀ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਡੀ.ਸੀ. ਵਿੱਚ “ਦਾ ਗੈਲੀਉਟ ਕਾਲਜ” ਉਸਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਬਹਿਰਿਆਂ ਲਈ ਕੇਬਲ ਇਹੀ ਕਾਲਜ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ: (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ:

- (i) ..... ਨੂੰ ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਉਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ....., ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਕਾਰਣ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ।
- (iii) ..... ਨੇ ਹਾਰਟਫੋਰਡ ਵਿੱਚ 1817 ਵਿੱਚ ਬਹਿਰਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਅਮਰੀਕਨ ਨਿਵਾਸੀ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ।
- (iv) ਅਪਹਾਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ..... ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
- (v) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜੜ੍ਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ..... ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ।

3.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Special Education)

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਟਿਲ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਤਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ: ਸਿੱਧੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਅਸਿੱਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ।

ਸਿੱਧੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖੁਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੇਟਾਂ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹਤ ਜਾਂ ਸਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਤਰੱਕੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਸੁਆਰਣ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਕੇਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਬਹਿਰਾ ਹੈ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਪਹਾਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਅਲਜੇਬਰਾ ਕਰਨ

ਨੋਟ

ਦੇ ਲਗ ਪ੍ਰਤਿਵਾਸ਼ਾਲੀ ਚੌਥਾ-ਗ੍ਰੇਡ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਧੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਅਸਿੱਖੀਆਂ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਚੰਗੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਸਲਾਹ, ਸਕੂਲ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ, ਸਿੱਖਿਅਕ/ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਬੈਰਪੀ, ਭੌਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਪਣਾਉਣਾ, ਸਕੂਲੀ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਤਕਨੀਕ, ਜਿਸਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਜੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ, ਬਿਜਲਈ ਸੰਚਾਰ ਯੰਤਰ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਹਨ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਾਤਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਾਰੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਧਨ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦੇ 21 ਤੋਂ 60% ਜ਼ਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦੇ 60% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਚ ਜਾਂ ਜ਼ਾਰੀ ਸਕੂਲ ਕੈਂਪਸ 'ਤੇ ਫੁੱਲ-ਟਾਈਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੁੱਲ-ਟਾਈਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ “ਸੀਮਿਤਕਾਰੀ” ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਡੀਕਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਾਰਣ, ਘਰਾਂ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਿਵਾਸੀ (ਸੰਸਥਕ), ਕਲਾਸਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਸਕੂਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਿਤਕਾਰੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਮਲਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਸਤਤਿ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਹਰ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਅਜੋਕੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਟੇਬਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸਦੀ ਜੋ ਛੇ ਮੁੱਖ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਤਾਵਰਨ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ (%)	ਵਰਣਨ
ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸ	337	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਹੁਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦਾ 21% ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਕਲਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਨੋਟ

ਸਾਧਨ ਰੂਮ	34.6	ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦੇ 21 ਤੋਂ 60% ਲਈ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧਨ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਥਾਂ।
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ	25.2	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦੇ 60% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
ਵੱਖ ਸਕੂਲੀ ਸਹੂਲਤਾਂ	4.9	ਸਕੂਲ ਦਿਨ ਦੇ 50% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਈ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖ ਡੇ-ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਨਿਵਾਸੀ ਸਹੂਲਤਾਂ	0.8	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਬਲਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵਾਸਾਂ 'ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਖ਼ਰਚਿਆਂ 'ਤੇ, ਸਕੂਲੀ ਦਿਨ ਦਾ 50% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਘਰ ਨਾਲ ਬੱਧਾ/ ਹਸਪਤਾਲੀ ਵਾਤਾਵਰਨ	0.7	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਬੱਧੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗ਼ਲਤ'

- (1) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਟਿਲ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ।
- (2) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਕੇਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਬਹਿਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਸਿੱਧੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।
- (3) ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- (4) ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਤਕਨੀਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (5) ਸਾਧਨ ਰੂਮ ਸਕੂਲੀ ਦਿਨ ਦੇ 21 ਤੋਂ 60% ਲਈ ਜ਼ਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਲਾਸਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

3.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

ਨੋਟ

- ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮੰਡਲੀ ਤੱਕ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੁੱਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀਕਰਨ 0.07% ਹੈ। ਭਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਐਨ.ਪੀ.ਈ. (1992) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 1% ਵਧਿਆ।
- ਅਪਾਹਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੈਟਵਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਪ੍ਰਤੀ ਮੱਠੀ ਤਰੱਕੀ ਤਦ ਦੇ ਨਿਯਮਿਤ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਲਗਭਗ 90% ਦੇ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਾਰੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਾਰਣ ਹੈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜੜ੍ਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਣਗੌਲਿਆ ਅਤੇ ਬਦਸਕੂਲੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ, ਕਿਰਪਾ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀ ਸਨ।
- ਕੁੱਝ ਅਮਰੀਕੀ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਯੂਰਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਵੀ ਗਏ।
- ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
- ਜੇ.ਐਮ.ਜੀ. ਇਟਾਰਡ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਇਟਾਰਡ ਜੋ ਇੱਕ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵੈਦ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਤਿਹਾਕਾਰਾਂ ਜਿਸਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੈ।
- ਸੇਗੁਈਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਟਾਰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਉਸਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ 1837 ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। 1846 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸਿਕ ਪਾਠਪੁਸਤਕ ਇਡੀਓਸੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।
- ਲੂਈਸ ਬਰੇਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਲੂਈਸ ਬਰੇਲ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਕੜਾ ਸੀ। ਬਰੇਲ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਕਾਰਣ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ।
- ਸੂਲੀਵਨ ਹੋਵ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਨੇਤਰੀਣ ਅਪਾਹਜ ਸੀ, ਉਹ ਹੇਲਨ ਕੇਲਰ ਦੀ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹੇਲਨ ਕੇਲਰ ਇੱਕ ਬਹਿਰਾ-ਅੰਨ੍ਹਾ-ਬੁੱਧ ਸੀ।
- ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਟਿਲ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਤਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ: ਸਿੱਧੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਅਸਿੱਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ।
- ਸਿੱਧੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖੁਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੇਟਾਂ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹਤ ਜਾਂ ਸਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਤਰੱਕੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਸੁਆਰਣ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਅਸਿੱਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-

ਨੋਟ

ਮਾਮੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਸਲਾਹ, ਸਕੂਲ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ, ਸਿੱਖਿਅਕ/ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਥੈਰਪੀ, ਭੌਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਪਣਾਉਣਾ, ਸਕੂਲੀ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

- ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੁੱਲ-ਟਾਈਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ “ਸੀਮਿਤਕਾਰੀ” ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਡੀਕਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਾਰਣ, ਘਰਾਂ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਿਵਾਸੀ (ਸੰਸਥਕ), ਕਲਾਸਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਸਕੂਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਿਤਕਾਰੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਮਲਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

3.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸ਼ੁਰੂਆਤ : ਬਿੰਦੂ ਜਿਸਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਮਾਹਿਰ : ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿ ਕੰਮ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਵੇ।
- ਯੋਗਦਾਨ : ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਸੇਵਾ।
- ਥੈਰਪੀ : ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ

3.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਅਮਰੀਕੀ ਯੋਗਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੱਸੋ।
2. ਅਸਿੱਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ?
4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦੱਸੋ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (1) ਸੇਗੁਈਨ (2) ਬਰੇਲ (3) ਬੋਮਸ ਹੋਪਕਿੰਨਸ
(4) ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ (5) ਯੂਰਪ
2. (1) ਸਹੀ (2) ਗਲਤ (3) ਸਹੀ (4) ਗਲਤ (5) ਸਹੀ

3.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੋਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਇਕਾਈ-4: ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਦਗੁਣ (Physically Challenged: Definition, Types, Characteristics)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Definition)

4.2 ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Physical Disabilities)

4.3 ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Physically Handicapped Children)

4.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

4.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

4.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Question)

4.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।
- ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ (ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ) ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਚੁਣੌਤੀ (ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ) ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਵੱਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਸਹੇਡਨਾਂ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਇੱਕ ਕੰਨ ਤੋਂ ਬਹਰਾ ਹੈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਨੂੰ “ਅਪੰਗਤਾ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ‘ਅਪੰਗਤਾ’, ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਿਰਿਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਚੁਣੌਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਅਪੰਗਤਾ’ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਇੱਥੇ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਮੈਡੀਕਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਅਪੰਗ, ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੇ ਰੂਪ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਅੰਨੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅਪੰਗ ਹੋਣ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਚ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਲਾਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਅਪਾਹਜ ਹੈ ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਰੰਗ ਅੰਧਾਪਨ ਇੱਕ ਨੋਵਿਗੇਟ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਡਰਾਇਵਰ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪੰਗਤਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਸਾਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਹਕਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਫਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇੱਕ ਅੱਛਾ ਵਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਸ਼ਰਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਤੇ ਘੱਟ ਬਹਰੇ ਅਤੇ ਸੇਲਫ ਪ੍ਰੋਪੇਲਡ ਕੁਰਸੀਆਂ ਲਕਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਕੁੱਝ ਅਪਾਹਜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ

ਨੋਟ

ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਬੈਰਾਪਣ ਗੁੰਗੇਪਣ ਅਤੇ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

4.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Definition)

ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਦਮੀ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੈਰ-ਸੰਵੇਦੀ ਭੌਤਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ, ਯਾਨੀ ਸੀਮਾ ਜੋ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਕੰਨਾਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗ, ਹੱਡੀਆਂ, ਜੋੜਾਂ, ਜਾਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਣ।

ਸਰੀਰਕ ਚੁਣੌਤੀ ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਨੂੰ ਔਖਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਣ-ਤੱਕ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹਨ।

ਸਕੂਲ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦਾ ਤੰਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਆਮ ਦਿਮਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਰੀਰਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਨ 'ਚ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਸਰਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਸਕੂਲ, ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਚ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਖੋਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4.2 ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Physical Disabilities)

ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- (i) ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੀ ਅੰਗ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਮੈਨੂਅਲ ਨਿਪੁਣਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜੰਮਜਾਤ ਜਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਕੁੱਝ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਇੱਕ ਟੁੱਟੀ ਹੋਏ ਪਿੰਜਰ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਸੱਟ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਜੀਵਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਜਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੰਭੀਰ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸੱਟ ਪੂਰੀ ਜਾਂ ਅਧੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਸੱਟ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਸੰਵੇਦੀ ਅੰਗਾਂ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਸੱਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਨੁਕਸਾਨ ਇੱਕ ਜਨਮ ਦੋਸ਼ ਹੋਵੇ।
- (iii) ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੱਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੱਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਲਕੇ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ, ਏਕਵਾਇਰਡ ਦਿਮਾਗ ਸੱਟ (ਏਬੀਆਈ) ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸਦਮਾ ਸੱਟ (ਟੀਬੀਆਈ)। ਏਕਵਾਇਰਡ

ਨੋਟ

ਦਿਮਾਗੀ ਸੱਟ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਡੀ-ਜੇਨਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਟ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਾਹਰੀ ਸਰੋਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਬਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟ੍ਰਮੈਟਿਕ ਦਿਮਾਗੀ ਸੱਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਾਰਨ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੰਦੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸੁਭਾਅ ਅਸ਼ਾਂਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

- (iv) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਆਮ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਜਾਂ ਖ਼ਰਾਬੀ ਤੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਰੋਗਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਠੋਕਰ ਰੋਗ, ਜਿਹੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਜ਼ਰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨੀਆਂ ਖਰੌਚ, ਸ਼ਵੇਤਪਟਲ ਉੱਤੇ ਖਰੌਚ, ਮਧੁਮੇਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਖੁਸ਼ਕ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਨੀਅਲ ਵਿਧਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।
- (v) ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਭੋਰਾਕੂ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਹੁੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਭੋਰਾਕੂ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਹ ਸੁਣਵਾਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਬਹੁਰਾਪਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੱਧ ਭੈੜੀ ਹੈ।
- (vi) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਡਿਸਲੋਕਸੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ, ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਡਿਸਲੋਕਸੀਆ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਕਰਕੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅੰਗ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਦ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਮਤਾ ਤੋਂ ਨਕਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਬਹੁ ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ..... ਸੱਟ ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੰਭੀਰ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
(ਕ) ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ (ਖ) ਪਿੰਜਰ (ਗ) ਸਨਾਯੂ (ਘ) ਤੰਤਰਿਕਾ
- (ii) ..... ਨਜ਼ਰ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਆਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।
(ਕ) ਐਂਕੁਲਰ ਟ੍ਰੋਮਾਂ (ਖ) ਗਲੇ ਦੇ ਸੰਕਰਮਣ (ਗ) ਸਕਰਵੀ (ਘ) ਫੀਲਾਰੀਸਿਸ
- (iii) ..... ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਡਿਸਲੋਕਸੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ।
(ਕ) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (ਖ) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ
(ਗ) ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (ਘ) ਦਿਮਾਗ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ
- (iv) ..... ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਖਰਾਬ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸੁਭਾਅ ਅਸ਼ਾਂਤਿ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।
(ਕ) ਏਕਵਾਇਰਡ ਦਿਮਾਗੀ ਸੱਟ (ਖ) ਰੰਗ ਅੰਧਾਪਨ
(ਗ) ਟ੍ਰਮੈਟੀਕਲ ਦਿਮਾਗੀ ਸੱਟ (ਘ) ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ

ਨੋਟ

4.3 ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Physically Handicapped Children)

ਕਈ ਬੱਚੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਸਹਾਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੀਛੇ ਹੱਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਣ।

4.3.1 ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (Physical Characteristics)

ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਰੀਰਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੁਣੌਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਕਮੀ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ, ਕੜੀ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਂ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਥੇਰੇਪੀ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸਮੇਂਤ ਅਪੰਗਤਾ ਵੀ ਹੱਲ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਪੰਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੰਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੋਬਾਇਲ ਅਤੇ ਅਜਾਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4.3.2 ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (Emotional Characteristics)

ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਭੌਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਹਤਾਸ਼ਾ, ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਸਿੱਧੇ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦਾ ਉਸਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪੱਧਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਣ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਣ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਣ। ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਈ ਨੂੰ ਚਿਕਿਤਸਕ ਤੋਂ ਚੈੱਕ ਕਰਵਾਉਣਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਥੇਰੇਪੀ ਵਿੱਚ ਲੈਜਾਣਾ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜੋ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

4.3.3 ਸਿੱਖਣ ਅਭਿਲਾਸ਼ਣ (Learning Characteristics)

ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵਿਕਲਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਬੱਚੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂੱਜੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ। ਠੀਕ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਪਹਾਰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀਮਾ ਨਾਂ ਬਣਾਉਣ।

ਟਾਸਕ

ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਹਿਚਾਣ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਲੱਭਣ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪੰਗ ਬੱਚਿਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਪੰਗਤਾ ਸਮਯੋਪਰਿ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ 'ਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ। ਨੋਟ
- (ii) ..... ਅਤੇ ..... ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਕੁੱਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵੇਖਣਾ ਬੱਚੇ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ..... ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਆਪਣੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ।

4.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਦਮੀ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੈਰ-ਸੰਵੇਦੀ ਭੌਤਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ, ਯਾਨੀ ਸੀਮਾ ਜੋ ਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਕੰਨਾਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗ, ਹੱਡੀਆਂ, ਜੋੜਾਂ, ਜਾਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਣ।
- ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੀ ਅੰਗ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਮੈਨੁਅਲ ਨਿਪੁਣਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।
- ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਸੱਟ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਜੀਵਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਜਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੰਭੀਰ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੱਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੱਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਲਕੇ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ, ਏਕਵਾਇਰਡ ਦਿਮਾਗ ਸੱਟ (ਏਬੀਆਈ) ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸਦਮਾ ਸੱਟ (ਟੀਬੀਆਈ)।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਆਮ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਜਾਂ ਖ਼ਰਾਬੀ ਤੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਵੀ ਕੁਛ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਰੋਗਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਠੋਕਰ ਰੋਗ, ਜਿਹੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਭੋਰਾਕੂ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਹਰੇ ਹਨ।
- ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਡਿਸਲੋਕਸੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਕਈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਕਮੀ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ, ਕੜੀ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਂ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ।
- ਕਈ ਵਾਰ ਭੌਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਹਤਾਸ਼ਾ, ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਸਿੱਧੇ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦਾ ਉਸਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪੱਧਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ।

ਨੋਟ

4.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸੰਚਵਾਂ : ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਅਪੰਗਤਾ : ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਭਾਵਨਾਤਮਕ : ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਸਰੀਰਕ : ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

4.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਡਿਸਲੋਕਸ਼ਿਆ ਕੀ ਹੈ ?
2. ਨਜ਼ਰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਆਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹਨ ?
3. ਉਚਿਤ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਮਝਾਓ।
4. ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੱਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) (ਕ) (ii) (ਗ) (iii) (ਖ) (iv) (ਗ)
2. (i) ਪੁਨਰਵਾਸ (ii) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਸਿਖਿਅਕ, (iii) ਚਿਕਿਤਸਕ

4.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਰਟਸਨ, ਸਕਾਟ, ਐਫ. ਜਾਨਸਨ; ਸੇਗ ਪਬਲੀਸ਼ਰ, ਇੰਕ.।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ. ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਏਮ. ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜੀ ਸੀ. ਪੁਨਿਲ; ਪੀਅਰਸਨ ਸਿੱਖਿਆ, ਇੰਕ.।
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲਿੰਡਾ, ਵੀਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਪੀਏਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ, ਏਲਨ ਡਬਲਿਊ. ਬ੍ਰੀਉ, ਪੀਏਚ.ਡੀ., ਏਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ।

**ਇਕਾਈ-5: ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ,
ਕਾਰਨ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ
(Identification, Causes, Problems of
Physically Challenged)**

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

5.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਪਾਹਜਤਾ (Visual Impairment)

5.2 ਸੁਣਨ ਅਪਾਹਜਤਾ (Hearing Impairment)

5.3 ਭਾਸ਼ਣ ਅਪਾਹਜਤਾ (Speech Impairment)

5.4 ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜਤਾ (ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ) (Physically Disability (Orthopedic))

5.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

5.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

5.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

5.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਸਮਝਾਉਣ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਸਾਡੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ (ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਤੀਹ ਲੱਖ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ) ਜੋ ਘੱਟ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਾਣਕ ਖਪਤਕਾਰ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਇਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਜਾਂ ਰੋਗ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਵਿਧਤਾ ਹੈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਬੰਧਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਕੇ ਖਪਤਕਾਰ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵ।

- ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੀਣ
- ਸੁਣਵਾਈ
- ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ/ਭਾਸ਼ਾ ਅਪੰਗਤਾ

ਨੋਟ

- ਸਰੀਰਕ ਅਪੰਗਤਾ

5.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਪਾਹਜਤਾ (Visual Impairment)

5.1.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਅੰਨਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਉਹ ਆਕਾਸ਼ ਸੱਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ, ਅੰਧੇ ਆਦਮੀਆਂ ਸਥਾਨਿਕਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਬਲਾਇੰਡ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹਿਰਾ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਿਕਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂਜਾਣਨੇ। ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੁਆਰਾ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਸਮਾਂ ਇਹ ਕਰਣ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਛੋਹ ਅਤੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ। ਆਡਿਸ਼ਨ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸੁਰਾਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਛੋਹ-ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਅੰਦੋਲਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਵਰਗੀਏ ਨਿਕਾਓਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਬਾਦਲਾਂ ਅਤੇ ਰੁਖ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਇਕਾਇਓਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਵਸਤਾਂ ਜਾਂ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਜਿਵੇਂ ਸੂਖਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਕੇਵਲ ਸਾਦੁਸ਼ਿਅ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਏਕਸਟਰਪਲੇਸ਼ਨ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ।

ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ ਭਾਵਨਾ ਮੁਢਲੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਿੰਥੇਟਿਕ ਛੋਹ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਛੋਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਤਰਿਮ ਛੋਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ ਅਨਵੇਸ਼ਣ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟੇ ਛਾ ਰਹੇ ਹਨ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਲੋਂ। ਬਦਕਿੱਸਮਤੀ ਵਲੋਂ ਸਭਤੋਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤਾਂ ਸਿੰਥੇਟਿਕ ਛੋਹ ਲਈ ਵੀ ਵੱਡੇ ਹਨ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਛੋਹ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਛੋਹ ਛੂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਇੱਕ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਭੌਜਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸੀਆਂ ਦਾ ਉਸਾਰੀ। ਆਪੋਵਾਲਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਵਸਤਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਰਮਿਕ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਰਮਿਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਧਾਰਨਾ ਲਈ ਇਹ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਵੈਚਾਰਿਕ ਸੱਮਝ ਹਾਸਲ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਉਹ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਉਪਗਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉੱਚ ਸਕੋਰ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਭਲੇ ਹੀ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਕਈ ਮਾਅਨੀਆਂ।

ਨੋਟਸ

ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਧਾ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਜਿਆਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5.1.2 ਕਾਰਣ (Causes)

ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅੜਚਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਨਾਂ ਆਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਘਰ ਜਾਂ ਅਭਿਸਰਣ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਰ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵੈਸ਼ਿਮਿਅ। ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ, ਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉੱਤੇ ਵੇਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਰੋਜ਼ ਬੰਦ ਕਰੋ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭੋਰਾਕੁ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵੇਖੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਆਮ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਦੇ

ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ। ਦਿਸ਼ਟਿਵੈਸ਼ਿਮਿਅ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਂਦਰਿਤ ਚਿਹਰੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਇਸਲਈ ਜਾਂ ਧੁੰਦਲਾ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ।

ਨੋਟ

5.1.3 ਅੰਨਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Visually Impaired)

ਅੰਨਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਕੁੱਝ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਮਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹੇਠਾਂ:

(1) ਗਰੀਬ ਖੁਫਿਆ: ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਅਨਵੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਫਿਆ ਪਰੀਕਸ਼ਣੋਂ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ। ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸੂਚਨਾ, ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਲੋਂ ਮਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਈ ਲੇਕਿਨ ਅੰਧੇ ਬੱਚੇ, ਸਕੌਰਿੰਗ ਦੀ ਇਸ ਪੱਧਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਹੈ।

(2) ਸਿੱਖਿਅਕ ਮੰਦਤਾ: ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਅਕਾਦਮਿਕ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਹੈ ਹਨਭਲੇ ਹੀ ਉਹ ਵੱਡੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਬਰੇਲ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਉਹ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਹੋ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਪਾਇਆ ਦਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਹੌਲੀ ਅਧਿਗਰਹਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦਰ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ।

(3) ਹੌਲੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਸ: ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨਕਲੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸਾਮਾਇਕ ਛੋਹ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਵਲੋਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸੀਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਧਿਗਰਹਣ ਅੰਧਾਪਨ ਵੀ ਅੜਚਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(4) ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਰ: ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦੋਨਾਂ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਅਨੁਭਵ। ਅੰਨਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਹੈ।

5.2 ਸੁਣਨ ਅਪਾਹਜਤਾ (Hearing Impairment)

ਸੁਣਨ ਕੁਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਹੁਗਾਪਨ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਇੱਕ ਕੰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਭੇਦਭਾਵ ਚਰਮ ਅਸਮਰੱਥਾ। ਬਹੁ ਹੋ ਲੋਕਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ। ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਡਿਗਰੀ ਘੱਟ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅੰਧੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

5.2.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਤਕਨੀਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਕਨੀਕ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ:

(1) ਵਿਕਾਸ ਸਕੇਲ: ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ। ਇਹ ਗਿਆਨੋਂਦਰਿਅ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਵਿਕਾਸ। ਬੱਚਾ ਵਿਕਾਸ ਲੀਬਰਾ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਮੰਦ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਪਰੀਕਸ਼ਣ: ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਸਤਸ਼ਕ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਆਕਲਨ ਹੈ। ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਅਤੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਇਲਾਵਾ ਮੋਟਰ ਕਮੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ।

ਨੋਟ

(3) ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆ: ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖਰਾ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਆਡਿਸ਼ਨ। ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(4) ਬੱਚੇ ਦੀ ਕੇਸ ਸਟਡੀ: ਮਾਮਲੇ ਇਤਹਾਸ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਡੇਟਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਡੇਟਾ, ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- (1) ਬੱਚੇ ਦੇ, ਯਾਨੀ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ ਆਦਿ
- (2) ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੱਸਿਆ (ਲੱਛਣ ਆਦਿ) ਦੇ ਬਿਆਨ।
- (3) ਸਿਹਤ ਇਤਹਾਸ (ਰੋਗ, ਗੰਭੀਰ ਰੋਗ, ਸਰਜਿਕਲ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਆਦਿ)।
- (4) ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ
- (5) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਇਤਹਾਸ।

(5) ਬਾਲ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ: ਇਹ ਢੰਗ ਅਤਿਅੰਤ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮੁੱਖ ਨਮੂਦਾਰ ਅੰਕ ਵਲੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- (1) ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਨ ਆਂਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ;
- (2) ਉਹ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਤਰਫ ਸਿਰ ਬਿਹਤਰ ਸੁਣ;
- (3) ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ ਹਨ;
- (4) ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦੋਹਰਾਨੇ ਦਾ ਅਨੁਰੋਧ

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ ਲਈ ਪੂਛ ਰਹੇ ਹੋ?
2. ਬੱਚੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਆਨਾਕਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?
3. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਨਮੂਦਾਰ ਵਿਕਾਰ ਹੈ?
4. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਛੁੱਟੀ ਹੈ?
5. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੀ ਅਕਸਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ?
6. ਕੀ ਬੱਚਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਅਕਸਰ ਵਾਰੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਸੁਣ?
7. ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ?
8. ਕੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਅਕਸਰ ਖਰੌਂਚ?
9. ਕੀ ਬੱਚਾ ਵਕਤੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਸੱਮਝ ਲਿਸਟਿੰਗ?

ਸਿਖਿਅਕ ਜੇਕਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਹਨਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੱਕ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਈਏਨਟੀ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਜੇਕਰ ਆਕਲਨ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਹਲਕੇ ਜਾਂ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਡਿਗਰੀ ਇੰਗਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਬੱਚੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਕਠਿਨਾਈ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਏਕੀਕ੍ਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਕਲਨ ਰਿਪੋਰਟ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਗਹਿਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਹਰੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਸਾਡਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸੁਭਾਅ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਕੇਤਕੋਂ ਅਤੇ ਸਹਿਤ ਕੁੱਝ ਤੱਕੜੀ ਸਮੱਗਰੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਲਿਨਿਕ, ਕੁੱਝ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਸੁਰਾਗ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਜਿਆਦਾ।

ਨੋਟ

1. ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਦ।
2. ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਦਰਦ ਨਿਰਵਹਨ।
3. ਸੀਤ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉਡਾਨ ਭਰਨਾ ਗਲੇ ਅਕਸਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ।
4. ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਕਮੀ।
5. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੰਗਤੀ।
6. ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੂਛ ਕੀ-ਕੀ
7. ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਬੁਲ੍ਹ ਅੰਦੋਲਨ।
8. ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼।
9. ਸੀਮਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ।
10. ਧਿਆਨ ਭੁਗਤਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਘਾਵ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ 90 (5 ਪਹੁੰਚਨਾ ਹੋਵੇਗਾ 10 ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਵਾਰ) ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸੱਮਝਿਆ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

5.2.2 ਕਾਰਨ (Causes)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਚਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ (ਖ) ਜੰਮਜਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਗਰਹਣ (ਗ) ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ (ਘ) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ। ਇਹ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੋਸ਼ੋਂ ਠੋਕਰ, ਰੋਗ ਜਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਪਕਸ਼ਈ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਉੱਥੇ ਅਪਕਸ਼ਈ ਤੰਤਰਿਕਾ ਬੋਲਾਪਣ ਦੇ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣਾ। ਇਸਲਈ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਤ੍ਰਕ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰੋਗੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹਨ। ਮਸਤਸ਼ਕ ਤਾਪ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਬਰੇਨ ਟਿਊਮਰ ਦਾ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਨਾਇਵਿਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਕਾਰਨ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਨਾਕਸਿਤਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ, ਪ੍ਰਸਵ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਸ਼, ਵਾਜਾ ਵੰਡ ਦੇ ਵਰਤੋ, ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੀਲਿਆ ਅਤੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਾਹਾਰੀ ਏਜੇਂਟੋਂ ਦੇ ਵਰਤੋ ਦੁਆਰਾ ਤੁਰੰਤ, ਕਾਲੀ ਖੰਘ, ਟਾਇਫਾਇਡ ਬੁਖਾਰ, ਇੰਸੇਫੇਲਾਇਟਿਸ ਅਤੇ ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਸਵੱਤਰ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਾਰਕਾਂ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ, ਗੰਭੀਰ ਜਲਦਾ ਹੈ,

ਨੋਟ

ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਦਵਾਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਵਸਾਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋ ਚੋਸ਼। ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮਾਨਿਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਤੰਤਰਿਕਾ ਨਤੀਜਾ ਸਰਜਰੀ ਕਰਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਹੁਰਾਪਨ ਰੋਗ ਦਾ ਬਹਾਨਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰਮਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ। ਲੇਕਿਨ ਰੋਗ ਦਾ ਬਹਾਨਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. H.I. ਦੇ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਨ: ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

(ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ	(ਖ) ਰੂਬੇਲਾ
(ਗ) ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ	(ਘ) ਡਰਗਸ ਅਤੇ
(ਙ) ਕੁਪੋਸ਼ਣ।	

(ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ: ਸੰਵੇਦੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ 11 ਵਲੋਂ 60 ਫੀਸਦੀ ਇੱਕ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਕਾਰਨ ਹੈ (ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜੀਨ ਸਿੰਡਰੋਮ) ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਣ ਦਾ ਜੀਨ ਸੰਚਰਣ (ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਸਿੰਡਰੋਮ) ਬੋਲਾਪਣ ਦੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ 40% ਦੀ ਧੁਨ।

(ਖ) ਰੂਬੇਲਾ: ਮਾਤਾ ਰੂਬੇਲਾ, ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਖਸਰਾ ਵਾਇਰਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਅਜੇਮੇ ਬੱਚੇ ਉੱਤੇ ਸਭਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਤ ਕਾਰਨ ਦੇ 27% ਲਈ ਖਾਤੀਆਂ।

(ਗ) ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ: ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੇ ਇੰਫਲੂਏਂਜਾ ਬੱਚਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ। ਮਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਮਧੁਮੇਹ, ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਰੋਗ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਰੋਗਾਂ ਯਕਿਤ ਰੋਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਘ) ਡਰਗਸ: ਕੁੱਝ ਜਾਂਚ ਸਟਰੋਪਟੋਮਾਇਸਿਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਨੈਨ, ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਏਲਏਸਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਙ) ਕੁਪੋਸ਼ਣ: ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਆਰਏਚ ਅਸੰਗਤੀ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਠੋਕਰ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਤਾਪ, ਬਰੇਨ ਟਿਊਮਰ ਅਤੇ ਸਨਾਇਵਿਕ ਕੁੱਝ ਕਾਰਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਕਰ ਬੱਚਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ।

2. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਾਰਨ: ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਾਰਕ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ। ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਕਸੀਜਨ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਵਾਜਾ ਵੰਡ, ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਵ ਪੀਲਿਆ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸੰਵੇਦਨਾਹਾਰੀ ਏਜੇਂਟਾਂ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

3. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਰਨ: ਜੋ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਖਸਰਾ, ਕੰਠਮਾਲਾ ਕਾਲੀ ਖੰਘ, ਟਾਇਫਾਇਡ ਬੁਖਾਰ, ਇੰਸੇਫੇਲਾਇਟਿਸ, ਸੰਕਰਮਣ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਟਿਊਬ, ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ, ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਆਦਿ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਅਗਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ। ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸਮਰੱਥ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਜਲਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅੜਚਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਨਵਜਾਤ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

4. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ: ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਕਿਨ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਣ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਨੋਰੋਗ ਕਾਰਣਾਂ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਨ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਚਿਕਿਤਸਾ ਲਈ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਲਿਅ

ਚਿਕਿਤਸਾ ਹਸਤੱਕਖੇਪ, ਅਤੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਪ੍ਰਵਰਧਨ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਪਰਬੰਧਨ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕ ਜ਼ੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ।

ਨੋਟ

5. ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣ: ਜੋ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ: ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਨੁਕਸਾਨ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸਨਾਇਵਿਕ ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਲੋਂ ਕੋਕਲੀਅ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਵੇਦੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਨਤੀਜਾ ਦੋਨਾਂ ਤੰਤਰਿਕਾ ਲਈ ਆਨੁਵਸ਼ਿਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ।

ਸਾਵਧਾਨ

ਸਟਰੇਪਟੋਮਾਇਸਿਨ, ਕੁਨੈਨ, ਅਤੇ ਏਲਏਸਡੀ ਜਿਵੇਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਵਾਵਾਂ ਦੀ ਓਵਰਡੋਜ਼ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਨੁਕਸਾਨ। ਤਾਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਸੁਣਨ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਇਸ ਦਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨੁਕਸਾਨ।

5.2.3 ਅਪੰਗ ਬੱਚੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Hearing Impaired Children)

ਸੁਣਵਾਈ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵਲੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ। ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਲਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ।

ਬੋਲਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਪੱਧਰ	ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ
1. ਨਾਰਮਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾਲ 25 ਡੀ.ਬੀ. ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਥਰੈਸ਼ਹੋਲਡ	ਬੋਲ ਨਾਰਮਲ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਪੜਤਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣੀ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਰਮਲ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ।	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।
2. 26 ਤੋਂ 40 ਡੀ.ਬੀ. ਸੁਣਵਾਈ ਥਰੈਸ਼ਹੋਲਡ	ਸੁਣਵਾਈ ਬੇਸ਼ਰਤ ਬੋਲ, ਪਿਛੇ ਰੋਲੇ ਨਾਲ ਬੋਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੋਲ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨੀ। ਨਾਰਮਲ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ। ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੜਤਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।	ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲਵੇ। ਸੁਣਨ ਯੰਤਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸੁਣਨ ਘਾਟ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. 41-55 ਡੀ.ਬੀ. ਸੰਜਮੀ	ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਐਤ ਬੋਲ ਨਰਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ।	ਉਹ ਸੁਣਨ ਯੰਤਰ ਅਤੇ

ਨੋਟ	ਸੁਣਨ ਘਾਟ।	ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਮੁਹਾਬਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਫਰਕ, ਜੋੜਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਚਤੁਰੀ ਬੋਲ ਘਾਟ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਨਾਰਮਲ ਮੋੜਣਾ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ।	ਵਿਸਤਾਰਣ ਵਿੱਚ ਠੀਕ, ਮੁਢਲੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸੰਕੇਤਕ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ, ਮਦਦ ਸਿੱਖਿਆ.....
-----	-----------	--	---

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਛੋਟੇ ਸਬੰਧੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ..... ਅਤੇ.....।
- (ii) ..... ਘਰ ਜਾਂ ਅਭਿਸਰਣ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (iii) ..... ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਲਈ ਉੱਥੇ ਜਾਂ ਧੁੰਧਲਾ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ।
- (iv) ..... ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (v) ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਤੰਤਰਿਕਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮਾਨਤਾਵਾਂ ਕਰਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਈ .....।

5.3 ਭਾਸ਼ਣ ਅਪਾਰਜਤਾ (Speech Impairment)

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਗੰਭੀਰ ਮੰਦਤਾ ਵਲੋਂ ਅਸਮਰਥਤਾ ਯਾਦ ਕਰਣ ਲਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ (ਸਭਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਭਾਸ਼ਾ)। ਇਸਲਈ, ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ।

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਵਿਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਸਿਮਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਧਾਰਨਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਸੁਲਝਾਣ, ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ। ਸਿਮਰਤੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਕਠਿਨਾਈ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਮਿਆਦ ਦੇ ਭੰਡਾਰਣ, ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਅਤੇ ਦੂਰਦਰਾਜ ਦੇ ਸਿਮਰਤੀ। ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਪੁੰਨ: ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਧਾਰਨਾ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਸੰਵੇਦੀ ਭੇਦਭਾਵ ਕਠਿਨਾਈ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਚੁਣਨ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਣ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ। ਵੈਚਾਰਿਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਮਾਨੀਕਰਣ।

5.3.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਵੱਖਰਾ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਸੁਭਾਅ ਸੁਰਾਗ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

1. ਨੁਕਸਦਾਰ ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਣ (ਦਰਖਤ ਲਈ ਕਰੀ) ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਫਾਟਕ ਲਈ ਖਾਧਾ ਚੂਕ, ਵਿਕ੍ਰਿਤੀਆਂ (ਘੁੰਟ ਲਈ ਜਹਾਜ਼)।
2. ਨਾਪਸੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਨੁਨਾਸਿਕਤਾ (ਨੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਬੈਠਣਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਵਾਜ਼, ਕਠੋਰਤਾ (ਜਲਨ)।

3. ਨੁਕਸਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ, ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਪੌਲਾ, ਨੀਰਸ ਅਵਾਜ਼।
4. ਬੜਬੜਾ, ਖਿਲਾਰਨਾ।
5. ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ।
6. ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਾਕ ਸਵਰੂਪਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ।

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਦਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਫੋਨ, ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ, ਯਾ ਸਵਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਕਤਾ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਰੋਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ।

5.3.2 ਕਾਰਣ (Causes)

(1) **ਕਾਰਬਨਿਕ ਕਾਰਨ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ ਤਾਲਵਿਅ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਦੰਤ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ, ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ, ਅਤੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੰਤ ਆਦਿ, ਵਿਰੂਪਣ ਦੇ ਟਿਊਮਰ ਜਬੜੇ ਅਤੇ ਬੁਲੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ। ਇੱਕ ਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੜਬੋਲਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਫੱਕਾ ਤਾਲੂ ਅਤੇ ਫੱਕਾ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(2) **ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ:** ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੰਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਬੱਚੀਆਂ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨਕਲੀ ਭਰਾ, ਇੱਕ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬਾਲਉਮਰ ਇਸ ਵਿਸੰਗਤੀ ਲਈ ਇੱਕਮਾਤਰ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕੰਨ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਸੀਖਨਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਝੁੱਠ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਣਾ ਸੀਖ ਤਰੀਕੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੁਕਸਦਾਰ ਸ਼ਬਦਸੰਗਰਹ ਸੁਣਿਆ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਨਕਲ ਬਾਲਉਮਰ ਸੁਭਾਅ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।

(3) **ਕਾਰਣ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਹਾਲ ਦੇ ਅਧਿਅਇਨੋਂ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੈਵਿਕ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਈ, ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਲੱਕੜੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਦੋਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਅਪਸਮਾਐਜਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵੱਲ ਅਵਾਂਫਨੀਏ ਲੱਛਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(4) **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਣ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੂਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਣ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰਿਤਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਘਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵੀ ਪ੍ਰਤਸਾਹਿਤ ਭਾਸ਼ਣ। ਕੁੱਝ ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਿਕੋਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕੁਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ ਸਾਮਾਜਕ ਦਬਾਅ ਵਲੋਂ।

(5) **ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੁਣਨ ਇਨਪੁਟ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਸ਼ਣ ਸਵਾਗਤ ਕੌਸ਼ਲ ਕੁੱਝ ਵਿਚਲਣ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ। ਇਸ ਦੋਸ਼ਪੂਰਣ ਰਾਏ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਸਾਲ ਮਈ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ।

(6) **ਸਾਮਾਜਕ ਪ੍ਰਭਾਵ:** ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਮਾਜਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ

ਨੋਟ

ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੀਆਂ ਉਤੇਜਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖੀਏ। ਬੱਚੀਆਂ, ਉਤੇਜਕ ਘਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਲਬਧੀ ਲਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਮੂਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਜਲਦੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਸ ਵਿਖਾ।

(7) ਸ਼ੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ: ਬੱਚੇ, ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਅਕਸਰ ਉਤੇਜਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਸਪਾਸਟਿਕ, ਅਤੇ ਔਖਾ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਦੱਸ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਅੰਧਵਿਅਵਸਥਾਤਮਕ ਬੱਚੇ ਵਿਚਲਣ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦਿਖਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਲ ਅਤੇ ਪਿਚ ਅਤੇ ਸੰਕਰਮਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿੱਚ।

5.3.3 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Speech Impaired Children)

ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹਨ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:

- (1) ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਕੁਸਮਾਔਜਨ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਕਾਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡਰ। ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੱਤਾਵਾਦੀ ਆਂਕੜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਹੈ।
- (2) ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਅਵਰ ਹਨ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਾਣਕ।
- (3) ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਮਜਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਫਲਸਰੂਪ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਹਾਲਤ ਵਲੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਕਰਕੇ, ਸਮਾਜੀਕਰਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਹੈ ਆਡੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸਬੰਧਤ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਬੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (4) ਵਿਸੰਗਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵੱਖ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਹੈ।
- (5) ਬਹੁਤ ਵਾਰ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਮਿਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਸਲਈ ਉਹ ਖੇਲ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸੱਕਦੇ।
- (6) ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਕਸਰ ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ। ਉਚਾਰਣ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਕੰਮ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਵਰਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ।

5.4 ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜਤਾ (ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ) (Physically Disability (Orthopedic))

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ: ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਅੜਚਨ ਜਾਂ ਅੜਚਨ। ਲੋਕੋਮੋਟਰ ਅੜਚਨ ਹੱਡੀਆਂ, ਜੋੜੋਂ ਅਤੇ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨਕੀ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ। ਹੋਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਹਿਆ ਕੁਰਸੀ ਜਾਂ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉਹ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਵਾਸਤੁ ਬਾਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਸੰਸ਼ੋਧਨਾਂ ਦੇ ਹਟਾਣ। ਹਲਕਾ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਕਠਿਨਾਈ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ।

5.4.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਹੱਡੀ ਰੋਗ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਹੱਡ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਹੁਤ ਹੈ ਭੋਰਾਕੁ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇੱਕ ਹਲਕੇ ਡਿਗਰੀ ਹੈ ਜੋ

ਅਨਦੇਖੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪਹਿਚਾਣ ਸੁਭਾਅ ਪਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸੂਚੀ ਦੀ ਮਦਦ ਵਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਵਿਗਾੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਗਾਉਣ ਵਲੋਂ ਸਿਆਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਗਰੀਬ ਮੋਟਰ ਕਾਬੂ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ। ਬੱਚੇ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਸੰਜੋਗ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਸਮੂਹਾਂ।
2. ਜਾਂ ਇੱਕ ਲੰਗੜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।
3. ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦਰਦ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਚੁਣਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਫੜ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਾ।
5. ਇੱਕ ਅਸਥਿਰ ਫੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਓ।
6. ਅਕਸਰ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
7. ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਮੋਟਰ ਕਾਬੂ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਹੈ।
8. ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦਰਦ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਂਦੇ ਹਨ।
9. ਉਂਗਲੀਆਂ, ਪੈਰ, ਹੱਥ, ਰੀੜ੍ਹ, ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ।
10. ਜੋੜੋਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਦ।
11. ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਅੰਦੋਲਨ ਮਰੋੜਦੇ।
12. ਏਮਪੁਟਿਡ ਅੰਗ ਅਤੇ
13. ਬੈਠੇ, ਖੜੇ, ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ।

ਹੱਡੀ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਕਈ ਅਤੇ ਵਿਵਿਧ ਹਨ। ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਤਾਪ, ਅਤੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਅਨਾਕਸਿਤਾ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਲਈ ਅਗਵਾਈ। ਆਰਥੋਚ ਅਸੰਗਤੀ, ਨਸ਼ਾ, ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵਾਇਰਲ ਸੰਕਰਮਣ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਤੱਕ ਮਿਹਨਤ, ਸੀਸਾ ਵਿਸ਼ਾਕਤਤਾ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਨਾਇਵਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ। ਪੋਲਯੋ, ਬਰੰਸ, ਅਤੇ ਚੋਟਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਏਨਏਸਏਸਓ, 1991 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ ਕਈਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਕੁੱਝ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਣ ਗਿਆਨ ਕਾਰਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕਮਾਤਰ ਕਾਰਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਕਾਰਨ: ਇਸ ਵਿਸੰਗਤੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਲੋਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਗੁਜਰਦਾ ਹੈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਨ ਤੰਤਰ ਦੇ ਕੰਮਪੰਦਾ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਾਂਤਿ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਤ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਇਹ ਹੀ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਹਰ ਜਾਂ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤੱਤਕਾਲ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ।

ਜਨਮਜਾਤ ਕਾਰਨ: ਜਨਮਜਾਤ ਦੋਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਆਮ ਜੰਮਜਾਤ ਦੋਸ਼ ਕਲੱਬ ਪੈਰ, ਕੂਲਹੇ ਦੀ ਗਡਬਡੀ, ਹੱਡੀਆਂ ਬੇਪਤਾ, ਧਨੁਸ਼ ਪੈਰ, ਤਿੱਲੀਦਾਰ ਉਂਗਲੀਆਂ ਆਦਿ ਇਸ ਦੋਸ਼ਾਂ ਹਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੰਕਰਮਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਪੋਸਣਾ ਦੀ ਕਮੀ, ਏਕਸ ਨੀ, ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰੰਥੀਆਂ ਵਿਕਾਰ, ਮਾਤਾ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਆਦਿ

ਏਕਵਾਇਰਡ ਕਾਰਨ: ਏਕਵਾਇਰਡ ਦੋਸ਼ ਜਨਮ ਚੋਟ, ਦੁਰਘਟਨਾ, ਪੋਸਣਾ ਦੀ ਕਮੀ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਹੱਡੀਆਂ ਜਾਂ ਜੋੜੋਂ, ਵਾਇਰਲ ਸੰਕਰਮਣ, ਆਦਿ

ਅੰਕ (ਨਾਸ਼ ਜਾਂ ਜੰਮਜਾਤ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਠੋਕਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਵਿਸਫੋਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,

ਨੋਟ

ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨ, ਵੱਖ, ਜਲਣ) ਜਾਂ ਸਰਜਰੀ (ਕਾਰਨ ਕੈਂਸਰ, ਪਰਿਧੀਏ ਧਮਣੀ ਰੋਗ ਵਿੱਚ) ਮਧੁਮੇਹ।

ਪਾਰਕਿੰਸਨ ਰੋਗ: ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੋਗ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਕਠੋਰਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸੁਸਤੀ, ਅਤੇ ਕੰਪਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅੱਲਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਹੈ। ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਉਮਰ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 50 ਵਲੋਂ 70 ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੋਗ ਟਾਕਰੇ ਤੇ 10,00,000 ਪ੍ਰਤੀ ਆਮ 187 ਮਾਮਲੀਆਂ ਹੈ ਹਨ।

ਮਲਟੀਪਲ ਸਕੇਲੇਰੋਸਿਸ (ਏਮ.ਏਸ): ਏਕਾਧਿਕ ਕਠਿਨ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੋਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਫਾਇਬਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਇੰਸੁਲੇਟ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਇਸ ਆਦਮੀਆਂ ਗਰੀਬ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਥਕਾਣ, ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਵੇਖ, ਸੰਵੇਦਨ ਜਾਂ ਲੋਭੀ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਗੁਸੈਲਾਪਨ।

ਏ.ਏਲ.ਏਸ (ਲਾਉ ਗੋਹਰਿਗ ਦੇ ਕਣ): ਏ.ਏਲ.ਏਸ. (ਦੇ ਰੋਗ) (ਪਾਰਸ਼ਵ ਸਕੇਲੇਰੋਸਿਸ) ਇੱਕ ਹੱਤਿਆਰਾ ਅਪਕਸ਼ਈ ਰੋਗ ਹੈ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਸਵੈਂਡਿਕ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਅੰਗਾਂ, ਟਰੰਕ, ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, ਗਲੇ ਅਤੇ ਜੀਭ, ਭੋਰਾਕੁ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਭਾਸ਼ਣ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਲਈ ਆਗੂ।

ਪਹਿਲਵਾਨ: ਪੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ, ਸੰਕੋਚ ਅਤੇ ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਸਵਾਸ, ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੱਥ ਦੀ ਵਰਤੋਂ।

ਪਿੰਜਰ ਸੰਯੁਕਤ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀਮਾਵਾਂ (ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੰਤਰਿਕ ਜਾਂ ਦਰਦ ਦੇ ਕਾਰਨ), ਛੋਟੇ ਅੰਗ, ਬੇਪਤਾ ਅੰਗਾਂ, ਜਾਂ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਟਰੰਕ ਸਰੂਪ।

ਇਸ ਦੀ ਕੁੱਝ ਮਾਮੂਲੀ ਕਾਰਨ ਹਨ:

ਗਠੀਆ: ਗਠੀਆ ਜੋੜੇ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਰਫਤਾਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਰੁਮੇਟੀ ਗਠੀਆ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਸਿੰਡਰੋਮ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਆਸਟਯੋਆਰਥਰਾਇਟਿਸ ਅਪਕਸ਼ਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰੋਗ ਹੈ।

ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ: (ਸੀਪੀ) ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਮੋਟਰ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪੂਰਵ ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਰਿਪਕਵਤਾ (ਵਾਣਿਜਿਕ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ)। ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ ਦੇ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ, ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਕਮੀ, ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭਤੋਂ ਆਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- (1) ਅੰਧਵਿਅਵਸਥਾਤਮਕ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਲੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ,
- (2) ਗਤੀਵਭਰਮੀ, ਸੰਤੁਲਨ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾਈ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਆਕੁਲ ਭਾਵਨਾ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ

ਅਣਇੱਛਕ, ਅਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ:

ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਚੋਟ: ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚ ਚੋਟ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ (ਕਮਜ਼ੋਰ) ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ /ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਕੇਵਲ ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉੱਚ ਜਾਂ ਘੱਟ ਰੀੜ੍ਹ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਦੀ ਹੱਡੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਅੰਗਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਧੌਣ ਖੇਤਰ (ਉਪਰੀ) ਚੋਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ, ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਕੇਵਲ ਹੇਠਲੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਚੋਟ 1 ਛਾਤੀ (ਰੀੜ੍ਹ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਪਸ ਘੱਟ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੀ।

ਸਿਰ (ਮਸਤਸ਼ਕ ਠੋਕਰ) ਚੋਟ: ਸ਼ਬਦ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਚੋਟਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਸਰਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਤ ਹਿਲਾਨਾ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਸਟੇਮ ਚੋਟ, ਬੰਦ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਰਕਤਸਰਾਵ, ਉਦਾਸ ਖੋਪੜੀ ਫਰੈਕਚਰ,

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ (ਜਿਵੇਂ, ਬੁਲੇਟ), ਅਨਾਕਸਿਤਾ, ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਆਪਰੇਟਿਵ ਸੰਕਰਮਣ। ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਚੋਟ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਅਤੇ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਟਰੋਕ ਅਕਸਰ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਦਾ ਹੋਵੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ।

ਨੋਟ

ਸਟਰੋਕ (ਮਸਤਸ਼ਕ ਸੰਵਹਨੀ ਦੁਰਘਟਨਾ): ਸਟਰੋਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ: ਘਨਾਸਤਰਤਾ (ਰਕਤ ਇੱਕ ਰਕਤ ਉਸ ਬਿੰਦੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪੋਤ ਬਲਾਕ ਰਕਤ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਥੱਕਿਆ), ਨਕਸੀਰ (ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਵਗ ਰਿਹਾ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਉਤਕਾਂ, ਉੱਚ ਰਕਤਚਾਪ ਜਾਂ ਇੱਕ ਧਮਨੀਵਸਫਾਰ ਦਾ ਟੂਟਨਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ।

ਏ ਏਲ ਏਸ ਕੀ ਹੈ?

5.4.3 ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems)

ਸਰੀਰਕ ਅਪੰਗਤਾ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਗਰੀਬ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਅਤੇ ਥਕਾਣ, ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੇਖਣ, ਬੋਲਣ, ਸੰਵੇਦਨ ਜਾਂ ਲੋਭੀ (ਕਾਰਨ ਦਰਦ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ), ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਰਤ ਜੋੜਤੋੜ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ (ਧੱਕਾ, ਅਤੇ ਬਦਲੇ)। ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਚੋਟ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੋੜਤੋੜ ਲਈ। ਘੁਮਾ ਗਤੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਅਸੰਭਵ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ, ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਚੋਟ, ਗਠੀਆ, ਏਕਾਧਿਕ ਸਹਿਤ ਸਰੀਰਕ (ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਠਿਨ, ਪੇਸ਼ੀ, ਆਦਿ)।

ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਡਿਜਾਇਨ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ। ਇਸ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲੈਣ ਦੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮਾਣਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ। ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ (ਜਿਵੇਂ, ਵਿਸਾਖੀ, ਵਹਿਲਚੇਇਰ) ਏਡਸ, ਹੇਰਫੇਰ ਏਡਸ (ਜਿਵੇਂ, ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ) ਸੰਚਾਰ (ਏਡਸ ਜਿਵੇਂ, ਏਕਲ ਸਵਿਚ ਆਧਾਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਰਿਮ ਅਵਾਜ਼) ਅਤੇ/ਕੰਪਿਊਟਰ ਡਿਵਾਇਸ ਇੰਟਰਫੇਸ ਏਡਸ (ਜਿਵੇਂ, ਕੀਬੋਰਡ ਸੰਚਾਲਿਤ)।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

- (i) ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਬੋਲਾ ਕਰਣ ਲਈ ਸੀਖਨਾ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ ਦੁਆਰਾ.....

(ਕ) ਖਤਰਾ	(ਖ) ਕੰਨ	(ਗ) ਮੂੰਹ	(ਘ) ਅਵਾਜ਼
----------	---------	----------	-----------
- (ii) ਬੱਚੇ, ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਅਕਸਰ ਉਤੇਜਨਾ ਦੀ ਕਮੀ.....।

(ਕ) ਗੱਲ	(ਖ) ਸੁਣਨਾ	(ਗ) ਦੇਖਣ	(ਘ) ਛੋਹਣ
---------	-----------	----------	----------
- (iii) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.....।

(ਕ) ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	(ਖ) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ
(ਗ) ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ	(ਘ) ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ
- (iv) ..... ਅੜਚਨ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(ਕ) ਹੱਡੀਆਂ	(ਖ) ਜੋੜ	(ਗ) ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ	(ਘ) ਮਸਤਸ਼ਕ
------------	---------	-----------------	------------

ਨੋਟ

- (v) ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਕਠੋਰਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਿਅਸਕਾਂ, ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਦਵਿਤੀਏ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਪਨ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ.....।
- (ਕ) ਪਾਰਕਿੰਸੋਨ ਰੋਗ (ਖ) ਏਕਾਧਿਕ ਕਠਿਨ
(ਗ) ਲਾਉ ਗੇਹਰਿਗ ਕਣ (ਘ) ਮਾਸ-ਪੇਸ਼ੀ ਡਾਈਸਟਰੋਫੀ

5.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਅਸੀਂ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਲਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅੰਕ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ ਕਰਣਾ।

- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ:

ਪਹਿਚਾਣ:

- ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ ਭਾਵਨਾ ਮੁਢਲੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਗਰਹੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਬੱਚੇ। ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਕ) ਸਿੰਥੇਟਿਕ ਛੋਹ (ਖ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਛੋਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਬਲਾਇੰਡ ਅੱਛਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਉਪਗ੍ਰਹੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉੱਚ ਡਰਾਣ। ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਰਮਿਕ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।
- ਗਰੀਬ ਅੱਖ ਹੱਥ ਸੰਜੋਗ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਕਾਰਨ: ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅੜਚਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਨਾਂ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਘਰ ਜਾਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਵਿਲੀਨੀਕਰਣ ਸਮੱਸਿਆ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵੈਸ਼ਿਮਿਅ।

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਗਰੀਬ ਖੁਫ਼ਿਆ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਦਿਅਕ ਮੰਦਤਾ ਹੌਲੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਸ ਵਿਕਾਰ ਅੰਨੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹਨ।

- ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ

ਪਹਿਚਾਣ: ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਕਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਮਨੋਰੋਗੀ ਤਾਰਕਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ।

ਕਾਰਨ: ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚਾਰ ਸਨਕ ਹਨ (ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ (ਖ) ਜੰਮਜਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਗਰਹਣ (ਗ) ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵੱਤਰ (ਘ) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ।

- ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ, ਰੂਬੇਲਾ, ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ, ਦਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮ ਕਮੀ, ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ, ਵਾਜਾ ਵੰਡ ਜਨਮ ਅਤੇ ਖਸਰੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੰਠਮਾਲਾ ਫੜਿਆ ਕਾਲੀ, ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ, ਟਾਇਫਾਇਡ ਬੁਖਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੇਹੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੁਣਨ ਧਾਰਨਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਣਦੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਬੱਚੀਆਂ। ਵਿਲੰਬਿਤ ਭਾਸ਼ਣ, ਅਵਸਾਦ ਅਤੇ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ।

- ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ

ਪਹਿਚਾਣ: ਨੁਕਸਦਾਰ ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਣ, ਨਾਪਸੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸਾਨੁਨਾਸਿਕਤਾ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬੜਬੜਾ, ਅਵਾਜ਼ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਕਾਰਨ: ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ ਤਾਲਵਿਅ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਦੰਤਅਨਿਅਮਿਤਤਾਵਾਂ, ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਾਰਨ ਜੋੜਬੰਦੀ ਅਵਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਮਾਜਕ ਬੱਚੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹਨ।

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਅਵਰ ਹਨ। ਉਹ ਪਹਿਲਕਾਰ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਗੱਲਾਂ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡਰ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦਬਾਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਵੱਖ।

• **ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ (ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ)**

ਪਹਿਚਾਣ: ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੂੱਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਮੋਟਰ ਕਾਬੂ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਲੰਗੜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਕਸਰ।

ਕਾਰਨ: ਉੱਥੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ।

- ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਕਠੋਰਤਾ ਵਲੋਂ ਪਾਰਕਿੰਸੋਨ ਰੋਗ, ਏਕਾਧਿਕ ਕਠਿਨ ਇੰਸੁਲੇਟ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਸਾਮਗਰੀ।
- ਮੇਰੇ ਇੱਕੋ ਪਾਰਸ਼ਵ ਕਠਿਨ ਸਵੈੱਫਿਕ ਦੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ।
- ਪੇਸ਼ੀ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜੋਰੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ।
- ਗਠੀਆਂ ਜੋੜੋਂ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ।
- ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਮੋਟਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਚੋਟ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਲਿੰਕ ਦੇ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਗਰੀਬ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਕਮਜੋਰੀ ਅਤੇ ਥਕਾਣ, ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੇਖ, ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਮਜੋਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਭੀ। ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਅਤੇ ਨਾਲ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਲਈ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

5.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਨੁਕਸਾਨ : ਇੱਕੋ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਕਿ ਹਿੱਸਾ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ : ਨਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਲਈ ਸਬੰਧਤ।
- ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ : ਸੌਮਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਅਸਥਿਆ : ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਚੋਟਾਂ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਹਰਕੱਤ : ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

5.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਕੀ ਹੈ?
2. ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਗਰਭਵਤੀ ਤੀਵੀਂ ਉੱਤੇ ਮਜਬੂਤ ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਹੈ?
4. ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ ਕੀ ਹੈ?
5. ਪੇਸ਼ੀ , ਅਤੇ ਏਕਾਧਿਕ ਕਠਿਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ।

ਨੋਟ

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1.	(i) ਸਿੰਥੇਟਿਕ ਫੋਹ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਫੋਹ	(ii) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ			
	(iii) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵੈਸ਼ਿਮਿਅ	(iv) ਜਾਗਰੂਕਤਾ			
	(v) ਸਰਜਰੀ				
2.	(i) ਖ	(ii) ਕ	(iii) ਗ	(iv) ਘ	(v) ਕ

5.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਐਂਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿਕਸ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਇਕਾਈ-6: ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ: ਰੋਕਥਾਮ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Physically Challenged: Preventions, Teaching Strategies)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

6.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਰੋਕਥਾਮ (Prevention of Visual Impairment)

6.2 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Visual Impairment)

6.3 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Hearing Impairment)

6.4 ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Students with Hearing Impairment)

6.5 ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Speech and Language Impairment)

6.6 ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਰ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Speech and Language Disorders)

6.7 ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Orthopedic Impairment)

6.8 ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies of Orthopedic Impairment)

6.9 ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਇੰਪੇਇਰਮੈਂਟ ਬੱਚੇ (Teaching and Orthopedic Impairment)

6.10 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

6.11 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

6.12 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

6.13 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋੜਬੰਦੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਗਾਇਬ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੋਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਰੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨੋਟ: ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਰੀ ਸੱਮਝ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਿਲੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।

ਨੋਟ

ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵੱਖ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਣ ਜਿਆਦਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ, ਲੋਕਿਨ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਜਾਂ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰੋਕਥਾਮ ਰੋਗੋਂ ਵਲੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਭੱਗ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਜੁਲਮ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ। ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਣਗੇ ਵੱਖਰਾ ਵਿਕਲਾਂਗ।

6.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਰੋਕਥਾਮ (Prevention of Visual Impairment)

ਅੱਖਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸਭਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਉਪਹਾਰ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵੇਖਕੇ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਉੱਥੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਾਲੀ ਅਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਦੁਨੀਆ। ਅਸੀਂ ਅੱਛਾ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਨਿਵਾਰਕ ਅੱਖ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ ਉਪਾਅ। ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੋ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਅੱਖ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਨਿਵਾਰਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਉਪਾਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿੰਨਾਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਵਿਟਾਮਿਨ ਨਵਜਾਤ ਬੱਚਾ ਲਈ ਸਤਨਪਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਕੋਲੋਸਟਰਮ (ਸਤਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦੁੱਧ)।
- ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਸਤਨਪਾਨ ਦੇਸ਼ਿਸ਼ੁਵਾਂ।
- 3-6 ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਣ ਲਈ ਮਕਾਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਪਲੱਬਧ ਹਰੀ ਪੱਤੇਦਾਰ ਸਬਜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਵਿੱਚ ਬਖਤਾਵਰ ਸ਼ਿਸ਼ੁਵਾਂ ਫੀਡ, ਸੂਖਮਤਾ ਕੱਟ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਰਤ ਜੇਕਰ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਮੰਨਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ।
- ਸਕੂਲ ਪੂਰਵ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦਿਨ ਦੇ ਭੋਜਨ ਵਿੱਚ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਹਰੀ ਪੱਤੇਦਾਰ ਸਬਜੀਆਂ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰੋ।
- ਪੀਲਾ, ਨਾਰੰਗੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ (ਯਾਨੀ ਪਪੀਤਾ ਅਤੇ ਆਮ) ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਫਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰੋ।
- ਬੱਚੇ ਦੇ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਚਰਬੀ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਹਰੀ ਪੱਤੇਦਾਰ ਸਬਜੀਆਂ, ਫਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਬਜੀਆਂ।
- ਗਰਭਵਤੀ ਅਤੇ ਸਤਨਪਾਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦਿਨ ਵਿਟਾਮਿਨ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਖਾਨਾ ਖਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲੋਂ ਤੇਲ ਵਿੱਚ 200,000 ਆਇਊ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ।
- ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਿ ਰਤੋਂਧੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਰੰਭ ਦਾ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੂੰਹ ਵਲੋਂ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਖਿਲਾ ਦੁਆਰਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ।
- ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਤੋਂਧੀ ਰਿਪੋਰਟ।
- ਇੱਕੋ ਅੱਛਾ ਅਤੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ, ਖਾਣਾ, ਪਪੀਤਾ, ਆਮ, ਲੈ ਲਓ ਗਾਜਰ, ਪਾਲਕ, ਆਂਡਾ ਅਤੇ ਮੱਛੀ।
- ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਜੋਖਮ, ਗਹਨ ਗਰਮੀ, ਏਕਸ-ਨੀ ਅਤੇ ਚੋਟਾਂ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ।
- ਮਧੁਮੇਹ ਅਤੇ ਪਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਆਤਸ਼ਕ ਜਿਵੇਂ ਰੋਗੋਂ ਦਾ ਇਲਾਜ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਵਾਈ ਦੀ ਅੱਖ ਲਈ ਆਵੇਦਨ ਜਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਵਲੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰ ਨਜ਼ਰ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਪਯੁਕਤ ਚਸ਼ਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

- ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਸ਼ਮੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ।
- ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਦੀ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰਜਰੀ ਲਈ ਨਜ਼ਰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਮਕਾਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਿੱਚ ਪਰਚੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਨਾਓ ਡਰਮ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ, ਕਠਪੁਤਲੀ ਆਦਿ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ
- ਵਿਵਸਥਿਤ ਅੱਖ ਮਕਾਮੀ ਨੇਤਰ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਮਕਾਮੀ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵਿਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੇਤਰ ਸਰਜਨ।
- ਅੱਖ ਸਰਜਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਉਪਚਾਰ, ਦਵਾਵਾਂ, ਆਈ ਡਰਾਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
- ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤ, ਯੁਵਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰ ਸ਼ਿਵਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਲੱਬ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਕਾਮੀ ਸੰਗਠਨ।
- ਵਿਵਸਥਾ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸ਼ਿਵਿਰ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੋ।
- ਅੱਖ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਚਸ਼ਮਾ ਜਾਂ ਅੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਆਦਿ ਬੁੰਦਾਂ

6.2 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Visual Impairment)

- ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਛੱਡਣ ਦੇ ਕਮਰੇ ਜਾਂ ਸਾਇਟ ਉੱਤੇ ਬੋਲੋ।
- ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਲ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ/ਉਸਦੇ ਧਿਆਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਖਿਡਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਿਵੇਂ) ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਅਤੇ ਅਧਿਮਾਨਤ: ਸੀਟਾਂ ਵਰਗ।
- ਸਿੱਧੇ, ਅੱਗੇ, ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨਾਤਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ। ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ ਲਈ, ਉੱਥੇ, ਇੱਥੇ,, ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
- ਵਿਸਥਾਰ ਵਲੋਂ ਵਰਣਨ, ਵਿਦਿਅਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ।
- ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਮਾਤ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਸਮੱਗਰੀ, ਸਾਮਗਰੀ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਾਕਫ ਹੈ, ਸਾਮਗਰੀ, ਖੇਤਰ ਸਾਇਟੋਂ, ਆਦਿ
- ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਕਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ।
- ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਦੋਂ ਉਚਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ।
- ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਪਾਠ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼।
- ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ, ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਅੰਨੀਆਂ ਹੈ ਪਹਿਚਾਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਭਲੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹੋ।
- ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼। ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕਦਮ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਅਦਾਵਾਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਸੰਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਖਤਰੀਵਾਂ।
- ਜਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਛੱਡਣ ਲਈ ਜਾਂ ਇੱਕ

ਨੋਟ

ਗੱਲਬਾਤ ਖਤਮ ਕਰਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

- ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।
- ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਣ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਅਤੇ ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
- ਪਾਲਤੂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇੱਕ ਗਾਇਡ ਕੁੱਤੇ ਛੂ। ਗਾਇਡ ਕੁੱਤੀਆਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਰਣ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਗੜਿਆ ਜੇਕਰ ਕੁੱਤੇ ਵਿਚਲਿਤ ਹੈ।
- ਮਾਮੂਲੀ ਇੱਕ ਪੋਰਟੇਬਲ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੋਲਾ ਦੀ ਸੱਮਝ।
- ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਛੋਹ ਸੰਕੇਤ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੰਕੇਤ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
- ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਰਗ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਗਰਿਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰੋ।

6.2.1 ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ (Teacher Presentation)

- ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਨੀ ਕਰਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ।
- ਇੱਕ ਵਧੇ ਹੋਏ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਕਰਿਪਟ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਜਾਂ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਸਬਕ ਦੀ ਗੀਡਿੰਗ ਘੱਟ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਛੋਹ 3 ਮਾਡਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ।
- ਇੱਕ ਓਵਰਹੇਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਕਦਮ ਦਰ ਕਦਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਲਈ। ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਾਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਖੌਟਾ (ਏਸ) ਇੱਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।
- ਇੱਕ ਅਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਸੰਭਵ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਠ ਜਾਂ ਮੈਨੂਅਲ ਵਿਸਥਾਰ।
- ਰੰਗ ਦੀ ਸਾਰੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਸਬਕ, ਪ੍ਰਯੋਗ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਬਰੇਲ ਲੇਬਲ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲੇਬਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੋਡਿਤ ਨਜ਼ਰ।
- ਵਿਸਥਾਰ ਵਲੋਂ ਵਰਣਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੀਡਿਆ, ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਹੈ ਹਨ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।
- ਅਖਾਂ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਵਰਣਨਾਤਮਿਕ ਵੀਡੀਓ (ਅਧਿਮਾਨਤ: ਉੱਤਰਾਰਧ) ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਵੀਡੀਓ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਲੇਜਰ ਡਿਸਕ।
- ਵਿਸਥਾਰ ਵਲੋਂ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਚਾਕਬੋਰਡ ਲਿਖਾਈ।
- ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਸਬਕ ਜਾਂ ਦਿਸ਼ਾ ਸਾਮਗਰੀ, ਇੱਕ ਵਧੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਕਰਿਪਟ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਰਗ ਹੈਂਡਆਉਟਸ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।
- ਛੋਹ 3 ਮਾਡਲ ਚੁੱਕਿਆ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ, ਜਾਂ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਪੂਰਕ ਲਈ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਰਾਫਿਕਸ ਜਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ।
- ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਤਿੰਨ ਆਯਾਮੀ ਅਭਿਆਵੇਦਨ ਲਈ ਅਸਲੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
- ਸੁਣਨ/ਛੋਹ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕਰੋ।
- ਅਸਥਾਈ ਛੋਹ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਯੋਂ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।

ਨੋਟ

- ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਓਵਰਹੇਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ, ਚਾਕਬੋਰਡ, ਰੇਖਾਂਕਨ, ਜਾਂ ਸਲਾਇਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਿਸਦਾ ਫੈਲਿਆ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਰਣਨ, ਸੰਭਵਤ: ਜਿੱਥੇ ਉਪਯੁਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਕ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਮਾਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਯੋਂ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਜਾਂ ਪਾਠ ਲਈ ਇੱਕ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।
- ਸਾਰੇ ਹੈਂਡਆਉਟਸ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਓ: ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਿੰਟ, ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ, ਬਰੇਲ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਕੈਸੇਟ ਉੱਤੇ, ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਇਸ਼ਟਤਮ ਮੌੜ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਅੱਖ ਜਾਂ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਜੀ (ਇਲੈਕਟਰਾਨਿਕ ਲਘੂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ) ਅੱਖ ਜਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਚਾਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤਾਲਿਕਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਯੋਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਟਿੱਪਣੀਆਂ।

6.2.2 ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਸਟਮ (Text Reading Systems)

- ਭੁਗਤਾਨੇ ਜਾਂ ਸਵਇੱਸੇਵਕ ਪਾਠਕਾਂ ਜਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਰੀਡਿੰਗ।
- ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਜਦੋਂ ਉਚਿਤ ਹੋ।
- ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰੋ, ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਅੱਗੇ ਪਾਠ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਐਨ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਆਡਯੋ ਕਿਤਾਬ ਅਧਿਗਰਹਣ ਦੇ ਲਈ, ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਰਵਿਸ ਬੁੱਕ, ਬਲਾਇੰਡ ਅਤੇ, ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸਿਸਟਮ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ, ਜਾਂ ਆਡਯੋ ਆਉਟਪੁਟ ਡਿਵਾਇਸ।
- ਵੱਖਰਾ ਬਰੇਲ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਸਹਾਇਤਾ ਅੰਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਨੇ।

6.2.3 ਪ੍ਰੀਖਿਆ (Testing)

- ਛੋਟੇ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੋ, ਜੇਕਰ ਛੋਟੇ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ) ਤਾਂ ਇੱਕ ਚਿੜੀਆਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਆਇਟਮ ਜਾਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਊਰੇਟਰ, ਸੰਪਰਕ/ਬੂਟੇ, ਪਸ਼ੁ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਪ੍ਰਜਾਤੀ) ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਕਰੀਬ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਜੇਕਰ ਛੋਟੇ ਪਰੀਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਕਿ ਅੰਨੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੁੱਛਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਹ/ਉਹ ਸਭਤੋਂ ਆਸਾਨ ਹੋ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਸੰਭਵ ਆਸਾਨ ਢੰਗ ਟੇਪ ਉੱਤੇ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਹੇਠਲਾ ਅਸ਼ਾਂਤਿ ਵਿੱਚ ਟੇਪ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ।
- ਇੱਕ ਵਧੇ ਹੋਏ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਕਰਿਪਟ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਜਾਂ ਰੀਡਿੰਗ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਜਿਸਦਾ ਸਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।
- ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦਾ ਵਰਤੋਂ (20 ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 14) ਬਣਾਓ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜਾਈ (ਤਾਲ ਜਾਂ ਆਵਰਧਕ ਮਸ਼ੀਨ), ਬਰੇਲ/ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ ਬਰੇਲ ਰੇਖਾਂਕਨ/ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ, ਵੱਡੇ ਬਲਾਕ ਜਵਾਬ ਪਤਰਕ ਲਈ ਬਰੇਲ ਸਮੱਗਰੀ।

ਨੋਟ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਅੱਖ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਨਵਜਾਤ ਬੱਚਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- (ii) ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਜੋਖਮ, ਗਰਮ ਗਰਮੀ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ..... ਲਈ ਅੱਖ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ।
- (iii) ..... ਅੱਖਾਂ ਕੱਚ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ.....।
- (iv) ..... ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇ ਇਲਾਜ ਸੰਧੀ, ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਆਦਿ
- (v) ਸਿਖਿਅਕ ਇੱਕ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ..... ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੰਕੇਤ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6.3 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Hearing Impairment)

ਰੋਲਾ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰੋਲਾ ਵਲੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਸਭਤੋਂ ਸਥਾਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਣਾਂ। ਇਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਦਰਦ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਕਸਿਤ ਲੱਛਣ, ਅਤੇ ਤੁਸੀ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਹੈ।

ਸਮਝੌਤਾ ਲੱਛਣ: ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ: ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਰੋਲਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਰਜਨ, ਗੁਲਜਾਰ,, ਜਾਂ ਸੀਟੀ, ਰੋਲਾ ਆਂਤਰਾਇਕਿ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਹੈ ਇਹ (ਵਿਅਕਤੀਪਰਕ) ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਥੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਕੰਨ (ਉਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੁਣਵਾਈ ਪਰੀਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ। ਕਦਮ ਤੂੰ ਰੋਲਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਰੋਲਾ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ। ਤੂੰ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਰੋਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਘਰ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੇਟਿੰਗਸ ਵਿੱਚ। ਪਤਾ ਹੈ ਕੀ ਹਲਾਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਰੋਲੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਸੁਣਵਾਈ ਰੱਖਿਅਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਰੋਲੇ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਪਾਓਂਦੇ ਹੋ ਰੱਖਿਅਕ, ਜਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਛਿਪਾਨੇਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।
- ਮਾਤਰਾ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੋ। ਹੇਠਾਂ ਮਾਤਰਾ ਮੋੜ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਰੋਲਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਸਟੀਰਯੋ, ਟੀਵੀ, ਕਾਰ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਇਰਫੋਨ ਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਣ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੰਨ ਕਲੀਆਂ।
- ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੰਤਜਾਰ ਨਹੀਂ। ਕੰਨ ਲਈ ਰੋਲਾ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਰੋਲਾ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀ ਹੁਣੇ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਣਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ:

ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਇੱਕ ਕਪਾਸ ਝਾਡੂ: ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ:

ਨੋਟ

- ਸੜਕ ਦੇ ਢਲਵਾਂ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਛੜੀ ਕਰਣ ਲਈ ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਜਾਂ ਹਟਾਣ ਲਈ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਖਰੋਚੋ। ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਤਰੀਕਾ ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਕਠੋਰ ਮੋਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਉੱਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਵਿਸ਼ਾ ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਵੇਖੋ।
- ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਨੱਕ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੋਨਾਂ ਨੱਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਉੱਡਿਆ।
- ਹਵਾਈ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਿਗਲ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਉਬਾਸੀ ਜਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਲੈਂਡਿੰਗ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਹੈ ਉਪਰੀ ਸ਼ਵਸਨ ਸਮੱਸਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਸਰਦੀ, ਫਲੂ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਾਇਨਸ ਸੰਕਰਮਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ), ਇੱਕ ਲੈ ਉੱਤਰਨ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਝ ਘੰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰਨ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਪ੍ਰੇ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰੋ।
- ਸਿਗਰੇਟ ਪੀਣਾ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਿਗਰੇਟ ਪੀਣਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

6.4 ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Students with Hearing Impairment)

ਘਰ ਲਈ ਖੋਲ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਕਰਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੀ ਉਹ ਕੋਰਸ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸੁਝਾਅ/ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

- ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਤਾਰ ਬੈਠਣ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਲਕੀਰ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤੋ ਲਈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਬੁਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹਨੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮਤ ਬੋਲੋ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਪੈ
- ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਪਰਿਪਤ ਬੈਠਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਤੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਜਾਂ ਹਾਰਡ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਕਰਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਭਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
- ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਇਕਰੋਫੋਨ ਵਲੋਂ ਜੋੜ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਬੁਲ੍ਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ
- ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਨਹੀਂ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਵਲੋਂ ਗੱਲ
- ਸਿਆਣੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਣ ਲਈ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਾਧਨ ਸਮਾਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਰਾਸ਼ੀ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਦੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਵਾਲ ਪੁਛ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਭੇਂਟ ਟਿੱਪਣੀ
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਦੋਹਰਾਵਾਂ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅੱਖੇ ਸਪੀਕਰ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ
- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਏਡਸ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਣ ਲਈ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਯੋਂ ਨੂੰ ਸੁਦ੍ਰੜ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ
- ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਵਰਗ ਰੂਪ ਰੇਖਾ, ਵਿਖਿਆਨ ਨੋਟਾਂ, ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਆਡਯੋ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਸ਼ਰਵਣੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਮੁਦਰਿਤ ਟੇਪ

ਨੋਟ

- ਸੰਕੋਚ ਜਦੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਨੇਹਾ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਾਰਜ ਅਨੁਸੂਚਨ, ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
- ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਲਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼।
- ਚੀਖਣਾ ਨਹੀਂ!!
- ਇੱਕ ਸਹਾਇਤਾ ਸੁਣ ਜੇਕਰ ਡਿਵਾਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਇਕਰੋਫੋਨ ਟਰਾਂਸਮੀਟਰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਈ ਪੁੱਛਿਆ
- ਜੇਕਰ ਉੱਥੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਡ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਰਣ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਧਿਆਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਹੋ ਵਿਖਿਆਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਣ
- ਲਚਕੀਲਾ ਹੋਣਾ: ਇੱਕ ਬਹਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਸ਼ਰਵਣੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਣ ਲਈ ਆਜਾਦ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਸਮਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਛਾਪਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ (ਯਾਨੀ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਰਗ ਦੇ ਆਰਾਮ ਕਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸੱਚ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹਨ:

- (i) ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਾਲ ਲਈ ਕੰਢਾ ਜਾਂ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਣ ਲਈ ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਜਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਖਰੋਚ ਕੰਨ।
- (ii) ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਕੱਚੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਸਿਖਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਏਡਸ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਯੋਂ ਨੂੰ ਸੁਦ੍ਰੜ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ।
- (iv) ਸਿਖਿਅਕ ਬਹਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਰਵਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਣ ਲਈ ਆਜਾਦ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਲਈ।
- (v) ਸਿਖਿਅਕ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਔਖਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਕਰਮਕ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

6.5 ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Speech and Language Impairment)

ਸੰਸਾਰ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦਾ 3 ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਕ) ਮੁਢਲੀ ਰੋਕਥਾਮ, (ਖ) ਦਵਿਤੀਇਕ ਰੋਕਥਾਮ, (ਗ) ਤ੍ਰਤੀਇਕ ਰੋਕਥਾਮ।

- (ਕ) ਮੁਢਲੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਰੋਗ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਨਵੇਂ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ ਜੋਖਮ। ਏਪਲਾਇਡ ਇਹ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿੱਬੜਨ।
- (ਖ) ਮਿਡਲ ਛੁਟਕਾਰਾ: ਰੋਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਘੱਟ ਕਰਣ। ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ। ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਵਿਕਾਰ

ਦੇ ਉਨਮੂਲਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

- (ਗ) ਤ੍ਰੀਭੁਜਿਕ ਰੋਕਥਾਮ: ਉੱਤੇ ਕਰਨਾ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿਕਲਾਂਗ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਰੋਗ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ। ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਵੱਖਰਾ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸਹਿਤ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਪਰਬੰਧਨ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਵਿੱਚ ਲਕਸ਼।

ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਆਪਣੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਤ੍ਰੀਭੁਜਿਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ। ਹਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਬੰਨ ਗਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਵੱਧਦੀ ਹੋਈ ਪੇਸ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਅਭਿਆਸ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਸਾਰੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕਈ ਯੂਰੋਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਕਈ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ। ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਪੋਲਯੋ, ਅਤੇ ਰੁਬੇਲਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੱਕ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਵਿਅਸਕਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਇਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ। ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਅੱਛਾ ਪੋਸਣਾ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ (ਸੀ.ਡੀ.ਏਫ, 2004)। ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਨ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੋਗੋਂ ਲਈ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ (ਅਤੇ, 2001)। ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਚਿਤ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਹੈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਰੋਗੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਖਸਰਾ ਅਤੇ ਓਟਿਟਿਸ ਮੀਡਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਬਚਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਲੱਬਧ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਸੰਪੂਰਣ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ ਦੇਖਭਾਲ, ਪੋਸਣਾ, ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਦੇਖਭਾਲ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ, ਜੋ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਅੰਤਰ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਟੀਕਾਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਗ ਲਈ ਜਲਦੀ ਉਪਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਈ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਟੀਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕੁੱਝ ਪਰਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰਭਾਵੀ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ। ਸਿਹਤ ਮੇਲੀਆਂ, ਚਰਚਾਂ, ਬਰਾਦਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਐਂਜਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਪਰਭਾਵੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਫਰੀਕੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮੁਦਾਏ (ਸੀ.ਡੀ.ਏਫ., 2004) ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਵਾਦ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਫੋਲਿਕ ਏਸਿਡ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਕ ਪੋਸਣਾ ਫੱਕੇ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁਲੂ (ਮਾਰਚ, 1995) 25 ਵਲੋਂ 50 ਫੀਸਦੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ।

ਨੋਟ

6.6 ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਰ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Speech and Language Disorders)

ਭਾਸ਼ਾ: ਇੱਕ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ/ਉਹ ਸੱਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਹੈ ਅਤੇ/ਜਾਂ/ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਸੰਚਾਰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋੜਬੰਦੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਣ: ਦੋਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਭਾਸ਼ਣ, ਭਾਸ਼ਾ/ਜੋ ਲਈ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਆਕਲਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਵਿਕਾਰ ਦੇ। ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਰੋਗਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਅਤੇ ਲਈ ਸਿਫਾਰੀਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਘਰ ਉੱਤੇ ਸਮਰਥਨ ਲਈ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ (ਆਈ.ਈ.ਪੀ.)। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਜਲਦੀ ਹਸਤੱਕਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।

- ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਮਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਰੋਲਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਾਹਰੀ ਰੋਲਾ ਜੋ ਸੱਮਝ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਫੋਕਸ ਅਤੇ ਸੱਮਝ।
- ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੜਬੋਲਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਨੇ ਲਈ ਪੁੱਛਣਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਦੋਂ। ਅਕਸਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਰਾਗ ਪ੍ਰਦਾਨ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ।
- ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਜਾਣਬੂਝਕੇ ਬੋਲੋ।
- ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਜਾਂ ਚਾਰਟ ਪੇਪਰ ਉੱਤੇ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਕਸਰ ਫੋਕਸ ਅਤੇ ਕਦਮ ਵਲੋਂ ਕਦਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੋਹਰਾ ਜਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ।
- ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸੱਮਝ ਦਾ ਸਮਰਥਨ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਬਚੀਏ-ਇਹ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਮਾਡਲ ਠੀਕ ਭਾਸ਼ਣ ਪੈਟਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।
- ਭਾਸ਼ਣ/ਭਾਸ਼ਾ ਰੋਗਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਧਾਰ ਟਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਲਈ ਠੀਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਗ੍ਹਾ।
- ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤਾਕਤ ਉੱਤੇ ਕੈਪਿਟਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ।
- ਰੋਗੀ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ।

6.7 ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Orthopedic Impairment)

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨਿਵਾਰਣੀਏ ਰੋਗਾਂ ਵਲੋਂ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿਹਤ, ਸਿੱਖਿਆ, ਪੋਸਣਾ, ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਰਲ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ, ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪੋਸਣਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਨਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹਲਾਤਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਜਨਮਾਂ, ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੋਲਯੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੋਲਯੋ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਪੋਲਯੋ ਸਿੰਡਰੋਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ। ਉੱਥੇ ਮਹਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਖੇਲ ਤੇ ਮਜਾ ਗਲਤ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਥਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ। ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹ ਡਰਾਇਵਿੰਗ ਵਲੋਂ ਬਚਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

6.8 ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies of Orthopedic Impairment)

ਨੋਟ

ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਮਾਤ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਰੂਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਅਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ:

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਣ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਆਸਨ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ।
- ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਕਲ ਅਤੇ ਠੀਕ ਮੋਟਰ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ।
- ਉਪਯੁਕਤ ਆਗਮ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ (ਜਿਵੇਂ ਥੱਕ ਗਿਆ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਉੱਤੇ ਇਸਦੇ ਅਸਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ।

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੀ ਬਹੁਆਯਾਮੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ, ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਯੁਕਤ ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ:

- ਭੌਤਿਕ ਚਿਕਿਤਸਕ ਹੈ ਜੋ ਸਕਲ ਮੋਟਰ ਕੌਸ਼ਲ (ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ, ਪਿੱਠ, ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਧੜ) ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਚਿਕਿਤਸਕ ਜੋ ਠੀਕ ਮੋਟਰ (ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ, ਹੱਥ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਡਰੇਸਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਨਾਨ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ।
- ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪੀਠੀ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਨਾਲ ਓ.ਟੀ. ਅਤੇ ਪੀ.ਟੀ. ਕੁੱਟੀ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਇੱਕ ਕਸਰਤ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਹੋਰ ਚਿਕਿਤਸਕ (ਮਾਲਿਸ਼ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਸੰਗੀਤ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਆਦਿ)। ਓਮ

6.9 ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਇੰਪੈਇਰਮੈਂਟ ਬੱਚੇ (Teaching and Orthopedic Impairment)

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਲੋਚ ਵਰਣਨ ਕੁੱਝ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਬਹੁਗਲ, ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਨ ਅਤੇ ਤਿਆਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਦੈਨਿਕ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਈ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ। ਇਸ ਲੜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਉੱਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੇਖ ਕੇਂਦਰਿਤ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ। ਇਹ ਵਰਣਨ ਵੱਖਰਾ ਰੂਪਾਂਤਰੋਂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਅਤੇ

ਨੋਟ

ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਣ ਲਈ ਜਮਾਤ।

ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਲਿਆਉਣ: ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਹਿਲਚੇਇਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਵਹਿਲਚੇਇਰ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਨ ਵਰਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਜੇਕਰ ਫਰਸ਼ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਵੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਚੌੜਾਈ, ਸੀੜੀਆਂ ਜਾਂ ਥਰੇਸਹੋਲਡ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। ਸ਼ੌਚਾਲਏ ਪਹੁੰਚ ਇੱਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਉਪਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਵੀਕਰਣ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵੱਖ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਬਾਦਲਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰਨੀਚਰ: ਇੱਕ ਵਹਿਲਚੇਇਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁਰਸੀ ਜਾਂ ਟੇਬਲ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੇਮੀ ਜਮਾਤ ਕੁਰਸੀ, ਲਈ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਲਾਇਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਮਾਤ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਆਰਾਮ ਵਲੋਂ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਲਿਖਾਈ ਏਡਸ: ਆਪਣੇ ਉਪਰੀ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਏਡਸ ਲਿਖਾਈ। ਲਿਖਾਈ ਏਡਸ ਬੋਰਡ ਲਿਖਾਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਗਜ਼, ਪੇਂਸਿਲ ਫੜਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੇਂਸਿਲ ਧਾਰਕਾਂ। ਸੰਜੋਗ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਭਾਰਿਤ ਬਨੈਣ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਅਵਧਾਰਣਾ ਸਿੱਖਣ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਇਲਾਵਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਮਦਦ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੋ।

ਸਬਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਕਰਿਆਵਾਂ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ: ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਹੋਣ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਸਬਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੀਆਂ, ਭਾਗ ਲੈ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਨੁਕੂਲ ਸਾਮਗਰੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ, ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਦੱਸੇ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਆਵੰਟਿਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਆਜਾਦ ਰੂਪ ਵਲੋਂ। ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਪੜ੍ਹੀਏ।

ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਜਮਾਤ: ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਤਮ ਅੜਚਨ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਾਸਤੁ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਚਿੜ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਈਕਾਟ। ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ। ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਇਲਾਜ। ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਬਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਲਈ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵੰਟਿਟ ਕਰਣ ਲਈ ਮਦਦ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੌਚਾਲਏ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਵਰਗ, ਇੱਕ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਉਸਨੂੰ ਲੰਚ ਬੈਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਾਲ। ਜਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ ਮੋਕੀਆਂ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਪਤਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਲਈ। ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਖੁੱਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਰਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਮੰਜੂਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਹੈ। ਉਹ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਕਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਗੇ ਜਮਾਤ ਵਲੋਂ ਕੀ ਤੂੰ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਣ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਨੋਟ

ਟਾਸਕ

ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਲਿਖਾਈ ਏਡਸ ਕੀ ਹੈ?

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

- (i) ..... ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 (ਕ) ਸਫਾਈ (ਖ) ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇਖਭਾਲ (ਗ) ਪੋਸਣਾ (ਘ) ਲੜਾਈ
- (ii) ..... ਜੋ ਠੀਕ ਮੋਟਰ ਕੌਸ਼ਲ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਡਰੇਸਿੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਇਸਨਾਨ?
 (ਕ) ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਚਿਕਿਤਸਕ (ਖ) ਸਰੀਰਕ ਚਿਕਿਤਸਕ
 (ਗ) ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਾ ਰੋਗਵਿਗਿਆਨੀ (ਘ) ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਅਕ
- (iii) ..... ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ (ਅੰਗ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ਦਰੋਹ) ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 (ਕ) ਟੇਬਲ (ਖ) ਪਹਿਏਦਾਰ ਕੁਰਸੀ ਦਾ (ਗ) ਲਿਖਾਈ ਬੋਰਡ (ਘ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਮ

6.10 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੋਸਣਾ ਜਨਮ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਣ ਫੀਡ ਵਿਟਾਮਿਨ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਕੋਲੋਸਟਰਮ ਹਰੀ ਪੱਤੇਦਾਰ, ਪੀਲਾ, ਨਾਰੰਗੀ ਫਲ (ਪਪੀਤਾ, ਆਮ) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਹਨ।
- ਅੱਖ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਬੱਚੇ।
- ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ ਤੁ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨੇਤਰ ਸ਼ਿਵਿਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਗਠਿਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਦ੍ਰਿਸ਼ ਲਈ ਕਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੁਕਸਾਨ।
- ਵਧੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਕਰਿਪਟ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਓਵਰਹੇਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ, ਬਰੇਲ ਲੇਬਲ ਮਾਰਕੇ, ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਲਕੀਰ ਡਰਾਇੰਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ: ਰਖਿਅਕ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ, ਉੱਚ ਰੌਲਾ ਜਗ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ।
- ਅਸੀ ਸਾਡੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਦੇ ਢਲਵਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਨ ਦਾ ਗੰਧਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ: ਸਿਖਿਅਕ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਲਈ ਪਰਿਪਤ ਬੈਠਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਬੱਚੇ।
- ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਬੋਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਲਚਕੀਲਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਤਰਨਾਂ

ਨੋਟ

ਲਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ।

- ਆਡਯੋ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਵਰਤੋ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਮੁੱਖ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹੈ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਛੁਟਕਾਰਾ: ਖਸਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਬਚਪਨ ਰੋਗੋਂ ਵਲੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਚਿਤ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।
- ਟੀਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕੁੱਝ ਪਰਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਪਰਭਾਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਇਸ ਰੋਗੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਰਭਾਵੀ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਿਖਿਅਕ: ਬੇਲੋੜਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਮਾਤ ਰੋਲਾ, ਬੜਬੋਲਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ੋਂ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਰਾਗ ਵਰਤੋ ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਸਮਰਥਨ ਹੈ ਕਿ ਦੇ ਸੱਮਝ, ਰੋਗੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੰਮ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।
- ਰੋਕਥਾਮ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸਿਹਤ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੋਸਣਾ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ।
- ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਫਾਈ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪੋਸਣਾ ਵਧਿਆ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੋਲਯੋ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਪੋਲਯੋ ਸਿੰਡਰੋਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ: ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਕ੍ਰਮ ਚਿਕਿਤਸਾ ਹਾਲਤ ਦਾ ਆਗਮ ਸੰਚਾਰ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰਨੀਚਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਲਿਖਾਈ ਏਡਸ, ਸਬਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਜਮਾਤ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

6.11 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਰੋਕਥਾਮ : ਵਲੋਂ ਭੈੜਾ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਟੀਕਾ : ਇੱਕ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਕਿ ਰਕਤ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ : ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।
- ਪੋਰਟੇਬਲ : ਇਹ ਆਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਹੈ।

6.12 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਲਿਖੀਏ।
2. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਢੰਗ ਕੀ ਹੈ?
3. ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭੂਤ-ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
4. ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ।
5. ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲਈ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬੱਚੀਆਂ (ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ)?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

ਨੋਟ

1.	(i) ਥਣ ਫੀਡ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਕੋਲੋਸਟਰਮ	(ii) ਏਕਸ-ਨੀ ਵਿਟਾਮਿਨ	
	(iii) ਮੋਤੀਆਬੰਦ	(iv) ਸ਼ਿਵਿਰ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ	
	(v) ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਛੋਹ ਸੰਕੇਤ		
2.	(i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਸਹੀ
	(iv) ਗਲਤ	(v) ਗਲਤ	
3.	(i) ਘ	(ii) (ਕ)	(iii) (ਖ)

6.13 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਐਂਡ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ: ਟੋਨੀ ਬੁਸ਼, ਲੇਸ ਬੈਲ, ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, 2002।
2. ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ: ਸਟ੍ਰੈਟੇਜੀ, ਕੁਆਲਿਟੀ ਐਂਡ ਰਿਸੋਰਸਜ਼, ਮਾਰਗਰੇਟ ਪ੍ਰੀਡੀ, ਰੋਨ, ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1997

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-7: ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਦਗੁਣ (Visually Impaired: Definition, Types and Characteristics)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

7.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Definition)

7.2 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀਆਂ ਆਮ ਕਿਸਮਾਂ (Common Types of Visual Impairments)

7.3 ਅਮੋੜ ਗ਼ਲਤੀਆਂ (Refractive Errors)

7.4 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristic of a Visually Impaired Child)

7.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

7.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

7.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

7.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ, ਅਮੋੜ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਅੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਦੂਰ ਪਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਛਪਾਈ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਕਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੋਟੈਕਟ ਲੈਂਸ ਜਾਂ ਐਨਕਾਂ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਜਦ ਅੱਖ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸਨੂੰ ਚਿਤਰ ਬਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨੀ, ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਨੁਕਸਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੈਡੀਕਲ ਇਲਾਜ, ਸਰਜਰੀ ਜਾਂ ਸਹੀ ਲੈਂਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਨਕਾਂ ਜਾਂ ਕੋਟੈਕਟ ਨਾਲ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਖੋਹਦੇ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 20 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਜਦਕਿ ਕੋਈ ਇਨਸਾਨ 200 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Definition)

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਚੌੜੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕਾਬੈ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ

ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ (ਬਰਾਬਰ ਮੌਕਾ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਐਕਟ, 1995 ਵਿੱਚ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਨੋਟ

7.1.1 ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ (Blindness)

ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ:

- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ, ਜਾਂ
- ਚੰਗੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਲੈਂਸ ਨਾਲ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 6/60 ਜਾਂ 20/220 (ਸਨੇਲੇਨ) ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੀਮਾ 20 ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਕੋਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਦਤਰ ਹੋਵੇ।

ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (WHO, 1992) ਦਾ WHO ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

“ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਮਿਆਰੀ ਵਰਜਿਤ ਸਹੀ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਘੱਟ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ 6/18 ਦੇ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਸੰਭਾਵਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ ਹੈ।”

ਬਿੰਦੂ ਇਸ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਦਾਇਗੀ ‘ਤੇ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਖਰੀ ਬਿੰਦੂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ: ਅਗਰ ਯੋਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਅਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਟੇਬਲ 7.1

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਵਰਗ

ਵਰਗ	ਸਹੀ ਵੀ.ਏ.	WHO ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ		ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
	-ਚੰਗੀ ਅੱਖ	ਮਿਆਰ	ਕੰਮ	
0	6/6-6/18	ਨਾਰਮਲ	ਨਾਰਮਲ	ਨਾਰਮਲ
1	<6/18-6/60	ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ	ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
2	<6/60-3/60	ਸਖ਼ਤ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ	ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	ਅੰਨ੍ਹਾ
3	<3/60-1/60	ਅੰਨ੍ਹਾ	ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	ਅੰਨ੍ਹਾ
4	<1/60-ਫਲ	ਅੰਨ੍ਹਾ	ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	ਅੰਨ੍ਹਾ
5	ਐਨ.ਪੀ.ਐਲ.	ਅੰਨ੍ਹਾ	ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ	ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ

7.1.2 ਬੋਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ (Persons with Deaf blindness)

ਬੋਲਾ-ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜੋ ਬੋਲੇਪਣ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ “ਛਤਰੀ” ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੌੜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

- ਸਖ਼ਤ ਸੰਚਾਰ
- ਵਿਕਾਸੀ, ਅਤੇ
- ਸਿੱਖਿਅਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

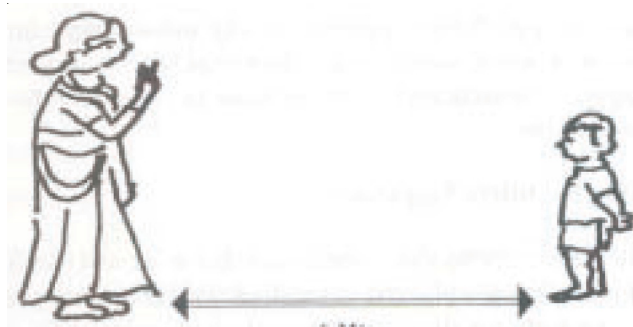
ਨੋਟ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ:

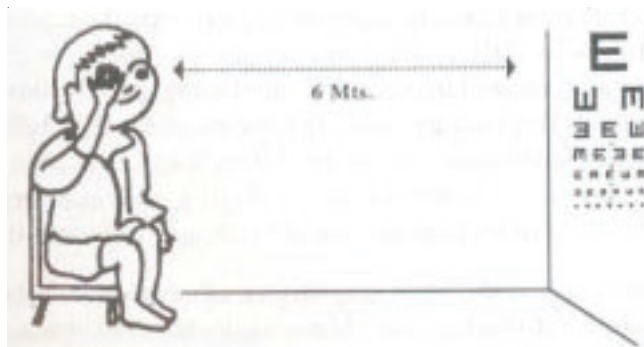
- ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਬੋਲੇ ਹਨ।
- ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸੁਣਦਾ ਹੈ।
- ਭੰਨਵੇਂ ਸੁਜਾਖੇ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਬੋਲੇ ਹਨ।
- ਭੰਨਵੇਂ ਸੁਜਾਖੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਬੋਲੇ।

7.1.3 ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ (Visual Acuity)

ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਧ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਰਨ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, 6/60 ਦੀ ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ 6 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਰਮਲ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ 60 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਨਿਗਾਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਓ-ਚਾਰਟ ਦੀ ਵੱਡੀ ਓ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ 6 ਮੀਟਰ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚਣ ਦਾ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਿਅਕਤੀ 6 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਚਿੱਤਰ: 7.1 ਉਂਗਲ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂਚ

ਚਿੱਤਰ: 7.2 ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਜਾਂਚ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਮਿਆਰੀ ਵਰਜਿਤ ਸਹੀ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ

- ਘੱਟ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ .....ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ। ਨੋਟ
- (ੳ) 7/18   (ਅ) 6/18   (ੲ) 9/18   (ਸ) 1/18
- (ii) ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ..... ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਾ ਵਿਗੜੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ੳ) 15%   (ਅ) 10%   (ੲ) 40%   (ਸ) 90%
- (iii) ..... ਇੱਕ “ਛਤਰੀ” ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੌਫ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੈ।
- (ੳ) ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ   (ਅ) ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ   (ੲ) ਬੋਲਾ-ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ   (ਸ) ਬਹਿਰਾ
- (iv) ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ..... ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਰਮਲ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ 60 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ੳ) 9   (ਅ) 6   (ੲ) 10   (ਸ) 20
- (v) ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚਣ ਦਾ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਿਅਕਤੀ 6 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ..... ਨੂੰ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ?
- (ੳ) ਉਂਗਲਾਂ   (ਅ) ਗੋਦਾਂ   (ੲ) ਲੱਕੜੀਆਂ   (ਸ) ਪੰਛੀ

7.2 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀਆਂ ਆਮ ਕਿਸਮਾਂ (Common Types of Visual Impairments)

ਗੈਰ-ਸਹੀ ਯੋਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਕੂਲੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਜ਼ਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਲਈ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਸ ਕਸੌਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘੱਟ ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਨੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਸੀਮਾ, ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਕੌਰਟੀਕਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ।

- (i) **ਭੰਨਵੀਂ ਨਿਗਾਹ:** ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਧ ਸੰਭਵਤਾ ਸਹੀ ਹੋਵੇ।
- (ii) **ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ:** ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ 20/70-20/160 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਜਮੀ ਘੱਟ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- (iii) **ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ:** ਸ਼ਬਦ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ 20/200-20/400 ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ। 20/400-20/1000 ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
- (iv) **ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾ:** ਘੱਟ ਸੂਝ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪੂਰਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

7.3 ਅਮੋੜ ਗ਼ਲਤੀਆਂ (Refractive Errors)

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪਣਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਆਮ ਕਿਸਮ ਸਰਲ ਅਮੋੜ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੁਜਾਖਾਪਣ, ਦੂਰ ਦਾ ਸੁਜਾਖਾਪਣ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਵੈਸ਼ਮ। ਨਜ਼ਦੀਕੀ-ਸੁਜਾਖਾਪਣ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰ ਰੈਟੀਨਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਰ ਦਾ ਸੁਜਾਖਾਪਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰੈਟੀਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਵੈਸ਼ਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੌਰਨੀਆ ਟੇਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੈਟੀਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਾਤ

ਨੋਟ

ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨੂੰ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ, ਅਮੋੜ ਗਲਤੀਆਂ ਠੀਕ ਹੋਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੋਟਸ

ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਐਨਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁੱਝ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਅਮੋੜ ਗਲਤੀ ਸਹੀ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਖ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ..... ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਧ ਸੰਭਵਤਾ ਸਹੀ ਹੋਵੇ।
- (ii) ਸਖ਼ਤ ਘੱਟ ਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ 20/200-20/400 ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ, ...ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
- (iii) ਘੱਟ ਸੂਝ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ..... ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਆਮ ਕਿਸਮ ਸਰਲ ..... ਹੈ।
- (v) ..... ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੌਰਨੀਆ ਟੇਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੈਟੀਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

7.4 ਆਮ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ (Common Eye Conditions)

- (i) ਐਂਬਲੀਓਪੀਆ (Amblyopia): ਮੰਦਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੰਦਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੱਖ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਸ-ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਕਾਰਣ ਰੋਸ਼ਨੀ ਘੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਰਮਲ ਅੱਖ 'ਤੇ ਪੈਚ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਸਖ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਜਰੀ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਆਮ ਹਨ।
- (ii) ਰੈਟੀਨੀਸ ਪਿਗਮੈਨਟੋਸਾ : ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਰੈਟੀਨੀਸ ਪਿਗਮੈਨਟੋਸਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਰਿਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗੰਭੀਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੇਟੀਨੋਪੈਥੀ : ਇਹ ਹਾਲਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਉੱਚ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੈਟੀਨਾ ਦੇ ਦਾਗ ਅਤੇ ਟੁਕੜੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹਨ।
- (iv) ਸਟਰਾਬਿਸਮੱਸ: ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਦੋਨੋ ਅੱਖਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਤੱਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਟਰਾਬਿਸਮੱਸ ਮਾਸ-ਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਸੰਤੁਲਣ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (v) ਕੋਰਟੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਾਹਜਤਾ : ਕੋਰਟੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਖ਼ੁਦ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਰਟੈਕਸ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਸੇਰੀਬ੍ਰੇਲ ਪਾਲਿਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ, ਮਿਜ਼ਾਜ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰਿਤ ਦਿਨਭਰ ਵਿੱਚ

ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਟਾਸਕ

ਪਾਮਬਲੀਓਪੀਆ ਕੀ ਹੈ?

7.5 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of a Visually Impaired Child)

ਇਹ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। “ਦਾ ਅਮੇਰੀਕਨ ਓਪਟੋਮੇਟਰਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ” ਨੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਲ 80% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

- (i) ਭੌਤਿਕ ਸੰਕੇਤ: ਕਰਾਸ-ਅੱਖਾਂ, ਬਾਹਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਅੱਖਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਨੀਚੇ ਨੂੰ ਘੁੰਮਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਜੋ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੱਘ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਇਹ ਸਭ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- (ii) ਬੇਢੰਗਾਪਣ: ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਚੱਜਾ ਦਿਖੇ। ਮਾੜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਨਿਰੰਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭੱਜੇ ਅਤੇ ਡਿੱਗ ਪਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੂਰ-ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਖ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਆਵੇ। ਅੱਖਾਂ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਹਨ ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਬੇਢੰਗਾਪਣ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅੱਖ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਪ ਸਕੇ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਰਵੱਈਆ: ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਇਦ ਜਲਦੀ ਅੱਖ ਝਪਦੇ ਜਾਂ ਭੋਂਗ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਅਕਸਰ ਬੱਚੇ ਤੇਜ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਦੇ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਫੜ੍ਹਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਸਾਇਦ ਖਿਡੋਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
- (iv) ਅੱਖ-ਹੱਥ ਦਾ ਮਾੜਾ ਤਾਲਮੇਲ: ਅੱਖ ਅਤੇ ਹੱਥ ਦਾ ਮਾੜਾ ਤਾਲਮੇਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖੇਡਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਕਤ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਖ-ਹੱਥ ਦੇ ਮਾੜੇ ਤਾਲਮੇਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਗੇਂਦ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਜਾਂ ਬੁੱਚਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਜੁੱਟੇ ਕਸਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਕਤ। ਗੰਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵੀ ਅੱਖ-ਹੱਥ ਦੇ ਮਾੜੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਜੋ ਆਲਸੀ ਅੱਖਾਂ, ਕ੍ਰਾਸ ਜਾਂ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲਮੇਲ, ਸੰਤੁਲਣ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਸੂਝ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਅੱਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (v) ਮਾੜੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ: ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪੈਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਕਸਰ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਕਾਰਣ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀਆਂ

ਨੋਟ

ਉਂਗਲਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾ ਖੋਹ ਦੇਵੇ। ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਹੀ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ, ਦੂਹਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਧੁੰਦਲੀ ਛਪਾਈ ਦਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਾਰੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਟੋਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬੱਚਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

“ਦਾ ਅਮੇਰੀਕਨ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ਼ ਪੈਡੀਏਟਰਸ” ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੰਤਰ ਚੰਗੇ ਬਾਲ ਦਰਮਿਆਨ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਾ 5 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

3. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ‘ਸਹੀ’ ਹਨ ਜਾਂ ‘ਗਲਤ’

- (i) ਮੰਦ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਪੂਰਵ-ਸਿਆਣਪਣਾ ਦੀ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ ਬੱਚੇ ਜੋ ਪ੍ਰੀ-ਮੈਚਿਊਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ‘ਤੇ ਉੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (iii) ਟੇਢਾ ਦੇਖਣਾ, ਦੋਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵਾਲ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (iv) “ਦਾ ਅਮੇਰੀਕਨ ਓਪਟੋਮੈਟਰਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ” ਨੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਲ 60% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (v) ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਚੱਜਾ ਦਿਖੇ।

7.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਮੌਕਲੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।
- ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਮਿਆਰੀ ਵਰਜਿਤ ਸਹੀ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਘੱਟ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ 6/18 ਦੇ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਸੰਭਾਵਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ਼ ਹੈ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੇਬਲ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਹਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਅੱਖ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ਼ਤਾ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 30% ਹੈ, ਮੈਡੀਕਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

- ਬੋਲਾ-ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜੋ ਬੋਲੇ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨੋਟ
- ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਨੇਤਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਧ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਰਨ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਆਮ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ:
  - (i) ਭੰਨਵੀਂ ਨਿਗਾਹ (ii) ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (iii) ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ (iv) ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ
- ਸਰਲ ਅਮੋੜ ਗਲਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਕਮੀ, ਦੂਰ ਦੀ ਕਮੀ।
- ਮੰਦ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਰੈਟੀਨਿਟੀਸ ਪਿਗਮੈਂਟ, ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ ਆਫ਼ ਪ੍ਰੀ-ਮੈਚਿਊਰੀਟੀ, ਸਟਾਰਬੀਸਮਸ, ਕੋਰਟੀਕਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:
- ਭੌਤਿਕ ਸੰਕੇਤ: ਕਰਾਸ-ਅੱਖਾਂ, ਬਾਹਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਅੱਖਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਨੀਚੇ ਨੂੰ ਘੁੰਮਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਜੋ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੱਘ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਇਹ ਸਭ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪੈਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹਣਾ, ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ

7.7 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਅਕਾਦਮਿਕ : ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ।
- ਅਕਸਰ : ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ : ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ।
- ਅਪਾਹਜ/ਵਿਗੜਿਆ : ਨੁਕਸਾਨਿਆ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

7.8 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅਮੋੜ ਗਲਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
2. ਪੰਜ ਆਮ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।
3. ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ ਕੀ ਹਨ?
4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀ ਹੈ?
5. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ:
  - (ੳ) ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਅ) ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਅ (ii) ਏ (iii) ਏ (iv) ਓ
2. (i) ਭੰਨਵੀਂ ਨਿਗਾਹ (ii) 20/400-20/1000
(iii) ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ (iv) ਸਰਲ ਅਮੋੜ ਗਲਤੀਆਂ
(v) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਵੈਸ਼ਮ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ

ਨੋਟ

7.9 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿੱਕਸ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ.।

ਇਕਾਈ-8: ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਣ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Visually Impaired)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

8.1 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identifying Students with Visual Impairment)

8.2 ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ, ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ, ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ (Causes of Blindness, Impaired, Low Vision, Vision Loss, Legally Blind, Loss of Vision)

8.3 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems facing by Visually Impaired Child)

8.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

8.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

8.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

8.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ।
- ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ, ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ।
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

“ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ” ਇਕਾਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਦਿਖਦਾ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜਿਸਦੀ ਭੰਨਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ ਹੈ ਤੱਕ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਥੋੜੀ ਨਿਗਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਗਾਹ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ 20 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸਹੀ ਨਿਗਾਹ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ 200 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਕੇ ਦਿਖਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮਜਾਤ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਇੱਕ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਣਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਮੰਦ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਘੱਟ ਵਰਤਣ ਕਾਰਣ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਟੇਢਾ ਦੇਖਣਾ ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਸੇਧ/ਕ੍ਰਾਸ ਮੰਦ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਮ ਕਾਰਣ ਹਨ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਦਿਮਾਗ ਇੱਕ ਗਲਤ-ਸੇਧ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਲਸੀ ਅੱਖ ਤਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਦਿਮਾਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅੱਖ ਤੋਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖਾਂ

ਨੋਟ

ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

8.1 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identifying Students with Visual Impairment)

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਠੇਠ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਢਲੇ ਸੰਕੇਤ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮੁਢਲੀ ਦਖਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਪਛਾਣ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਢਲਾ ਦਖਲ ਬਹੁਤ ਅਸਰਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ ਪਲਕਾਂ ਦਾ ਥੱਕਣਾ ਜਾਂ ਬੱਚਾ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਲਕ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਢਕੇ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭੋਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਝਟਕ ਕੇ ਅੱਖ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ ਅੱਖਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੋਖੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

- ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦੇਖਣਾ
- ਜੋ ਬੱਚਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿਛੇ ਜਾਣਾ
- ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਜਾਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣੀਆਂ
- ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਘੁੰਮਾਉਣਾ ਜਾਂ ਝੁਕਾਉਣਾ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ
- ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਧੱਕਣਾ ਜਾਂ ਮਸਲਨਾ
- ਸਿੱਧਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਈਡ, ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਥੱਲੇ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ
- ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਟੱਕਰ ਮਾਰਣੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
- ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਹੇਠ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਮੀਨ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉ, ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਬਚਪਨ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹਨ, ਉਹ ਮੁਢਲੀ ਦਖਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਹਨ, ਜੋ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਦਖਲ ਸਮਾਜਿਕ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਹੈ।

ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਤਾਬਦਾਰ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਮਾਹਿਰ, ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਡਾਕਟਰ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਲਾਗੂ
- ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦਾ ਅਸਰ
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ
- ਆਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ ਲਈ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖਣਾ: ਨੇਤਰਹੀਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੁਝਾਅ
- ਵਾਕਵਿਕਾਰ

- ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇੱਕ ਘੱਟ ਖਰਚ ਵਾਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਕਿਵੇਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਹੈ।
- ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਤੇ ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਕਰਨ
- ਬਹਿਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਧੀ
- ਜਦ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਸਕਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ
- ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
- ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ
- ਸਮਾਵੇਸ਼: ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਕਲਾਸਰੂਮ ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
- ਬੋਲਿਆਂ-ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਬੋਲੇ-ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਟੋਟਕੇ

ਨੋਟ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੂਝ- ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਜਦ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- ..... ਬੱਚੇ ਠੇਠ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਢਲੇ ਸੰਕੇਤ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਪਛਾਣ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਢਲਾ ਦਖਲ ਬਹੁਤ..... ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ ..... ਦਾ ਬੱਕਣਾ ਜਾਂ ਬੱਚਾ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਲਕ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਢਕੇ।
- ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ..... ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਦਖਲ ਸਮਾਜਿਕ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ..... ਹੈ।

8.2 ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ, ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ, ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਘਾਟ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ (Causes of Blindness, Impaired, Low Vision, Vision Loss, Legally Blind, Loss of Vision)

ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ-ਰੋਸ਼ਨੀ ਸੂਝ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੌਝੀ ਝਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 20/200 ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂ ਦੂਜੇ (ਪਾਸਾ) ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 20 ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ।

(i) ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਘੱਟ ਹੈ ਜੋ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨੇਤਰਗੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਮੀ ~ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾ ਦਿਖਣੀਆਂ
- ਅੱਖ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਆਕਾਰ ~ ਪਦਾਰਥ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਔਖਾ

ਨੋਟ

- ਦਿਮਾਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਹੀ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰੇ
  - ਅੱਖ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ~ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਮਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗ ਅਸਰ
  - ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਮੀ ~ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖ ਜਾਂ ਸਿਰ ਫੇਰੇ ਚੌੜਾ ਖੇਤਰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕੇ
- (ii) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਵਰ-ਵਿਆਪੀ ਕਮੀ ਜਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਲਈ ਠੋਠ ਕਾਰਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ:
- ਆਲਸੀ ਅੱਖ
  - ਟੀ.ਆਈ.ਏ. ਜਾਂ ਸੱਟ
  - ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਰਦਾ
  - ਖੂਨੀ ਵੈਸਲਾਂ ਦਾ ਬੰਦ ਹੋਣਾ
  - ਜਾਲਾ ~ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਲੈਂਸ ਦਾ ਜੰਮਣਾ
  - ਰੈਟੀਨੋਬਲਾਸਟੋਮਾ ~ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ
  - ਓਪਟਿਕ ਨਿਊਰੀਟਿਸ ~ ਓਪਟਿਕ ਤੰਤੂ ਜਲਣ
  - ਓਪਟਿਕ ਗਲੀਓਮਾ ~ ਟਿਊਮਰਾਂ ਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧਣਾ
  - ਜਿਆਬਤੀਸ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ ~ ਜਿਆਬਤੀਸ ਦੀ ਜਟਲਤਾ
  - ਰੈਟੀਨਿਸ ਪਿਗਮੇਨਟੋਸਾ ~ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੈਟੀਨਲ ਨੁਕਸਾਨ
  - ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਸੱਟ
  - ਰਸਾਇਣਕ ਜਲਣ
  - ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਕਮੀ
  - ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜਟਿਲ ਸਰਜਰੀ
  - ਮੋਤੀਆ ~ ਓਪਟਿਕ ਤੰਤੂ ਨੁਕਸ
  - ਟ੍ਰਾਕੋਮਾ ~ ਚਲਾਮੇਦੀਆ ਇੰਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਕਿਸਮ

(iii) ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਾਟਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜੋੜੇ ਵਿੱਚ ਕੇਬਲ ਅਸਥਾਈ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਮੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਨੁਕਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ:

- ਜਿਆਬਤੀਸ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ, ਹਾਈਪਰਟੈਨਸਿਵ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ, ਰੈਟੀਨਲ ਡੀਟੈਚਮੈਂਟ ~ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਛੋਟੇ, ਬੇਦਸਤੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਟਿਊਮਰ, ਪਿਚੂਏਰੀ ਗਲੈਂਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਧਮਨੀਵਿਸਫਾਰ ~ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਦੂਜੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਭਾਗ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਅੱਖ ਦੀ ਮੈਕਿਊਲਾ ਦਾ ਵਿਯਾਪਜਨਨ, ਓਪਟਿਕ ਤੰਤੂ ਨੁਕਸ ~ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕੇਂਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ।
- ਸਟਰੋਕ, ਮਸਤਿਸ਼ਕ ਦੇ ਬਾਈਆਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਟਿਊਮਰ ~ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਦੋਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਨਾ ਹੋਣੀ।
- ਮੋਤੀਆ, ਕੁੱਝ ਰੈਟੀਨਲ ਗੜਬੜੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੀਟੀਨੋਸ ਪਿਗਮੇਨਟੋਸਾ) ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ।

ਟਾਸਕ   ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ?

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

(i) ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ..... ਤੋਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

- $\overline{20}$
 $\overline{20}$
 $\overline{20}$
 $\overline{20}$
- (ੳ)
(ਅ)
(ੲ)
(ਸ)

100	200	50	80	ਨੋਟ
(ii) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ..... 'ਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।				
(ੳ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਅ) ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ (ੲ) ਸਾਧਾਰਨ (ਸ) ਬੱਚੇ				
(iii) ..... ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਹੈ।				
(ੳ) ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਕਮੀ (ਅ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਸ਼ਨੀ				
(ੲ) ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਸਹੀ ਨਾ ਹੋਣਾ (ਸ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਮੀ				
(iv) ..... ਅਸਥਾਈ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।				
(ੳ) ਜਿਆਬਤੀਸ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ (ਅ) ਹਾਈਪਰਟੈਂਸਿਵ ਰੈਟੀਨੋਪੈਥੀ				
(ੲ) ਟਿਊਮਰ (ਸ) ਸੱਟ				

8.3 ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems Facing by Visually Impaired Child)

- (i) ਤਾਲਮੇਲ: ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਪਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭੌਤਿਕ ਸੰਤੁਲਣ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸਪਾਸ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਉਹ ਆਬਾਜ਼ 'ਤੇ ਵਸਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਹਿਲਾਏ ਬਿਨਾਂ। ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਮਾਪੇ ਜਾਂ ਦੋਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ ਕਿ ਨਾਵਾਕਫ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਕਸੇ ਰੈੱਪ ਰੱਖ ਦੇਣ।
- (ii) ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਝਾਅ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ: ਜਦ ਕਿ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਣਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰੁਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤਣਾਅ: ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕਨ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਆਹਜਪੁਣਾ ਸਹਿਜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਹਨ, ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਅਣਜਾਣ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਲੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਦਾਸ ਜਾਂ ਮਾਯੂਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਪੇ ਜਾਂ ਦੋਸਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਪਾਲਣ ਸਮਝ ਦੁਆਰਾ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰਕ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ।
- (iv) ਸਿੱਖਿਆ ਚੁਣੌਤੀਆਂ: ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪਾਰੰਪਰਿਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਫ, ਚਾਰਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਬਲੈਕਬਰਡ 'ਤੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ

ਨੋਟ

ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਦਾਰਨਾ ਭੌਤਿਕ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ ਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦਿਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਠੋਸ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਛੂਹ ਸਕਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- (v) ਪ੍ਰਬੰਧ/ਜੱਥੇਬੰਦੀ: ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਛਪਿਆ ਹੈ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧ/ਜੱਥੇਬੰਦ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਡੱਬਿਆਂ, ਫੋਲਦਰਾਂ ਅਤੇ ਬਰੇਲ ਪੱਧਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਨਿਗਾਹ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕਨ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਰੰਗਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੇਬਲਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਜੋ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਉਹ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟਸ

ਮਜ਼ਬੂਤ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਨਿਆਂ/ਸ਼ਿਸ਼ੂਵਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਸਤਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ, ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਬਲਾਇੰਡ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

3. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗਲਤ'

- (i) ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਘੁੱਟ-ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।
- (iii) ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਫ, ਚਾਰਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਬਲੈਕਬਰਡ 'ਤੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

8.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਅਸੀਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਣ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ ਪਲਕਾਂ ਦਾ ਥੱਕਣਾ ਜਾਂ ਬੱਚਾ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਲਕ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਢਕੇ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭੋਂਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਝਟਕ ਕੇ ਅੱਖ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ ਅੱਖਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਹੋਰ ਸੰਕੇਤ ਹਨ: ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦੇਖਣਾ, ਜੋ ਬੱਚਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿਛੇ ਜਾਣਾ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਜਾਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣੀਆਂ, ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਘੁੰਮਾਉਣਾ ਜਾਂ ਝੁਕਾਉਣਾ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਧੱਕਣਾ ਜਾਂ ਮਸਲਨਾ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਜਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਲਈ ਠੇਠ ਕਾਰਣ ਹਨ: ਸੱਟ, ਟੀ.ਆਈ.ਏ., ਰਸਾਇਣਕ ਜਲਣ, ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਰਦਾ, ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਦੀ ਕਮੀ, ਖੂਨੀ ਵੈਸਲਾਂ ਦਾ ਬੰਦ ਹੋਣਾ, ਜਾਲਾ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਲੈਂਸ ਦਾ ਜੰਮਣਾ, ਮੋਤੀਆ, ਆਦਿ।

ਰੈਟੀਨੋਬਲਾਸਟੋਮਾ, ਟ੍ਰਾਕੋਮਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਬੇਜਾ ਅੱਖ ਆਕਾਰ ਕਿਰਿਆ, ਅੱਖ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ।

ਨੋਟ

- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਗਤੀਵਿਧੀ ਗਲਤ ਅੱਖ ਸਰੂਪ, ਅੱਖ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ।
- ਅੱਖ-ਹੱਥ ਤਾਲਮੇਲ, ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤਣਾਅ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

8.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਪ੍ਰਬੰਧ/ਜੱਥੇਬੰਦੀ : ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਕੂਲ, ਸੰਸਥਾ, ਬਿਜਨਸ, ਕਲੱਬ ਆਦਿ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।
- ਨਾਵਾਕਫ਼ : ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਨਹੀਂ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ : ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਦੇਖ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੋ।
- ਅਸਰ : ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਬਰਦਸਤ ਪ੍ਰਭਾਵ

8.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀ ਹਨ?
2. ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ, ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ, ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹਨ?
3. ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੱਸੋ।
4. ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ (ii) ਬਹੁਤ ਅਸਰਦਾਰ
(iii) ਪਲਕ (iv) ਸਮਾਵੇਸ਼
(v) ਅਹਿਮ
2. (i) ਅ (ii) ਏ (iii) ਓ (iv) ਸ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਗ਼ਲਤ (iii) ਸਹੀ

8.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ਼...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ਼ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿਕਸ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-9: ਨੇਤਰਹੀਨ ਅਪੰਗਤਾ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਨੀਤੀਆਂ (Visually Impaired: Preventions and Teaching Strategies)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

9.1 ਵਿਜੁਅਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Visually Impairment)

9.2 ਅੰਨਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Visually Impaired Children)

9.3 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

9.4 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

9.5 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

9.6 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਅੰਨੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੱਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਮਾਪ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕਥਾਮ, ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਹਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕਣ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ 80% ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਹੈ ਇਲਾਜ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕ ਦੋ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵਿਹੀਨ ਗੰਭੀਰ ਵਰਗ, ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵਿਹੀਨ 2 ਵਰਗ ਹੈ ਅੰਧਾਪਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਤੇ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਹ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ। ਕਿਸੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਦਿਨ ਚਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਰਣਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ।

9.1 ਵਿਜੁਅਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Visually Impairment)

ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਤਰੀਕਾਂ ਹਨ:

- ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੋਖਮ, ਗਹਨ ਗਰਮੀ, ਏਕਸ-ਨੀ ਅਤੇ ਚੋਟਾਂ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ।
- ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਿ ਰਤੋਂਪੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਰੰਭ ਦਾ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੂੰਹ ਵਲੋਂ ਤੇਲ

ਨੋਟ

ਵਿੱਚ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਖਿਲਾ ਦੁਆਰਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ।

- ਇੱਕ ਅੱਛਾ ਅਤੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ, ਖਾਣਾ, ਪਪੀਤਾ, ਆਮ, ਲੈ ਲਓ ਗਾਜਰ, ਪਾਲਕ, ਆਂਡਾ ਅਤੇ ਮੱਛੀ।
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਪਯੁਕਤ ਚਸ਼ਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਸ਼ਮੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ।
- ਵਿਵਸਥਿਤ ਅੱਖ ਮਕਾਮੀ ਨੇਤਰ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਮਕਾਮੀ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵਿਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੇਤਰ ਸਰਜਨ।
- ਅੱਖ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਚਸ਼ਮਾ ਜਾਂ ਅੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਆਦਿ ਬੁੰਦਾਂ

ਦੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਰਣਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਏਜੇਂਡੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧਾਪਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੱਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਹਤ ਸਭੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਰੋਕਥਾਮ ਉੱਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਅਸਤੀਤਵ ਅੰਧਾਪਨ, ਅਤੇ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅੰਧਾਪਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪਰੋਗਰਾਮ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖੀ। ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੜਚਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਤੇਜ਼ੀ ਵਲੋਂ ਸੀਮਿਤ ਸੰਸਾਧਨਾਂ, ਦਾਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦਰ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਰੋਗ ਕਾਬੂ ਪਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਉੱਚ ਅਗੇਤ ਦੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਖੁਰਾਕ ਸਟਾਫ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਸੰਜੋਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਆਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਗਰੇਟਰ ਅਗੇਤ ਸਿਹਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਧਾਪਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸਹਿਯੋਗ ਰਣਨੀਤੀਆਂ। ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਮਾਹਰ ਸਲਾਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਹਤ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

- (i) **ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਸਮਿਤੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ:** ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪਰੋਗਰਾਮ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਹੈ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਜੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ। ਇੱਕ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਾਰਿਆਵੇਦਿਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਅਤੇ ਆਵਧਿਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਕੁੱਝ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਫੇਡਰੇਟੇਡ ਪਰਬੰਧਨ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਉੱਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਿਤੀਆਂ ਪੱਧਰ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਿਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ, ਬਦਕਿੱਸਮਤੀ ਵਲੋਂ ਕਈ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਿਤੀਆਂ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਪਰਭਾਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਨਿਤ ਆਦਮੀਆਂ, ਅਕਸਰ ਸਮਰਪਤ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮਿਤੀਆਂ ਮੈਂਬਰੀ ਅਕਸਰ ਹੈ, ਆਦਰਸ਼ ਪਰਿਦ੍ਰਿਸ਼ਿਅ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਦੀ

ਨੋਟ

(ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਸਹਿਤ) ਵਿੱਚ ਤਰਜਮਾਨੀ ਸਮਰਪਤ ਦੀ ਇੱਕ ਹੇਠਲਾ ਸਮੂਹ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ।

- (ii) **ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੋਕਥਾਮ:** ਅਨੁਭਵ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ, ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਅਤੇ ਮੱਧ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤਕ ਵਲੋਂ ਯੁਕਤ ਕਰਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਧਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਔਸਤ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅੱਖ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸਭਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਮੱਧ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ (ਅਕਤੂਬਰ 2008 ਦੇ ਦੁਆਰੇ 104 ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ) ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂਵਇਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਥੋੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਜਨਾ ਔਸਤ ਦਰਜੇ ਦਾ ਲਕਸ਼, ਇੱਕ ਕਾਰਿਆਂਵਇਨ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਕੁੱਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਭੋਰਾਕੂ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ, ਕੁੱਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੌਲੀ ਜਾਂ ਖੰਡਿਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਖੁਫ਼ਤਗੇ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿੱਚ ਠੋਸ ਸੁਧਾਰ। ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂਵਇਨ ਪੜਾਅ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਨਕੀਕ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- (iii) **ਜੋ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ:** **ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅੰਧਾਪਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਰੋਗ ਕਾਬੂ:** ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ, ਨੁਕਸਾਨ ਤਿੰਨ ਮੂਲ ਤਤਵੋਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ 1999 ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਪਦੋਨਤ ਜੋ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਹਿਲ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰਜਨ 2020 ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਹੀਨਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਜੰਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕਾਰਿਆਂਵਇਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸੰਚਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧਿਆਂ ਅਤੇ ਟਰੇਕੋਮਾ ਜੋ ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂਵਇਨ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਟਰੇਕੋਮਾ ਕਾਬੂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਉਪਚਾਰ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੋਦ ਲੈਣ। ਇਸ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨਿਵਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਸ਼ਵਸਤ ਦਾਤਾਵਾਂ ਕਿ ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਤਿਬਧਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ, ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਬਦਲਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੰਚਾਰੀ ਕਾਰਣਾਂ ਲਈ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਰੁਖ ਅਤੇ ਉਮਰ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਾਧਾ ਅੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਲਈ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਿਹਤ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮਧੁਮੇਹ ਰੇਟਿਨੋਪੈਥੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਦੀ ਸਮਿਖਿਅਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ੋਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

ਨੋਟ

ਅਕਤੂਬਰ 2008 ਤੱਕ, 150 ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਨਿਰਜਨ 2020ਕਾਰਿਆਸ਼ਾਲਾਵਾਂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਜੋ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਿਆਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਣ ਲਈ ਰੰਗ ਮੰਚ ਸਮੁਦਾਇਕ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਾਰੀ।

(iv) ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ: ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਲਈ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਪਰਭਾਵੀ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਡੇਟਾ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਦੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਲ। 56। 26 ਅਤੇ 59.25, ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਸਭਾ ਅੰਧਾਪਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਆਗਰਹ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਿਤੀਯੋਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆਵਾਇਨ ਲਈ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਤੰਤਰ ਵਸੀਅਤ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਹ, ਸਿਆਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਕਾਲਤ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਦੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਦੋਨਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਿਹਤ ਡੋਮੇਨ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ।

ਕੁੱਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਆਵੇਟਨ ਉੱਤੇ ਸਿਹਤ ਸਭੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਕਾਰਿਆਵਾਇਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਹੈ ਹਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਉੱਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਪੱਧਰ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਕਾਰਵਾਈ ਹੁਣ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਅੰਧਾਪਨ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਪਾਅ। ਅੱਗੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਏਜੇਂਡਾ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਾਰਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਏਜੇਂਡੇ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਉਨਮੂਲਨ ਉੱਤੇ।

(v) ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ: ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਸ਼ਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਧਾਪਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਇੱਕ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ।

ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਲੈਣੇ ਦੇਨਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ ਹਿਤਧਾਰਕੋਂ।

(vi) ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ: ਅੱਖ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ, ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਮੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਅਫਰੀਕੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਪ੍ਰਤੀ ਦਸ ਲੱਖ ਦੇ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਨੇਤਰ ਰੋਗ ਮਾਹਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਅਕਸਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ , ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਸੇਵੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਕਰਮੀਆਂ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਈ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਭੁਗਤਾਨੇ ਦੀ

ਨੋਟ

ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠਾਨੋਂ, ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ ਘਰੇਲੂ ਨਿਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਕੰਮ ਜਾਂ ਕੰਮ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੋਕੀਆਂ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਕਿ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸਭਤੋਂ ਗਰੀਬ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮੀ ਵਲੋਂ ਆਕਰਾਂਤ ਕਾਰਿਆਬਲ ਦੁਆਰਾ ਵੰਚਿਤ, ਘੱਟ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਵੰਡ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉੱਨਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਹੈ ਨਿਦਾਨ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਠੀਕ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਮਿਡਲ ਅਤੇ / ਜਾਂ ਤ੍ਰਤੀਇਕ ਲੈਸ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਲਾਗਤ ਕੇਂਦਰ ਕਈ ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।

ਤੱਤਕਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਬਧ ਕਾਰਿਆਬਲ ਦਾ ਵੰਡ।

ਨੋਟਸ

ਅਕਤੂਬਰ 2008 ਤੱਕ, 118 ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਦੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਰਣਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰਾਲਿਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਏਜੇਂਡੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ ਅਤੇ .....।
- (ii) ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਸੰਸਥਾਪਨਾਂ ਦੀ ਕਮੀ..... ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ ਅੜਚਨ।
- (iii) ਇੱਕ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ..... ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।
- (iv) ਜੋ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ..... ਮੂਲ ਤਤ।
- (v) ਇਹ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਿਤੀਯੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ .....।
- (vi) ਅਕਤੂਬਰ 2008 ਤੱਕ, ... ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਜ਼ਰ 2020 ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਾਰਿਆਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਜੋ ਨੇਤਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਹੈ।
- (vii) ..... ਇੱਕਜੁਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤਧਾਰਕੋਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ।

9.2 ਅੰਨਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Visually Impaired Children)

ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਜਿੱਥੇ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਬੰਧਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼, ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿੱਥੇ ਡੇਸਕ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਅਤੇ ਕੰਮ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਡਿੱਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਅਜਿਹੀ ਵਸਤਾਂ ਸਥਿਤ ਹਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਕਰਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸਮਿਖਿਅਕ ਕਰਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜਾਂ ਮੁਫਤ ਹੋਮਵਰਕ ਗੁਜਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਣ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(i) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਪਰਭਾਵੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ ਅੰਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਗੜਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂ. ਸਾਰਥਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੱਲਬਾਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚਰਿਆ ਬਣਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਕਰਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਅੰਨੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਲ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹੈ ਦਿਲਚਸਪ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਈ ਮੌਕੀਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਪਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਨਾਓ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੋਚਕ ਪਾਂਦੇ।

ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ, ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅੰਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਗੜਿਆ।

(ii) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਮਾਤ ਸੰਸ਼ੋਧਨ: ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਣ, ਕਿ ਕੁੱਝ ਯਾਦ ਕਰਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਤੇਜ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅੰਨੀਆਂ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਸੰਸ਼ੋਧਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਸਭਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਛੱਡ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੇਲੋੜਾ ਬੇਕਾਇਦਗੀ ਹੈ ਕਿ ਖਤਰਨਾਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖੜੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਖਤਮ। ਕਰਣਾ ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਬਕਸੇ ਜਾਂ ਕੂੜੇ ਦੇ ਡਿੱਬੇ ਜਾਂ ਡੇਸਕ ਦੇ ਕਰੀਬ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜਮਾਤ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ।

ਇਹ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਰਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਹੈਂਡਆਉਟਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੈ। ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਹੈਂਡਆਉਟਸ ਦੇਣ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋ ਅਤੇ ਗੀਡਿੰਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਵੇਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਇੱਕ ਚਾਕਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਾਈ ਜਾਂ ਭੂਮੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ।

(iii) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜਬੂਤ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਾ ਉਸਾਰੀ: ਇਹ ਇੱਕ ਮਜਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਸਾਥੀ ਦਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਲਾਤਾਂ, ਅੱਛਾ ਜਾਂ ਭੈੜਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ

ਨੋਟ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਲਕਸ਼ਾਂ।

ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਭਾਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਉਣ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੇਕਰ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ।

ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਅੰਨੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਾਤੇ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ, ਇਸਲਈ ਸੰਚਾਰ ਲਾਇਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਦੇ।

(iv) ਖੇਲ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ

- ਹਰ ਪਰਿਆਵਰਣ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਹੈ
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।
- ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਫੜ ਅਤੇ ਸਾਮਗਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰਫੇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ। ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਖੇਡਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੇ ਖਿਡੌਣਾ।
- ਸੁਣਨ, ਕੰਪਨ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੌਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਖਿਡੌਣੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
- ਸ਼ਬਦ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰੀਏ ਵੇਖਦੇ ਹਨ।
- ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਬਖਤਾਵਰ ਹੈ, ਕੀ ਹੈ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਦਬੂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਸਪਾਸ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਮਝਦਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਬਾਦਲ ਕਪਾਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਵੇਖੋ।
- ਸਹਿਜ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੂ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਦਮ ਦੇ ਆਸਪਾਸ। ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ।

ਟਾਸਕ

ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹਨ?

ਖਿਡੌਣੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੂਚੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਾਂ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ

ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਮਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

- ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਖਿਡੌਣੇ ਬਣਾਉਣਾ ਰੋਲਾ: ਝੁਨਝੁਨੇ, ਵੇਖੋ ਕਹੋ, ਧੱਕਾ ਖਿੱਚ (ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਕਾਰਾਂ) ਖਿਡੌਣੇ, ਸੰਗੀਤ ਬਕਸੇ, ਖਿਡੌਣੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ (ਡਰਮ, ਡੱਫ, ਹਾਰਮੋਨਿਕਾ, ਆਦਿ) ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਰਿਕਾਰਡ ਖਿਡਾਰੀ
- ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਖਿਡੌਣੇ: ਮੋਬਾਇਲ, ਵਿਅਸਤ ਬਕਸੇ, ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਰੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਖਿਡੌਣੇ ਨਚੋੜ, ਪਾਣੀ ਤੈਰ ਖਿਡੌਣੇ, ਖਿਡੌਣੇ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੋਦਾਂ, ਖਿੱਚੋ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਂਕੜੇ ਅਤੇ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੁੜ ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਕਰਣਗੇ,
- ਠੀਕ ਮੋਟਰ ਖਿਡੌਣੇ: ਡਿਸਕ, ਖੁੰਟੀ ਬੋਰਡਾਂ ਸਟਰਿੰਗ, ਮੋਤੀ, ਪਹੇਲੀ, ਪ੍ਰਪਤਰ ਬੋਰਡਾਂ, ਸਰੂਪ ਛੰਡਵਾਈ ਬੋਰਡਾਂ, ਵਿਅਸਤ ਜਿਮ
- ਰਾਇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਆਉਟਡੋਰ ਖਿਡੌਣੇ: ਵੈਗਨ,, ਘੁੜਦੌੜ ਦਾ ਘੋੜਾ ਸਲਾਇਡ ਅਤੇ ਸਵਿੰਗ ਸੇਟ, ਤੈਰਾਕੀ ਪੂਲ, ਰੇਤ ਬਾਕਸ
- ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਲੇ ਖਿਡੌਣੇ: ਕੁਕ ਸੇਟ, ਟੇਲੀਫੋਨ, ਸਮੱਗਰੀ ਸੇਟ, ਗੁੱਡੀ ਅਤੇ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ, ਗਤੀਵਿਧੀ ਸੇਟ, ਸਰੂਪ, ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਫਲਾਲੈਨ ਬੋਰਡ, ਚੁੰਬਕੀ ਸੇਟ
- ਕਿਤਾਬਾਂ: ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੁਣ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ ਕਿ ਫੀਚਰ ਅਤੇ / ਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀ ਭੌਜਿਆ ਕਲਾਸਿਕ ਪੈਟ ਡੋਰੋਥੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਣ ਵਾਲੀ। ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਾਰ ਖਿੱਚ ਜਾਂ ਬਟਨ ਧੱਕਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਰਕੇ ਲਈ ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਕੇਲੀ ਮਾਰਟ, ਨੈੱਟਵਰਕ ਸਮਾਚਾਰ, ਜਨਵਰੀ 1993 ਅਤੇ ਲਿੰਬੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖ ਵਲੋਂ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਬਲਾਇੰਡ ਅਤੇ ਵਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਦਫਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਰ।

- ਉਡਾਣਾਂ ਬੁਲਬੁਲਾ: ਇੱਕ ਚੁੱਕੀ ਉਂਗਲ ਜਾਂ ਹੱਥ ਤਾਲੀ ਵਜਾਉਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੁਲਬੁਲੇ ਪਾਪ। ਕੁੱਝ ਜੋੜੇ ਗਲਿਸਰੀਨ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਰੰਗੀਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਿਸ਼ਰਣ ਬੂੰਦਾਂ।
- ਬਾਲ ਖੇਲ: ਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਈ, ਗੋਂਦ ਰੋਲ। ਇੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਟਿਪ ਦੇ ਨਾਲ ਗੋਂਦ ਜਾਂ ਗੁੱਬਾਰੇ ਉੱਤੇ ਚਿਹਰੇ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਲਮ ਮਜਾ ਕਰਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਈ, ਚੱਡੀ ਦੀ ਇੱਕ ਜੋਡੀ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਂਦ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਲਟਕਾ ਲਈ ਬੱਚੇ ਬੱਲੇਬਾਜ਼ੀ।
- ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੀਵਾਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਟਾਰਚ ਸ਼ਾਇਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਤੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੀਮ ਫੜ ਹੋ।
- ਇੱਕ ਰਾਇਡਿੰਗ: ਸੀਂਗ, ਘੰਟੀ, ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਰੋਮਾਂਚਕ ਬਣਾਉਣ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਤੇ ਮਜਾ। ਚਮਕੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਟੇਪ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਵਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ।
- ਸਾਫ਼ ਪਲਾਸਟਿਕ ਟਿਊਬਿੰਗ (ਹਾਰਡਵੇਇਰ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਇੱਕ ਸੰਗਮਰਮਰ ਕੋਰਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਕਰਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾਜ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇਖਣ ਲਈ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਜਾਓ।
- ਇੱਕ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਜਾਂ ਫੁਲਝੜੀਆਂ ਨਾਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਓ।
- ਪਾਰਕ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਓ ਅਤੇ ਬਤਖ ਫੀਡ। ਇੱਕ ਪਤੰਗ ਉੱਡ।
- ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡੋ। ਚਲਾਵਾਂਤੀਰਛੀ ਨਜ਼ਰ— ਬਦਬੂ। ਵੇਖੋ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਸਵਿੰਗ। ਇੱਕ ਕਟੋਰੀ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਵੇਖੋ।
- ਖਿਡੌਣਾ ਕਾਰਾਂ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਦਾਲਾਨ ਨਾਲ ਦੋੜ।
- ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਉੱਜਵਲ, ਬੋਲਡ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
- ਵਧਾਉਣ ਚਿਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਮੋਟੀ ਮਾਰਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਖੇਲ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਰੀਡਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਖਿਆਨ ਦੀ ਆਡਯੋ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਲੰਮਾ ਪਾਠ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸੱਚ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹਨ:

- (i) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੱਲਬਾਤ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਰਭਾਵੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ।
- (ii) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਮਾਤ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (iii) ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਉੱਤੇ ਲਿਖਾਈ ਕੁੱਝ ਅੰਨੀਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਹੈਂਡਆਊਟਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਪੂਰਕ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (v) ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਅੰਨੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਾਤੇ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

9.3 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅੰਨੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦੀਆਂ ਹੈ ਹਾਂ ਬੱਚੀਆਂ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ ਅਮੀਰ ਖਾਣਾ, ਪੂਰਵ ਜਨਮ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।
- ਜਲਦੀ ਬਚਪਨ ਰੋਗਾਂ, ਜਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਲਈ ਮਹਾਨ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੁਆਰੇ।
- ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੱਖ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਸਮਿਤੀਯੋਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਜਿਸਦੇ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹਨ ਅੰਧਾਪਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ।
- ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਪਰਕ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਰਭਾਵੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਲਈ ਦਿਨ ਚਰਿਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ।
- ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕਰਣਾ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸੰਸ਼ੋਧਨੋਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਜਟਿਲਤਾ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਛੱਡ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੇਲੋੜਾ ਬੇਕਾਇਦਗੀ।
- ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਕਿ ਸਿਖਿਅਕ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਖਿਡੌਣੇ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੁਣਨ ਸੁਰਾਗ, ਕੰਪਨ) ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਰੋਲਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ (ਕਿਸਤੀਆਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਕਾਰਾਂ) (ਵੇਖਿਆ ਝੁਨਝੁਨੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਖਿਡੌਣੇ ਖਿੱਚ ਧੱਕਾ) ਲਈ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅੰਨਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਗੜਿਆ।

- ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਪੰਜ ਮੋਟਰ ਖਿਡੌਣੇ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਖਿਡੌਣੇ, ਬੁਲਬੁਲਾ ਉਡਾਣਾਂ ਗੇਂਦ ਦਾ ਖੇਲ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਲਈ ਅੱਛਾ ਵਿਕਲਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਪੂਰਣ ਸਿਖਾਣ। ਨੋਟ

9.4 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਛੁਟਕਾਰਾ : ਕੁੱਝ ਭੈੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕਾਰਜ।
- ਸਮਰੱਥ : ਸਮਰੱਥ ਮਾਤਰਾ ਜਾਂ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅੱਛਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਬਲਾਇੰਡ : ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਵਿਆਪਕ : ਸਾਰੇ, ਜਾਂ ਲੱਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਆਇਟਮ, ਟੀਕਾ, ਤਬਯੋਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਦਿ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

9.5 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅੰਨੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਨਿਵਾਰਕ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹਨ?
2. ਅੰਧਾਪਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਰਣਨੀਤੀ ਕੀ ਹੈ?
3. ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਕੀ ਹਨ?
4. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਖੇਲ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਅੰਕ ਦੇ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਡਬਲਿਉਏਚਓ (ii) ਅੰਧਾਪਨ (iii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮੇਟੀ (iv) ਤਿੰਨ
(v) ਰੋਕਥਾਮ (vi) 150 (vii) ਸੰਸਾਰਿਕ ਸਾਂਝੇ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ
(v) ਸਹੀ

9.6 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਈਸ: ਸਕੌਟ ਐਫ. ਜਾਹਨਸਨ, ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਬੀ.ਪੀ. ਅਲਾਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ਼...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ਼ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿੱਕਸ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-10: ਗੂੰਗਾ ਅਤੇ ਬੋਲਾ ਅਪੰਗਤਾ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਲੱਛਣ (Speech and Hearing Impaired: Definition, Types, Characteristics)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

10.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ: ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ (Definition: Speech Impairment)

10.2 ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Speech Impairment)

10.3 ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ (Characteristics Speech Impaired Children)

10.4 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ: ਸੁਣਨ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (Definition: Hearing Impairment)

10.5 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Different Types of Hearing Impairment)

10.6 ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ (Characteristics of Hearing Impairment)

10.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

10.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

10.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

10.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।
- ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਅਤੇ ਮਾਪ ਅਤੇ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਡਬਲਿਊਏਚਓ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕਥਾਮ, ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਸਿਹਤਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਹਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨੇਤਰ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕਣ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਅੰਧਾਪਨ ਦੇ 80% ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਹੈ ਇਲਾਜ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਅੰਨੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕ ਦੋ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਜਾਵੇਗੀ। 1, ਅਤੇ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵਿਹੀਨ ਗੰਭੀਰ ਵਰਗ, ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤਕੱਖੇਪ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਵਿਹੀਨ 2 ਵਰਗ ਹੈ

ਅੰਧਾਪਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਤੇ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਹ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ। ਕਿਸੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਦਿਨ ਚਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਰਣਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ।

ਨੋਟ

10.1 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ: ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ (Definition: Speech Impairment)

ਭਾਸ਼ਣ ਜੋੜਬੰਦੀ, ਅਵਾਜ, ਪ੍ਰਵਾਹ, ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਮਤ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ/ਜ਼ਬਾਨੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰਵਾਹ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਤਾਲ, ਬੜਬੜਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ। ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਧਵਨੀ ਵਿਕਾਰਾਂ, ਉਹ ਜਾਂ ਪਿਚ ਜਾਂ ਅਵਾਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਯੋਜਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਇੱਕ ਦੇਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਲੱਛਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਕੀ ਮਤਲੱਬ ਜਾਂ ਉਹ ਏਲ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਧਵਨੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰੋਤਾਵਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸੰਮਤ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਵਾਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ ਆਵਾਜ ਦੇ ਨਾਲ।

10.2 ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Speech Impairment)

ਗੂੰਗੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸੰਚਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ। ਉਹ ਵੱਖਰਾ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ।

ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਆਵਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਖੋਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਾਰਨ: ਉੱਥੇ ਕਈ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ, ਕਾਰਨ ਅਗਿਆਤ ਬਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਿਆਤ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

- ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ
- ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਟ
- ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰਾਂ
- ਸ਼ਰਾਬ ਦੁਰਪਯੋਗ ਜਾਂ ਨਸ਼ੀਲੀ ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਰਪਯੋਗ
- ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ
- ਗਾਇਨ ਕਰੋ/ਦੁਰਪਯੋਗ
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
- ਸਵਲੀਨਤਾ

ਨੋਟਸ

ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਵਾਜ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਵੱਖਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ: ਅਮੇਰਿਕਨ ਏਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਾ-ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਆਸ਼ਾ), ਦੇ ਬਾਅਦ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ: ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਲਾ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਬਾਕਸ ਚਾਲ ਦੀ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਅਨਾਇਆਸ। ਇਹ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੈ:

- ਆਕਰਸ਼ਣੀ ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ: ਇੱਥੇ, ਬੜਬੋਲਾ ਰੱਸੀਆਂ ਅਨਾਇਆਸ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਬੰਦ ਕੁੱਝ ਕੱਟਣ ਸ਼ਬਦ। ਇਹ ਹਕਲਾ ਦੀ ਛਾਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਅਪਹਰੱਤਾ ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ: ਇੱਥੇ, ਬੜਬੋਲਾ ਰੱਸੀਆਂ ਅਨਾਇਆਸ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ, ਅਵਾਜ਼।
- ਮਿਸ਼ਰਤ ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ: ਇੱਥੇ, ਤਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਅਨਾਇਆਸ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਹਕਲਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੱਟ ਹਵਾਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਚਾਘਾਤ: ਇਹ ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਦਾ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲਿਖਾਈ ਜਾਂ ਸੁਣ। ਇਹ ਜਿਆਦਾਤਰ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ, ਬਰੇਨ ਟਿਊਮਰ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਰਕਤਸਰਾਵ ਜਾਂ ਸਟਰੋਕ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

ਬੜਬੜਾ: ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਮਾਹੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ (ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਵਾਜ਼) ਸਿਲੇਬਲਸ ਜਾਂ ਅਣਇੱਛਕ ਦਿੰਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹੈ ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਅਧਿਗਰਹਣ (ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈ) ਸਿੰਡਰੋਮ। ਕਦੇ ਕਦੇ, ਬੜਬੜਾ ਵੀ ਚਿੰਤਾ, ਤਨਾਵ, ਘੱਟ ਆਤਮਸੰਮਾਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਚਪਨ ਕਲੰਕ।

ਅਪਰੈਕਸੀਆ: ਅਪਰੈਕਸੀਆ ਵੀ ਮਸਤਸ਼ਕ ਲਈ ਇੱਕ ਚੋਟ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਆਦਮੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੈ:

- **ਵਿਕਾਸਾਤਮਿਕ :** ਇਹ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਮੌਜੂਦ। ਤੀਵਰਤਾ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਦੂੱਜੇ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ।
- **ਏਕਵਾਇਰਡ:** ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਚੋਟ ਵਲੋਂ ਨਤੀਜਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਚੋਟ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ।

ਜੋੜਬੰਦੀ ਵਿਕਾਰ: ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਵਾਜ਼। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਏਸ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਆਰ ਅਤੇ ਮੈਂ। ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਕਾਬੂ। ਕਦੇ ਕਦੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸ਼ੱਮਝ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜੋੜਬੰਦੀ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੈ:

- **ਵਿਰੂਪਣ:** ਇੱਥੇ, ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ:** ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਇਲਾਵਾ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਣ ਆਵਾਜ਼ ਇੰਪੇਇਰਮੈਂਟ: ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਆਵਾਜ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਤਮਕੇਂਦਰਿਤ ਜਾਂ ਡਾਊਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਕਾਸਾਤਮਿਕ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਸਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ। ਇਹ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ:

- **ਚੂਕ:** ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਵਾਜ਼ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਉੱਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਹੀਂ ਕਰ

ਨੋਟ

ਸੱਕਦੇ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਠੀਕ ਵਲੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

- **ਪਰਿਵਰਧਨ:** ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਇਲਾਵਾ ਆਵਾਜ਼ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- **ਵਿਕ੍ਰਿਤੀਯ:** ਇੱਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ।
- **ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ:** ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੂੱਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਕਲਪ।

ਕਲੱਟਰਿੰਗ: ਕਲੱਟਰਿੰਗ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਸਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਵਲੋਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਈ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਇਹ ਸੁਬੋਧ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਹੈ ਦੇ ਲਈ। ਇਹ ਨਸ਼ੀਲੀ ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਰਯੋਗ ਜਾਂ ਲੰਬੀ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾਈਸਾਰਥਰੀਆਂ: ਇਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਹੌਲੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਸਟਰੋਕ, ਏਕਾਧਿਕ ਕਠਿਨ ਜਾਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਟਿਊਮਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੰਗ ਜਾਂ ਜੀਭ ਵਿੱਚ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਪੱਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਂ ਰੁਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਿਸਪਸ: ਇਹ ਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਭਾਸ਼ਣ ਆਵਾਜ਼। ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ:

- **ਦਾਂਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ:** ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਭ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- **ਪਾਰਸ਼ਵ:** ਇੱਕ ਗਿੱਲਾ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਉਂਕਿ ਹਵਾ ਜੀਭ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਪਲਾਇਨ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
- **ਤਾਲੂ:** ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਗ ਛੂ ਕੋਮਲ ਤਾਲੂ।

ਡਾਈਸਪਰੋਸੋਡੀ: ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਤਾਲ, ਮਾਡੁਲਨ ਸਮਾਂ, ਅਤੇ ਦੀ ਤੀਵਰਤਾ ਭਾਸ਼ਣ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਉਚਾਰਣ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੱਮਝ। ਇਹ ਪਾਰਕਿੰਸੋਨ ਰੋਗ, ਟਿਊਮਰ, ਜਾਂ ਸਟਰੋਕ ਕਿ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੁਕਸਾਨ: ਇਹ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸੰਚਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਮਝ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਠੀਕ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ, ਕਾਲ ਲਈ, ਸੰਰਚਨਾ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਆਦਿ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਹਿਚਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੈ:

- **ਵਿਕਾਸ:** ਇਹ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਲਡਕੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- **ਏਕਵਾਇਰਡ:** ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਟਰੋਕ ਜਾਂ ਵਇਸਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਅਧਿਗਰਹਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿਖਨਾ: ਆਦਮੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੋਲਣ, ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ। ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇਸਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨੰਬਰ ਜਾਂ ਹਿਸਾਬ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਠੀਕ ਜਾਂ ਕਹਿ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਵਲੋਂ ਛੱਡਿਆ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫੋਨੋਮਿਕ ਇੰਪੇਇਰਮੈਂਟ: ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਗਲਾ ਜਾਂ ਜੀਭ ਦੇ ਵਰਤੋਂ, ਦੰਦ, ਬੁਲ੍ਹ, ਤਾਲੂ ਜਾਂ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਨਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਲਤ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ।

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਉਪਚਾਰ: ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਲੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਰੋਗਵਿਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਭਾਵਿਕ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ। ਨੇਮੀ ਸਤਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸਰਜਰੀ ਦੁਆਰਾ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਣ ਬਰੀਕੀ ਵਲੋਂ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਤਪਾਦਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਿਵਹਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦੁਰਪਯੋਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈੜਾ ਵਿਵਹਾਰਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਠੋਕਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਦਮੇ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਡਰ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਪਾਰੈਕਸੀਆ ਕੀ ਹੈ?

10.3 ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ (Charateristics Speech Impaired Children)

ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇਰੀ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਫ਼ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਅਧਿਗਰਹਣ ਵਿੱਚ:

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਭਾਸ਼ਣ ਆਵਾਜ਼ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਣ ਲਈ ਵੇਖੋ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ:

- ਪਰਵਾਹ ਜਾਂ ਬੜਬੜਾ (ਡੇਸਫਲੁਏਨਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਲਏ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ;
- ਮੁਸੀਬਤ ਗਠਨ ਧਵਨੀਆਂ (ਬੁਲਾਇਆ ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਧਵਨੀ ਨੁਕਸਾਨ);
- ਪਿਚ, ਮਾਤਰਾ, ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਠਿਨਾਇਆਂ;
- ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਵੇਖ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਤਲੱਬ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਮੁਸੀਬਤ ਸਕੀ।

ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸੌਮਝਣ ਲਈ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ, ਦੋਨਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਤੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

- ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਦੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗ;
- ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ;
- ਅਣ-ਉਚਿਤ ਵਿਆਕਰਣ ਪੈਟਰਨ;
- ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸੱਚ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹਨ:

- (i) ਭਾਸ਼ਣ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਧਵਨੀ।
- (ii) ਵਾਚਾਘਾਤ ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ਚ ਭਾਗ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- (iii) ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ।
- (v) ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਏ ਮਾਡਲਨ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਤੀਵਰਤਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨੋਟ

10.4 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ: ਸੁਣਨ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (Definition: Hearing Impairment)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਨਾਂ ਬਹਰਾ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਔਖੇ ਸਹਿਤ ਇੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਰੰਪਰਕ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਹ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਸਪੇਕਟਰਮ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਧਾਰਨਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 250 ਅਤੇ 4000 ਹਰਟਜ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮਿਆਦ ਬਹਰਾ ਗਹਿਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਵਰਧਨ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹਲਕੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਪ੍ਰਵਰਧਨ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ (ਸੰਬੰਧ) ਵੱਖ ਕਰਣਾ।

10.5 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Different Types of Hearing Impairment)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਰਸਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਕਾਮੀ ਬਣਾਉਣਾ ਜਿੱਥੇ ਸੁਣਵਾਈ ਰਸਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣਗੇ, ਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਉਚਿਤ ਉਪਚਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ। ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਿਮਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

- ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
- ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
- ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
- ਮਿਸ਼ਰਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ

10.5.1 ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ (Conductive Hearing Loss)

ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਚਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੰਨ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਾਮਲੀਆਂ।

ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਆਵਾਜ਼ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ:

- ਬਾਹਰੀ ਕੰਨ ਨਹਿਰ
- ਢੋਲ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਢੋਲ (ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਕਸਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕੰਬੁਕਰਣੀ ਨਲੀ ਵਿੱਚ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਢੇਰ, ਟਿਊਬ ਕਿ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਨ ਜੋੜਤਾ ਗਲਾ)
- ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਿੰਨ ਛੋਟੇ ਹੱਡਿਆਂ
- ਟੋਆ ਵਿਚਕਾਰ-ਕੰਨ
- ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਉਦਘਾਟਨ

ਨੋਟ

- ਕੰਬਕਰਣੀ ਨਲੀ

ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਹੁਮਤ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਬਾਹਰੀ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਚਿਕਿਤਸਾ ਜਾਂ ਸ਼ਲਿਅ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਹਿਅਰਿੰਗ ਏਡ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਸਭਤੋਂ ਪ੍ਰਵਰਧਨ ਹੈ।

10.5.2 ਸੇਮਸੋਰਿਨੇਊਰਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ (Sensorineural Hearing Loss)

ਸੇਮਸੋਰਿਨੇਊਰਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਨੁਕਸਾਨ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ, ਧਵਨਿਕ ਤੰਤਰਿਕਾ, ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਤੰਤਰਿਕਾ ਬੋਲਾਪਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਕਲੀਅ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂਕੋਸ਼ਿਕਾਵਾਂਬਹੁਤ ਅਨਿਮੇਸ਼ ਧਵਨੀਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਅੰਤ (ਅਤੇ ਕੋਕਲੀਅ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਭਰ ਵਿੱਚ) ਅਕੁਸ਼ਾਦਾ ਧਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ। ਇਸ ਬਾਲ ਕੋਸ਼ਿਕਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਤੰਤਰਿਕਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੂੰ ਜੋੜਤਾ ਹੈ, ਕਾਰਣਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਵਲੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਅਤੀਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

- ਸ਼ਬਦ ਸੰਵੇਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਜਦੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਕਰਣਾਵਤ ਜਾਂ ਆਂਤਰਿਕ ਕੰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ।
- ਤੰਤਰਿਕਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਧਵਨਿਕ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂਕੋਸ਼ਿਕਾਵਾਂਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਫਾਇਬਰ ਅਤੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਰਿਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ (ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਭਿਕ ਸੁਣਨ)। ਝੜਨੇ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਈ ਆਮ ਨਾਮ ਤੰਤਰਿਕਾ ਬੋਲਾਪਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ।

ਸੇਮਸੋਰਿਨੇਊਰਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿੱਚ ਸਭਤੋਂ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਵਿਧਤਾ ਦੇ ਸੁਣਵਾਈ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਸਲਿਮ ਹਨ, ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਅਨੁਭਵ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਣੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਕੋਕਲੀਅ ਲੱਗਭੱਗ 30,000 ਸੁਣਵਾਈ ਤੰਤਰਿਕਾ ਅੰਤ (ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਕਾਵਾਂ) ਹੈ।

10.5. 3 ਕੇਂਦਰੀ ਬਹੁਰਾਪਨ (Central Hearing Loss)

ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਸਮੱਸਿਆ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁੱਝ ਬਿੰਦੀ ਉੱਤੇ, ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸੱਮਝ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਮਾਂ ਹੈ, ਇਹ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਰਣਵਿਗਿਆਨ (ਕੰਨ ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਸਰਜਰੀ ਦੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਉਹ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਨੁਕਸਾਨ ਬੁਲਾਇਆ ਹਾਲਤ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਰਾਗ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈ ਆਮ ਅਤੇ ਕਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਫਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਇਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਗਮ

ਨੋਟ

ਵਿਕਲਾੰਗਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਤੀਸਪਰਧਾ ਸੁਣਨ ਸੰਕੇਤਾਂ ਫਿਲਟਰ ਅਸਮਰੱਥਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਲੋਕ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ:

- ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਜਦੋਂ ਉੱਥੇ ਕਈ ਉੱਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ
- ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਟੇਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ
- ਪੜ੍ਹਨੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੈਕਿਊਮ ਕਲੀਨਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਏਇਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ
- ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਯਾਦ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸੁਣਨ ਧਿਆਨ ਕਾਰਜ (ਜਿਵੇਂ ਟੀਵੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ)

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ) ਅਕਸਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ, ਕੰਨ ਦੇ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਵੈਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰ ਕਾਰਣਾਂ ਵਲੋਂ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਹ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਰੀਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਲਈ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਰਵਾਰ, ਦੋਸਤਾਂ, ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ, ਜਿਸਦਾ ਗਰੇਡ ਏਫ ਵਲੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜੋ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਮਵਰਕ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਪਰੀਕਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਲੱਬਧ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਖੁਰਾਂਟ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਲੱਗਭੱਗ ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ ਯੁਕਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਠੀਕ ਨਿਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

10.5.4 ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਬਹਰਾਪਨ (Function Hearing Loss)

ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਰਸਤਾ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਾਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹੋ; ਹੁਣੇ ਤੱਕ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ।

ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਕਾਰਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਠੀਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਚਿਤ ਚਿਕਿਤਸਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਵਾਰ, ਇੱਕ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਬੇਕਾਰ ਉਪਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੱਤ ਵੱਧ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਉਪਚਾਰ ਲਈ ਡਾਕੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

10.5.5 ਮਿਸ਼ਰਤ ਬਹਰਾਪਨ (Mixed Hearing Loss)

ਅਕਸਰ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਤ

ਨੋਟ

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕ ਹੀ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਲੱਬਧ ਚਿਕਿਤਸਾ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਇੰਨਾ ਜਿਆਦਾ ਪਰਭਾਵੀ ਹੈ।

10.6 ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਸ਼ਣ (Characteristics of Hearing Impairment)

ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਸਬਸੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਰਾਪਨ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ, ਜੋ ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਾਮਾਜਕ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਦਾਈ ਵਲੋਂ ਗਰਸਤ ਅਤੇ ਅਵਸਾਦ ਜਿਵੇਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪੰਗਤਾ।

- (i) **ਵਿਲੰਬਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ:** ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਉੱਤੇ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਘਾਟੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਗਰਹਣ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਅਕਸਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੈ ਪੇਂਸਿਲਵੇਨਿਆ ਰਾਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਇਹ ਵੀ ਵਿਆਕਰਣ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਹੁਣ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਲਈ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ।
- (ii) **ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਦਾਈ:** ਡਾ. ਜੀ.ਕੇ.ਹੱਥਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਦਾਈ। ਇਹ ਭੋਰਾਕੂ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਨ ਸਾਮਾਜਕ ਉੱਤੇ ਉਠਾ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਉਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਇੱਕ ਬਹੁਰਾ ਜਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਲਈ ਸਾਮਾਜਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਵੱਲ, ਇਹ ਹੈ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਲੱਗਭੱਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਢੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਲਈ ਸੰਭਵ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਵਲੋਂ ਕੱਟ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ।
- (iii) **ਅਵਸਾਦ:** ਅਮੇਰਿਕਨ ਏਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਾ-ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਮਤਲੱਬ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜੋਖਮ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਵਸਾਦ। ਅਮੇਰਿਕਨ ਏਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਮਨਸ਼ਚਿਕਿਤਸੀਏ ਪੁਰਾਣੀ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ 25 ਵਲੋਂ 33 ਫੀਸਦੀ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਬਨਣ ਦੇ ਜੋਖਮ ਉਦਾਸ। ਘੱਟ ਆਤਮਸੰਮਾਨ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੈ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਮੇਰਿਕਨ ਏਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਣਵਾਈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ

ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ

ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਆਇਸੋਲੇਟਸ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਚਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹੈ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੰਨ।
- (ii) ..... ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਬਜਾਏ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਰਸਤਾ ਸੁਣਵਾਈ।
- (iii) ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਦੇਰੀ ਹੈ .....
- (iv) ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਬਸੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਹੈ .....
- (v) ..... ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੈ।

10.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਸਹਿਤ ਬਹੁਤਾ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਐਥੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਿਮਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

(ਕ) ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	:	(i) ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਚਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹੈ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ।
(ਖ) ਸੋਸਰ ਤੰਤਰਿਕਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	:	(ii) ਨੁਕਸਾਨ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ, ਧਵਨਿਕ ਤੰਤਰਿਕਾ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
(ਗ) ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	:	(iii) ਸਮੱਸਿਆ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
(ਘ) ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	:	(iv) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾ ਸਮੱਸਿਆ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।
(ਙ) ਮਿਸ਼ਰਤ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ	:	(v) ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।
- ਵਿਲੰਬਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਦਾਈ, ਅਵਸਾਦ ਕੁੱਝ ਆਮ ਲੱਛਣ ਹਨ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

- ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਿਮਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:
  - (i) ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ : ਵਿਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਗਲਾ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਬਾਕਸ ਦੀਆਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ।
  - (ii) ਵਾਚਾਘਾਤ: ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
  - (iii) ਬੜਬੜਾ: ਨੁਕਸਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਮਾਹੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਪਰਵਾਹ ਜਾਂ ਬੜਬੜਾ (ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਲਏ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ;
- ਮੁਸੀਬਤ ਗਠਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ (ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਧਵਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ);
- ਪਿਚ, ਮਾਤਰਾ, ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਠਿਨਾਇਆਂ;
- ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਵੇਖ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਤਲੱਬ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਮੁਸੀਬਤ ਸਕੀ।
- ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਦੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗ;
- ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ;

10.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ : ਕੁੱਝ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ।
- ਜੁਦਾਈ : ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਇਕੱਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੀ ਰਾਜ।
- ਵਿਕਾਰ : ਇੱਕ ਰੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਜ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਬੰਦ ਕਰਣ ਲਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਹਿਤਾਰਥ : ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਕ ਨਤੀਜਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਗੁਣਵੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੈ।

10.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
2. ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹਨ?
3. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਏ।
4. ਨੋਟ ਲਿਖੀਏ-
  - (ੳ) ਅਕੜਨੇਵਾਲਾ ਦੁ:ਸਵਰਤਾ
  - (ਅ) ਵਾਚਾਘਾਤ
  - (ੲ) ਜੋੜਬੰਦੀ ਵਿਕਾਰ
5. ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ
(iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ
2. (i) ਪ੍ਰਵਾਹਕੀਏ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ (ii) ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ
(iii) ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ (iv) ਬਹਰਾਪਨ
(v) ਘੱਟ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ

10.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਈਸ: ਸਕੌਟ ਐਫ. ਜਾਹਨਸਨ, ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਬੀ.ਪੀ. ਅਲਾਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਐਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿਕਸ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-11: ਗੂੰਗੇ ਅਤੇ ਬੋਲੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ (Identification, Causes, Problems of Speech and Hearing Impaired)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

11.1 ਗੂੰਗਾ ਅਪੰਗਤਾ (Speech Impairment)

11.2 ਬੋਲਾ ਅਪੰਗਤਾ (Hearing Impairment)

11.3 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

11.4 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

11.5 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

11.6 ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਿਆ।
- ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਗੰਭੀਰ ਮੰਦਤਾ ਵਲੋਂ ਅਸਮਰਥਤਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ (ਸਭਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਭਾਸ਼ਣ)। ਇਸਲਈ, ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ।

ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਹੁਰਾਪਨ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਇੱਕ ਕੰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਭੇਦਭਾਵ ਚਰਮ ਅਸਮਰੱਥਾ। ਬਹੁਰੇ ਲੋਕਾਂ, ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ। ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਡਿਗਰੀ ਘੱਟ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਔਖੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਘਾਵ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ 90 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (5 ਵਲੋਂ 10 ਗੁਣਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ) ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

11.1 ਗੂੰਗਾ ਅਪੰਗਤਾ (Speech Impairment)

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਗੰਭੀਰ ਮੰਦਤਾ ਵਲੋਂ ਅਸਮਰਥਤਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ (ਸਭਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਭਾਸ਼ਣ)। ਇਸਲਈ, ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ।

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿਵਿਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਸਿਮਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਧਾਰਨਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਸੁਲਝਾਣ, ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ। ਸਿਮਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਠਿਨਾਈ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਮਿਆਦ ਦੇ ਭੰਡਾਰਣ, ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਅਤੇ ਦੂਰਦਰਾਜ ਦੇ ਸਿਮਰਤੀ। ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਪੁੰਨ: ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਧਾਰਨਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਸੰਵੇਦੀ ਭੇਦਭਾਵ ਕਠਿਨਾਈ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਚੁਣਨ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ। ਵੈਚਾਰਿਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਮਾਨੀਕਰਣ।

11.1.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਵੱਖਰਾ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਸੁਭਾਅ ਸੁਰਾਗ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

1. ਨੁਕਸਦਾਰ ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਣ (ਦਰਖਤ ਲਈ ਕਰੀ) ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਚੂਕ ਫਾਟਕ ਲਈ ਖਾਧਾ; ਵਿਕ੍ਰਿਤੀਯੋ (ਘੁੰਟ ਲਈ ਜਹਾਜ)।
2. ਨਾਪਸੰਦ ਅਵਾਜ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਨੁਨਾਸਿਕਤਾ (ਨੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਬੈਠਣਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਆਵਾਜ਼, ਕਠੋਰਤਾ (ਜਲਨ), (ਸੋਕਸੀ ਅਵਾਜ)।
3. ਨੁਕਸਦਾਰ ਅਵਾਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ, ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਪੌਲਾ, ਨੀਰਸ ਅਵਾਜ।
4. ਬੜਬੜਾ, ਕਲੱਟਰਿੰਗ।
5. ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ।
6. ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਾਕ ਸਵਰੂਪਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ।

ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਦਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਫੋਨ, ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ, ਯਾ ਸਵਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਕਤਾ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਰੋਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ।

11.1.2 ਕਾਰਣਾਂ (Causes)

- (1) **ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ ਤਾਲਵਿਅ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਦੰਤ ਅਨਿਅਮਿਤਤਾਵਾਂ, ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਅਤੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਟਿਊਮਰ, ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੰਤ ਚਿਕਿਤਸਾ ਆਦਿ ਵਿਰੂਪਣ ਜਬੜਾ ਅਤੇ ਬੁਲ੍ਹ ਵੀ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ। ਇੱਕ ਫੱਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੜਬੋਲਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਤਾਲੂ ਅਤੇ ਫੱਕਾ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (2) **ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਕਾਰਨ:** ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੰਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਬੱਚੀਆਂ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨਕਲੀ ਭਰਾ, ਇੱਕ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬਾਲਉਮਰ ਇਸ ਵਿਸੰਗਤੀ ਲਈ ਇੱਕਮਾਤਰ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਣਾ ਸੀਖ ਗਲਤ ਢੰਗ ਵਲੋਂ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੁਕਸਦਾਰ ਸ਼ਬਦਸੰਗਰਹ ਸੁਣ।
- (3) **ਕਾਰਣ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਹਾਲ ਦੇ ਅਧਿਅਇਨੋਂ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੈਵਿਕ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਈ, ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ, ਲੱਕੜੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਦੋਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਨੋਟ

ਕਾਫੀ ਅਪਸਮਾਐਂਜਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵੱਲ ਅਵਾਛਨੀਏ ਲੱਛਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ।

- (4) **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਣ:** ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੂਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਣ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰਿਤਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬੱਚੇ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਜੋ ਘਰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਭਾਸ਼ਣ। ਕੁੱਝ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕੋਂ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੋਸ਼ੋਂ ਵਿਆਕੁਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਦਬਾਅ।
- (5) **ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨੁਕਸ:** ਭਾਸ਼ਣ ਸਵਾਗਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੁਣਨ ਇਨਪੁਟ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਸ਼ਣ ਸਵਾਗਤ ਕੋਸ਼ਲ ਕੁੱਝ ਵਿਚਲਣ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ। ਇਸ ਦੋਸ਼ਪੂਰਣ ਰਾਏ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਸਾਲ ਮਈ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ।
- (6) **ਸਾਮਾਜਕ ਪ੍ਰਭਾਵ:** ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਮਾਜਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੀਆਂ ਉਤੇਜਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖੀਏ। ਬੱਚੀਆਂ, ਉਤੇਜਕ ਘਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਲਬਧੀ ਲਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਮੂਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਜਲਦੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਸ ਵਿਖਾ।
- (7) **ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ:** ਬੱਚੇ, ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਅਕਸਰ ਉਤੇਜਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਗੱਲ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਸਪਾਸਟਿਕ, ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਭਰਮੀ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ੋਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਦੱਸ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਅੰਧਵਿਅਵਸਥਾਤਮਕ ਬੱਚੇ ਵਿਚਲਣ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਚ ਅਤੇ ਸੰਕਰਮਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਦੀਲੀ।

ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਬਾਲਉਮਰ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਨਕਲ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ।

11.1.3 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problem of Speech Impaired Children)

ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹਨ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:

- (1) ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਕੁਸਮਾਐਂਜਨ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੈ। ਉਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਸੱਤਾਵਾਦੀ ਆਂਕੜੇ।
- (2) ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਅਵਰ ਹਨ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਾਣਕ।
- (3) ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਮਜੇਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਹਾਲਤ ਵਲੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਕਰਕੇ, ਸਮਾਜੀਕਰਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਵੀ ਆਡੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਬੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (4) ਵਿਸੰਗਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵੱਖ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ

ਨੋਟ

ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਹੈ।

- (5) ਬਹੁਤ ਵਾਰ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਮਿਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਸਲਈ ਉਹ ਖੇਲ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ।
- (6) ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਕਸਰ ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ। ਉਚਾਰਣ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਕੰਮ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਵਰਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕੰਮ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸੀਖਾਂ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਅਵਰ ਹਨ।
- (ii) ਇੱਕ ਗਰੀਬ.....। ਅਕਸਰ ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ।
- (iii) ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਹਾਲ ਦੇ ਅਧਿਅਇਨੋਂ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਹਨ.....।
- (iv) ਭਾਸ਼ਣ ਸਵਾਗਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੋੜ ਹੈ.....।
- (v) ਕਈ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਹਨ..... ।
- (vi) ਉੱਤੇ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ..... ਸਮੂਹ ਜਲਦੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਕਾਸ।

11.2 ਬੋਲਾ ਅਪੰਗਤਾ (Hearing Impairment)

11.2.1 ਪਹਿਚਾਣ (Identification)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ: ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਤਕਨੀਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਕਨੀਕ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ:

(1) **ਵਿਕਾਸ ਸਕੇਲ:** ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ। ਇਹ ਗਿਆਨੋਂਦਰਿਅ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਵਿਕਾਸ। ਬੱਚਾ ਵਿਕਾਸ ਲੀਬਰਾ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਮੰਦ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) **ਪਰੀਕਸ਼ਣ:** ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਸਤਸ਼ਕ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਆਕਲਨ ਹੈ। ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਅਤੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਇਲਾਵਾ ਮੋਟਰ ਕਮੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ।

(3) **ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆ:** ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖਰਾ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਆਡਿਸ਼ਨ। ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(4) **ਬੱਚੇ ਦੀ ਕੇਸ ਸਟਡੀ:** ਮਾਮਲੇ ਇਤਹਾਸ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਡੇਟਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਡੇਟਾ,

ਨੋਟ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- (1) ਬੱਚੇ ਦੇ, ਯਾਨੀ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ ਆਦਿ
- (2) ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੱਸਿਆ (ਲੱਛਣ ਆਦਿ) ਦੇ ਬਿਆਨ।
- (3) ਸਿਹਤ ਇਤਹਾਸ (ਰੋਗ, ਗੰਭੀਰ ਰੋਗ, ਸਰਜਿਕਲ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਆਦਿ)।
- (4) ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ
- (5) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਇਤਹਾਸ।

(5) **ਬਾਲ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ:** ਇਹ ਢੰਗ ਅਤਿਅੰਤ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮੁੱਖ ਨਮੂਦਾਰ ਅੰਕ ਵਲੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- (1) ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਨ ਆਂਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ;
- (2) ਉਹ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਤਰਫ ਸਿਰ ਬਿਹਤਰ ਸੁਣ;
- (3) ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ ਹਨ;
- (4) ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦੋਹਰਾਨੇ ਦਾ ਅਨੁਰੋਧ

ਟਾਸਕ

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਕੀ ਹਨ?

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵੁੱਤੀ ਲਈ ਪੂਛ ਰਹੇ ਹੋ?
2. ਬੱਚੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਆਨਾਕਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?
3. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਨਮੂਦਾਰ ਵਿਕਾਰ ਹੈ?
4. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਛੁੱਟੀ ਹੈ?
5. ਕੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੀ ਅਕਸਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ?
6. ਕੀ ਬੱਚਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਅਕਸਰ ਵਾਰੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਸੁਣ?
7. ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ?
8. ਕੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਅਕਸਰ ਖਰੋਂਚ?
9. ਕੀ ਬੱਚਾ ਵਕਤੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਸੱਮਝ ਲਿਸਟਿੰਗ?

ਸਿਖਿਅਕ ਜੇਕਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਹਨਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੱਕ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਈਏਨਟੀ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਜੇਕਰ ਆਕਲਨ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਹਲਕੇ ਜਾਂ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਡਿਗਰੀ ਇੰਗਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਬੱਚੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਕਠਿਨਾਈ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਏਕੀਕ੍ਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਕਲਨ ਰਿਪੋਰਟ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਗਹਿਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਸਾਡਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸੁਭਾਅ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਕੇਤਕੋਂ ਅਤੇ ਸਹਿਤ ਕੁੱਝ ਤੱਕੜੀ ਸਮੱਗਰੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਲਿਨਿਕ, ਕੁੱਝ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਸੁਰਾਗ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਜਿਆਦਾ।

ਨੋਟ

1. ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਦ।
2. ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਦਰਦ ਨਿਰਵਹਨ।
3. ਸੀਤ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉਡਾਨ ਭਰਨਾ ਗਲੇ ਅਕਸਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ।
4. ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਕਮੀ।
5. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੰਗਤੀ।
6. ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੂਛ ਕੀ-ਕੀ
7. ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਬੁਲ੍ਹ ਅੰਦੋਲਨ।
8. ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼।
9. ਸੀਮਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ।
10. ਧਿਆਨ ਭੁਗਤਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

11.2.2 ਕਾਰਣ (Causes)

ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਣਾਂ ਚਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ (ਖ) ਜੰਮਜਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਗਰਹਣ (ਗ) ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ (ਘ) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ। ਇਹ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੋਸ਼ੋਂ ਠੋਕਰ, ਰੋਗ ਜਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਪਕਸ਼ਈ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਉੱਥੇ ਅਪਕਸ਼ਈ ਤੰਤਰਿਕਾ ਬੋਲਾਪਣ ਦੇ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ। ਇਸਲਈ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਤ੍ਰਕ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰੋਗੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹਨ। ਮਸਤਸ਼ਕ ਤਾਪ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਬਰੇਨ ਟਿਊਮਰ ਦਾ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਨਾਇਵਿਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਕਾਰਨ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਨਾਕਸਿਤਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ, ਪ੍ਰਸਵ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਸ਼, ਵਾਜਾ ਵੰਡ ਦੇ ਵਰਤੋਂ, ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੀਲਿਆ ਅਤੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਾਹਾਰੀ ਏਜੇਂਟੋਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਰੰਤ, ਕਾਲੀ ਖੰਘ, ਟਾਇਫਾਇਡ ਬੁਖਾਰ, ਇੰਸੇਫੇਲਾਇਟਿਸ ਅਤੇ ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਸਵੱਤਰ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਾਰਕਾਂ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ, ਗੰਭੀਰ ਜਲਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਦਵਾਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਵਸਾਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋ ਦੋਸ਼। ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮਾਨਿਇਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਤੰਤਰਿਕਾ ਨਤੀਜਾ ਸਰਜਰੀ ਕਰਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਹੁਰਾਪਨ ਰੋਗ ਦਾ ਬਹਾਨਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰਮਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ। ਲੇਕਿਨ ਰੋਗ ਦਾ ਬਹਾਨਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. H.I. ਦੇ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਨ: ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

(ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ

(ਖ) ਰੂਬੇਲਾ

(ਗ) ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ

(ਘ) ਡਰਗਸ ਅਤੇ

(ਙ) ਕੁਪੋਸ਼ਣ।

ਨੋਟ

- (ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ: ਸੰਵੇਦੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ 11 ਵਲੋਂ 60 ਫੀਸਦੀ ਇੱਕ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਕਾਰਨ ਹੈ (ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜੀਨ ਸਿੰਡਰੋਮ) ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਣ ਦਾ ਜੀਨ ਸੰਚਰਣ (ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਸਿੰਡਰੋਮ) ਬੋਲਾਪਣ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ 40% ਦੀ ਧੁਨ।
- (ਖ) ਰੂਬੇਲਾ: ਮਾਤਾ ਰੂਬੇਲਾ, ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਖਸਰਾ ਵਾਇਰਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਉੱਤੇ ਸਭਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਤ ਕਾਰਨ ਦੇ 27% ਲਈ ਖਾਤੀਆਂ।
- (ਗ) ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ: ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੇ ਇੰਫਲੂਏਂਜਾ ਬੱਚਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ। ਮਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਮਧੁਮੇਹ, ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਰੋਗ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਰੋਗਾਂ ਯਕਿਤ ਰੋਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (ਘ) ਡਰਗਸ: ਕੁੱਝ ਜਾਂਚ ਸਟਰੋਪਟੋਮਾਇਸਿਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਨੈਨ , ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਏਲਏਸਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ਙ) ਕੁਪੋਸ਼ਣ: ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਆਰਏਚ ਅਸੰਗਤੀ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਠੋਕਰ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਤਾਪ, ਬਰੇਨ ਟਿਊਮਰ ਅਤੇ ਸਨਾਇਵਿਕ ਕੁੱਝ ਕਾਰਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਕਰ ਬੱਚਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ।

2. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਾਰਨ: ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਾਰਕ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ। ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਕਸੀਜਨ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਵਾਜਾ ਵੰਡ, ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਵ ਪੀਲਿਆ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸੰਵੇਦਨਾਹਾਰੀ ਏਜੇਂਟਾਂ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

3. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਰਨ: ਜੋ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਖਸਰਾ, ਕੰਠਮਾਲਾ ਕਾਲੀ ਖੰਘ, ਟਾਇਫਾਇਡ ਬੁਖਾਰ, ਇੰਸੇਫੇਲਾਇਟਿਸ, ਸੰਕਰਮਣ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਟਿਊਬ, ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ, ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਆਦਿ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਅਗਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ। ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸਮਰੱਥ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਜਲਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅੜਚਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਨਵਜਾਤ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

4. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ: ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਕਿਨ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਣ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਨੋਰੋਗ ਕਾਰਣਾਂ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਨ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਚਿਕਿਤਸਾ ਲਈ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਲਿਅ ਚਿਕਿਤਸਾ ਹਸਤੱਕਖੇਪ, ਅਤੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਪ੍ਰਵਰਧਨ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਪਰਬੰਧਨ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕ ਜ਼ੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ।

5. ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣ: ਜੋ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ: ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਦੇ ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਨੁਕਸਾਨ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸਨਾਇਵਿਕ ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਲੋਂ ਕੋਕਲੀਆ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਵੇਦੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਨਤੀਜਾ ਦੋਨਾਂ ਤੰਤਰਿਕਾ ਲਈ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ।

11.2.3 ਅਪੰਗ ਬੱਚੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Hearing Impaired Children)

ਸੁਣਵਾਈ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵਲੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ। ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਲਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਬੋਲਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਪੱਧਰ	ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ
1. ਨਾਰਮਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾਲ 25 ਡੀ.ਬੀ. ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਥਰੈਸ਼ਹੋਲਡ	ਬੋਲ ਨਾਰਮਲ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਪੜਤਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣੀ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਰਮਲ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ।	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।
2. 26 ਤੋਂ 40 ਡੀ.ਬੀ. ਸੁਣਵਾਈ ਥਰੈਸ਼ਹੋਲਡ	ਸੁਣਵਾਈ ਬੇਸ਼ਰਤ ਬੋਲ, ਪਿਛੇ ਰੋਲੇ ਨਾਲ ਬੋਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੋਲ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨੀ। ਨਾਰਮਲ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ। ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੜਤਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।	ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲਵੇ। ਸੁਣਨ ਯੰਤਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸੁਣਨ ਘਾਟ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. 41-55 ਡੀ.ਬੀ. ਸੰਜਮੀ ਸੁਣਨ ਘਾਟ।	ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਐਤ ਬੋਲ ਨਰਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਮੁਹਾਬਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਫਰਕ, ਜੋੜਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਚਤੁਰੀ ਬੋਲ ਘਾਟ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਨਾਰਮਲ ਮੋੜਣਾ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ।	ਉਹ ਸੁਣਨ ਯੰਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰਣ ਵਿੱਚ ਠੀਕ, ਮੁਢਲੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸੰਕੇਤਕ ਬੋਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ, ਮਦਦ ਸਿੱਖਿਆ.....

ਸਰੋਤ: ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਠੀਕ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹਨ:

- (i) ਤਕਨੀਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬੰਨ ਗਿਆ ਹੈ ਆਸਾਨ ਹੈ।
- (ii) ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- (iii) ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਤਹਾਸ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਡੇਟਾ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਬੱਚੇ।
- (v) ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਸੁਣਕੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਈਏਨਟੀ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ।
- (6) ਸਟਰੇਪਟੋਮਾਇਸਿਨ, ਅਤੇ ਏਲੇਏਸਡੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਵਾਵਾਂ ਦੀ ਓਵਰਡੋਜ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਨੁਕਸਾਨ।

ਨੋਟ

11.3 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਅਸੀਂ ਪਹਿਚਾਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ: ਅਸੀਂ ਨੁਕਸਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਲੱਛਣ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਸੱਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਣ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਚੂਕ, ਵਿਕ੍ਰਿਤੀਯੋਂ, ਨਾਪਸੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਬੜਬੜਾ, ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਾਕ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦੁਆਰਾ।
- ਕਾਰਨ: ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਕਾਰਣਾਂ (ਹੈ ਦੀਆਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਜਬੜੇ ਦੀ ਦੰਤ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਦੰਤਅਨਿਅਮਿਤਤਾਵਾਂਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਬੁਲ੍ਹ ਆਦਿ), ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਕਾਰਣਾਂ (ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਗੱਲ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੁਕਸਦਾਰ ਸ਼ਬਦਸੰਗਰਹ ਸੁਣਿਆ) (ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਜਹਾਜ) ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਸਾਮਾਜਕ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੰਭੋਗ ਆਦਿ ਉਹ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ, ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹੈ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਸਾਮਾਜਕ ਆਦਿ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ
- ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ: ਪਹਿਚਾਣ: ਬੋਲਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵਲੋਂ ਸਿਆਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।
- ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਸਤਸ਼ਕ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮੋਟਰ ਕਮੀਆਂ ਹੈ ਹਨ।
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆ ਚਿਕਿਤਸਕ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਅੰਗਾਂ ਮਾਮਲੇ ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਹੋਰ ਪਹਿਚਾਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਅਕਸਰ ਕੰਨ ਦਰਦ, ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਦਰਵ ਨਿਰਵਹਨ, ਪੂਛ ਕੀ-ਕੀ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਬਣਦੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਲੱਛਣ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਾਂ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ: (1) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ (2) ਜੰਮਜਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਗਰਹਣ (3) ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵੱਤਰ (4) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ।
- ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਹਨ: (ਕ) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ (ਖ) ਰੂਬੋਲਾ (ਗ) ਸੰਕ੍ਰਾਮਿਕ ਰੋਗ ਡਰਗਸ (ਘ) (ਓ) ਕੁਪੋਸ਼ਣ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜੋ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਅਕ ਮੰਦਤਾ ਕਠਿਨਾਈ, ਮਾਮੂਲੀ ਅੰਤਰ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰੀਆਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਵਿੱਚ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਜੋੜਬੰਦੀ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

11.4 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ : ਸੱਝਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਗੁਣ ਦੋਸ਼ ਪਛਾਣਨਾ : ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਿਆ।
- ਖਰਾਬ : ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੋਣ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ : ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨੋਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।

11.5 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਅੰਕ ਦੇ..
2. ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ?
3. ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ?
4. ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਏ।
5. ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਭਾਸ਼ਣ, ਵਿਗੜਿਆ (ii) ਆਰਟੀਕੁਲੇਟਰ
(iii) ਦੰਤ ਚਿਕਿਤਸਾ (iv) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ
(v) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਕੀ (vi) ਉਡੀਟੋਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
(vii) ਸੰਚਾਰ (viii) ਵਿਅਵਸਾਇਕ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗਲਤ
(iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ (vi) ਸਹੀ

11.6 ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-12: ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਅਪੰਗਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Speech and Hearing Impaired: Preventions and Teaching Strategies)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

12.1 ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Speech Impairment)

12.2 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਜਮਾਤ ਪਰਬੰਧਨ (Classroom Management for Speech Impaired Children)

12.3 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਤਕਨੀਕਾਂ (Teaching Technique for Speech Impaired Children)

12.4 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Hearing Impairment)

12.5 ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Hearing Impaired Children)

12.6 ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨਿੱਬੜਨ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Teacher for dealing Hearing Impaired Children)

12.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

12.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

12.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

12.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਜਮਾਤ ਪਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਪਤਾ।
- ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਸਹਪਾਠੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਮਾਤ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਲਈ। ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੁਦ੍ਰਵੀਕਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਚਿਤ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕ ਲੇਕਿਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਲਈ। ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਨਿਗਰਾਨੀ, ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਵੀ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਦੇ ਲਈ। ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰਾ ਸਿਖਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਹੇ ਹਨ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਦਮ।

ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਲਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਸਾਰੇ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਦੌਰ ਵਲੋਂ ਗੁਜਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਕੋਸ਼ਲ ਦੀ ਵੱਖਰਾ ਤਕਨੀਕਾਂ। ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ।

12.1 ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Speech Impairment)

- (i) ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂਚ ਲਈ ਜਾਓ: ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ। ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਇੱਕ ਦੇਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ। ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਸੁਣਵਾਈ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਤਾਲੂਅਸਮਾਨਿਏਤਾਵਾਂਲਈ ਜਾਂਚ ਕਰੋ: ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੂੰਹ, ਜੀਭ ਅਤੇ ਤਾਲੂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ। ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਉਚਿਤ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਵਿਕਾਰ।
- (iii) ਜ਼ੋਰ ਰੋਲਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖੋ: ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਦੀਆਂ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸਨਾਯੁਬੰਧਨ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ। ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੋਰ ਰੋਲਾ ਜਾਂ ਧਵਨੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਹੈ ਬੱਚਾ ਦੇ ਕੰਨ। ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਰੋਲਾ ਵੀ ਗਗਨਭੇਦੀ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ।
- (iv) ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਕ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇੱਕ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਕਰੋ: ਮਾਮਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚਿਕਿਤਸਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਲਾਜ ਬਿਹਤਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਣ ਲਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

	<p>ਸਾਵਧਾਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਰਵਿਅਵਹਾਰ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਹਲਾਤਾਂ।</p>
---	---

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਜ਼ੋਰ ਰੋਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ..... ਅਤੇ .....ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

- (ii) ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਾਮਰਸ਼ .....।
- (iii) ਭਾਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ..... ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ।
- (iv) ..... ਵੀ ਜੀਭ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਲੋਂ ਨਤੀਜਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਤਾਲੂ।
- (v) ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ....., ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਚੀਖੋ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸਦਮੇ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਰਾਜ ਹੈ।

12.2 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਜਮਾਤ ਪਰਬੰਧਨ (Classroom Management for Speech Impaired Children)

ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮਾਤ ਸਿਖਿਅਕ ਕੁੱਝ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਸੱਤਾਵਾਦੀ ਜਮਾਤ ਮਾਹੌਲ ਬਜਾਏ ਆਰਾਮ ਬਣਾਏ ਰੱਖੋ।
2. ਬੜਬੜਾ ਲਈ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ।
3. ਵਰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸੁਣ ਰਵੱਈਆ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।
5. ਮੌਕੇ ਹੈ ਕਿ ਬੜਬੜਾ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣਗੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
6. ਇਸ ਹਾਲਤ ਲਈ ਵੇਖੋ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਕਲਾ ਜਿਆਦਾ ਧਾਰਾਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਲਾਤਾਂ ਦੇ ਲਈ।
7. ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਕਲਾ ਰੱਖਣ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੇਜੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵਲੋਂ ਬਚੋ।
8. ਆਗਿਆ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦੀ ਆਸਰਾ ਡਰ ਦਾ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਲੋਂ ਬਚੀਏ। ਸੰਸਾਧਿਤ ਮਤ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂ ਵਰਨਮਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ। ਇਸਦੇ ਬਜਾਏ, ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੇਤਰਤੀਬ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
9. ਜ਼ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸੱਦ ਵਿੱਚ, ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਬੜਬੜਾ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਵਾਬ।
10. ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਬੜਬੜਾ ਆਵਾਜ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਹਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ।

ਜਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ ਲਈ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦਾ ਨਿਰਵਹਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ:

1. ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਕ ਚੇਲਾ ਸੰਦਰਭ ਲਵੋਂ।
2. ਜੋ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
3. ਇੱਕ ਅੱਛਾ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
4. ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਮਝ ਛੋਟੇ ਵਾਕਿਆਂ, ਵਾਕ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਨੋਟ

5. ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਖੋਲ ਠੋਸ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
6. ਚਿਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੁਰਾਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
7. ਸਮਰੱਥ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
8. ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਪਹੇਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤ ਦਾ ਵਰਣਨ।
9. ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹੀਏ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ।
10. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਨੇ, ਉਪਮਾ (ਇੱਕ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਦਰਖਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ) ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
11. ਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਇੱਕ ਜਿਵੇਂ ਜਾਂ ਵੱਖ ਹਨ।

12.3 ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਤਕਨੀਕਾਂ (Teaching Technique for Speech Impaired Children)

ਅਕਸਰ ਅਧਿਆਪਨ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਤਕਨੀਕ ਮਾਡਲਿੰਗ, ਨਕਲੀ, ਸੁਧਾਰ ਤਰੁਟੀਆਂ ਕੀਤੀ, ਆਤਮ ਸੁਧਾਰ, ਵਿਸਥਾਰ, ਅਤੇ ਏਕਸਟੇਂਸ਼ਨ ਅਧਿਆਪਨ। ਇਹ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਵਰਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਸਿਖਿਅਕ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ। ਮਾਡਲਿੰਗ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹਸਤਕੱਖੇਪ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਮਾਡਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਕਸਟੇਂਸ਼ਨ ਵੀ ਸਿਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ / ਉਹ ਦੇ ਬਜਾਏ ਕੇਵਲ ਗਲਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਛੱਡੋ ਗਏ ਵਿਸਥਾਰ। ਕਿਵੇਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਣਾਉਣ ਦੇ। ਇੱਕ ਅਤੇ ਮਾਡਲਿੰਗ ਅਭਿਆਸ ਆਤਮ-ਸੁਧਾਰ।

ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਉੱਤੇ ਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਪਰਬੰਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਖੋਜ ਮਾਡਲ। (1) ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਰਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹਰਾਵ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹਰਾਵ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਧਿਆਪਨ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ। (2) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਖੋਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਇੱਕ ਅਵਧਾਰਣਾ ਜਾਂ ਲਕਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕੇ ਬਣਾਉਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੈਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚਿਆਂ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨੇਮੀ ਸਿਖਿਅਕ ਉਪਯੁਕਤ ਉਤਪਾਦਨ, ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਦਾ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹਤਾਰੇਖਾ ਸਾਮਾਨੀਕਰਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੇ ਸਹਾਇਤਾ ਠੋਕਰ ਅਤੇ ਉਪਹਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅਕਸਰ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ। ਸਿਖਿਅਕ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾ) ਆਪ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਘੱਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਪਰਭਾਵੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਕ ਪੂਰਣਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠਾਨੋਂ ਉੱਤੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਉੱਤਮ ਨਤੀਜਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਗਰੀਬ ਮਾਡਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ।

ਵੇਬਸਟਰ ਅਤੇ (1987) ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ਼ਿਕਸਣ ਵਲੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਸਣ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਭਾਸ਼ਾ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਸੱਮਝਣ ਪਾਠ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿਕਸਿਤ

ਨੋਟ

ਕਰਣ ਦੇ ਦਲੀਲ ਲਈ ਤਸਵੀਰ ਸੁਰਾਗ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਣਨੀਤੀ ਉਹ ਅਰੰਭ ਦਾ ਪੱਤਰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਬੇਨਕਾਬ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਪਾਠ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਦੋਨਾਂ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਲੈਣਾ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ।

12.4 ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ (Prevention of Hearing Impairment)

ਸੁਣਵਾਈ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸਭ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ। ਇਸਲਈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਏਕ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਸਦੀ / ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਾਰਕਾਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜਨਮ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੇਟ। ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਕਈ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜਾ ਰੋਕਿਆ। ਇੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਦਿਸ਼ਾਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੋ:

- (i) ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਤੇਜ ਵਸਤਾਂ: ਪਿੰਸ, ਪੇਂਸਿਲ, ਸੂਈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਣ ਲਈ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਕੰਨ ਨਹਿਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਅੱਪੜਿਆ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਵੀ ਕੰਨ ਡਰਮ। ਇਹ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਣਗੇ। ਵੈਕਸ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਸਵੈਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ/ਔਖਾ ਮੋਮ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੋਮ ਸਰਾਵ, ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਇੱਕ ਈਏਨਟੀ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਫ ਹੋ।
- (ii) ਕੰਨ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਿੱਲਤ ਨਹੀਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ, ਅਨਾਜ, ਕੰਕੜ, ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਖੇਡਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੰਨ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ, ਆਦਿ। ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਕੀੜੇ ਸਭਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਕਾਔ। ਇੱਕ ਈਏਨਟੀ ਡਾਕਟਰ ਵਲੋਂ ਤੁਰੰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਕਾਔ ਕੰਨ ਬਲਾਕ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਡਰਮ ਜਾਂ ਕੰਨ ਡਰਮ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਅੱਪੜਿਆ, ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹਲਕੇ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਵਿੱਚ ਪਾ ਪਾਣੀ ਮਤ ਕਰੋ ਕੰਨ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਕਰਮਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਉਪੇਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ: ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ, ਜੇਕਰ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਈਏਨਟੀ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਤੁਰੰਤ ਸੰਪਰਕ ਜੇਕਰ ਉੱਥੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੈ:
  - ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਦ
  - ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਵ
  - ਖੁਰਕ ਸਨਸਨੀ
  - ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਵਜ
- (iv) ਇੱਕ ਹੇਲਮੇਟ ਪਹਿਨੀਏ : ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਅਤੇ ਕੰਨ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਵਲੋਂ ਬਚੀਏ। ਸੜਕ ਆਵਾਜਾਈ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੜਕ ਆਵਾਜਾਈ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੇਲਮੇਟ ਪਹਿਨੀਏ ।
- (v) ਰੌਲਾ ਵਲੋਂ ਬਚੀਏ: ਰੌਲੇ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੌਲਾ ਏਕਸਪੋਜਰ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਭਤੋਂ ਆਮ ਕਾਰਨ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਪਟਾਖੇ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਸੰਗੀਤ, ਆਦਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਰੌਲਾ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ

ਕਰਣ ਲਈ (ਵੇਖਿਆ ਮਿਲਾਂ, ਸੜਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਸਾਰੀ, ਮੁਦਰਣ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਖਾਨੀਆਂ, ਆਦਿ), ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈ ਪਾਓਂਦੇ ਹੋ ਕੰਨ ਜਾਂ ਕੰਨ ਪੱਲਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਮਦਦ ਵਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਸੁਰਕਸ਼ਾਤਮਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰੋ।

- (vi) ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਧਾਧੁੰਧ ਨਹੀਂ ਲੈ: ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਤੱਕ ਲਈ ਇਸ ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ ਮਿਆਦ ਦੇ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਜਾਂਚ ਜੇਕਰ ਖੁਰਾਕ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਦਵਾਈ ਲੈ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- (vii) ਸਜਾਤੀ ਵਿਆਹ: ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਹਤੋਤਸਾਹਿਤ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- (viii) ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਹਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲੈ ਲਓ: ਖਸਰਾ, ਕੰਠਮਾਲਾ ਆਤਸ਼ਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ ਹੈ, ਅਤੇ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰੂਬੇਲਾ ਅਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਿਰਣ/ਏਕਸ ਏਕਸਪੋਜਰ ਨੀ, ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦਵਾਈ ਦਾ ਸੇਵਨ, ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੋਟ ਵੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਖਾਣਾ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਟੀਕੋ ਉੱਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਸਿਹਤ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਅਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਰਏਚ ਅਸੰਗਤੀ ਵੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਾਤੇ ਦੇ ਰਕਤ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰਕਤ ਸਮੂਹ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਮਾਤੇ ਦੇ ਰਕਤ ਸਮੂਹ ਬੀ-ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰਕਤ ਸਮੂਹ) ।
- (ix) ਕੰਨ ਦੇ ਸੰਕਰਮਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ: ਖਿਲਾ ਮਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਇੱਕ ਝੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ / ਉਸਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਰਮ ਤੇਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਕੰਨ ਵਿੱਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਦ ਅਤੇ ਕੰਨ ਨਿਰਵਹਨ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਤੈਰਨੇ ਜਾਂ ਗੋਤਾ, ਕੰਨ ਪੱਲਗ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਣ ਵਲੋਂ ਪਾਣੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ। ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਰਮਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਨੱਕ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਨੱਕ ਵਲੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਰਨਾ ਨੱਕ ਵਲੋਂ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੰਕਰਮਣ ਦੇ ਕਾਰਨ।
- (x) ਟੀਕਾਕਰਣ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕੀਤਾ: ਕੰਠਮਾਲਾ ਦਾ ਰੋਗ, ਖਸਰਾ, ਰੂਬੇਲਾ, ਇੰਸੋਫੇਲਾਇਟਿਸ ਜਿਵੇਂ ਰੋਗ, ਮੈਨਿੰਜਾਇਟਿਸ, ਟਾਇਫਾਇਡ, ਆਦਿ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਮਿਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਟੀਕਾ ਲਗਾਇਆ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਲਾਇਕ ਵਲੋਂ ਸਲਾਹ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ।
- (xi) ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ: ਆਪਣੇ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੁਰੰਤ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕੰਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਡਯੋਲਾਜਿਸਟ ਵਲੋਂ ਪਰਾਮਰਸ਼
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਔਖਿਆਈ,
  - ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਵਜਣਾ
  - ਚੱਕਰ ਆਣਾ

ਨੋਟ

• ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਇਤਹਾਸ
ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਲੱਛਣ ਭਰ ਆਇਆ, ਇੱਕ/ਪਰਾਮਰਸ਼ ਈਏਨਟੀ ਡਾਕਟਰ ਤੁਰੰਤ:

- ਅਸਪਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਵਨਿਆਂ
- ਇਹ ਸੱਮਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਖਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਰੋਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਭੀੜ ਵਿੱਚ
- ਦੂਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਜਿਆਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ
- ਟੀਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਉੱਚ ਮਾਤਰਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
- ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ
- ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨਾ
- ਵਜ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ

ਉੱਜ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੁਣਵਾਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

(ਸਟਰੇਪਟੋਮਾਇਸਿਨ, ਕੋਨਾਮਾਇਸਿਨ, ਅਤੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕੁੱਝ ਏਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਦਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਏਸਪਿਰਿਨ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨਾਂ ਸੱਚ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ:

- (i) ਸੁਣਵਾਈ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (ii) ਨੁਕਸਾਨ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਕਾਓਂ ਕੰਨ ਡਰਮ ਇੱਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹਲਕੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਲਾਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਏਕਸਪੋਜਰ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਲਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਭਤੋਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (v) ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣ, ਜੇਕਰ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

12.5 ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Hearing Impaired Children)

ਕੁੱਝ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗਿਆਨ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

1. ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ।
2. ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਹੈਂਡਆਉਟਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਜਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
4. ਚੇਲਾ ਧਿਆਨ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ।
5. ਪਾਠ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਗ ਸਿਖਾਓ।
6. ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਬਣਾਓ।
7. ਸੰਕਰਮਣ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
8. ਘੱਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।

ਨੋਟ

9. ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਸੱਮਝ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ ਅਤੇ
10. ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਦੋਹਰਾਨੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਏ।

ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੰਚਾਰ ਕੌਸ਼ਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਭਵ ਅਧਿਆਪਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਾਰੇ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਮਝ, ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ, ਚਿਤਰਣ ਕਾਰਡ, ਚਿੱਤਰ, ਅਭਿਆਸ, ਚਿੱਤਰ, ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ, ਅਭਿਆਸ ਚਾਦਰਾਂ, ਨਾਦਵਿਦਿਆ, ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿੱਟ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਸਰਲ ਵਾਕ ਇੰਤਜਾਰ ਵਲੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਲੇ ਹੋਏ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚਾ ਪੂਛ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਵਿਅਵਸਥਿਤ ਮਤਲੱਬ ਸੰਗਠਨ ਕਾਰਡ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ। ਉਹ ਅਭਿਆਸ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਨ ਕਸਰਤ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ, ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰਟ ਦੇ ਹੈਂਗਿੰਗ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਫਤਾਰ ਅਧਿਗਰਹਣ।

ਗਣਿਤੀਏ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਲਈ, ਮਾਨ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਚਿਪ, ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਵਰਤੋਂ, ਬਕਸੇ, ਗਿਣਤੀ ਲਾਇਨਾਂ, ਤਾਸ਼ ਦਾ ਖੇਲ, ਸਾਮਗਰੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ। ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਕਮੀ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਰ ਅਤੇ ਵੈਚਾਰਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਘਾਟਾ ਮੰਦ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ ਰਫਤਾਰ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਣ ਲਈ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਲ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਕ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਏਡਸ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸੁਣਵਾਈ ਏਡਸ ਸੁਣਵਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਝੁਕਾਵ ਦੀ ਸਹੂਲਤ।

ਟਾਸਕ

ਗੱਖਿਆ ਕਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਗੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

12.6 ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨਿੱਬੜਨ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Teacher for dealing Hearing Impaired Children)

ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ: ਨੇਮੀ ਸਿਖਿਅਕ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਤੇ ਕੜੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ। ਉਹ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ਵਰਗ।

- (1) ਸੁਭਾਅ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਜੋ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ੱਕੀ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਜਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਉਪਚਾਰ ਲਈ ਮਾਹਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ।
- (2) 35 ਵਲੋਂ 40 ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੜਚਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਲੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਾ, ਇਸਲਈ, ਉਹ ਅਲਪਕਾਲਿਕ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਓਰਿਏਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੜਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਮਝਣ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਯੋਜਨ ਇੰਨਾ ਕਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਉੱਤੇ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

- (3) ਉਹ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ੋ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਰਵੱਈਆ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਪਰਿਲਕਸ਼ਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।
- (4) ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਤਰਫ਼ ਬਿਹਤਰ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਸਹਪਾਠੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੈ।
- (5) ਉਹ ਇੱਕ ਹੇਠਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿਖਿਅਕ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਲੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਬੂ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਹਾਲ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਲਾ, ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ, ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਖਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਰੋਲਾ ਵੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹਿਅਰਿੰਗ ਏਡ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਰੋਲਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹਨ।
- (6) ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੋਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਨ, ਸਿਖਿਅਕ ਇੱਕ ਦੂਰੀ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬੰਦ ਖੜੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਛੇ ਫੀਟ ਦੀ ਇੱਕ ਅੜਚਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਲਾਤਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।
- (7) ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੋਟਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਦਾ ਵਰਤੋ ਗਲਤ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਰਤੋ ਦੇ ਠੀਕ।
- (8) ਸਿਖਿਅਕ ਸਵੈਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੇ ਹੋਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਧਿਆਪਨ।
- (9) ਸਿਖਿਅਕ ਠਹਰਾਵ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਸ਼ਣ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੀ ਕਠਿਨਾਈ।
- (10) ਸਿਖਿਅਕ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਨਾ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਵਰਗ ਲਈ ਅਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਲਿਖਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਾਲੇ ਬੋਰਡ।
- (11) ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੋਨਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (12) ਸਿਖਿਅਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਲਈ ਕੁੱਝ ਦੋਹਰਾਨੇ ਸਿਖਿਅਕ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਿਖਿਅਕ ਹਦਾਇਤ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਕਿਆਸ਼ੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਬੁਲ੍ਹ ਆਸਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਹ ਸੱਮਝ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- (13) ਸਿਖਿਅਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਏਡਸ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੇ ਵਰਤੋ ਦੇ ਇੱਕ ਓਵਰਹੇਡ ਪਰਯੋਜਨਾਵਾਂ (ਜੇਕਰ ਸੰਭਵ ਹੋ ਤਾਂ) ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਅੱਛਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਕਰਨ ਦੇ ਹੈ। ਬਸ ਲਿਖਾਈ ਕਾਲੇ ਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਇਟਮ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਬਿੰਦੁਵਾਂ ਇੱਕ ਅਤੇ ਢੰਗ ਅੱਛਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਸਿਖਿਅਕ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੁਣਵਾਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਸਹਾਇਤਾ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

ਨੋਟ

3. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋਂ:

- (i) .....ਦੀ ਕਮੀ ਬੱਚੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈ ਸਾਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਨਹੀਂ ਹਨ।
 (ਕ) ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ   (ਖ) ਵੈਚਾਰਿਕ ਸਮਰੱਥਾ   (ਗ) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ   (ਘ) ਅਨੁਭਵ
- (ii) ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ ਰਫਤਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ .....ਪੈਟਰਨ।
 (ਕ) ਆਵਾਜ   (ਖ) ਭਾਸ਼ਾ   (ਗ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼   (ਘ) ਦੇਖਭਾਲ
- (iii) ਸਿਖਿਅਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ..... ਅਧਿਮਾਨਤ: ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਤਰਫ।
 (ਕ) ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਕਤਾਰ   (ਖ) ਅੰਤਮ ਕਤਾਰ   (ਗ) ਸਾਹਮਣੇ ਕਤਾਰ   (ਘ) ਫਾਟਕ ਦੇ ਕੋਲ
- (iv) ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੌਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਨ, ਸਿਖਿਅਕ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਦੂਰੀ .....ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿੱਚ।
 (ਕ) 2 ਪੈਰ   (ਖ) 6 ਪੈਰ   (ਗ) 8 ਪੈਰ   (ਘ) 4 ਪੈਰ

12.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦੀ ਹੈ ਬੱਚੇ ਵਿਗੜਿਆ।
- ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਲਈ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਈਏਨਟੀ (ਕੰਨ, ਗਲਾ, ਨੱਕ) ਵਲੋਂ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਜੁਗਾਲੀ ਤਾਲੂਅਸਾਮਾਨਿਇਤਾਵਾਂਦੀ ਜਾਂਚ ਮਾਹਰ, ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਸੰਗੀਤ ਵਲੋਂ ਬਚਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਰੌਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਨ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਅਨੁਕੂਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਅੱਛਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਣ, ਸਿਖਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੁਰਾਗ, ਅੱਛਾ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਾਡਲ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੋਹਰਾਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ, ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਜਮਾਤ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਪਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ।
- ਜੇਕਰ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਪਰਭਾਵੀ ਹਨ। ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਉੱਤੇ ਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
 (i) ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਰਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਾਧਕ ਦਾ ਦੋਹਰਾਵ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਵਧਾਰਣਾ।
 (ii) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਖੋਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਨੁਭਵ ਕਰਣ ਦਾ ਮੌਕੇ ਬਣਾਉਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਵਧਾਰਣਾ ਜਾਂ ਲਕਸ਼ ਸ਼ਬਦ।
- ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਦ੍ਰਸ਼ਿਅ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਜੋ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਜ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਣ ਲਈ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੰਨ, ਕੰਨ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਿੱਲਤ ਨਹੀਂ, ਚਿਕਿਤਸਕ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਉਪੇਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਸੰਕਰਮਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਆਦਿ ਮੁਆਇਨਾ ਸੁਣਵਾਈ
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ: ਸਿਖਿਅਕ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਣ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੇ।

ਨੋਟ

- ਵਿਗੜਿਆ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਸਿਤ ਅਨੁਭਵ ਅਧਿਆਪਨ ਕੰਪਨੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪਹਲੂ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੱਮਝ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ, ਸੰਚਾਰ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਾਰਵਾਈ ਚਿਤਰਣ ਕਾਰਡ, ਚਿੱਤਰ, ਅਭਿਆਸ ਚਿੱਤਰ, ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਨਾਦਵਿਦਿਆ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਝ ਅਤੇ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਰਲ ਵਾਕ ਇੰਤਜਾਰ ਵਲੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਇੱਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼।
- ਭਾਸ਼ਣ ਚਿਕਿਤਸਾ ਰਫਤਾਰ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਟਰਨ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਗਈ, ਪਲਾਸਟਿਕ, ਚਿਪਸ ਅਤੇ ਸਿੱਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਵਸਤਾਂ, ਮੁੱਲ ਬਕਸੇ, ਗਿਣਤੀ ਲਾਇਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਗਣਿਤੀਏ ਸਮਰੱਥਾ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ।
- ਉੱਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੱਖ ਤਕਨੀਕ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਉਹ ਕਰਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

12.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਬੰਨ : ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੈਂਡ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਚਿਕਿਤਸਕ : ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਮੰਣਦੇ ਹਨ।
- ਆਪਟਿਮਾਇਜ਼ ਕਰੀਏ : ਅੱਛਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਸੰਭਵ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਏਕਸਪੋਜਰ : ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁੱਝ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਜਾਂ ਨਾਪਸੰਦ।

12.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅਸੀਂ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ?
2. ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ?
3. ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਰਣਨ।
4. ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਮੁੰਡੀਆਂ ਲਈ ਕੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।
5. ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਬੇਹਰਾ, ਸੁਣਵਾਈ (ii) ਵਾਕ ਚਿਕਿਤਸਕ (iii) ਸੁਣਵਾਈ ਸਮਤਾਵਾਂ
(iv) ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ (v) ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ
2. (i) ਗਲਤ (ii) ਸਹੀ (iii) ਸਹੀ
(iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ
3. (i) ਖ (ii) ਕ (iii) ਗ (iv) ਖ

12.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਨੋਟ

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਐਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿੱਕਸ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਸਟੀਨ, ਸਕਾਟ . , ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਇੰਕ,

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-13: ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਸਦਗੁਣ (Mentally Retarded: Definition, Types, Characteristics)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

13.1 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Mentally Retarded Children)

13.2 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Mentally Retarded Children)

13.3 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Mental Retardation)

13.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

13.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

13.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

13.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਾਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਵਿਕਾਸਮੁੱਖੀ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਪਜੀਆਂ ਸਬ-ਔਸਤਨ ਅਕਲੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਵੰਸ਼-ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਪੁਣਾ ਇਲਾਜਯੋਗ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਪੁਣਾ ਤਸਖੀਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਬੱਚਾ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਅਕਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਬੇਜਾਨਪੁਣਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮਾਜ ਤੇ ਹਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਪਾਤਾਂ 'ਤੇ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਇਕਾਈ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਪੁਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

13.1 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Mentally Retarded Children)

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਪੁਣੇ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

“ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨਪੁਣੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ

ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ (50) ਆਈ.ਕਿਊ. ਨਾਲ ਕਾਬਿਲ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣ, ਸਹਿਕਰਮੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਫੀ ਕਾਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਨੋਟ

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਮਰੀਕਨ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ 1983 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

“ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਬ-ਔਸਤ ਆਮ ਅਕਲੀ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਾਹਿਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾਇਆ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਤੱਤ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹਨ।”

ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਈ.ਕਿਊ. ਵਾਲੇ ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਈ.ਕਿਊ. ਪੱਧਰ 75 ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀ ਜਮਤਬੰਦੀ

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਪਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਈਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸਰਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚੇ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

- (1) ਨਿਰੰਤਰ ਮਾੜੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ, (2) ਠੋਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ, (3) ਘੱਟ ਵਿਸਤਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ? (4) ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ ਦਿਖਾਉਣੀ, (5) ਮਾੜਾ ਆਤਮ-ਚਿੱਤਰ ਹੋਣਾ? (6) ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਮੀ, (7) ਸੀਮਿਤ ਸੰਚਾਰ ਹੋਣਾ? (8) ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਓ ਦੀ ਭਾਲ, (9) ਗਰੁੱਪ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ? (10) ਅਕਸਰ ਅਸਾਵਧਾਨ ਅਤੇ ਵਿਚਲਿਤ ਰਹਿਣਾ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਈ.ਕਿਊ. ਵਾਲੇ ..... ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਈ.ਕਿਊ. ਪੱਧਰ 75 ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ii) ..... ਦੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਬੰਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਸਦੀ ....., ਉਚਿਤ ..... ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

13.2 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Mentally Retarded Children)

ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਡੀਕਲ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਾਰਨਾਂ ‘ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਖੁੱਧੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਖੁੱਧੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ/ਬੱਚੇ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

(1) ਸਾਊ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ (89%)	(2) ਸੰਜਮੀ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ (67%)
(3) ਸਖ਼ਤ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ (35%)	(4) ਡੂੰਘਾ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ (15%)

ਮੈਡੀਕਲ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਕੇਤ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਟੇਬਲ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਲਿਨੀਕਲ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਨੋਟ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਲਿਨੀਕਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਛੇ ਵਰਗ ਹਨ:

(1) ਸਰਲ ਕਿਸਮ	(2) ਮੌਨਗੋਲਿਸਮ (ਡਾਊਨ ਦਾ ਸਾਈਦੋਮ)
(3) ਮਾਈਕ੍ਰੋਸਿਫੈਲੀ	(4) ਹਾਈਦ੍ਰੋਸਿਫੈਲੀ
(5) ਟ੍ਰਾਵਮੈਟਿਕ ਅਮੈਂਟੀਆ	(6) ਕ੍ਰੋਟੀਨਿਸਮ (ਥਾਏਰਡ ਦੀ ਕਮੀ)

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ

ਮੈਡੀਕਲ	ਸਿੱਖਿਅਕ	ਵੈਚਸਲਰ	ਮਿਆਰ ਬੀਨੇਟ
1. ਛੂਤ ਜਾਂ ਨਸ਼ਾ	1. ਸਿੱਖਿਅਕ-IQ 60-85	1. ਸਾਊ IQ 55-69	IQ 52-67
2. ਟ੍ਰਾਊਮਾ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਏਜੰਟ	2. ਸਿਖਲਾਈ-IQ 30-59	2. ਸੰਜਮੀ IQ 40-54	IQ-36-51
3. ਮੈਟਾਬੋਲਿਸਮ ਜਾਂ ਪੌਸ਼ਣ	3. ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਿਤ-IQ 30 ਤੋਂ ਘੱਟ	3. ਸਖਤ IQ-25-39	IQ-20-35
4. ਗੌਸਬੇਨ ਬਿਮਾਰੀ (ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ)		4. ਡੂੰਘਾ IQ 25 ਤੋਂ ਘੱਟ	IQ-20-35
5. ਅਣਜਾਣ ਵੰਸ਼ਿਕ ਅਸਰ			
6. ਕ੍ਰੋਮੋਸੋਮਲ ਅਨੋਮਲੀ			
7. ਗਰਭ ਦੌਰਾਨ ਗੜਬੜੀ			

ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਅਸਰ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਬੰਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਉਚਿਤ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ, ਦੇਸ਼, ਉਮਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਊ, ਸੰਜਮੀ, ਸਖਤ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾ ਜਿਹੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 60 ਤੋਂ 70 ਫੀਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਆਪਹਜ ਕੋਈ ਭੌਤਿਕ ਸਦਗੁਣ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ।

13.3 ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Mental Retardation)

ਕੁੱਝ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਦੇ ਸਦਗੁਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਮਾਹਿਰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (1) ਆਮ ਸਦਗੁਣ, (2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਦਗੁਣ (1) ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਸਦਗੁਣ: ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

1. ਮਾਨਸਿਕ ਆਪਹਜ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੂਝ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਉਸਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

2. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ੳ) ਸਿੱਖਿਅਕ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ, (ਅ) ਸਿਖਲਾਈ ਬੇਕਾਰ IQ (55-50) ਸਿਖਲਾਈ ਬੇਜਾਣ IQ (50-75) ਸਿੱਖਿਅਕ
3. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸਮਾਈ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
4. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੌਸਲਾ-ਅਫਜਾਈ ਦੀ ਕਮੀ, ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਰਨ ਸਮਾਈ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
5. ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਹ) ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣਾ, (ਕ) ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀ, (ਖ) ਖਿੜਣ ਵਾਲਾ, (ਗ) ਯਾਦ-ਦਾਸਤ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣਾ, (ਘ) ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਕਮੀ, (ਙ) ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਦਗੁਣ ਸਾਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(2) ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਦਗੁਣ: ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਖਾਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- (a) ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਈ.ਐਮ.ਆਰ.)
  - (b) ਸਿਖਲਾਈਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਟੀ.ਐਮ.ਏ.ਆਰ.)
  - (c) ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ.)
- (a) **ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਈ.ਐਮ.ਆਰ.):** ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ 50 ਤੋਂ 75 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਪੌੜ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਅਗਿਆਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੂਲ ਸਕੂਲੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਹੁਨਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਬੋਲਣਾ, ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ 7ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੈਨਿਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ, ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਰਦਾਰ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਦੌਰਾਨ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ, ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਨਰੀ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਹੁਨਰੀ ਧੰਦੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਵਕਤ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- (b) **ਸਿਖਲਾਈਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਟੀ.ਐਮ.ਏ.ਆਰ.):** ਟੀ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ 25 ਤੋਂ 50 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਇੰਦਰੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਵੱਖ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਓਜਿਹੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਰਸਮੀ ਅਕਾਦਮੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਖਾਣਾ, ਪਖਾਣੇ ਜਾਣਾ ਖੁਦ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਸਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਰੰਭਿਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਰਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਦੇਖਭਾਲ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਰੰਭਿਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਹੁਨਰਾਂ ਲਈ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- (c) **ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ.):** ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ 25 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਪਾਹਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਲਈ ਹੋਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਅਤੇ ਪਖਾਣਾ ਢੰਗ ਪੁਰਾਣਾ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਰਵੱਈਆ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਉਤੇਜਨਾ ਜਿਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਟਾਸਕ

ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ (ਈ.ਐਮ.ਆਰ.) ਕੀ ਹੈ?

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ..... ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਿਤ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
 (ੳ) ਭੌਤਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਅ) ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ
 (ੲ) ਪਿਛੜੇ (ਸ) ਅਪਰਾਧੀ
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੌਸਲਾ-ਅਫਜਾਈ ਦੀ ਕਮੀ, ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਰਨ .....ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 (ੳ) ਸਮਾਈ (ਅ) ਸੰਕਟਮਈ
 (ੲ) ਸਮਝ (ਸ) ਹੌਸਲਾ-ਅਫਜਾਈ ਦੀ ਕਮੀ
- (iii) ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ ..... ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 (ੳ) 500 ਤੋਂ 100 (ਅ) 50 ਤੋਂ 80 (ੲ) 50 ਤੋਂ 75 (ਸ) 50 ਤੋਂ 90
- (iv) ਟੀ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ ..... ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 (ੳ) 20 ਤੋਂ 40 (ਅ) 25 ਤੋਂ 50 (ੲ) 70 ਤੋਂ 100 (ਸ) 10 ਤੋਂ 25

13.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- “ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ (50) ਆਈ.ਕਿਊ. ਨਾਲ ਕਾਬਿਲ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣ, ਸਹਿਕਰਮੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਫੀ ਕਾਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”
- ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਪਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਲਿਨੀਕਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਛੇ ਵਰਗ ਹਨ: (1) ਸਰਲ ਕਿਸਮ, (2) ਮੈਨਗੋਲਿਸਮ (ਡਾਊਨ ਦਾ ਸਾਈਦੋਮ), (3) ਮਾਈਕ੍ਰੋਸਿਫੈਲੀ, (4) ਹਾਈਦ੍ਰੋਸਿਫੈਲੀ, (5) ਟ੍ਰਾਵਮੈਟਿਕ ਅਮੈਂਟੀਆ, (6) ਕ੍ਰੋਟੀਨਿਸਮ (ਥਾਏਰਡ ਦੀ ਕਮੀ)
- ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬਹੁਤ ਮੰਦਤਾ, ਦੇਸ, ਉਮਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੀਆਂ ਸਰਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਡਿਗਰੀ ਵਰਣਿਤ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸਤਾਵਾਂ ਹਲਕੇ, ਮੱਧ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਈ.ਐਮ.ਆਰ.): ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ IQ 50 ਤੋਂ 75 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ

ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋੜ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਅਗਿਆਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

- ਸਿਖਲਾਈਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਟੀ.ਐਮ.ਏ.ਆਰ.): ਟੀ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖੋਜ 25 ਤੋਂ 50 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਇੰਦਰੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਵੱਖ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ (ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ.): ਸੀ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖੋਜ 25 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਪਾਹਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਲਈ ਹੋਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

13.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਰਸਮੀ : ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ।
- ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣਾ : ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।
- ਅਸਰਦਾਰ : ਯੋਗ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ।
- ਸਮਾਈ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰਣ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ।

13.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ/ਬੇਜਾਨ ਬੱਚਾ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
2. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?
3. ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਜਾਣਪੁਣੇ ਦੇ ਸਦਗੁਣ ਕੀ ਹਨ?
4. ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰੋ।
5. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਦਗੁਣ ਕੀ ਹਨ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ (ii) ਭੁੱਧੀ (iii) ਸਿੱਖਿਅਕ, ਰਵੱਈਆ
2. (i) ਅ (ii) ਓ (iii) ਏ (iv) ਏ

13.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਰਟੋਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-14: ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵੱਲੋਂ ਸਮੱਸਿਆ: ਪਹਿਚਾਣ, ਕਾਰਨ (Identification: Causes, Problems of Mentally Retarded)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

14.1 ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ (Identification of MR Children)

14.2 ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ (Causes of Mental Retardation)

14.3 ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of MR Children)

14.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

14.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

14.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

14.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਸਦੀਆਂ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਪਦਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਮੂਰਖ, ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਮੰਦਤਾ। 1940 ਦੇ ਦਸ਼ਕ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਿਆਦ ਦੁਰਬਲਮਨਸਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਨਸਿਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸਾਤਮਿਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

20 ਵੀਆਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੱਕ, ਮੰਦਤਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਸਮਰਥਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਮੰਗ। 1905 ਵਿੱਚ ਅਲਫਰੇਡ ਬਿਨੇਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਢੰਗ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਰੋਗਰਾਮ, ਜੋ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਹੇਠਰੀ ਹਰਬਰਟ ਗੋਡਾਰਡ ਦੁਆਰਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੇਰਮਨ ਖੁਫਿਆ ਸਕੋਲ ਦੇ 1916 ਸੰਸਕਰਣ ਜਲਦੀ ਮਾਨਕੀਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਦੇਸ਼, ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਦਰਭਿਤ। ਖੁੱਧੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਮਾਣਕ ਬੰਨ ਗਿਆ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡੇਵਿਡ ਵੇਚਸਲੇਰ, ਜੋ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਤਿਆਰ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਲਈ ਇੱਕਮਾਤਰ ਕਸੌਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੁਫਿਆ ਟੇਸਟ ਸਕੋਰ ਦਾ ਕੋਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ।

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ: ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਉਪ ਔਸਤ ਕਾਫੀ ਦਰਸ਼ਾਂਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੌਧਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ,

ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ, ਅਨੁਕੂਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਵਰਤੀ ਜੁੜੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਾਹਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ਨੋਟ

- (1) ਉਪ ਔਸਤ ਬੌਧਿਕ ਕਾਰਜ।
- (2) ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ, ਅਤੇ
- (3) ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਰਜ ਵੱਖਰਾ ਵਿਦਿਅਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੇਗਰਾਮ, ਕੋਰਸ, ਵਿਧੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਾਮਗਰੀ। ਹਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੱਤਭੇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨਾਇਆ ਹਲਕੇ, ਮੱਧ, ਗੰਭੀਰ, ਅਤੇ ਗਹਿਰਾ ਮੰਦਤਾ: ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ। ਹਲਕੇ ਸਮੂਹ, ਜੋ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ 80 ਲਈ ਲੱਗਭੱਗ 75। ਰੋਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹਨ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ। ਸਾਰਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਵਸਾਇਕ ਕੌਸ਼ਲ ਸੀਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼, ਲੇਕਿਨ ਰਸਮੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਹਦਾਇਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅੱਠ ਜਾਂ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਲੰਬਿਤ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਹ ਸਰਲ ਹਦਾਇਤ ਜਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅੰਗਗਣਿਤੀਏ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ, ਘਰ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਦਤਾਂ। ਕੋਰਸ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੌਸ਼ਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਜਾਇਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਸਿਤ।

ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਮੱਧ ਪੱਧਰ (ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ 35 ਵਲੋਂ 60 ਰੋਜ਼) ਲਾਜ਼ਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਦ (ਟੀ.ਏਮ.ਆਰ.) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। 1950 ਦੇ ਦਸ਼ਕ ਤੱਕ, ਇਸ ਸਮੂਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੀ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਭਰਤੀ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੋਰਸ ਕਿ ਕੋਰਸ ਦੇ ਵਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਹੇ ਹਨ ਬਾਲਉਮਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜਾਦੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪਰੇ ਵਿੱਤੀ ਸੰਭਾਲ ਸੀਖਣਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸਰਲ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਪਰਿਆਵੇਕਸ਼ੀ ਮਦਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

14.1 ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ (Identification of MR Children)

ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਖੁਫਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਵਿਕਾਸ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਸਾਮਾਜਕ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪੂਰਤੀ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ। ਦੋ ਸਭਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਬਿਨੇਟ, ਅਤੇ ਖੁਫਿਆ ਸਕੇਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਈ। ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲਈ ਸੰਸਥਾਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਤਰਾਜ਼ੂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਜ਼ੂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਵਿਆਵਸਾਇਕ ਸਮਾਯੋਜਨ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਜ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੋਣ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਆਕਲਨ। ਸਕੂਲ ਤਤਪਰਤਾ ਮੁਰਲੀਧਰਨ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤਤਪਰਤਾ ਪ੍ਰੋਫਾਇਲ ਅਤੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਉਪਾਅ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਉੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਲਈ। ਇਲਿਨੋਇਸ ਗੋਦ ਲੈਣ ਦੀ ਸਾਇਕੋਲੋਗਿਸਟਿਕ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਬਧ ਫਾਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ

ਨੋਟ

ਹੈ ਨਿਦਾਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾਪ੍ਰਕਾਰਿਆਵਾਂ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਨ, ਪੀਥਾਡੀ ਚਿੱਤਰ ਟੇਸਟ, ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਜਡ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਿਧਤਾਵਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਭਲੇ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਘਟਕ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਮੇਰਿਕਨ ਮਾਨਸਿਕ ਕਮੀ ਉੱਤੇ ਏਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਪੈਮਾਨੇ, ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਸਕੇਲ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਆਪਕ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਇੱਕ ਠੇਠ ਬੱਚੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰੀਕਸ਼ਣੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲਈ ਅਤਿ ਸਰਗਰਮ ਬੱਚਿਆਂ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਰਵੱਈਆ ਵੱਖ ਹਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਦੇਹ ਕਲੰਕ ਦੀ ਸੰਦੇਹ ਦੇ ਪੂਰਵਗਰਹ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਛਦਮ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ, ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਚਾਣ ਵਲੋਂ ਜੁਡੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈੜਾ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਅੱਗੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਦੋ ਸਭਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ..... ਅਤੇ.....। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲਈ।
- (ii) ..... ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ
- (iii) ..... ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋ।
- (iv) ..... ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇੱਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੈ।

14.2 ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ (Causes of Mental Retardation)

ਇਹ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਕਾਰਕਾਂ-1. ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੱਦੀਪੁਣੇ-ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ

2. ਪਰਿਆਵਰਣ ਕਾਰਕਾਂ।

1. ਜੱਦੀਪੁਣੇ-ਕਾਰਕ ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਰ
  - (ਕ) ਵਿਕਾਸ ਦੋਸ਼: ਜਨਮ, ਖੋਪੜੀ ਦੀ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।
  - (ਖ) ਮੇਟਾਬੋਲਿਕ ਦੋਸ਼: ਤਵਚਾ ਰੋਗ, ਬੱਚਾ ਕਿਸ਼ੋਰ।
  - (ਗ) ਦੋਸ਼: ਮੋਟਰ ਕੋਸ਼ਲ ਦਾ ਦੋਸ਼, ਮੋਟਰ ਪਕਸ਼ਾਘਾਤ
  - (ਘ) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਰ: ਸੰਵੇਦੀ ਦੋਸ਼, ਮਾਨਸਿਕ ਦੋਸ਼।
2. ਪਰਿਆਵਰਣ ਕਾਰਕਾਂ: ਇਸ ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਰ
  - (ਕ) ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਕਾਸ।
  - (ਖ) ਵਿਰੋਧੀ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ।
  - (ਗ) ਪ੍ਰਸਵ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਟ, ਰੋਗ ਆਦਿ
  - (ਘ) ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ 1. ਵਿਕਾਸ ਦੋਸ਼ੋਂ, 2. ਮੇਟਾਬੋਲਿਕ ਦੋਸ਼। 3. ਦੋਸ਼, ਅਤੇ 4. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਰ।

ਤਿੰਨ ਵਿੱਚ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ (1) ਕਾਰਬਨਿਕ ਜਾਂ ਜੈਵਿਕ, (2) ਜੇਨੇਟਿਕ ਜਾਂ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਅਤੇ (3) ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ। ਅਨੁਭਵਜੰਨਿ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਝੁਕਣਗੇ ਕਿ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਆਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ ਜੋ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਚਰਣਾਂ।

ਨੋਟਸ

ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਖੁਫਿਆ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

(1) ਏਮਆਰ ਦੀ ਜੱਦੀਪੁਣੇ-ਕਾਰਣਾਂ

ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਖਾਈ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ। ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਗੈਰ ਸੇਕਸ ਗੁਣਸੂਤਰ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਗੁਣਸੂਤਰ ਵਿਸੰਗਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਗੈਰ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਜੋਡੀ ਦੇ ਜੀਨ ਗਰਭਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ, ਚਾਲ੍ਹੀ-ਛੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਇਲਾਵਾ ਜਾਂ 47 ਗੁਣਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ-21 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੇਤਰੱਛਦ ਦਰਾਰਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪਰੋਕਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਕੀਰਣ ਹਨ, ਆਈਰਿਸ, ਨੱਕ ਪੁੱਲ ਦੇ ਉਦਾਸੀ, ਵਧੇ ਹੋਏ ਜੀਭ, ਛੋਟੇ ਕੰਨ, ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਗਰਦਨ। ਹੋਰ ਆਮ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਡਬ, ਵਿਆਪਕ ਹੱਥ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਪਾਟ ਰਹੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦੂੱਜੇ ਪੈਰ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਘੁਮਾਅਦਾਰ, ਲਘੂ ਵਿਆਪਕ ਪੈਰ ਉਂਗਲ, ਸ਼ਰੇਣਿ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ 25 ਵਿੱਚ ਜੰਮਜਾਤ ਹਿਰਦਾ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਗੜਿਆ।

21-ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਅਤੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਘ ਹੈ

ਡਾਉਨ	20 ਹੇਠਾਂ	20-24	25-29	30-34	35-39	40+
1000 ਪਤੀ ਘਟਨਾਵਾਂ	0.46	0.65	0.88	1.26	3.92	17.60

ਬੁੱਧੀ ਮੁੱਲ ਜੋ ਵੀ ਹੋ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਲੱਗਦਾ ਕਿ 21-ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਆਜਾਦ ਜੀਵਨ, ਭਲੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਦੀ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਖੁਫਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ। ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸਿੰਡਰੋਮ ਗੁਣਸੂਤਰ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: 47 ਗੁਣਸੂਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਣਕ ਟਰਾਈਸੋਮੀ 21 (ਸਾਰੇ ਦੇ 95 % ਦੇ ਨਾਲ) ਮਾਮਲਾ: ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮੋਜਾਇਕ ਦੇ ਨਾਲ, -21 46 (ਦੋ ਤਿੰਨ ਫੀਸਦੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਅਤੇ (ਦੋ ਵਲੋਂ ਤਿੰਨ ਫੀਸਦੀ)। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਹਨ ਮਾਤਾ ਉਮਰ ਅਤੇ 21 ਟਰਾਈਸੋਮੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਲਾਵਾ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਉਤੇਜਨਾ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਕੌਸ਼ਲ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਗਰਹਣ, ਭੋਜਨ, ਸ਼ੋਚਾਲਏ ਅਧਿਆਪਨ, ਅਤੇ ਜੋਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਮਾਜੀਕਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਸਾਲਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੈਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਜੋਖਮ

ਨੋਟ

ਹੈ। ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ, ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 24 ਘੰਟੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਬੱਚੇ ਲਈ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਵਿਅਕਤੀ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਗਹਿਰਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ਮੰਦ। ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖਭਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਗੰਭੀਰ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਭਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿਕਾਸ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਆਦਮੀਆਂ, ਜੋ ਪਾਲਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ਼ਟਤਮ ਪਰੋਗਰਾਮ ਇਹ ਤੱਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਥਾਨਾਂਤਰਣ ਆਮ ਹੈ। ਇਹ ਨੁਕਸਦਾਰ ਕੋਸ਼ਿਕਾ ਵਿਭਾਜਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਣਸੂਤਰ ਦੂਜੇ ਕਰਣ ਲਈ ਨੱਥੀ। ਵਿੱਚ, ਸੇਲ ਇੱਕ ਇਲਾਵਾ ਵੀਹ ਪਹਿਲੀ ਗੁਣਸੂਤਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉੱਥੇ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਸਾਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ।

(2) ਮਾਹੌਲ ਇਕਸੋਗੀਨੀਅਸ ਸੁਭਾਅ

ਆਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਅਭਿਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਯੋਜਨ ਮਾਨਸਿਕ ਦੇ ਪਰਵਾਰਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੈ ਮੰਦਤਾ। ਅਰੰਭ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲ ਅਭਿਭਾਵਕ ਬੱਚੇ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ। ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਆਕੁਲ ਬੱਚਿਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਵ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਦੀ ਕਮੀ ਲਈ ਅਤਿ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਸੰਕਰਮਣ ਲਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਹੇਠਾਂ 1865 ਵਿੱਚ ਮਿਆਦ ਮੰਗੋਲਿਆਈ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ 1 ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਹੁਣ ਗਏ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਭੇਜਿਆ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

- (i) ..... ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ?
- (ਕ) ਵਿਕਾਸ ਸਬੰਧੀ ਦੋਸ਼ (ਖ) ਮੇਟਾਬੋਲਿਕ ਦੋਸ਼
(ਗ) ਜੇਨੇਟਿਕ ਜਾਂ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਪੱਧਰ (ਘ) ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਦੋਸ਼
- (ii) ਗੈਰ-ਵਿਯੋਜਨ ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਜੀਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਗਰਭਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਇਲਾਵਾ ਜਾਂ ..... ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਗੁਣਸੂਤਰਾਂ।
- (ਕ) 45 (ਖ) 47 (ਗ) 49 (ਘ) 46
- (iii) ..... ਡਾਉਨ ਸਿੰਡਰੋਮ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।
- (ਕ) ਨੇਤਰੱਛਦ ਦਰਾਰਾਂ (ਖ) ਤੀਰਿਆਕ ਅਤੇ ਸੰਕੀਰਣ
(ਗ) ਪੱਬੇਦਾਰ ਆਈਰਿਸ (ਘ) ਫਾਇਲੇਰਿਆ ਰੋਗ

14.3 ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of MR Children)

ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਉੱਥੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅੰਤਰ ਹੈ ਉੱਥੇ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਹਤ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਿਨ ਲਈ ਦਿਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਨੋਟ

- (1) ਹਲਕੇ ਅਵਸਾਦ, ਅਤੇ ਲਚਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- (2) ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਲ ਅੰਕ ਜੋ ਕੁੱਝ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਬਾਗੀ ਮਹਿਸੂਸ।
- (3) ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ ਪਰਿਸਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਪੋਸ਼ਾਕ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਇੱਕ ਉੱਨਤ ਉਮਰ। ਨਤੀਜਤਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਇੱਕ ਆਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ। ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਸੌਦਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਠਿਨਾਇਆਂ।

ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਪ੍ਰਕਾਰ

1. ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਸਮਸਿਆਵਾਂ।
2. ਘਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।
3. ਪਰਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਉੱਚ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਕਮੀ ਜਾਂ ਘੱਟ ਖੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਡਾਂਟਣ ਲੱਗਦੇ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ। ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਜਾਂ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਨ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ। ਬੱਚੇ ਲਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਮਾਤ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਅਤੇ ਅਨੁਪਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਹੋ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਿਆਰ ਵਲੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਉੱਥੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਪਰੋਗਰਾਮ-

ਟਾਸਕ

ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

3. ਰਾਜ ਕਿ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨਾਂ ਸੱਚ ਜਾਂ ਗਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

- (i) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ ਉਹ ਘੱਟ ਖੁੱਧੀ ਹੈ।
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਹੈ ਹਨ।
- (iii) ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- (iv) ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਅਤੇ ਅਨੁਪਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਹੋ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (v) ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

14.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਉੱਥੇ ਦੋ ਸਭਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (1) ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਬਿਨੇਟ ਪ੍ਰੀਖਿਆ (2) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਖੁਫਿਆ ਪੈਮਾਨੇ।
- ਇਲਾਵਾ ਇਸਦੇ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤਤਪਰਤਾ ਪ੍ਰੋਫਾਇਲ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਇਲਿਨੋਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਾਇਕੋਲੋਗਿਕਲਿਸਟਿਕ ਸ਼ਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪੀਥਾਡੀ ਚਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ, ਵਿਕਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਹਿਚਾਣ।
- ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ ਪੈਮਾਨੇ ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਪੈਮਾਨੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਜੋ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ: (i) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ-ਅੰਤਰਜਾਤ ਕਾਰਕਾਂ (ii) ਪਰਿਆਵਰਣ ਕਾਰਕਾਂ।
- (i) ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅੰਤਰਜਾਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹਨ:
  - (ਕ) ਵਿਕਾਸ ਦੋਸ਼, ਜੰਮ ਕੌਸ਼ਲ, ਵਿਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।
  - (ਖ) ਮੈਟਾਬੋਲਿਕ ਦੋਸ਼-ਤਵਚਾ ਦੀ ਰੋਗ।
  - (ਗ) ਦੋਸ਼-ਮੋਟਰ ਕੌਸ਼ਲ ਦੋਸ਼।
  - (ਘ) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਰ ਹੈ ਸੰਵੇਦੀ ਦੋਸ਼।
- (ii) ਪਰਿਆਵਰਣ-ਕਾਰਕ:
  - (ਕ) ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਕਾਸ।
  - (ਖ) ਵਿਰੋਧੀ ਉਪਗਲੀਆਂ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ।
  - (ਗ) ਪ੍ਰਸਵ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੋਸਟ।
  - (ਘ) ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੋਣ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ:
  - (i) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।
  - (ii) ਘਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।
  - (iii) ਪਰਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

14.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਮਾਡਰੇਟ : ਨਹੀਂ ਚਰਮ
- ਬੌਧਿਕ : ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰਕਿਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ।
- ਧਿਆਨ ਯੋਗ : ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।

14.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਏਮਆਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ।
2. ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕੀ ਹੈ?
3. ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ?

4. ਕਿਰਕ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੰਦਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਕੀ ਹਨ?

ਨੋਟ

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਬਿਨੇਟ, ਖੁਫਿਆ ਪੈਮਾਨੇ (ii) ਅਨੁਕੂਲੀ ਸੁਭਾਅ
(iii) ਵਿਦਿਅਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ (iv) ਪੀ.ਪਫ.ਵੀ.ਟੀ
2. (i) ਘ (ii) ਖ (iii) ਘ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਗਲਤ (iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ

14.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

- ਪੁਸਤਕਾਂ
1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
  2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-15: ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ਼: ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ (Mentally Retarded: Prevention and Teaching Strategies)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

15.1 ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ (Prevention for MR Children)

15.2 ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies)

15.3 ਜਨਰਲ ਸਕੂਲ (ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ) ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ (Education in General School (Mainstreaming))

15.4 ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of the Teacher)

15.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

15.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

15.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

15.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣਾ।
- ਜਨਰਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਆਮ ਸਮਾਈ ਮਾਪਿਆਂ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਹੁਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਮਾਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਖਾਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਕਾਲਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਈ ਲਈ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀਵਖਸ਼ ਤਜ਼ਰਬਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

15.1 ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ (Prevention for MR Children)

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ਼ਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਮਾਪਦੰਡ: ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂਚ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਾਪੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ: ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਰਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਚਰਚਾ ਕੀਤ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਥੇ ਦੋ ਰਸਦੀ ਉਪਚਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਨ: (1) ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ (2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ

- (1) **ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ:** ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਹਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਟੀਚਾ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇ ਨੁਕਸੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਖਾਸਕਰ ਇਹ ਸਭਿਅਕ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਰੋਕ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਦਖਲ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਟੀਚਾ 70 ਦੀ ਭਾਗ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵੇਕ ਦੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉਤੇਜਨਾ ਜੋ ਹੌਸਲਾ-ਅਫਜਾਈ ਕਾਮਯਾਬੀ, ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਬੰਧ, ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- (2) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ:** ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਹੌਲੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਿਤ ਤਾਲੀਕਾ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ 6ਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰੌੜ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬਹੁ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਲਪਿਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੌੜ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਾਈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- (3) **ਮਾਪੇ ਸਲਾਹਕਾਰ:** ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟਸ

ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਮਾਸਕੋ ਯੂ.ਐਸ.ਐਸ.ਆਰ. ਵਿੱਚ ਇੰਸੀਚਿਊਟ ਆਫ ਡਿਪੈਕਟਾਲਾਜੀ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ..... ਚਾਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਮਾਸਕੋ ਯੂ.ਐਸ.ਐਸ.ਆਰ. ਵਿੱਚ ਇੰਸੀਚਿਊਟ ਆਫ ਡਿਪੈਕਟਾਲਾਜੀ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ..... ਮਹੀਨੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ।
- (iii) “ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈਡ ਸਟਾਰਟ” ਦਾ ਟੀਚਾ ..... ਦੀ 1 ਭਾਗ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- (iv) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ..... ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੋਟ

15.2 ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies)

ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਆਮ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰੀਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

- (1) **ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ:** ਜਦ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਗੌਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ “ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ”। ਇਸ ਇਕਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਛੋਟੀ ਕਲਾਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੇ ਅਨੋਖੇ ਨਮੂਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰੁੱਪ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਹੀ ਮਾਜਿਕ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕੇ।
- (2) **ਕੰਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ:** ਸਿੱਖਿਆਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ “ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ” ਦੇ ਲਾਗੂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਤਾ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤਜਰਬੇ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਜਗਾਏ।
- (3) **ਪੜ੍ਹਾਈ ਮਸਤੌਦੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ:** ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪੁਣਾ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮਸਤੌਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋ ਜਦ ਤੱਕ ਬੱਚਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- (4) **ਗ੍ਰੇਡ ਵਾਲਾ ਤਾਲੀਕਾ:** ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਔਸਤਨ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਸਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (5) **ਦੁਹਰਾਈ:** ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਖਾਸੀ ਹੱਦ ਤਕ ਦੁਹਰਾਉ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਿਤੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਧਾ ਕੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਨੇ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਭਾਵਅਰਥ ਸੰਗਠਨ ਹੋਵੇ।
- (6) **ਲਘੂ-ਕਾਲ ਦੇ ਪੀਰੀਅਡ:** ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਘੱਟ ਸ਼ਤਕੀ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੀਰੀਅਡ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਲਗਨ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (7) **ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ:** “ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ” ਜਾਂ “ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ” ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਘਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ

ਨੋਟ

ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਹਾਲਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੁਦਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਅਗਾਊਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਾ ਬਿੰਦੂ ਇੱਕ ਲਘੂ-ਕਹਾਣੀ, ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਜਾਂ ਇੱਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਾਂ ਅਖਵਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਤਸਬੀਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਤਾ ਸਰੋਤ 'ਤੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਾਵਧਾਨ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਸੇਧ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨੁਕਸੇ ਬੱਚੇ ਵਾਸਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਮੌਖਿਕ ਹੋਵੇ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗ਼ਲਤ'

- (i) ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰੁੱਪ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕੇ।
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (iii) “ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ” ਜਾਂ “ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ” ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਅਹਿਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ।
- (iv) ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

15.3 ਜਨਰਲ ਸਕੂਲ (ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ) ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ (Education in General School (Mainstreaming))

- (1) ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਟੀਚਾ (ੳ) ਅਕਾਦਮਿਕ ਹੁਨਰਾਂ, (ਅ) ਸਮਾਜਿਕ ਮੁਕਾਬਲਾ, (ੲ) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਾਈ, (ਸ) ਕਿੱਤਾ ਵਕਾਲਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- (2) ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਜ਼ਾਰੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- (3) ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਾਲੀਕਾ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਲੀਕਾ ਮਸਤੌਦੀ ਹੁਨਰਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਧਾਰਨਾ ਨੀਂਹ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਲਾਤੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਤਾਬਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਟੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਅੰਕੜਾਈ, ਲਿਖਾਈ, ਜੁਥਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਕਿੰਡਦਗਾਰਟਨ-ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਾਰਮਲ ਉਮੀਦੀ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (4) ਅਗਰ ਕੁੱਝ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤੀ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:
  - (i) ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ, ਛੋਟੀ ਜਮਾਤ

ਨੋਟ

- (ii) ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਗਰੁੱਪ, ਛੋਟੀ ਜਮਾਤ
  - (iii) ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ ਦਾ ਗਠਨ
  - (iv) ਸਾਧਨ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
  - (v) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਚਿਤ ਤਜ਼ਰਬੀਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
  - (vi) ਸਾਧਨ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਅਤਕੀਰਤ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਾਲੀਕਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (5) ਭਾਵੇਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਵਾਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
- (6) ਜਿਵੇਂ ਬੱਚਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਮਸਤੋਦੀ ਹੁਨਰਾਂ 'ਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਹੁਨਰਾਂ ਤੇ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹਣਾ, ਲਿਖਣਾ, ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (7) ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ-ਆਦਤਾਂ, ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਸਕੈਂਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਖ਼ਾਸਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 5 ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਤਲਾਸ਼, ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਮੁਲਾਂਖਣ, ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਰੁਜਗਾਰ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ। ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਦੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਕੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗ਼ੈਰ-ਕੰਮ ਤਜ਼ਰਬਾ ਪੱਧਰ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਕੰਮ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣਾ। ਆਖਰੀ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਗਾਊਂ ਸਿਖਲਾਈ ਜਾਂ ਵਟਾਂਦਰਾ।

ਟਾਸਕ

ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਕੀ ਹੈ?

15.4 ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of The Teacher)

ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਊਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਪਛਾਣੇ ਅਤੇ ਅਣਗੌਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਫੇਲ ਜਾਂ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛਾਣ, ਤਜ਼ਰਬੀਸ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

1. ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਆਪਕ ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਕੋਲ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2. ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨੋਟ
3. ਉਸਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਧਰ, ਪਾਸ ਜਾਂ ਨੁਸਕ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਸਲੂਕ ਕਰਨ।
4. ਉਸਨੂੰ ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਆਨਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਭ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
5. ਉਸਨੂੰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਜਟਿਲ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਉਪ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਇਕਾਈ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਟੂਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਮੌਖਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਬਿਰਤੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਹੈ।
7. ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮਾਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਸਾਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
8. ਬਹੁਤੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਦੁਹਰਾਓ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਤੀ ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਓ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪੱਕੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ, ਪਲੇ-ਵੇ ਤਰੀਕੇ, ਆਡੀਓ-ਵੀਡੀਓ ਢੰਗ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਤਾਬਦਾਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

3. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ..... ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
(ੳ) ਕਲਾਸਰੂਮ (ਅ) ਸਕੂਲ (ੲ) ਸੰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ (ਸ) ਹਸਪਤਾਲ
- (ii) ਦੂਜੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਾਇਕੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ..... ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
(ੳ) ਸਮਾਂਬੱਧ (ਅ) ਨਿਰੰਤਰਤਾ (ੲ) ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ (ਸ) ਬਰਾਦਰੀ
- (iii) ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਆਪਕ ..... ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਕੋਲ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
(ੳ) ਪਿਛੜੇ (ਅ) ਐਮ.ਆਰ. (ੲ) ਬੋਲੇ (ਸ) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ

ਨੋਟ

15.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਇਥੇ ਦੋ ਰਸਦੀ ਉਪਚਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਨ: (i) ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ, (iii) ਮਾਪੇ ਸਲਾਹਕਾਰ
- (i) ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ: ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਹਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਟੀਚਾ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇ ਨੁਕਸੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
- (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਹੋਲੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਿਤ ਤਾਲੀਕਾ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।
- (iii) ਮਾਪੇ ਸਲਾਹਕਾਰ: ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪੁਣਾ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮਸਤੌਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਖਾਸੀ ਹੱਦ ਤਕ ਦੁਹਰਾਉ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।
- ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਾਲੀਕਾ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਈ.ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਲੀਕਾ ਮਸਤੌਦੀ ਹੁਨਰਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਧਾਰਨਾ ਨੀਂਹ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਲਾਤੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਤਾਬਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

15.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸਿੱਖਿਅਕ : ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ ਕੰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੈ।
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ : ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਵੱਖ ਮੰਨਣਾ।
- ਲੋੜ : ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਈ ਤੱਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਪਰਦਾ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸਿਆਣਪੁਣਾ : ਪ੍ਰੋੜ ਜਾਂ ਸਿਆਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ।

15.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ:
  - (i) ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਈ
  - (ii) ਗ੍ਰੇਡ ਵਾਲਾ ਤਾਲੀਕਾ
2. ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀ ਹੈ?
3. ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਮਾਪਦੰਡ ਕੀ ਹਨ?
4. ਐਮ.ਆਰ. ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਹੋਲੀ (ii) 6 (iii) 70 (iv) ਸਿਖਲਾਈ

2.	(i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਸਹੀ	(iv) ਸਹੀ	ਨੋਟ
3.	(i) ਓ	(ii) ਏ	(iii) ਅ		

15.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੋਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਰਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿੱਕਸ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-16: ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Learning Disabilities: Definition, Type, Characteristics)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

16.1 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲੱਬ (Meaning of Learning Disabled Children)

16.2 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (Definitions of Learning Disability)

16.3 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Learning Disability)

16.4 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Characteristics of LD Children)

16.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

16.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

16.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

16.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਪਤਾ।
- ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

1963 ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਇੱਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੂਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (ਯੂਏਸਏ) ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕ (94-142) ਕਾਨੂੰਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਨਿਯਮ 1975, ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਹੈ ਮਤਲੱਬ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀ, ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੁਸੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪੂਰਣ ਸੁਣੀ, ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ, ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਗਣਿਤੀਏ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਟ, ਹੇਠਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ, ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਾਤਮਿਕ ਵਾਚਾਘਾਤ। ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹਨ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਮੋਟਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸ਼ਾਂਤਿ, ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣ, ਜਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ, ਆਰਥਕ ਨੁਕਸਾਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਉੱਤੇ ਸ਼ਮਤਾਵਾਂ, ਦਸ ਖੇਤਰਾਂ, ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਾ ਤਰਜਮਾਨੀ

ਮਿਆਦ ਸਕਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਯੋਜਨ, ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਣਗੇ।

ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਭਤੋਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖਣ ਜਾਂ ਯਾਦ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਦਿਅਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨਕਲ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ, ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੱਮਝ, ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ। ਵਰਤਮਾਨ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਗਹਿਰਾਈ ਦਾ ਗਿਆਨ:

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਜੋ ਇੱਕੋ ਅਪੂਰਣ ਸੁਣੀ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਗਣਿਤੀਏ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਮੋਟਰ ਅੜਚਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਪਰਿਆਵਰਣ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਨੁਕਸਾਨ, ਲੇਕਿਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਕਰਕ (1962) ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸੀਖਣਾ ਇੱਕ ਮੰਦਤਾ ਵਿਕਾਰ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਵਿਕਾਸ ਭਾਸ਼ਣ, ਭਾਸ਼ਾ, ਪੜ੍ਹਨੇ, ਵਰਤਨੀ, ਲਿਖਾਈ, ਜਾਂ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਸੰਭਵ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਅਸ਼ਾਂਤਿ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਸੰਵੇਦੀ ਅਣਹੋਂਦ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਜਾਂ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਕਾਰਕਾਂ।

16.1 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲੱਬ (Meaning of Learning Disabled Children)

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਸੰਖਿਪਤ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਇਤਹਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਹਰ ਸਮਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਿਸਤਰਾ ਲਈ ਦੇਬ ਲਿਖਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਦੇ ਲਈ ਵੇਖਿਆ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਜੇਕਰ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਰੋਲਾ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਉੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਯੂਏਸਏ) ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ (1986) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਕਾਰ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਤੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਸੁਣ, ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਾਈ, ਵਰਤਨੀ, ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ। ਉਹ ਜੋ ਹਲਾਤਾਂ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਟ, ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਮਸਤਸ਼ਕ, ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ, ਵਿਕਾਸ ਵਾਚਾਘਾਤ ਆਦਿ ਉਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਜੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਣ, ਸੁਣਵਾਈ, ਜਾਂ ਮੋਟਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸ਼ਾਂਤਿ, ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੁਕਸਾਨ।

ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਣ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕੋ ਸੰਯੋਜਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ:

(1) ਖੁਫਿਆ ਦੇ ਨਿਮਨ ਪੱਧਰ	(2) ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ
(3) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ	(4) ਮੋਟਰਬਾਧਾਵਾਂ
(5) ਆਰਥਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ	(6) ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਨੁਕਸਾਨ
(7) ਬੇਚਾਰਾ ਹਦਾਇਤ।	

ਸੀਖਣਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ

ਨੋਟ

ਲਈ, ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਸੀਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲੇਕਿਨ ਖੁਫਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਅੰਧੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ।

16.2 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (Definitions of Learning Disability)

ਵਿਕਲਾਂਗ ਉੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਨਾਈ ਗਈ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚੇ (ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ, 1968) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਜਾਂ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੁਣ, ਸੋਚ, ਵਰਤਨੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਣ, ਜਾਂ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ, ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ, ਵਿਕਾਸ, ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਰਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਉਹ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸਿੱਖਣ, ਮੋਟਰਬਾਧਾਵਾਂ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਨ ਹਨ ਸਿੱਖਣ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗਡਬਡੀ, ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਰਿਆਵਰਣ।

ਸੀਖਣਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮੇਟੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਸਰਵਸੰਮਤੀ ਵਲੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸੀਖਣਾ ਇੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਔਖਾ ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਣਨ ਦੇ ਅਧਿਗਰਹਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਠਿਨਾਇਆਂ, ਬੋਲ, ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਾਈ, ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਗਣਿਤੀਏ ਸ਼ਮਤਾਵਾਂ।

ਇਸ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਆਂਤਰਿਕ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਮੰਨਿਆ ਸਥਿਲਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸੰਵੇਦੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸ਼ਾਂਤ) ਜਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ (ਜਿਵੇਂ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ, ਮੱਤਭੇਦ, ਥੋੜਾ/ਅਣ-ਉਚਿਤ ਹਦਾਇਤ, ਕਾਰਕਾਂ) ਇਹ ਇਸ ਹਾਲਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਾਫੀ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਲਤਾ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਔਸਤ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੈ ਬੁੱਧੀ, ਵੀ ਕਈ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਰੋਜ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ।

ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀ ਜਿਸਦਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਸੀ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਖਮੀ ਬੱਚੀਆਂ,, ਚੋਕੇ ਸਥਿਲਤਾ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 1963 ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਸਿਖਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਵਰਣਨ ਲੱਛਣ ਹੈ ਕਿ ਸੇਂਟਰਲ ਪ੍ਰੋਸੇਸਿੰਗ ਤੰਤਰ ਦੀ ਸਥਿਲਤਾ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਣਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ, ਭਾਸ਼ਣ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਵਲੋਂ ਗਰਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਜੁੜਿਆ ਸਮੂਹ ਸੰਚਾਰ ਕੌਸ਼ਲ ਸਾਮਾਜਕ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸੰਵੇਦੀ ਅਤੇ/ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅੜਚਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਿਆਦ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਟ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ, ਸੰਵੇਦੀ ਵਾਚਾਘਾਤ (ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਦੇ ਲਈ, ਲੱਛਣ, ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ), ਅਰਥਪੂਰਣ ਵਾਚਾਘਾਤ (ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ), ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ (ਅੰਧਾਪਨ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ

ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ-ਦੇ ਇੱਕ ਹਲਕੇ ਡਿਗਰੀ ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਪਰਿਕਲਨ-ਅਸਮਰੱਥਾ (ਅੰਕਗਣਿਤੀਏ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਇੱਕ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)-(ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਸਮਰੱਥਾ ਅਸਮਰੱਥਾ-ਇੱਕ ਹਲਕੇ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥਾ ਡਿਸਗਰਾਫਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ

ਬੁਕਾਵ ਵਿਕਲਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਮਿਆਦ ..... ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਟ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ, ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਸਥਿਲਤਾ, ਸੰਵੇਦੀ ਵਾਚਾਘਾਤ।
- (ii) ..... ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਕੇਤ, ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਹੈ।
- (iii) ..... ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।
- (iv) ..... ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ ਹੈ।
- (v) ਅੰਕਗਣਿਤੀਏ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.....

16.3 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Learning Disability)

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਮਝ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਮਝ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਆਦਿ

- (1) **ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੜ੍ਹਨਾ:** ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ। ਇੱਕ ਹਲਕੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਹੀਨਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਜਮਾਤ। ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਚਿਤ ਮਦਦ ਅਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਣ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਹਨ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।
- (2) **ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ:** ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਇਆਸ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਦੋ ਹਨ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ। ਵਲੋਂ ਹਲਕੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਲੋਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਦਦ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੂਪਣ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖਾਈ ਕਾਪੀ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਆਰਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਣ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸੀਖ ਅਸਮਰੱਥਾ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ ਸੱਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਲਿਖਣਾ, ਬੋਲਣਾ, ਜਾਂ

ਨੋਟ

ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ। ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਹ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸਾਮਗਰੀ, ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਾਮਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਗਰੀ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਭਿਆਸ।

- (3) **ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਯੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ:** ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਹਿਸਾਬ, ਇੱਕ ਅਸਮਰਥਤਾ ਕਰਣ ਲਈ ਗਿਣਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਰਫੇਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ। ਨਿਊਮੇਰਿਕਲ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗ ਇੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਪੂਰਵ-ਮੁਢਲੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੀਖ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਰਲ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਘਟਾਉ। ਜੇਕਰ ਪੂਰਵ-ਮੁਢਲੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਰਲ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ ਘਟਾਉ ਸਿੱਖਣ। ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸੁਧਾਰ, ਉਹ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਮਸਿਆ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵੀ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ। ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਏਕੀਕਰਣ ਦੇ ਐਥੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਹਨ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ :

- (i) ਬੱਚੀਆਂ ਗਰੀਬ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਸੁਣਨ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।
- (ii) ਉਹ ਉੱਤਮ ਅਰਥਪੂਰਣ ਬੜਬੋਲਾ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।
- (iii) ਲਰਨਰ (1985) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਾਮਾਜਕ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼।
- (iv) ਬੱਚੀਆਂ ਘੱਟ ਮਿਆਦ ਹੈ।
- (v) ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ।
- (vi) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
- (vii) ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਕੁਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਲਈ।

16.4 ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Characteristics of LD Children)

ਕਈ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (1966) ਦੁਆਰਾ ਛੇਤੀ ਵਲੋਂ ਛੇਤੀ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ

ਪਾਇਆ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਨਾਇਵਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

ਨੋਟ

- ਸਰਗਰਮੀ,
- ਧਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ,
- ਸਿਮਰਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ,
- ਗੋਲਮੋਲ ਸਨਾਇਵਿਕ ਸੰਕੇਤ।
- ਜਨਰਲ ਸੰਜੋਗ ਘਾਟੇ,
- ਮਨੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਅਤੇ

16.4.1 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ (Language and Speech of LD Children)

ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਪੂਰਣ ਅਤੇ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਤੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਪੂਰਵ। ਉਹ ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਸਰਵਨਾਮ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਸ਼ੋ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਰਮਕ ਤਨਾਵ ਵਿੱਚ ਸੱਮਝਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ, ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਕੋਚ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਨਾਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਕਰਮਕ ਤਨਾਵ, ਨਕਾਰਾਤਮਕ, ਸੰਕੋਚ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਨਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ। ਉਹ ਅਸਫਲ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਉਪਯੁਕਤ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾ ਚਿੰਤਤ ਉਹ ਲਿਖਾਵਟ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਰਤਨੀ ਅਤੇ ਵਿਰਾਮ ਚਿਹਰੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੈਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਾਥੀਆਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਬੁੱਧੀ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਨੀ ਤਰੁਟੀਆਂ।

- (1) ਉਹ ਗਰੀਬ ਸਮਰੱਥਾ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਸੁਣਨ (ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਸੱਮਝ, ਅਨੁਰੋਧ ਹੈ ਦੋਹਰਾਵ, ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਦੇ ਲਈ)।
- (2) ਉਹ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਠਿਨਾਈ (ਪੜ੍ਹਨੇ, ਸੱਮਝਣ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹੀਏ) ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹੈ।
- (3) ਉਹ ਗਰੀਬ ਅਰਥਪੂਰਣ ਬੜਬੋਲਾ (ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਅੱਗੜ ਦੁਗੜ, ਸਮਰੱਥਾ ਥੋੜਾ ਵਾਕਿਅਵਿੰਨਿਆਸ, ਅਤੇ ਕਮੀ ਹੈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਲਈ)।
- (4) ਉਹ ਅਰਥਪੂਰਣ ਮੋਟਰ (ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਰਤਨੀ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਡਰਾਇੰਗ, ਚੂਕ ਜ਼ਾਹਰ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਉਤਕਰਮਣ, ਚੂਕ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੂਕ)।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਧਵਨੀ ਜਾਂ ਜੋੜਬੰਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਕਰਣਾ ਵਾਕ ਗਠਨ ਅਰਥਾਤ ਵਾਕਿਅ ਵਿੰਨਿਆਸ, ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ।

16.4.2 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾ (Perceptual and Motor Ability of LD Children)

ਲਰਨਰ (1985) ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਸਥਾਨਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਭੇਦਭਾਵ, ਸੰਖਿਆ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਭੇਦਭਾਵ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਸੁਣਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਸੁਣਨ ਸੰਮਿਸ਼ਰਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ। ਲਰਨਰ (1985) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਮਾਜਕ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਹੈ।

ਉਹ ਸਕਲ ਅਤੇ ਠੀਕ ਮੋਟਰ (ਸੰਤੁਲਨ, ਦਿਸ਼ਾਤਮਕਤਾ) ਕੌਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋ ਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਛਵੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਛਵੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਜਿਆਮਿਤੀਏ ਸੰਖਿਆ ਯਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਾਪੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੋਟਰ ਵਿਘਟਨ।

- (1) ਉਹ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਣ, ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਸਨਸਨੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ।
- (2) ਉਹ ਗਰੀਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ (ਠੀਕ ਜਿਆਮਿਤੀਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ: ਪੇਸ਼ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ, ਸੰਖਿਆ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੰਨਿਆਸ ਪੱਤਰ)।

ਨੋਟ

- (3) ਉਹ ਗਰੀਬ ਸੁਣਨ (ਪੁਨਾਂ, ਧਵਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਲਈ ਅਸਮਰਥਤਾ)।
- (4) ਉਹ ਵਾਕਫ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਇਕੱਲੇ ( ) ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ।
- (5) ਉਹ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ (ਸੰਜੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਦਿਸ਼ਾਤਮਕਤਾ, ਆਕਾਸ਼, ਓਰੀਏਟੇਸ਼ਨ, ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਨ, ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੇ ਅਗਵਾਈ ਅਵਧਾਰਣਾ ਗਠਨ ਅਮੂਰਤ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ)।

ਮੋਟਰ ਗਤੀਵਿਧੀ-ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਮੋਟਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਇਹ ਵਰਣਿਤ ਹਨ ਹੇਠਾਂ:

ਸਰਗਰਮੀ- ਲਗਾਤਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੁਣੇ ਵੀ ਬੈਠਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ, ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਚੇਤ। (ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਰਿਵਰਸ) ਸੁੱਸਤ, ਸ਼ਾਂਤ, ਅਕਰਮਕ ਹੈ।

ਅਸਮੰਵਏ-ਸਰੀਰਕ, ਗਰੀਬ ਮੋਟਰ ਏਕੀਕਰਣ, ਚਲਾਣ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਫੜਨ, ਲੰਘਨ ਅਤੇ ਕੁੱਦ, ਚਲਣ ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਕੜੀ ਹੈ, ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਨੁਮਾਇਸ਼, ਡਰਾਇੰਗ, ਅਕਸਰ ਡੱਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਨਾੜੀ ਸੁਭਾਅ। -ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਅਣਇੱਛਕ ਲਗਾਤਾਰ; ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਿਖਾਈ, ਡਰਾਇੰਗ, ਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਗਲਤ ਵਰਤਨੀ ਖਾਮੀਂ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ।

16.4.3 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲੱਛਣ (Social and Emotional Chracteristic of LD Children)

ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਵਿਆਕੁਲ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ, ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੁਭਾਅ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਾਮਾਜਕ ਕੁਸ਼ਲ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗਿਆਨ ਨੇਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਜੰਮਿਦਾਰ ਰੋਕਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਅਵਧਾਰਣਾ ਘੱਟ, ਜਿਆਦਾ ਬਾਹਰੀ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਵਿਖਾਉਣ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਆਕਾਂਕਸ਼ਾ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ।

- (1) ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਲੇਕਿਨ ਸੁਫਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਪੜ ਸੱਕਦੇ ਹੈ।
- (2) ਉਹ ਅਕਸਰ ਗੁੱਸਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- (3) ਉਹ ਨਰਵਸ ਹੈ: ਧਿਆਨ ਕਰਣ ਲਈ ਫੜ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।
- (4) ਉਹ ਇੱਕ ਗੱਲ ਵਲੋਂ ਦੂਜੇ ਕੁੱਦ, ਅਤੇ ਮਨ ਹਰ ਕੋਈ ਬਿਜਨੇਸ ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ।
- (5) ਉਹ ਆਤਮ ਕਾਬੂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।
- (6) ਉਹ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਸਥਿਰ ਅਤੇ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਕਮੀ ਉੱਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਤੱਕ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਜੋਕੁੰਠਾਵਾਂਪੈਦਾ ਦੇ ਨਾਲ।

ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦਾ ਗਠਨ। ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੁੱਝ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਦੂਸਰੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦੱਸਣ, ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਾਰ ਚਰਚਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

- (1) ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ: ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਉੱਤੇ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਔਸਤ।
- (2) ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਪੱਧਰ: ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਤਿ ਸਰਗਰਮ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਤਿ ਸਰਗਰਮ ਹੈ ਲਗਾਤਾਰ ਮੋਟਰ ਗਤੀਵਿਧੀ, ਬੇਚੈਨ, ਉਂਗਲ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਦੋਹਨ, ਉਹ ਨਿਮਨ ਸੁਭਾਅ ਵਿਖਾਉਣ ਸੀਟ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਕੁੱਦ, ਕਾਰਜ ਵਲੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਣ ਲਈ ਲੰਘਨ, ਆਦਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੈ ਉਹ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ

ਨੋਟ

ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

- (3) ਧਿਆਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਮਿਆਦ ਹੈ, ਉਹ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਹੈ: ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਤੈਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮੋਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀ।
- (4) ਮੋਟਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਨਾੜੀ ਜਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਜੀਬ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕਲ ਮੋਟਰ ਸੰਜੋਗ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਛੋਟੇ ਭੇਦਭਾਵ, ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਲਈ ਛੋਟੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼, ਗਰੀਬ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਡਰਾਇੰਗ ਨੁਮਾਇਸ਼।
- (5) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ (ਦ੍ਰਿਸ਼ ਭੇਦਭਾਵ): ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ (ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੰਖਿਆ) ਜਮੀਨ। ਉਹ ਬੇਪਤਾ ਭੌਜਿਆ ਵਿੱਚ ਭਰਨੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹੈ (ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੰਦ), ਉਹ ਵੀ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਹੈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਛਵੀਆਂ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯੋਂ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ (ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਮਰਤੀ)।
- (6) ਸੁਣਨ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਧਵਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ (ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ) ਉਹ ਗੱਲ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਵਲੋਂ ਮਤਲੱਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ (ਸੁਣਨ ਸੱਮਝ)। ਉਹ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸੁਣਨ ਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂ ਧੱਕਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਨ ਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂ (ਸੁਣਨ ਸੰਖਿਆ) ਜਮੀਨ। ਉਹ ਬੇਪਤਾ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਭਰਨੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕੇਵਲ ਭੌਜਿਆ ਸੁਣਿਆ ਰਹੇ ਹਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ (ਸੁਣਨ ਬੰਦ), ਉਹ ਵੀ ਸੁਣਨਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯੋਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ (ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ)।
- (7) ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਜੋੜਬੰਦੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮ ਵਾਕਿਆਂਸ਼, ਖੰਡ, ਜਾਂ ਵਾਕ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਆਜੋਜਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥਤਾ।
- (8) ਸਾਮਾਜਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੁਭਾਅ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਹਨ। ਉਹ ਅਸਫਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਤੀਜੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸੁਭਾਅ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹੈ। ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਨਖਰੇ ਸੁੱਟ ਜਦੋਂ ਪਾਰ ਕਰ। ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਲਈ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਉਹ ਘੱਟੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਤੇਜੀ ਵਲੋਂ ਮੂਡ ਤਬਦੀਲੀ, ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹੈ।
- (9) ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਖਰਾਬ ਅਵਧਾਰਣਾ ਵਿਕਸਿਤ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਛਵੀ। ਉਹ ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਮੀਨ ਵਲੋਂ ਸੰਖਿਆ ਪੂਰੇ ਅਤੇਦਾਵਾਂਵਲੋਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਭੌਜਿਆ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਚ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ, ਹੁਣ ਅਤੇ ਫਿਰ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਤੇ ਕੱਲ।
- (10) ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ: ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਰਾਬ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਭਰਮਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਭੀੜ।
- (11) ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਿਕਲਾਂਗ: ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਹਿਸਾਬ, ਲਿਖਾਈ, ਵਰਤਨੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ।

ਨੋਟ

ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿਖਾਨਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ। ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਟਾਸਕ

ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

16.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਅਪੂਰਣ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਬੋਲਣ, ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਗਣਿਤੀਏ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨੁਕਸਾਨ, ਸੁਣਨ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਮੋਟਰ ਅੜਚਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਪਰਿਆਵਰਣ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਨੁਕਸਾਨ, ਲੇਕਿਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੱਮਝ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਣ ਵਿੱਚ।
- ਸਾਰੰਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:
  - (i) ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵੀ ਹੈ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਬੁਲਾਇਆ।
  - (ii) ਪਰਿਕਲਨ-ਅਸਮਰੱਥਾ: ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਅੰਕਗਣਿਤੀਏ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।
  - (iii) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵਾਚਾਘਾਤ: ਗੱਲ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ।
  - (iv) ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਕੇਤ, ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ:ਸੰਵੇਦੀ ਵਾਚਾਘਾਤ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਯੋਜਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ:
  - (1) ਖੁਫਿਆ ਦੇ ਨਿਮਨ ਪੱਧਰ, (2) ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, (3) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ, (4) ਮੋਟਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, (5) ਆਰਥਕ ਕਠਿਨਾਇਆਂ, (6) ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਨੁਕਸਾਨ, (7) ਗਰੀਬ ਹਦਾਇਤ।
- ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਨਾਇਵਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:
  1. ਸਰਗਰਮੀ, 2. ਭਾਵਨਾਤਮਕ, 3। ਧਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ, 4. ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ 5, ਸੋਚ। ਗੋਲਮੋਲ ਸਨਾਇਵਿਕ 6 ਸੰਕੇਤ। 7. ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੰਜੋਗ ਘਾਟੇ, ਅਤੇ 8. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ।
- ਲਰਨਰ (1985) ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਸਥਾਨਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਭੇਦਭਾਵ, ਸੰਖਿਆ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਭੇਦਭਾਵ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਸੁਣਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਸੁਣਨ ਸੰਮਿਸ਼ਰਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ।
- ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ:
  - (i) ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੁਕਸਾਨ: ਗਰੀਬ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ (ਸੁਣਨ ਸਮਰੱਥਾ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਅਨੁਰੋਧ) ਪੁਨਰਾਵੱਤੀ ਲਈ ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਠਿਨਾਈ (ਪੜ੍ਹਨੇ, ਸੱਮਝ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਮੋਟਰ ਕਠਿਨਾਇਆਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਡਰਾਇੰਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਰਤਨੀ)
  - (ii) ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਭੇਦਭਾਵ, ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਨਸਨੀ ਗਰੀਬ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਗਰੀਬ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਲੋਂ ਸੁਣਨ, ਗਰੀਬ, ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ (ਸੰਜੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਆਦਿ ਆਕਾਸ਼ ਅਭਿਵਿਨਿਆਸ)।

(iii) ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੁਫਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਫੜ ਕਰਣ ਲਈ ਦੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉੱਤਰਦਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਤੀਜੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਦੇ ਹੈ, ਕ੍ਰੋਧ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਣ ਲਈ ਅਸਫਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

- ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ।

16.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ : ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ।
- ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ : ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ
- ਕਰਣਗੋਚਰ : ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਲਾਪਰਵਾਹ : ਜਾਂ ਸਮਰੱਥ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਵਿਆਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

16.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕੀ ਹੈ?
2. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਵਲੋਂ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ?
3. ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕੀ ਹਨ?
4. ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਸਮਝਾਓ।
5. ਕਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ (ii) ਸੰਵੇਦੀ ਵਾਚਾਘਾਤ (iii) ਅਸਮਰੱਥਾ
(iv) ਅਲੀਕਸੀਆ (v) ਡਾਈਕਲਕੁਲੀਆ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ
(iv) ਗਲਤ (v) ਗਲਤ (vi) ਗਲਤ
(vii) ਸਹੀ

16.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਸਟੀਨ, ਸਕਾਟ ਐਫ. ਜੋਨਸਨ, ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ, ਐਲਨ ਡਬਲਿਉ ਬਰੂ, ਐਨ ਸੀ ਐਸ ਪੀ।
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ. ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਏਮ.ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀ.ਪੁਲੇਨ, ਪਿਅਰਸਨ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ,

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-17: ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Learning Disabilities)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

17.1 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Learning Disabled Children)

17.2 ਬੱਚੇ ਦੀ ਏਟਿਅਲਜਿ (ਕਾਰਣਾਂ) (Etiology of LD Children (Causes))

17.3 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Learning Disabled Children)

17.4 ਬੱਚੇ ਦੀ ਨਿਦਾਨ (Diagnosis of LD Children)

17.5 ਬੱਚੇ ਦਾ ਇਲਾਜ (Remediation of LD Children)

17.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

17.7 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

17.8 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

17.9 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਦਾ ਵਰਣਨ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੱਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ, ਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਵਿਵਿਧਤਾ ਦੇ ਲਈ, ਖੇਤਰ ਛਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣ। ਇੱਕ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਖੁਫਿਆ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਲਸੀ ਜਾਂ ਗੂੰਗਾ (ਏਲਡੀ) ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਿੱਖਣ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਣਗੇ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ।

17.1 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Learning Disabled Children)

ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਕਸ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੁੱਝ ਦੱਸਣਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ ਪਛਾਣ: ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਨੋਟ

1. ਸਮਾਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਯਾਦ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ ਗਣਿਤੀਏ ਸਾਰਣੀ।
2. ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਕੰਮ ਭੇਜਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਢੁੰਢਤਾ ਹੈ।
3. ਦੂਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸੁੱਸਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
4. ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਠੀਕ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।
5. ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ (ਪੁੱਛਦਾ ਸੱਮਝ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰਤੀ ਦੇ ਲਈ)।
6. ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸੰਗਤੀ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਲਈ ਚੂਨੇ ਫਾਰਮ, ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਈ ਮਾਅਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਜਵਲ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਹੁਣੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ।
7. ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਅਸ਼ਾਂਤਿ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
8. ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇਦਾਵਾਂਦੇ ਵਿੱਚ।
9. ਇੰਨੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣੇ ਵੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਸੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਵੀ ਬੈਠ ਸੱਕਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
10. ਪੜ੍ਹਨੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
11. ਉਦਾਹਰਣ: ਇਸਦੇ ਘਟਕ ਪੱਤਰ ਵਰਤਨੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਢੁੰਢਤਾ ਹੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਈ ਜੀ, ਲੇਕਿਨ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਭਿੱਛਿਆ ਮੰਗਦੀ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਕਹਿ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
12. ਸ਼ਬਦਾਂ ਉੱਤੇ ਜੰਗਲੀ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਚੋਟ ਲੱਗੀ ਹੈ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਟਰੇਨਰ ਦੇ ਲਈ)।
13. ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ (ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਈ, ਦੇ ਲਈ ਸੀ ਵੇਖਿਆ)। ਕਿਤਾਬਾਂ
14. ਗਲਤ ਆਦੇਸ਼ (ਖੱਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਨਿਯਮ) ਵਿੱਚ ਪੱਤਰ ਪਾਉਂਦਾ
15. ਸ਼ਬਦ (ਅਚਾਨਕ ਲਈ ਯਾਦ ਮੈਂਬਰ)।
16. ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਰਹੇ (ਆਜੋਜਿਤ ਲਈ ਮਦਦ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਲਈ)।
17. ਸ਼ਬਦ ਸਵੈਕਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਯਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਠੀਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ।
18. ਗਿਣਤੀ (9, 3 8 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਈ) (ਆਇਟਮ ਆਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਾਂ) ਵਿੱਚ ਪੱਤਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।
19. ਮਿਰਰ (ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਈ ਰਾਮ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ।
20. ਰਿਵਰਸ ਪੱਤਰ (ਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖ, ਕਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀ)।
21. ਮਿਰਰ (9 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 6, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀ ਕਿਉ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ।
22. ਪੱਤਰ (ਬੁਲ੍ਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੰਗੜਾ, ਗਿੱਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ)।
23. ਅੱਖਰ ਜੋੜਤਾ ਹੈ।
24. ਕੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਆਵਾਜ ਉਪਯੁਕਤ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।
25. ਵਰਨਮਾਲਾ ਜਦੋਂ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਪੱਤਰ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ।
26. ਕੀ ਮੈਚ ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ।
27. ਸਿੱਖਿਅਕ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਹੈ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਜਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਲਈ ਗਾਇਡ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖੇ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਬੱਚੀਆਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਨੋਟ

ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਯੁਕਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਲਕਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਸੰਸਥਾਪਨ ਕਮਰਾ ਮਦਦ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਸੇਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ।

ਚੇਕ ਸਿਖਿਅਕ ਉੱਤੇ ਵਰਣਿਤ ਸੂਚੀ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਵਲੋਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕੋਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਲਈ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ। ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਿਤ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੀਆਂ ਸਿਖਿਅਕ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਉੱਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਦਦ।

ਨੋਟਸ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਜੋ ਚਿਕਿਤਸਾ ਜਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਆਕਲਨ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਕੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਕੀ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਸੀਖਨਾ ਹੈ..... ਸਮਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਆਦਿ
- (ii) ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹੈ..... ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਉੱਜਵਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਕਦੇ ਕਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ..... ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਯੋਜਨ ਵਿੱਚ।
- (iv) ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ..... ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- (v) ..... ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਖੇਤਰਾਂ, ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਿਤ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ।

17.2 ਬੱਚੇ ਦੀ ਏਟਿਅਲਜਿ (ਕਾਰਣਾਂ) (Etiology of LD Children (Causes))

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੈਵਿਕ, ਪਰਿਆਵਰਣ ਅਤੇ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- (1) **ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣ:** ਹੇਠਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਲਤਾ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਅਤੇ ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਹੇਠਲਾ ਸਥਿਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇਠਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ (ਇੱਕ) ਮਸਤਸ਼ਕ ਰਕਤਸਰਾਵ, ਉੱਚ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੋਟ, (ਖ) ਅੰਤਰਗਰਭਾਸ਼ਈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮ, ਅਨਾਕਸਿਤਾ, ਸਰੀਰਕ ਠੋਕਰ, (ਗ) ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਰੋਗ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਸਤਸ਼ਕ ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ ਨਹੀਂ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਕ ਹੈ ਕਿ ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੰਨ ਸਕਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

- (2) **ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਕਾਰਣ:** ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਚਲਾਣ ਸੀਖਣਾ। ਅਤੀਸਕਰਿਅ ਦਾ ਲੱਗਭੱਗ 20% ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਤਿ ਸਰਗਰਮ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਟਰਨਰ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਉੱਚ ਘਟਨਾ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ।
- (3) **ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਣ:** ਮਾਤਾ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਗਿਆਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਦਵਾਵਾਂ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਰੂਬੇਲਾ ਦੇ ਸੰਕੋਚ ਦੀ ਖਪਤ। ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਨਾਕਸਿਤਾ, ਜਨਮ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚੋਟ (ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ), ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਵਜਾਤ ਗਹਨ ਦੇਖਭਾਲ ਬੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੀਖਣਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਥੋੜਾ ਜਲਦੀ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਉਤੇਜਨਾ ਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਥੋੜਾ ਹਦਾਇਤ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਹਾਇਪੋਗਲਾਇਸੀਮਿਆ ਜਾਂ ਨਿਮਨ ਰਕਤ ਸ਼ਰਕਰਾ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ।

17.3 ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Learning Disabled Children)

ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੀ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਵਰਤਨੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਪੜ੍ਹੇ, ਲਿਖਣ, ਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਸੁਣ ਸੱਮਝ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ। ਸਮੱਸਿਆ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੁਭਾਅ ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਸਥਿਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਸ਼ਾਂਤਿ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸੰਵੇਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ। ਉਹ ਵਿੱਚ ਹਲਕਾ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ।

ਹਲਕੇ ਅਕਸ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸਕੂਲਾਂ। ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ, ਅਰੰਭ ਦਾ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ। ਸਮਸਿਆ ਕੌਸ਼ਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਲਕੇ ਡਿਗਰੀ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਅਤੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲਨ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ।

ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜ਼ਾਹਰ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਗੁਰੂ ਅਸਮਰੱਥਾ (ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਾਈ ਆਦਿ)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਜਾਂ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਪਲਬਧੀ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਬੀਚ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸੰਗਤੀ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਿਹਰਾ। ਲੇਕਿਨ ਉੱਥੇ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਭੇ ਅਪਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਡਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਸ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਨੋਟ

- (1) **ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਕਾਰਾਂ:** ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸ਼ਮਤਾਵਾਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ।
  - (1) ਉਹ ਧਿਆਨ ਸਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਾਸ਼ੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।
  - (2) ਉਹ ਲਈ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਦੀ ਅਨਦੇਖੀ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਣ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਰ ਉਤੇਜਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਘੇਰੇ।
  - (3) ਉਹ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੂੱਜੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।
  - (4) ਉਹ ਮਹਤਵਹੀਨ ਟੀਕਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ (ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਮੁਦਰਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਜਾਂ ਵਰਕੇ ਉੱਤੇ ਚਿੱਤਰ) ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਵਰਕੇ ਗਿਣਤੀ।
- (2) **ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਪਾਹਜ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆ:** ਕਈ ਬੱਚੀਆਂ ਅਕਰਮਕ ਸੀਖਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ (ਪੂਰਵਾਭਿਆਸ,)। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਯੋਜਕਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।
  - (1) ਸਿਮਰਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਆਤਮਸ਼ਾਤ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਭੰਡਾਰਣ, ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪੁਨਰਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸੁਣਨ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
  - (2) ਬੱਚੀਆਂ ਤਾਲ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ, ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਾਂ ਵਾਕਿਆਂ।
  - (3) ਉਹ ਅੱਖਰ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
  - (4) ਅਲਪਕਾਲਿਕ ਦੋਨਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਸਿਮਰਤੀ ਗਰੀਬ ਹਨ।
  - (5) ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅਸਫਲ।
- (3) **ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੱਗਭੱਗ 85 ਵਲੋਂ 90 ਫੀਸਦੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ:** ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸਲਈ, ਗਰੀਬ ਸਿੱਖਿਅਕ ਉਪਲਬਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਲੰਘਨ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ, ਪੱਤਰ ਪਿੱਛੇ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਸੰਮਿਸ਼ਰਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਨਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸੱਮਝ ਦਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਗਲਤ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦੇ। ਸੁਣਨ ਆਵਾਜ਼ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼: ਹਾਲਤ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਚੂਕ ਤਰੁਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ਤਰੁਟੀਆਂ। ਇਸ ਦੋਸ਼ੋਂ ਜਾਰੀ ਕਿਸ਼ੋਰਾਵਸਥਾ ਅਤੇ ਘਾਟੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ।
- (4) **ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਪੜ੍ਹਨਾ:** ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ। ਇੱਕ ਹਲਕੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਹੀਨਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਜਮਾਤ। ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਚਿਤ ਮਦਦ ਅਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਣ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਹਨ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।
- (5) **ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ:** ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਇਆਸ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਦੋ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ। ਮਾਮੂਲੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਲੋਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਦਦ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ

ਨੋਟ

ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖਾਈ ਕਾਪੀ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਆਰਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਣ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸੀਖ ਅਸਮਰੱਥਾ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

- (6) **ਸੰਚਾਰ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ:** ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਲਿਖਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸੰਚਾਰ। ਇਸ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਪਾਉਂਦਾ ਇਹ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਜੇਕਰ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਹ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੀ ਉਹ ਸੀਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ। ਉਹ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਾਮਲੀਆਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਗਰੇ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- (7) **ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਯੋਗਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ:** ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਹਿਸਾਬ, ਇੱਕ ਕਰਣ ਲਈ ਗਿਣਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਰਫੇਰ ਕਰਣ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਹੈ, ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਅਸਮਰਥਤਾ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗ ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਪੂਰਵ-ਮੁਢਲੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੀਖ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਰਲ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ। ਜੇਕਰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਕਕਸ਼ਾਵਾਂ ਜੇਕਰ ਸਮੱਸਿਆ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨੇ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਰਿਸ਼ਤੇ। ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੀਆਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ ਏਕੀਕਰਣ ਅਤੇ ਗਹਨ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉੱਥੇ ਜੋ ਨਿਯਮਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ:

- (1) (ਈ.ਏਚ.ਸੀ.) ਅੱਖਾਂ ਹੱਥ ਸਾਥੀ ਸੰਜੋਗ, (2) ਚਿਤਰਿਆ ਗਰਾਉਂਡ ਬੋਧ। (3) ਚਿਤਰਿਆ ਭਗਤੀ (ਏਫ.ਸੀ.), (4) ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤ (ਪੀਏਸ)। (5) ਸਥਾਨਿਕ ਸੰਬੰਧ (ਏਸਆਰ)। ਅਤੇ (6) ਸੁਣਨ ਧਾਰਨਾ (ਏਪੀ)। ਅੰਤਮ ਚਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ, ਅਰਥਾਤ ਦੇ ਪਹਲੂ ਦਾ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (7) ਮੇਮੋਰੀ (ਏਮ), ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ, (8) ਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂ। (9) ਗਰਹਣਸ਼ੀਲ ਭਾਸ਼ਾ (ਆਰਏਲ) ਅਤੇ (10) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾ (ਈਏਲ)।

ਟਾਸਕ

ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ?

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

ਨੋਟ

- (i) ਹਲਕੇ ਸਿੱਖਣ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਅਕਸ਼ਮ ..... ਕੌਸ਼ਲ।
 (ਕ) ਵਿਦਿਅਕ (ਖ) ਪੇਸ਼ੇਵਰ (ਗ) ਵਿਵਸਥਿਤ (ਘ) ਉੱਚਤਰ
- (ii) ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ .....।
 (ਕ) ਮਸਤਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਸਥਿਲਤਾ (ਖ) ਦੁਰਘਟਨਾ
 (ਗ) ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸ਼ਾਂਤਿ (ਘ) ਸੁਭਾਅ ਅਸ਼ਾਂਤਿ
- (iii) ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵੱਖ .....।
 (ਕ) ਤਬਦੀਲੀ (ਖ) ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ (ਗ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (ਘ) ਕੌਸ਼ਲ
- (iv) ਲੱਗਭੱਗ ..... ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਅਕਾਦਮਿਕ ਉਪਲਬਧੀ ਹੈ।
 (ਕ) 70 ਵਲੋਂ 80% (ਖ) 80 ਵਲੋਂ 85% (ਗ) 85 ਵਲੋਂ 90% (ਘ) 90 ਲਈ 110%

17.4 ਬੱਚੇ ਦੀ ਨਿਦਾਨ (Diagnosis of LD Children)

ਪੂਰਵ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਆਕਲਨ ਡਾਇਲ ਮਾਡਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਵਿਕਾਸ ਸੰਕੇਤਕ ਲਰਨਿੰਗ ਦੇ ਆਕਲਨ ਦੇ ਲਈ)। ਇਹ ਸੰਵੇਦੀ ਮੋਟਰ, ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ 21/2/2 51 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਲਈ ਮਤਲੱਬ ਹੈ, ਭਾਵਾਤਮਕ, ਸਾਮਾਜਕ, ਵੈਚਾਰਿਕ, ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ 30 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਚਾਰ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਗਤੀਵਿਧੀ, ਸਕਲ ਮੋਟਰ ਅੰਦੋਲਨਾਂ, ਠੀਕ ਮੋਟਰ ਅੰਦੋਲਨਾਂ, ਉਂਗਲ ਚਪਲਤਾ, ਚਿੰਤਾ, ਕਾਰਜ ਧਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਕੌਸ਼ਲ, ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਰੰਗ, ਛੰਟਾਈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਆਦਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਸਾਨ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਿਖਿਅਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧੀ ਸੂਚਕਾਂਕ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਤੰਤਰਿਕਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੋਟਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀਆਂ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਜਿਆਮਿਤੀਏ ਰੂਪਾਂ, ਇੱਕ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ (ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਟੇਸਟ ਡਰਾ) ਨੂੰ ਕਾਪੀ ਕਰਣ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਨ) ਸਿੱਟਾ ਅਤੇ ਜੈਵ ਰਾਸਾਇਨਿਕ। ਇਸ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧੀ ਸਕੋਰ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ।

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪਰੀਕਸ਼ਣ ਆਮਤੌਰ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਸ਼ਰੇਣੀਬੱਧ ਟੇਸਟ ਸ਼ਬਦ ਮਾਨਤਾ। ਇਹ ਤੇਜੀ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦੇ ਉਪਾਅ।
2. ਸੂਚਨਾ, ਇੰਵੇਂਟਰੀ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨੇ ਜਲਦੀ ਉਪਾਅ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ, ਪੱਧਰ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਤਰੁਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਗਿਆਤ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਸਬੰਧਤ ਸੁਭਾਅ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।
3. ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਅੰਕਗਣਿਤ ਟੇਸਟ।
4. ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵੇਚਸਲੇਰ ਖੁਫਿਆ ਸਕੇਲ (ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ)।
5. ਸਟੈਨਫੋਰਡ-ਬਿਨੇਟ ਖੁਫਿਆ ਸਕੇਲ।
6. ਚਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਟੇਸਟ।
7. ਇਲਿਨੋਇਸ ਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂਦਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ।
8. ਲਿੰਕਨ ਮੋਟਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ।
9. ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਸਕੇਲ।
10. ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਕਾਫਮੈਨ ਆਕਲਨ ਬੈਟਰੀ।

11. ਵਿਦਿਅਕ ਆਕਲਨ ਦੇ ਕਾਫ਼ਮੈਨ ਟੇਸਟ।
12. ਵਾਇਡ ਰੇਂਜ ਉਪਲਬਧੀ ਟੇਸਟ।

ਨੋਟ

17.5 ਬੱਚੇ ਦਾ ਇਲਾਜ (Remediation of LD Children)

ਅਧਿਗਮ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਲਾਭਾਂਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਚਾਰੀ ਹਦਾਇਤ। ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਹਦਾਇਤ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਦੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਪ੍ਰਭਾਵੀ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੌਸ਼ਲ ਹੈ ਜੋ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਤਾਂ, ਕੌਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲੇਕਿਨ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਧ ਦਕਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ।

ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਹਦਾਇਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਉਚਿਤ ਨਿਦਾਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ, ਕੌਸ਼ਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿਵਸਥਿਤ ਨਿਯੋਜਨ, ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ, ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਮੇਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਗਹਨ ਡਰਿੱਲ ਅਭਿਆਸ, ਜਾਂ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿਕਲਪਿਕ ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਤਰੀਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੰਮ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਪੂਰਕ ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ, ਸਭਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਲਈ ਜੋਖਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹਦਾਇਤ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਹੈ ਜੋ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਸੇਟਿੰਗਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਹਦਾਇਤ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਲੋਂ ਬਦਲਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਅੱਧੇ ਦਿਨ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਦਿਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਮੀ ਅਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਢਲੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਸਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਪਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਤੋੜ।

17.6 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਲੂ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ।
- ਉਹ ਸਮਾਂ ਦੱਸਣ ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਗਣਿਤੀਏ ਸਾਰਣੀ, ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ 5 ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਾਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸੰਗਤੀ
- ਬੱਚਿਆਂ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ)।
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਾਰਨ ਹਨ:
  - (i) ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਣਾਂ: ਹੇਠਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਲਤਾ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਅਤੇ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

- (ii) ਆਨੁਵਾਸ਼ਿਕ ਕਾਰਣਾਂ: ਟਰਨਰ ਸਿੰਡਰੋਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਉੱਚ ਘਟਨਾ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗ।
- (iii) ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਣਾਂ: ਅਜਿਹੇ ਅਨਾਕਸਿਤਾ (ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਕਮੀ, ਜਨਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਚੋਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਸਤਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ।

- ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਵਿਆਹ।
- ਹਲਕੇ ਸਿੱਖਣ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਅਕਸ਼ਮ।
- ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਉਪਲਬਧੀ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਏਕ ਗੰਭੀਰ ਘ ਵਿਸੰਗਤੀ ਹੈ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।
- ਉੱਥੇ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਬੇਕਾਇਦਗੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚਾਹਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਡਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਕੌਸ਼ਲ। ਧਿਆਨ ਵਿਕਾਰ, ਸਿਮਰਤੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ।

17.7 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਰੇਮੀਡੀਏਸ਼ਨ : ਕਰਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਹੈ।
- ਨਿਦਾਨ : ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਰੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਵਿਵਸਥਿਤ : ਇੱਕ ਸਿਸਟਮ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ।

17.8 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
2. ਸਿਮਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ।
3. ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਦੇ।
4. ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
5. ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (1) ਕਠਿਨਾਈ (2) ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ
(3) ਕਮੀ (4) ਵਿਕਲਾਂਗ
(5) ਪੇਂਡ
2. (1) ਕ (2) ਖ (3) ਗ (4) ਗ

17.9 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਨੋਟ

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿੱਕਸ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਸਟੀਨ, ਸਕਾਟ. , ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਇੰਕ,

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-18: ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Learning Disabilities: Prevention and Teaching Strategies)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

18.1 ਬੱਚੇ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਤਰੀਕਾਂ (ਸੀਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ) (Treatment Approaches of LD Children (Prevention of Learning Disabilities))

18.2 ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ (Educational Provisions)

18.3 ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for LD Children)

18.4 ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਜਨਰਲ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ (General Remedial Approach for LD Children)

18.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

18.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

18.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

18.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਬੱਚੀਆਂ (ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ) ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਜਲਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਅਨਵੇਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਅਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪਰਿਆਵਰਣ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਕਾਂ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤੰਤਰਿਕਾ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਰਹੇ ਹਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਰੀਕਾਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਣਗੇ ਬੱਚੀਆਂ।

18.1 ਬੱਚੇ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਤਰੀਕਾਂ (ਸੀਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ) (Treatment Approaches of LD Children (Prevention of Learning Disabilities))

ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ: ਚਿਕਿਤਸਾ ਨਿਊਰੋਲੋਜੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।

(1) **ਚਿਕਿਤਸਾ ਸਨਾਇਵਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ:** ਚਿਕਿਤਸਾ ਨਿਊਰੋਲੋਜੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਰੋਗੀ ਹੋਣਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਡ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਭਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਰੋਗ ਜਾਂ ਚੋਟ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਡ ਹਨ। ਸਭਤੋਂ ਆਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੱਛਣ ਸਰਗਰਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਫੀ ਤਾਰਕਿਕ, ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦਵਾਈ ਸਰਗਰਮੀ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਾਰਕਿਕ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਵਾਈ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਰਾ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਵਾਵਾਂ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਵਾਵਾਂ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਜਮਾਤ ਸੁਭਾਅ ਉੱਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨੀਏ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਸੀਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੇਗਾ ਵਿਟਾਮਿਨ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਪਰਬੰਧਨ ਅਨਿਰਣਾਇਕ ਹਨ। ਇਸਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕੀ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਜਾਂ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ:** ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਲੇਕਿਨ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੋਗੀ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਲੋਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਦਾ ਇੱਕ ਠੀਕ ਨਿਦਾਨ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸਕੂਲਾਂ, ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਤਿਆਰੀਕੀਆਂ, ਬੱਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:

- (1) ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (2) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (3) ਪਰਿਆਵਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (4) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (5) ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ

(1) **ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ:** ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਵਾਦ ਸਿੱਖਣ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਅੰਤਰਨਿਹਿਤ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਕਸ਼ਮ ਸੀਖਨਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਾਈ, ਹਿਸਾਬ, ਆਦਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਮੁੱਲ ਦਾ ਹੋਵੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਜੋ ਵੱਖਰਾ ਵਿਦਿਅਕ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ।

(2) **ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ:** ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ

ਨੋਟ

ਢੰਗ ਢੰਗ (ਸੁਣਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖਡਾ ਲਈ ਖਡਾ ਹੈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਈ ਖਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟੀ ਛੋਹ-ਸਬੰਧੀ ਲਈ ਖਡੇ)। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸਿਖਿਅਕ ਬੱਚੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ। ਸਿਖਿਅਕ ਹੇਠਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਕਹਾਣੀ। ਇਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੇ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਸਿਖਿਅਕ ਸ਼ਬਦ (ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕਾਂ) ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ (ਸੁਣਨ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਸ਼ਬਦ (ਅਤੇ ਛੋਹ ਸਬੰਧੀ) ਦੱਸਦੇ ਹੈ।

(3) ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਤੀਸਕਰਿਅ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁੱਝ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰਿਆਵਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮਾਹੌਲ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਕਾਰਜ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਮਾਤ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਣ ਲਈ ਲੋੜ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬੇਲੋੜਾ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ:

1. ਦੀਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼।
2. ਗਲੀਚੇ ਵਲੋਂ ਢੰਕਨਾ
3. ਅਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਬਾਰੀਆਂ
4. ਨੱਥੀ ਕਿਤਾਬ ਮਾਮਲੀਆਂ ਅਤੇ ਅਲਮਾਰੀ
5. ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸੀਮਿਤ ਵਰਤੋ
6. ਦਾ ਤਿੰਨ ਤਰਫਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ
7. ਦੀਵਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਚਿੱਤਰ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਾਂਸੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਣ।
8. ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਰੌਲਾ ਵਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਮਾਹੌਲ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਣਾ।
9. ਰੰਗ, ਸਰੂਪ, ਅਤੇ ਜੀਵੰਤਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਤੀਵਰਤਾ।

(4) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਕਈ ਸਿੱਖਣ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਸਮੱਸਿਆ ਏਕਜਿਬਿਟ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ। ਉਹ ਗੰਭੀਰਤਾਪੂਰਵਕ ਬਜਾਏ ਲਾਲਸੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆ ਵੱਖਰਾ ਵਿਕਲਪਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ। ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲਾਲਸੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇ ਤਕਨੀਕ ਸਫਲ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

(ਕ) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲਿੰਗ:

(ਖ) ਸਵ-ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਆਪਨ।

(ਕ) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲਿੰਗ: ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲਿੰਗ ਮੇਟਿਆ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਿਮਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸੁਭਾਅ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਰਣਨੀਤੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਜਾਂ ਯਾਦ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਮਾਡਲਿੰਗ ਮਾਡਲ ਜੋ ਜਿਆਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਵਿਅਸਕਾਂ ਜਾਂ ਸਾਥੀਆਂ) ਵਲੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਡਲ ਦੀ ਨਕਲ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਰਣਨੀਤੀ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਧਿਆਨ ਸਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ

ਨੋਟ

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਧਿਆਨ ਵਲੋਂ ਸੱਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਵਾਬ। ਯਾਦ ਕਰਣ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਭੰਡਾਰਣ, ਕਈ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੁਧਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਧਾਰਣ ਵਲੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਸਭਤੋਂ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕਾ ਸੀਖਨਾ ਅਤੇ ਯਾਦ।

(ਖ) ਸਵ-ਹਦਾਇਤ ਅਧਿਆਪਨ: ਮਾਡਲਿੰਗ ਵੀ ਆਤਮ-ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਤਮ-ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਿਕਸਿਤ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਾਬੂ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ:

- (i) ਸਿਖਿਅਕ (ਬਾਲਉਮਰ ਮਾਡਲ) ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇੱਕ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਣ) ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ।
- (ii) ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਬੱਚੇ ਫੁਸਫੁਸਾਤੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੰਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ।
- (iv) ਬੱਚੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਜੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ। ਆਤਮ-ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਮ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਦਦ ਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੋਣਾ।

(5) ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ: ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਵਿਤੀਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅੰਨਾਂ ਵਿਗੜਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਵਾਗਤ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼, ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਮਰਤੀ ਹੈ। ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਹੈ ਉਹ ਸੁਣਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ, ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ। ਉਹ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਗਰਹਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਅੜਚਨ ਕੌਸ਼ਲ ਆਦਿ ਇਸਲਈ, ਇਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਆਪਨ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(i) ਸੁਣਕੇ ਕਸਰਤ: ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੜਚਨ ਸੁਣਨ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਧਿਗਰਹਣ। ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਸਰਤ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਕਸਰਤ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਜਦੋਂ ਸਮੂਹ ਟਹਲਨੇ ਲਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਧਵਨੀਆਂ, ਉਤਪਾਦਨ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਆਵਾਜ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇਖਭਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਟ੍ਰੇਨ ਸਹਿਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਪੰਛੀ ਗਾਇਨ। ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਸੁਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਸਿਖਿਅਕ ਦਿਸ਼ਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਰਆਤ ਦੇ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸਰਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ (ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜ, ਅਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਹੇਠਾਂ)। ਪਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਮਝ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ii) ਭੇਦਭਾਵ ਸੀਖਨਾ: ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭੇਦਭਾਵ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਹੈ ਹਨ ਇੱਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਲੋਂ ਇੱਕ

ਨੋਟ

ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂੱਜੇ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਨੰਬਰ। ਭੇਦਭਾਵ ਸੀਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਉੱਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੇਦਭਾਵ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅੱਖਰ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਣ ਲਈ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (, 6, 9, 3, 8, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਖ, ਘ, ਪੀ, ਕਿਉਂ ਟੋਪੀ, ਬੱਲਾ ਆਦਿ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਠੀਕ ਜਵਾਬ। ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਇਸ ਕਰਣ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸਮਾਚਾਰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਸਰੂਪ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਟਰੇਸ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਉਂਗਲੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੱਖਰ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਜ਼ੋਰ ਵਲੋਂ ਕਹਿ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਧਿਆਨ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਪੱਤਰਾਂ, ਸ਼ਬਦ, ਜਾਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਧਾਰਣ ਸਮਰੱਥਾ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- (iii) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਰਿਸ਼ੇਪਸ਼ਨ ਅਧਿਆਪਨ: ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਵਾਗਤ ਵਾਲੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਆਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁਚਿਤ ਵਰਤੋਂ ਦੱਸ ਅਤੇ ਜਿਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਦਰਪਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹੈ। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਚਿੱਤਰ, ਵਸਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਰੂਪ, ਰਫਤਾਰ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਟੀਕਾ।
- (iv) ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੋਮੋਰੀ ਅਧਿਆਪਨ: ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਮਰਤੀ ਹੋਣ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਕਰਣ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।
- (v) ਸਥਾਨਿਕ ਅਧਿਆਪਨ: ਸਥਾਨਿਕ ਅਧਿਆਪਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਤੇ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ, ਮਿਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੱਖਾਂ, ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ। ਉੱਤੇ, ਹੇਠਾਂ, ਉੱਤੇ, ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਿੱਚ ਦੀਆਂ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ, ਬਹੁਤ, ਭਾਰੀ, ਆਦਿ, ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (vi) ਸੁਣਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਧਿਆਪਨ: ਸੁਣਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਚਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੁਣਿਆ ਧਵਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਯਾਦ ਹੈ। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਹਰ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਉਪਯੁਕਤ ਲੇਬਲ ਦੇ। ਸਿਖਿਅਕ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕਲਾਈ ਘੜੀ ਫੜ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਕੰਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵਧਾਣਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਜਦੋਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੁਣ ਸ਼ਰਵਣੀ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਦੂਰੀ ਬਦਲਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਫੁਸਫੁਸਾਏ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੁਪ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਧਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (vii) ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਕਸਰਤ: ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਛੁਪਿਆ ਘੜੀ ਦੀ ਟਿਕ ਟਿਕ ਘੜੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਪੂਛ। ਸਿਖਿਅਕ ਦਾ ਦੋਹਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਨਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਮੁੜਿਆ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਸਹਪਾਠੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- (viii) ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ: ਸੁਣਨ ਸਿਮਰਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ ਪੂਛ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ, ਫੋਨ ਨੰਬਰ, ਅਤੇ ਤਾਲੀ ਵਜਾਉਣੇ ਪੈਟਰਨ ਦੋਹਰਾਨੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ। ਉਹ ਨਰਸਰੀ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਨੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਟੀਕਾ ਉਹ ਦੋਹਰਾਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਚੁਨ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ। ਸਿਖਿਅਕ ਸਰਲ ਮਜ਼ਾਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਤੇਰੇ ਹੋ?'

ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਿੱਸ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਧਾਰਨਾ ਦਿੱਸ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ਚਿਕਿਤਸਾ ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪੀਡਿਤ ਰੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਵਿਚਾਰ .....
- (ਕ) ਐਮ.ਬੀ.ਡੀ (ਖ) ਸੀਏਡੀ (ਗ) ਡਾਕ (ਘ) ਐਮ.ਏ.ਏਸ
- (ii) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਬੱਚੀਆਂ ..... ਉਡੀਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ।
- (ਕ) ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ (ਖ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ
 (ਗ) ਸਿਖਿਅਕ (ਘ) ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (iii) ..... ਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਸੱਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਅੰਤਰਨਿਹਿਤ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ।
- (ਕ) ਕੰਟੇਟ (ਖ) ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
 (ਗ) ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਅਧਿਆਪਨ (ਘ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ
- (iv) ..... ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਤੀਸਕਰਿਅ।
- (ਕ) ਪਛੜਿਆ (ਖ) ਲਰਨਿੰਗ ਅਕਸ਼ਮ
 (ਗ) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ (ਘ) ਹੱਡੀ ਰੋਗ

18.2 ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ (Educational Provisions)

ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

- (1) **ਦਿਨ ਸਕੂਲ:** ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਕੋਰਸ ਉੱਤੇ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਰਫਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਿਅਕਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖ ਹੈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।
- (2) **ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ:** ਜਿੱਥੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਤਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਜਮਾਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਅਨੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੇਕਿਨ ਸਾਮਾਜਕ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਦਿ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ।
- (3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੈਵਿਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਕਮਰੇ ਸਹੂਲਤਾਂ (ਮੁੱਖ ਧਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਏਕੀਕਰਣ।

ਨੋਟ

ਸਥਾਨਿਕ ਅਧਿਆਪਨ ਕੀ ਹੈ?

18.3 ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for LD Children)

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

1. ਏਸਲ, 2. ਫੋਨਿਕਸ, 3. ਭਾਸ਼ਾਈ, 4. ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਭਵ. 5. ਕਰਮਾਦੇਸ਼ਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼। 6. ਮਲਟੀਸੈਂਸੋਰੀ, ਅਤੇ 7. ਰਿਬਾਸ ਤਸਵੀਰ।

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਾਰਸ:

1. ਏਸਲ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ :

ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਵਿਆਪਕ (2) ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (3) ਕੌਸ਼ਲ ਦੀ ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ (4) ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਸੁਦ੍ਰਵੀਕਰਣ (5) ਨੈਦਾਨਿਕ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਸਾਮਗਰੀ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਲਚੀਲਾਪਨ। (2) ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। (3) ਕੌਸ਼ਲ ਮੁਹਾਰਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ। (4) ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਅਣਹੋਂਦ ਘਾਟੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ। (5) ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਸਿੰਥੇਟਿਕ ਨਾਦਵਿਦਿਆ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। (6) ਵਿਸ਼ਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ।

2. ਨਾਦਵਿਦਿਆ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਇਹ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮੁਨਾਫਾ ਸੀਮਾਵਾਂ:

ਮੁਨਾਫਾ: ਚੰਗੀ ਸੁਣਨ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਤਕਨੀਕ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਸੁਣਨ ਘਾਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (2) ਜੁਦਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (3) ਬੁੱਝ ਬੇਇੱਜ਼ਤ। (4) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

3. ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮੁਨਾਫਾ ਸੀਮਾਵਾਂ:

ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਅਰੰਭ ਦਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਿਤ ਵਰਤਨੀ ਲਈ ਕੰਟਰੋਲ। (2) ਫੋਨ ਦਾ ਕਰਮਿਕ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ। (3) ਵਿਆਪਕ ਪੁਨਰਾਵ੍ਰੱਤੀ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਅਰੰਭ ਦਾ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੱਮਝ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। (2) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਨੇਮੀ ਤਤਵੋਂ ਲਈ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

4. ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਨੁਭਵ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ:

ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ। (2) ਚੇਲਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। (3) ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਿਲ। (4) ਭਾਸ਼ਾ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। (5) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅੱਛਾ ਅੱਛਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੋਟਰ ਸ਼ਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (2) ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੰਰਚਿਤ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।

5. ਕਰਮਾਦੇਸ਼ਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ:

ਨੋਟ

ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਛੋਟੇ, ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਚਰਣਾਂ। (2) ਤੱਤਕਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ। (3) ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਅਕਾਊ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। (2) ਭਰਮਿਤ ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਭਗਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

6. ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ:

ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਮਸਤਸ਼ਕ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸੰਵੇਦੀ ਇਨਪੁਟ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਿੱਥੇਟਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ। (2) ਸੰਵੇਦੀ ਅਧਿਭਾਰ ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ।

7. ਰਿਬਾਸ ਚਿੱਤਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ :

ਮੁਨਾਫਾ: (1) (ਚਿੱਤਰ) ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਜਾਏ ਰਿਬਾਸ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ। (2) ਖੈਰ ਸੰਰਚਿਤ ਸਾਮਗਰੀ। (3) ਪਾਰੰਪਰਕ ਮੁਦਰਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਕਰਮਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ: ਸਵਰੂਪ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਪਰਿਪਕਵ ਵਿੱਖਣ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਅੱਛਾ ਸੁਣਨ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ।
- (ii) ਕੌਸ਼ਲ ਮੁਹਾਰਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ.....।
- (iii) ..... ਅਰੰਭ ਦਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਿਤ ਵਰਤਨੀ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iv) ..... ਚੇਲਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

18.4 ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਜਨਰਲ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ (General Remedial Approach for LD Children)

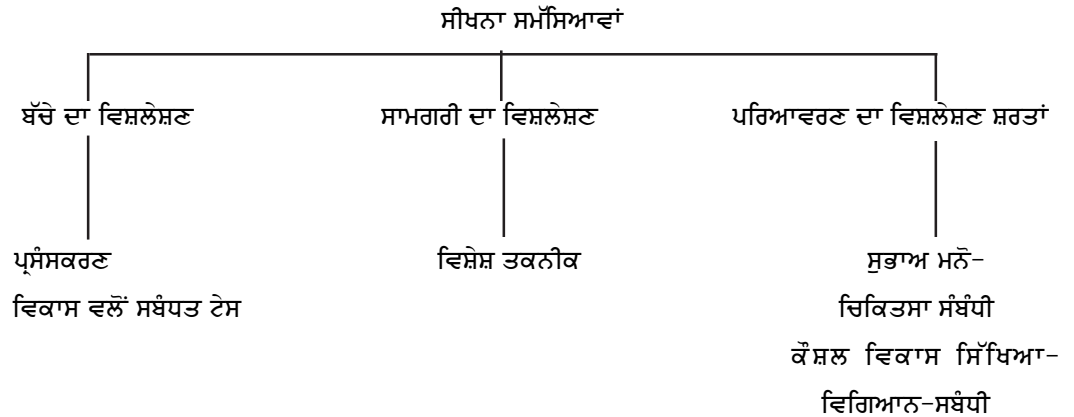
ਹਲਕਾ ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਕਸ਼ਮ ਚੇਲਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਇਸ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ। ਨੇਮੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ ਕੁੱਝ ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਡਲ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ।

- (1) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਵਿਕਾਸਾਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਦੇ ਲਈ। ਟੇਸਟ ਸਬੰਧਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ।
- (2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਅਕ ਹੋਵੇਗਾ ਸਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰਦਿਸ਼ਟ ਮਿਆਦ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਫੈਸ਼ਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ। ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਪਦਾਨੁਕਰਮ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਕਸੌਟੀ ਸੰਦਰਭਿਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (3) ਸੁਭਾਅ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਸੁਭਾਅ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਸੁਭਾਅ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ

ਨੋਟ

ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਜੋੜਤੋੜ ਦੇ ਲਈ। ਸੁਦ੍ਰਵੀਕਰਣ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਾਗੂ ਸੁਭਾਅ। ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੰਦੁਰੁਸਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ। ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਯਾਨੀ, ਚੰਗੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ ਵਿੱਚ ਅਪਰਿਆਪਤਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹਨ।

ਮਾਡਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਦਿੱਤਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅਨੰਏ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਕਈ ਹਲਾਤਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿੱਬੜਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ (1973) ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪੱਧਤੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਠੀਕ ਠੀਕ ਤਕਨੀਕ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਲੜੀ ਅਤੇ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਉਹ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਲਚਕੀਲਾ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸ ਅਨੁਕੂਲਨ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਠੀਕ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ :

- (i) ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਬੋੜ੍ਹਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- (ii) ਸਬੰਧਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- (iii) ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਵਿਕਲਾਂਗ ਸਿੱਖਣ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪੱਧਤੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਠੀਕ ਠੀਕ ਤਕਨੀਕ।
- (v) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

18.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

ਨੋਟ

- ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ: ਚਿਕਿਤਸਾ ਸਨਾਇਵਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ (ਅਤੇ, 1984)।
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਨਿਊਰੋਲੋਜੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਚਿਕਿਤਸਾ ਨਿਊਰੋਲੋਜੀਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਰੋਗੀ ਹੋਣਲਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ।
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਨਹੀਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਕਿਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੇ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਤਿਆਰੀਕੀਆਂ, ਬੱਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣੋਂ ਪੰਜ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:
  - (i) ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਵਾਦ ਸਿੱਖਣ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਅੰਤਰਨਿਹਿਤ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
  - (ii) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਧਾਰਨਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ।
  - (iii) ਪਰਿਆਵਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਜੋ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਕਾਰਜ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
  - (iv) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਇਹ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਜਾਂ ਯਾਦ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ।
  - (v) ਦੋ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ: (i) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲਿੰਗ, (ii) ਆਪ ਹਦਾਇਤ ਅਧਿਆਪਨ।
- ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ: ਸੁਣਕੇ ਅਭਿਆਸ, ਭੇਦਭਾਵ ਸਿੱਖਿਆ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਵਾਗਤ ਅਧਿਆਪਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਮਰਤੀ ਅਧਿਆਪਨ, ਸਥਾਨਿਕ ਅਧਿਆਪਨ, ਸੁਣਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਧਿਆਪਨ, ਸੁਣਨ ਭੇਦਭਾਵ, ਅਤੇ ਸਿਮਰਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:
  - (i) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਹ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਸੁਦ੍ਰਵੀਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੈਦਾਨਿਕ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਸਾਮਗਰੀ।
  - (ii) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇਹ ਅੱਛਾ ਸੁਣਨ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ।
  - (iii) ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇਹ ਅਰੰਭ ਦਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਿਤ ਵਰਤਨੀ ਲਈ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
  - (iv) ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਭਵ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ, ਚੇਲਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ।
  - (v) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਲਘੂ ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਚਰਣਾਂ, ਤੱਤਕਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ।
  - (vi) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇੱਕ ਸੰਵੇਦੀ ਇਨਪੁਟ ਲਈ ਮਸਤਸ਼ਕ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
  - (vii) ਰਿਬਾਸ ਚਿੱਤਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ: ਇੱਕ ਰਿਬਾਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਜਾਏ ਚਿੱਤਰ ਦਾ ਵਰਤੋ ਕਰਣ ਲਈ ਅਰੰਭ ਦਾ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ।

ਨੋਟ

- ਉੱਥੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ:
  - (i) ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਸਕਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਵਿਚੋਲਗੀ ਲਈ ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ।
  - (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਪਦਾਨੁਕਰਮ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਿਕਾਸ।
  - (iii) ਸੁਭਾਅ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਸੁਭਾਅ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੇ ਜੋੜਤੋੜ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਸ਼ਰਤਾਂ।
- ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਵਿਆਪਕ। (2) ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ।
- ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਲਚੀਲਾਪਨ। (2) ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।
- ਮੁਨਾਫਾ: ਚੰਗੀ ਸੁਣਨ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਤਕਨੀਕ।
- ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਸੁਣਨ ਘਾਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (2) ਜੁਦਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (3) ਬੁੱਝ ਬੇਇੱਜ਼ਤ।
- ਮੁਨਾਫਾ: (1) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ। (2) ਚੇਲਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸੀਮਾਵਾਂ: (1) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (2) ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੰਰਚਿਤ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।
- (1) ਛੋਟੇ, ਅਨੁਕਰਮਿਕ ਚਰਣਾਂ। (2) ਤੱਤਕਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ। (3) ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਅਕਾਊ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (1) ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। (2) ਭਰਮਿਤ ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਭਗਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

18.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ : ਕੋਈ ਦੂਰੀ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਭੇਦਭਾਵ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਅਭਿਆਸ।
- ਵਧਾਣਾ : ਕਰਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਮੁੱਲ, ਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ।
- ਮਾਡਲਿੰਗ : ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

18.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕੀ ਹੈ?
2. ਆਪ ਹਦਾਇਤ ਅਧਿਆਪਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਦੇ।
3. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਪੰਜ ਦੇ।
4. ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ।
5. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਕ	(ii) ਖ	(iii) ਗ	(iv) ਗ
2. (i) ਨਕਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ		(ii) ਏਸਲ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ	
(iii) ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਭਵ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ		(iv) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ	

3.	(i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਗਲਤ	ਨੋਟ
	(iv) ਸਹੀ	(v) ਸਹੀ		

18.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਈ.ਆਰ.ਆਈ.ਸੀ. ਕਰਿੰਗਹਾਊਸ ਆਨ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਐਂਡ ਗਿਫਟਡ ਚਿਲਡਨਰ ਰੇਸਟੋਨ ਵੀ.ਏ. : ਵਿਜ਼ੁਅਲੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ: ਰਿਕੁਆਇਰਜ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਬਿਕਾਜ਼ ਆਫ...ਐਜ਼ ਲਾਈਟਿੰਗ, ਜੂਜ਼ ਆਫ਼ ਔਪਟੀਕਲ ਏਡਸ ਐਂਡ ਡਿਵਾਈਸਜ਼, ਟਾਸਕਸ, ਐਂਡ ਪਰਸੋਨਲ ਕਰੈਕਟਰਸਟਿਕਸ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-19: ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚੇ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸਮਾਂ, ਸਦਗੁਣ (Gifted Children: Definition, Types, Characteristics)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

19.1 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Gifted Children)

19.2 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Gifted Children)

19.3 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Gifted Children)

19.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

19.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

19.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

19.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ।
- ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇੱਕ ਯੋਗਤਾ ਦਿਖਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਪਾਣੇ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਅਗਾਉਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਤੱਤ ਦੇਖਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਨੂੰ ਗੁਣੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਅੰਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਗੁਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

19.1 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Gifted Children)

ਸ਼ਬਦ “ਗੁਣਵਾਣ” ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਸਿਲ ਤਾਲੀਮ ਬੁੱਧੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਭਾਵੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਅੰਕੜਿਆਈ ਵੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਸ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਗੁਣਵਾਣ” ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

ਡਬਲੂ.ਬੀ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਸ਼ਬਦ ਗੁਣਵਾਣ ਹਰ ਉਸ ਬੱਚੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਨੋਟ

ਪ੍ਰੋਮ ਪਸਰੀਚਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਹ ਜੋ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਵੰਡਫਲ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਲ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਹਾਵੀਗਰਸਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਕਾਬਿਲ ਜਾਂ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਬਿਲ ਜਤਨ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਰਵੱਈਆ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਰਹੇ।”

ਟਰਮਨ ਅਤੇ ਵੀਟੈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਜੋ ਟਰਮਨ ਅਤੇ ਵੀਟੈ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ ਉਹ ਹਨ, “ਭੌਤਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ।”

ਸਿੰਪਸਨ ਅਤੇ ਲੌਕਿੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੰਭਾਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕੇਂਦਰੀ ਰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲਾਤਨ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਲੂਸੀਟੋ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਬੁੱਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੋਚ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਾਰਨ ਮਿਥ ਸਕਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤਜਰਬਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੋਢ, ਕਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣਕਾਰੀ ਬਣਨ।”

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਹੋ?

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਈਲਫੋਰਡ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ “ਸਟਰਕਚਰ ਆਫ ਇੰਟੈਲੈਕਟ” ਵਿੱਚ 120 ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ।

19.2 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (Types of Gifted Children)

1988 ਵਿੱਚ, ਖੋਜ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜੀਓਰਜ ਬੇਟਸ ਅਤੇ ਮਾਊਰੀਨ ਨੇਈਹਰਟ ਨੇ ਗੁਣਵਾਣ ਅਤੇ ਕਾਬਿਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ 6 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮਾਂ ਪਰਖੀਆਂ।

ਇਹ ਵਰਗੀਕਰਨ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ‘ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤਾਕਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਅਤੇ ਮੁਲਾਇਮ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਲਈ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚੇ, ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਦੇਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ।

- (i) ਸਫਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਾਮਯਾਬ ਅਤੇ ਮਾਹਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸਮੇਂ ‘ਤੇ ਅਕਾਊ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਘੱਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦਿਲਚਸਪੀ, ਖਤਰਨਾਲ ਤਜਰਬੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਅਕਾਊ ਜਾਂ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸਪਾਸ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬੇਸਬਰੀ, ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਤੁਲਣਾਮਕ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਪੱਖ-ਪੂਰਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਵੱਈਏ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- (iii) ਭੂਮੀਗਤ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਗੁਣੀ ਨਹੀਂ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ

ਨੋਟ

ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗਾਊ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਗੁਣੀ ਸਕੂਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਮ-ਉਮਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੋਣਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗੁਣੀ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- (iv) ਬੇਦਖਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਕੂਲੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਔਸਤ ਅਤੇ ਔਸਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ, ਉਹ ਕੋਲ ਘੱਟ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- (v) ਦੋਹਰਾ-ਪੱਧਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਅਕਸਰ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਘੱਟ ਯੋਗ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਖਤਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੌਕਿਆਂ, ਵਕਾਲਤ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਲਾਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ।
- (vi) ਸਵੈਰਾਜ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ, ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ, ਉਦੇਸ਼-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਘਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਦਦ, ਵਕਾਲਤ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਦੀ ਹਰ ਉਪ-ਕਿਸਮ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤਵਰ ਉਚਾਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਮਿਲਾਪ ਉਪ-ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ, ਇੱਕ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵੱਧੇ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮਦਦ ਅਤੇ ਵਕਾਲਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਵੈਰਾਜ ਅਤੇ ਸਫਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਅਤੇ ਨਿਪਟਨਾ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀ, ਭੂਮੀਗਤ, ਦੋਹਰਾ-ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਬੇਦਖ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

ਨੋਟ

1. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗਲਤ':

- (i) ਸਫਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਬੱਚੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- (iii) ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਬਹੁਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਅਕਾਊ ਜਾਂ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (iv) ਭੂਮੀਗਤ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਗੁਣੀ ਨਹੀਂ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- (v) ਬੇਦਖਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ।

19.3 ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਗੁਣ (Characteristics of Gifted Children)

“ਗੁਣਵਾਣ” ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਆਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਹੈ:

- (1) ਗੁਣਵਾਣਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੱਛਣ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਵੰਡ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਸਮਾਜਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਰੁਚੀ।
- (2) ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਅਤੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਿਖਾਵੇ।
- (3) ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਕਲਪਨਾ, ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਕੇਂਦਰੀ ਰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (4) ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਕਲਿਆਣ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- (5) ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਾਢੀ ਅਤੇ ਮਲਿੰਕਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (1) ਬੁੱਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, (2) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, (3) ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ੳ. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

- (1) **ਬੁੱਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ:** ਬੁੱਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:
  - (1) ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੇਜ਼ੀ ਹੋਣਾ।
  - (2) ਇਕਦਮ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਤਮ-ਲਹਿਜ਼ਾ।
  - (3) ਸਾਰ ਸੋਚ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ।
  - (4) ਕਾਲਪਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ-ਵਰਤੋਂ ਅਸਲੀ ਵਿਚਾਰ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ।
  - (5) ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀ।
  - (6) ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਾਣਨ ਦੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਜਾਂਚ ਸ਼ਕਤੀ

ਨੋਟ

- (7) ਅਮੀਰ ਸ਼ਬਦਾਬਲੀ
  - (8) ਚੰਗੀ ਆਮ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਆਮ ਗਿਆਨ।
  - (9) ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ।
  - (10) ਧਿਆਨ ਦੇ ਚੌੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਮਾਲਿਕ।
  - (11) ਇੱਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗੀਤ, ਕਲਾ, ਵਿਗਿਆਨ, ਆਦਿ।
  - (12) ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ
  - (13) I.Q. 125 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ (ਡੇਵੀਡਸਨ ਅਤੇ ਗੋਲਡਾਰਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ), 1'30+ (ਹੋਲਿੰਗਵਰਥ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਤੇ 140+ (ਟਰਮਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ)।
- (2) **ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:** ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:
- (1) ਸਮਾਈ, ਗਠਨ, ਪਰਖ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੇ ਯੋਗ।
  - (2) ਕੁੱਝ ਭਾਵਨਾਤਮਕ-ਅਸਥਾਈ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
  - (3) ਚੰਗੀ ਯੋਜਨਾ ਕਾਬਲੀਅਤ।
  - (4) ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀ।
  - (5) ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਕਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ।
  - (6) ਚਰਚਾ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।
  - (7) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਦੇ ਹਨ।
  - (8) ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
  - (9) ਆਮ ਉੱਤਮ ਵਿਅਕਤੀਗਤ।
  - (10) ਉੱਤਮ ਚਰਿਤਰ।
  - (11) ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਖੌਲੀਏ, ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਅਤੇ ਦਰਿਆ-ਦਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (12) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (13) ਖਰੇ ਅਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (14) ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (15) ਉੱਚ ਚਰਿਤਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (16) ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (3) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:** ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:
- (1) ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (2) ਇਹ ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (3) ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਿਲਿਆ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (4) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਗੂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਯੋਗਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
  - (5) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਅਤੇ ਮਿਲਣ-ਜੁਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
  - (6) ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਅਤੇ ਮਖੌਲੀਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (7) ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਅਤੇ ਘੱਟ ਇੱਕਤੰਤਰਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - (8) ਇਹ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ

ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਯੋਗਤਾ, ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗੀ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅ. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕੁੱਝ ਮਾਲਕੀ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

- (1) ਸ਼ਾਇਦ ਥੱਕੇ ਹੋਏ, ਬੇਧਿਆਨ ਅਤੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਹੋਣ।
- (2) ਸ਼ਾਇਦ ਇਕੱਲੇ ਸੁੰਨਸਾਨ ਅਤੇ ਅਣਗੌਲੇ ਹੋਣ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।
- (3) ਆਲਸੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲੀ ਤਾਲੀਕਾ ਤਬਦੀਲੀ ਲਾਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਕੂਲੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲੈਣ।
- (4) ਸ਼ਾਇਦ ਕਲਾਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਹੋਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।
- (5) ਸ਼ਾਇਦ ਬੜਬੋਲੇ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣ।
- (6) ਗੁਰੂਰੀ ਅਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- (7) ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਧਿਆਨੇ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਬਿਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (8) ਸ਼ਾਇਦ ਸਕੂਲੀ ਤਾਲੀਕਾ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਪ੍ਰੇਮ ਪਸਰੀਚਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਹ ਜੋ ..... ਬੁੱਧੀ ਵੰਡਫਲ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਲ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (ii) ..... ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੱਛਣ ਦੀ ..... ‘ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈ।
- (iii) ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ..... ਪੱਧਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (iv) ..... ਦੇ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਚਰਿਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰ ਸੋਚ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (v) I.Q. 125 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ (ਡੇਵੀਡਸਨ ਅਤੇ ਗੋਲਡਾਰਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ), 1’30+ (ਹੋਲਿੰਗਵਰਥ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਤੇ 140+ (..... ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ)।
- (vi) ..... ਸਮਾਈ, ਗਠਨ, ਪਰਖ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (vii) ਗੁਰੂਰੀ ਅਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹਿਸਵਾਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

19.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਹ ਜੋ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਵੰਡਫਲ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਲ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ 6 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮਾਂ ਪਰਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
  - (i) ਸਫਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
  - (ii) ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ, ਪਰ

ਨੋਟ

ਅਕਸਰ ਅਕਾਊਂਟ ਜਾਂ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ।

- (iii) ਭੂਮੀਗਤ ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਗੁਣੀ ਨਹੀਂ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- (iv) ਬੇਦਖਲ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ।
- (v) ਦੋਹਰਾ-ਪੱਧਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਅਕਸਰ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (vi) ਸਵੈਰਾਜ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿਸਮ: ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ, ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ, ਉਦੇਸ਼-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:
ਬੁੱਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ: I.Q. 125+, 130+, 140+ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ।
ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ: ਬਿਹਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਔਜਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਬਿਹਤਰ ਨਿਯੋਜਨ ਸਮਰੱਥਾ। ਸੁਪੀਰਿਅਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁੱਲੀਆ, ਹਸਮੁੱਖ ਅਤੇ ਸਾਊ।
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ: ਸਮਾਈ, ਗਠਨ, ਪਰਖ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੇ ਯੋਗ, ਕੁੱਝ ਭਾਵਨਾਤਮਕ-ਅਸਥਾਈ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਯੋਜਨਾ ਕਾਬਲੀਅਤ, ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਕਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ: ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਸਿਆਣੇ, ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਹੂਰ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਿਲਿਆ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ, ਆਗੂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਅਤੇ ਮਿਲਣ-ਜੁਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਇਮਾਨਦਾਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਅਤੇ ਮੁੱਲੀਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

19.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸਵੈਰਾਜ : ਖੁਦ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ।
- ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ : ਤੁਹਾਡੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ।
- ਇੱਕਤੰਤਰ : ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।
- ਭੂਮੀਗਤ : ਭੂਮੀ ਦੇ ਤਲ ਦੇ ਥੱਲੇ।

19.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. “ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚਿਆਂ” ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
2. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ 5 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।
3. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ।
4. ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ (v) ਸਹੀ

2.	(i) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ	(ii) ਗੁਣਵਾਣਤਾ, ਸਾਧਾਰਨ ਘਬਰਾ	ਨੋਟ
	(iii) ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ	(iv) ਪੇਸ਼ਾਵਰ	
	(v) ਗੁਣਵਾਣ ਬੱਚੇ	(vi) ਟਰਮਾਨ	
	(vii) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	(viii) ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	

19.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੋਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-20 : ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Gifted Children)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

20.1 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Gifted Children)

20.2 ਕਾਰਨ (Causes)

20.3 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Gifted Children)

20.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

20.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

20.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

20.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਓਹ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਉੱਤਮ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਉੱਤਮ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਧਾਰਨ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ, ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਕਲਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਜਾਂ ਜਾਹਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਜਾਂ ਏਥਲੇਟਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

20.1 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Gifted Children)

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ:

(1) ਪਛਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ (2) ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਧਾਰ।

20.1.1 ਪਛਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ (Need of Identification of Gifted Children)

ਸੈਮੁਅਲ ਏ ਕ੍ਰੀਕ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਅਵਿਕਸਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦਰਮਿਆਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪਛਾਣ

ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

1. ਗੈਰਰਸਮੀ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਵਾਲਾ ਨਿਰੀਖਣ ਢੰਗ ਅਤੇ,
2. ਰਸਮੀ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਖੁਫੀਆ ਪਰਿਸ਼ਦ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

20.1.2 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਧਾਰ (Basic of Identifying Gifted Children)

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਹਨ ਇੱਕ ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ:

1. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।
2. ਸਧਾਰਨ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਸਾਫ਼ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਤਲਬ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
4. ਚੰਗੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਟਣ ਦਾ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਬੇਹਤਰ ਸਧਾਰਨ ਗਿਆਨ।
6. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
7. ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਦੋ ਸਾਲ ਅਗਰਿਮ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ।
8. ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਿਮਾਗੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
9. ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸੁਕਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
10. ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲੀ ਹੱਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
11. ਉਤਸੁਕ ਨਿਰੀਖਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
12. ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਮਾ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
13. ਅਸਲੀ ਪਰ ਨਿਰਾਲੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
14. ਉੱਚੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰਖਦਾ ਹੈ।
15. ਬੇਹਤਰ ਲਗਨ ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
16. ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਟਾਸਕ

ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਕੌਣ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋ:

- (i) ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ..... ਅਤੇ ..... ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।
- (ii) ਗੁਣੀ ਬੱਚਾ ..... ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਇੱਕ ਗੁਣੀ ਬੱਚ ਬਹੁਤ ..... ਹੈ।

ਨੋਟ

20.1.3 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਢੰਗ (Procedure of Identifying Gifted Children)

ਅਜੇਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਸਬਤੋਂ ਵਾਜਬ ਤਰੀਕਾ ਰਸਮੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

1. ਦਿਮਾਗੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਪਰੀਖਿਆ ਜ਼ਬਾਨੀ, ਗੈਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
2. ਉਪਲਬਧੀ ਪਰੀਖਿਆ, ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਵਾ ਕੇ।
3. ਸਮੂਹਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵੇਖ ਕੇ।
4. ਅਧਿਆਪਕ, ਮਾਪੇ, ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਗਵਾਂਡੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਲਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਕੇ।
5. ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਮਾਰੋਹ ਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ।

20.2 ਕਾਰਨ (Causes)

ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਨਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਅਹਿਮੀਅਤ ਇਕ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸੋਚ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਨਸ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਚਿਤ ਪੋਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਕਸਰ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਰੁਝਾਣ ਲੈ ਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੱਲਗ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਿਊਰੋਸ ਦੇ ਜੋੜ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

20.3 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Gifted Children)

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹਨ-

1. ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ
2. ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ
3. ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ
4. ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਾਯੋਜਨ
5. ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅਯੋਗ ਪਾਠਕ੍ਰਮ
6. ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਝਵਾਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਰਵੱਈਆ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਇਆ, ਅਣਚਾਹਿਆ, ਵੱਖ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀਨ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
7. ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜਮਾਤੀ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਦਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੋਰੀਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵਣ। ਉਹ ਅਨੁਪਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸਪਨੇ ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।
8. ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਲਈ ਗਲਤ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
9. ਵਿਭਿੰਨ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਚੁਣਨ ਲਈ ਵੱਡੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
10. ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11. ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵੱਜੋ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਰੱਈਆ ਜਾਂ ਪਿਆਰ, ਲਗਾਉ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗਿਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

2. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਗਲਤ ਦੱਸੋ:

- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
- ਉਹ ਅਨੁਪਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸਪਨੇ ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਜੇਕਰ ਇਹਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵੱਜੋ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

20.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁਝ ਪਛਾਣ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਹਤਰ ਸਧਾਰਨ ਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬੇਹਤਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਚੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਪਰੀਖਿਆ, ਉਪਲਬਧੀ ਪਰੀਖਿਆ, ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੀਖਿਆ, ਸਮੂਹਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਏ ਭਾਗ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਗੁਣਵੱਤਾ ਇੱਕ ਅਪਹੰਜਪਣਾ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਰਭ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਜੀਨਸ ਵਿੱਚ ਉਤਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਉਹ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵੱਜੋ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

20.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਗੁਣੀ : ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣਾ।
- ਢੰਗ : ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਖਾਸਕਰ ਸਧਾਰਨ ਠੀਕ ਤਰੀਕਾ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ : ਓਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਨੋਟ

20.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਿ ਹਨ?
2. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅੰਸ਼ ਲਿਖੋ।
3. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਤੇਜ਼ੀ, ਆਸਾਨੀ (ii) ਪ੍ਰੀਤੀਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ (iii) ਇਕਾਗਰ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗਲਤ
(iv) ਗਲਤ

20.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲੌਰਾ ਰੋਥਸਟੀਨ; ਸਕਾਟ ਐਫ .ਜੋਨਸਨ; ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ.ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ.ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀਪੁਲੇਨ; ਪਿਅਰਸਨ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ.ਪੀ

ਇਕਾਈ-21: ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ: ਸ਼ਿਕਸਣ ਨੀਤੀਆਂ (Gifted Children: Teaching Strategies)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

21.1 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਬੰਧ (Educational Provisions for Gifted Children)

21.2 ਸ਼ਿਕਸਣ ਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies)

21.3 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ (The Curriculum for Gifted Children)

21.4 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ (General Method & Techniques for Gifted Children)

21.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

21.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

21.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

21.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਸ਼ਿਕਸਣ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਅਤੇ ਯਾਦਦਾਸਤ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਇੱਕ ਉੱਚ ਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣੀ ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਹੌਲ ਵੱਖ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਲਬਧੀ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦਾ ਫਰਕ ਉਦੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕੱਠੇ ਸਮੂਹੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ। ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸਣ ਨੀਤੀਆਂ ਵੀ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

21.1 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਬੰਧ (Educational Provisions for Gifted Children)

ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਭਿੰਨ ਦਿਮਾਗੀ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਗੁਣ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਗਾਊਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਿਕਸਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਸ਼ਿਕਸਿਤ ਸਿਖਿਅਕ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਉੱਚ ਸੰਰਚਿਤ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹਨ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਤੇ ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਰੀਕੇ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ

ਨੋਟ

ਗੁਣਵੱਤਾ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਸਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ:

1. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਮ, ਕੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ।
2. ਸਤਰਕਤਾ, ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
3. ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੋਚ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
4. ਸੁਤੰਤਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਆਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ।
5. ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
6. ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣਾ।
7. ਸਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਘਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ।

21.2 ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies)

ਤਿੰਨ ਨੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਾਹੇਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ: (1) ਤਵਰਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, (2) ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਨੀਤੀਆਂ, (3) ਖਾਸ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ

(1) **ਤਵਰਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ:** ਇਹ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪੁਰਾਣੀ ਨੀਤੀ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਤਵਰਣ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਸਾਰੇ ਗਰੇਡ ਪਾਰ ਕਰਨਾ, ਹਰ ਸਾਲ ਜਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ। (ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 3 ਸਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜ ਕੇ ਅਗਾਉਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ)।

(2) **ਸਮਰੱਥਾ ਵਰਗ:** ਸਮਰੱਥਾ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ

(i) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਾਬਲਾ ਗਰੇਡ ਸਕੂਲ

ਤਵਰਣ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਦਰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ: (1) ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅੱਲਗ ਸਮਾ ਖੋਜਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। (2) ਇਸ ਮਹਿੰਗਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। (3) ਗਲਤ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਛਾਪ ਜਾਂ ਜਲਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। (4) ਅਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ (5) ਬੌਧਿਕ ਸਾਮੰਤਸ਼ਾਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(3) **ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਨੀਤੀਆਂ:** ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਤਮਿਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਣਵੱਤਾ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਚੌੜਾਈ ਤੋਂ ਹੈ।

1. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਵਿੱਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
2. ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਉਤੇਜਕ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੈ।
3. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ, ਵਿਵੇਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੌਲਕ ਗਿਆਨ ਕੋਸ਼ਲ, ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾਵਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਔਸਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਨ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋ:

- (i) ..... ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਨੀਤੀ ਹੈ।
- (ii) ..... ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਦਰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥੀ ..... ਅਤੇ ..... ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (iv) ਸਮਰੱਥੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ..... ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (v) ਵਿਦਿਅਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ..... ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

21.3 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ (The Curriculum for Gifted Children)

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹੋਣ ਲਈ ਘੱਟ ਮਸ਼ਕ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਠਹਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਹੜੇ ਸਬਕ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਹੋ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਖੋਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬੈਚੈਨ ਜਾਂ ਬੋਰਿਅਤ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਮਰੱਥੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾ ਲੱਭੋ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋੜਾ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਔਖਾ ਕੰਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਉਮੰਗੀ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਬਣਾਏ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕੇ।

(1) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰੀਕੇ

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

1. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥੀ ਸਮਰੱਥੀ ਕਿਰਿਆ ਚੁਣੋ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਡੈਸਕ ਤੇ ਕਰ ਸਕਣ।
2. ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰੀਕੇ ਸਮਰੱਥੀ ਦਾ ਇਕਾਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਿਸ਼ੁਭਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ।
3. ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ, ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖਾ ਘਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਹੋਵੇ।
4. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉੱਚੇ ਲਕਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ।
5. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਖੋਜ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ।
6. ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ।
7. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ।
8. ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਤਕਨੀਕ ਚੁਣਨਾ।
9. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਲਈ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ।
10. ਅਧਿਆਪਨ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਲਚਕ ਹੋਣਾ।

ਨੋਟ

ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਹੈ?

(2) ਖਾਸ ਵਰਗ ਤਰੀਕਾ: ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. ਮੁਢਲੇ ਜਾਂ ਉੱਚ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
2. ਯੂਨੀਅਰ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਹਿਸਾਬ, ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਉੱਚ ਸੈਕੇਂਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਨਰਜ਼ ਕੋਰਸ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਢੰਗ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਸ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਜਾਤੀ ਸਮੂਹ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

- (1) ਸਮੂਹ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵਾਲ, ਪੜਨ ਲਈ ਆਜਾਦ ਮੌਕੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਵਾਲਾ ਕੰਮ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਗੈਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਦਾ ਲੀਡਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- (2) ਰਾਉਂਡ ਟੇਬਲ ਚਰਚਾ, ਨੁਮਾਇਸ਼, ਖੇਤਰ ਦਾ ਚੱਕਰ, ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਗੁਣੀ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ। ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪੂਰੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- (3) ਇਹ ਵੱਡੀਆਂ, ਲਚਕੀਲੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿਦਾਇਤ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਲ ਵਰਗ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- (4) ਖਾਸ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋਜੇ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਚੁਨੌਤੀਜਨਕ ਕਾਰਜ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- (5) ਗੁਣੀ ਸਮੂਹ ਲਈ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (6) ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਪਟਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (7) ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਮਸ਼ਵਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਮਦਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਧਾਰਣਾ ਗਠਨ, ਸਧਾਰਨ ਰਹਿਨ, ਅਤੇ ਫਾਸਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਫਾਸਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

21.4 ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ (General Method and Techniques for Gifted Children)

ਕੁਝ ਸਧਾਰਨ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ:

1. ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹਥਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਚੁਨੌਤੀ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹਥਿਆਰ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ: ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।
2. ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਮਾਤੀ ਸ਼ਿਕਸਣ ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਵਿੱਚ ਓਹ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।
3. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਟੋਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਠਨ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਖੇਤਰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
5. ਜਮਾਤੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁਨੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਖੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਗਲਤ ਚੁਣੋ:

- (i) ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰੀਕੇ ਸਮਰੱਥੀ ਦਾ ਇਕਾਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਿਸੁਭਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ।
- (ii) ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਧਾਰਣਾ ਗਠਨ, ਸਧਾਰਨ ਰਹਿਨ, ਅਤੇ ਫਾਸਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- (iii) ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਟੋਹਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।
- (iv) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਠਨ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਖੇਤਰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

21.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਗੁਣੀ ਬੱਚੇ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਭਿੰਨ ਦਿਮਾਗੀ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਗੁਣ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਗਾਉਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਿਕਸਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਸ਼ਿਕਸਿਤ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ।
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਮ, ਕੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ, ਸੰਗੀਨ ਸੋਚ ਲਈ ਰਵੱਈਆ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ, ਅਜਾਦ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਤਿੰਨ ਨੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਾਹੇਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ: (i) ਤਵਰਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, (ii) ਸਮਰੱਥੀ ਦੀ ਨੀਤੀਆਂ, (iii) ਖਾਸ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ।

ਨੋਟ

- ਸ਼ਬਦ ਤਵਰਣ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਸਾਰੇ ਗਰੇਡ ਪਾਰ ਕਰਨਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।
- ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਤਮਿਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਣਵੱਤਾ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਚੌੜਾਈ ਤੋਂ ਹੈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ: ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ (a) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ (b) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਾਬਲਾ ਗਰੇਡ ਸਕੂਲ ਤਵਰਣ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਦਰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਅਨੇਕ ਤਰੀਕੇ ਹਨ:
  - (i) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥੀ, ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰੀਕੇ, ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ, ਅਧਿਆਪਨ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਲਚਕ, ਕਿਸੇ ਸ਼ਖਸ ਨੂੰ ਖੋਜ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ।
  - (ii) ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹਥਿਆਰ ਹਨ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਟੋਹਨਾ, ਔਖੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਵਾਲ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਅਧਿਆਪਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ।

21.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਗੁਣਵੱਤਾ : ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।
- ਤਕਨੀਕ : ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਰਸਤਾ।
- ਤਵਰਣ : ਕੁੱਝ ਹੋਣ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ।

21.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕਿ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
2. ਗੁਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ 2 ਅਧਿਆਪਨ ਨੀਤੀਆਂ ਦੱਸੋ।
3. ਸਮਰੱਥਾ ਸਮੂਹ ਕੀ ਹੈ? ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਤਵਰਣ ਨੀਤੀ (ii) ਤਵਰਣ
(iii) ਗੁਣਾਤਮਕ, ਮਾਤਰਾਤਮਕ (iv) ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼
(v) ਮੌਕਿਲ ਕੋਸ਼ਲ ਦਾ ਗਿਆਨ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗ਼ਲਤ (iv) ਗ਼ਲਤ

21.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਰਟਸਨ, ਸਕਾਟ ਐਫ. ਜੋਨਸਨ, ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ., ਏ ਬੀ ਪੀ ਪੀ, ਐਲਨ ਡਬਲਿਊ ਬਰੂ., ਐਨ ਸੀ ਐਸ ਪੀ।
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ. ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਏਮ. ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ, ਪਿਆਰਸਨ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ।

ਇਕਾਈ-22: ਪਛੜਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ: ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ (Backward and Delinquent Children: Definition, Types, Characteristics)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

22.1 ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Backward Children)

22.2 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (Characteristic of Backward Children)

22.3 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Backward Children)

22.4 ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Delinquent Children)

22.5 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਸ਼ਣ (Characteristics of Delinquents)

22.6 ਦੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Delinquents)

22.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

22.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

22.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

22.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।
- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮਤਲੱਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਦੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਬੱਚੀਆਂ, ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵੰਡ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਚਰਮ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ਪਛੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਰਨ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮੰਦਤਾ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧੀ ਦੀ ਮਦਦ ਵਲੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ। ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਪਾਠੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਚਲਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਲਾਭਾਂਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ। ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਾਭਾਂਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ਸਕੂਲ। ਸਿਖਿਅਕ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੋਟ

ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਢ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਫਰਜ਼ ਹਨ।

2.2.1 ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Backward Children)

ਸ਼ਬਦ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਬਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਅਗਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੈ।

ਮਿਆਦ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਗਫਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਛੜੇ ਬੱਚਾ ਹੈ ਇੱਕ ਜਿਸਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਭਾਗਫਲ 85 ਜਾਂ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਭਾਗਫਲ ਨੂੰ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ, ਚਾਹੇ ਸਕੂਲ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਹੈ ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ ਗੇਟ, ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਲਈ ਉੱਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ। ਸਰਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਹੈ, ਇਸਲਈ:

ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਚਰਮ ਨੌਕ ਉੱਤੇ ਹਨ ਸਾਮਾਜਿਕ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵੰਡ। ਦੋਸ਼ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਮੇਜਿਕਅਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਵਸਥਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਨ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਲ ਅਪਚਾਰੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.2.2 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (Characteristic of Backward Children)

ਬਰਟ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਅਤੇ ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ ਉਮਰ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਖਿਅਿਕੀਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਕੀਤੀ।

1. ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ ਉਮਰ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਹੈ।
2. ਇੱਕ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਮੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
3. ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
4. ਇੱਕ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।
5. ਉਹ ਰਫਤਾਰ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸੱਕਦੇ ਹੈ।
6. ਇੱਕ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਵਰਗ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹੇਠਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਕੋਣ ਉਮਰ ਲਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੈ। ਜਮਾਤ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਪਰੀਖਿਆ ਜਾਂ ਵਰਗ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1. **ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:** ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਅਵਰ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਸਿਹਤ ਵਿਕਾਸ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਕਮੀ ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰ, ਨੱਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
2. **ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:** ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤਰ ਖੁਫਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਖੁੱਧੀ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਔਸਤ। ਉਹ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਅਮੂਰਤ ਸੋਚ ਸੰਬੰਧਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂਨੂੰ ਦੇਖਣ। ਉਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਭਵਾਂ ਸਹਸੰਬੰਧ।
3. **ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਦੇ ਲੱਛਣ:** ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਹੌਲੀ ਹੈ। ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਉਮਰ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਅਵਾਂਫਨੀਏ ਲੱਛਣ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਸਮਾਜੋਜਨ ਹੈ।

4. **ਵਿਦਿਅਕ ਅਭਿਲਾਸ਼ਣ:** ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੁਣਾਂ। ਉਹ ਵਿਦਿਅਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਘਰ ਕਾਰਜ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ ਜਾਂ ਵਰਗ ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ। ਉਹ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਗੱਲਬਾਤ ਹੈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ। ਉਹ ਘੱਟ ਉਪਲਬਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰਣ ਅਤੇ ਪਰੀਖਿਆ ਅਤੇ ਵਰਗ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ।

22.3 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Backward Children)

ਜੋ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ: ਇਹ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨਾਇਵਿਕ ਘਾਟਾ (ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਮਤਲੱਬ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਹਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਸੁਣ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ। ਉਚਿਤ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੰਵੇਦੀ (ਨਜ਼ਰ ਜਾਂ ਸੁਣਨ) ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਹੱਥ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰਥਕ ਸੰਘਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਾ ਉਪਜ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਮਨਮਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੂਹਰਤਾ ਵਲੋਂ ਬਦਲਨ ਲਈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਿਭਾਜਨ ਮੂਲਾਰਥ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂਤਵ ਕਰਾਸਡ ਨੇਤਰ ਹੱਥ), ਯਾਨੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਖੱਬੇ ਸੰਤੁਲਿਤਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਠੀਕ ਪਰਭਾਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇਦਾਵਾਂਅੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਮੁਢਲੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਲਰਨਰ ਬੱਚੀਆਂ ਹੌਲੀ: ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਵਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗ (ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ) ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਭਾਵਨਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਬੌਧਿਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ 10-12 ਫੀਸਦੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਆਤਮਸੰਮਾਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਅਵਸਾਦ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾ। ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਜਿਆਦਾ ਲਡਕੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਅਕਸਰ, ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਹੇਰਫੇਰ ਵਿੱਚ ਤਨਾਵ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਾਰ ਸੁਭਾਅ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ, ਯਾਦਾਂ, ਅਕਸਰ ਕੀ ਕੰਮ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਜਾਦੂ ਉਹ ਵਰਤਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਗਿਣਤੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਪਛੜਿਆ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਜਿਸਦਾ ਭਾਗਫਲ ਹੈ ..... ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ।
- (ii) ..... ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਚਰਮ ਨੌਕ ਉੱਤੇ ਹਨ ਸਾਮਾਜਕ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵੰਡ।
- (iii) ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਉਸਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਹੈ ..... ਉਮਰ।
- (iv) ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.....
- (v) ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤਰ ਖੁਫਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ..... ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

ਨੋਟ

2.2.4 ਮਤਲੱਬ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Meaning and Definition of Delinquent Children)

ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਾਰਵਭੌਮਿਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਕਵਰੇਜ, ਜਗ੍ਹਾ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰੀਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਜੋ ਸਾਮਾਜਿਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੁੱਲਾਂ, ਅਪਰਾਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਨਾਹਾਂ ਲਈ ਆਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਉਮਰ ਵਲੋਂ ਪਰੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤਿਬਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਬਰਟ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਪਰਾਧੀ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਗੱਲਾਂ ਇਤਨਾ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੈ ਜਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਣਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਉੱਥੇ ਹੋਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ:

ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਵਲੋਂ ਭਟਕ, ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

-ਆਈ-ਹੀਲੇ

ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਟੁਟਤਾ ਹੈ, ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਨਤਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੀਤੀ-ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਲ ਚਲਣ ਇਤਨੇ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵੇਖੋ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

-ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ

ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਗੱਲਾਂ ਇਤਨਾ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਖਾਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

-ਸਾਈਰਿਲ ਬਰਟ

ਦੋਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

-ਹੈਡ ਫੀਲਡ

ਦੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਬਗਾਵਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਵਲੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

-ਨੀਯੁਮੇਅਰ

ਦੋਸ਼, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਕਾਰ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਹਿਲਕਾਰ, ਸ਼ਤਰੂਤਾਪੂਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੱਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

-ਟੇਲਫੋਰਡ ਅਤੇ ਸਾਉਰੇਅ

ਇੱਕ ਬੱਚਾ, ਜੋ ਕਨੂੰਨ ਤੋੜਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰਡ ਹੈ, ਆਦਤਨ ਅਵਗਿਆਕਾਰੀ ਜਾਂ ਜੋ ਦੂਰ ਟੋਪੀ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਅ ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ, ਅਪਰਾਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਝਾਇਆ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਮਨੋ-ਵੈਗਿਆਨਿਕੋ, ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਜੀਵ, ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਵਾਈ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ।

- (1) ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਖਾਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਵਲੋਂ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂ ਰੋਗ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤੰਤਰਿਕਾ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼। ਜੀਵ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਜੋਰ।
- (2) ਮਾਨਸਿਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਨਣਯੋਗ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਕੇ

ਨੋਟ

ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪਰਾਧੀ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧੀ ਸੁਭਾਅ ਆਪਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੋਂ।

- (3) ਸਮਾਜਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਹਲਾਤਾਂ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਯੋਗਦਾਨ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਦੋਸ਼। ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤਨਾਵ ਜਾਂ ਅਵਾਂਫਨੀਏ ਕ੍ਰਿਤਯੋਂ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸੁਭਾਅ। ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰੀਸਥਤੀਆਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕਰਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਤਰੀਕੇ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੋਸ਼ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਾ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਿਤਯੋਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈ। ਇਹ ਸਾਮੂਹਕ ਹੈ ਗਠਨ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ।
- (4) ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਿਕੋਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਇਹ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਨਾ ਹੋਂਕੜ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤੋਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਤੀਕਤਾ। ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਛੇਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਦੋਸ਼ (1961) ਜੀਵਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਮਜੋਰ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਕਮੀ।

ਦੋਸ਼ ਬੱਚਾ ਜੋ ਓੜਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ ਆਕਰਮਕਤਾ। ਅਪਰਾਧੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ ਦੁਰਵਿਅਵਹਾਰ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਵਿੱਚ, ਚਰਮ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਟਰੈਵਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਦੋਸ਼ ਕ੍ਰਿਤਯੋਂ ਵਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਲਈ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਏਜੇਂਟੋਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੋਜਿਆ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਪਰਾਧੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਭਾਅ। ਕਨੂੰਨ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਕਨੂੰਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵੈਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਿਆਦਾਤਰ ਅਧੂਰਾ ਅਤੇ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਹੈ। ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਇੱਕ ਰਵੱਈਆ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਓੜਕ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਣਗੇ। ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਆਕਰਮਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਤਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼। ਕਈ ਅਧਿਅਇਨੋਂ ਵਿੱਚ, ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਕ ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਮੱਤਭੇਦ ਮੇਕਅਪ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅਨਪਰਾਧੀ। ਅੰਤਰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਬਜਾਏ ਮਾਤਰਾਤਮਿਕ ਸੀ। ਦੋਸ਼ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇੱਕ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਭੌਰਿਆ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜੋਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਸਮਾਐਂਜਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸੂਚਕਾਂਕ ਦੁਆਰਾ ਵਖਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਤਲੱਬ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੋਰੀ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੇਕਸ ਵਿੱਚ ਲਿਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗੁਨਾਹਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗ ਝੂਠ ਬੋਲ ਅਤੇ ਕਾਮਚੋਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਛਣ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲ:

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (i) ਹੌਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ..... ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ।
 (ਕ) 2   (ਖ) 3   (ਗ) 5   (ਘ) 7
- (ii) ..... ਦਿੱਤਾ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
 (ਕ) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤਰ   (ਖ) ਬਰਟ   (ਗ) ਹੀਲੈ   (ਘ) ਨਾਈਮੇਅਰ
- (iii) ਕਾਰਬਨਿਕ ਵਲੋਂ ਵੱਧਦੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਖਾਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਕਾਰਕਾਂ..... ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕੀਤੀ।
 (ਕ) ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ   (ਖ) ਪਿੰਜਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
 (ਗ) ਤੰਤਰਿਕਾ-ਤੰਤਰ   (ਘ) ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- (iv) ..... ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ।
 (ਕ) ਦੋਸ਼   (ਖ) ਪਿੱਛੜੇਪਣ   (ਗ) ਮਾਨਸਿਕ   (ਘ) ਵਿਰੋਧੀ ਸਮਾਜ
- (v) ਦੋਸ਼ ਬੱਚਾ ਜੋ ਓੜਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ .....।
 (ਕ) ਇਨਾਮ   (ਖ) ਹਮਲਾ   (ਗ) ਲੋੜ   (ਘ) ਸ਼ਖਸੀਅਤ

22.5 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਸ਼ਣ (Characteristics of Delinquents)

ਦੋਸ਼ ਦੇ ਉੱਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿੰਨਾਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਗਟਿਤ:

1. ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ।
2. ਉਹ ਕਨੂੰਨ ਟੁਟਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਨਤਾ।
3. ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਲੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੁਤਾਪੂਰਣ ਸੁਭਾਅ ਹੈ।
5. ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਈ ਵੀ।
6. ਆਪਣੇ ਹੈਂਕੜ ਦੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਣਾ ਬਿਨਾਂ ਤੱਤਕਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਉੱਤੇ ਤੱਕੜੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।
7. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੀਤੀ-ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਲ ਚਲਣ ਇਤਨੀ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
8. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।
9. ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਗਰਹਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
10. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਹਨ।
11. ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗਰੀਬ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ ਆਪਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
12. ਇਹ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਪੇਕਸ਼ਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇਖਬਰ ਹੈ।

ਨੋਟ

13. ਦੋਸ਼ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

14. ਦੋਸ਼ ਬਿਪਤਾ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉੱਤੇ ਬਿੰਦੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੋਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਗੱਲਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਨਾਵ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਕਈ ਦੀ ਹਤਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਕੁਦਰਤ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਮਨੋਰੋਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਾਰਕਾਂ। ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਕਰਣਾ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰਾਰਥ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਜਾਤੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਲੇਕਿਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵਲੋਂ, ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਪਰਾਧੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਕੂਲੀ ਹੋ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਰਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰੀਸਥਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਜੋ ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਵਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਬਿੰਦੀ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀਮਾ ਤੱਕ। ਦੋਸ਼ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਤਰਿਮ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਕੰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੜਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਕ ਸਰੋਤ ਖਾਮੀਂ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਲਈ ਯੋਨ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।

22.6 ਦੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (Types of Delinquents)

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕੋਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਹੈ, ਪੰਜ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਫੀਲਡ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਹੇਠਾਂ ਸੂਚੀਬੱਧ:

- (1) **ਸੈਮਿਅ ਦੋਸ਼:** ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਿੰਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲੇਕਿਨ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਲੋਂ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਸੁੰਦਰ ਵਰਖਾ ਦੇ ਦਿਨ ਉੱਤੇ ਕਾਮਚੋਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਲਈ।
- (2) **ਮਨਮੌਜੀ ਦੋਸ਼:** ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਨਮੌਜੀ ਦੋਸ਼। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਡਕੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗੱਲਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- (3) **ਸਰਲ ਦੋਸ਼:** ਸਰਲ ਦੋਸ਼ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ, ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ। ਇਹ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਗਰੀਬ ਪਰਿਆਵਰਣ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (4) **ਰਿਏਕਸ਼ਨ ਦੋਸ਼:** ਰਿਏਕਸ਼ਨ ਦੋਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕੀ ਇਸਦੇ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਦ੍ਰੋਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ

ਨੋਟ

ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- (5) ਦੋਸ਼: ਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਖਾਂਦੇ ਉੱਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਦਮਿਤ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਸੇਕਸ ਵਲੋਂ ਆਗਰਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਵਿਤੀ ਦੇ ਦਮਨ ਕਾਮਚੋਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਜਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲ ਜਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਚੋਰੀ ਆਦਿ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਉਰੋਟਿਕ ਦੋਸ਼ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਨੈਦਾਨਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕੋਂ।
- (6) ਪਹਿਲਕਾਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ: ਹਮਲੇ ਦੇ ਮੌੜ ਸਰੀਰਕ ਆਕਰਾਮਕਤਾ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਸਕੂਲ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੜਪਾ, ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਜਾਲਸਾਜੀ ਕਰਣ।

ਟਾਸਕ

ਡਿਸਲੇਕਸਿਆ ਕੀ ਹੈ? ਸਮਝਾਓ।

ਦੋਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਵਰਗੀਕਰਣ: ਨਿਮਨ ਹੋਰ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ।

- (1) ਕੁੱਝ ਆਦਮੀਆਂ, ਸੰਸਥਾਨਾਂ, ਵਸਤਾਂ, ਵੱਡੀ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੁਤਾਪੂਰਣ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (2) ਮਾਣਕ ਆਧਾਰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ( ) ਸੰਸਥਾਗਤ (ਖ) ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਨਰਾਜ (ਗ) ਆਦਤ ਆਧਾਰ (ਘ) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਣਕ।
- (3) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਣਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਆਧਾਰ।
- (4) ਆਦਤ ਆਧਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਰਾਜ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਨਰਾਜ।
- (5) ਸਕੂਲ ਵਲੋਂ, ਅਤੇ ਘਰ ਵਲੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ, ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਹਨ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਰੋਗ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਅਤੇ ਪਰਬੰਧਨ।

(1) **ਵੈਰੀ ਰਿਏਕਸ਼ਨ:** ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਬੱਚੀਆਂ ਇੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਜਾਂ ਨੀਤੀ-ਵਿਰੁੱਧ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘਰ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਵੇਸ਼। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਉਹ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਸਵੀਕਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਜਿਪਸੀ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਜਾਂ ਆਪਰਾਧਿਕ ਜਨਜਾਤੀਆਂ। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁੱਲਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੰਲਗਨਕ ਅਤੇ ਵਫਾਦਾਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(2) **ਮਨੋਰੋਗੀ ਰਿਏਕਸ਼ਨ:** ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਬੱਚੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਪਰ ਹੋਂਦ ਦਾ ਵੀ ਗਰੀਬ ਵਿਕਾਸ। ਉਹ ਸਥਿਰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਤੀਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤੱਤਕਾਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਅੱਗ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ ਸੱਜਿਆ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਦੇ ਜਾਂ ਦੂੱਜੇ ਇੰਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖਿਡੌਣੇ।

ਦੂੱਜੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮਾਮਲੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਆਨੁਵੰਸ਼ਿਕ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸੁਭਾਅ ਗਡਬਡੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਚੋਰੀ, ਸ਼ਰਾਬ, ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਆਦਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ, ਚੋਰੀ ਅਤੇ ਯੋਨ ਸੰਕੀਰਣਤਾ। 1951 ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਾਲ ਕਲਿਆਣ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ (ਬੱਚੀਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਜਾਂਚ ਲਈ ਘਰ ਵਲੋਂ ਚੋਰੀ ਝੂਠ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ,

ਨੋਟ

ਬੇਰਹਿਮੀ, ਘਰ ਵਲੋਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ, ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲਾ ਕਾਮਚੋਰੀ ਲਈ ਭਟਕ, ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਟਿੰਗ ਅੱਗ ਅਤੇ ਯੋਨ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਯੋਨ ਆਦਿ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤਾਂ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ।

ਵਿਚਲਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਕਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪਤਲੀ ਰੇਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਭਾਵੀ ਜੇਕਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਉਪਯੁਕਤ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਮੋੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਡ ਅਪਰਾਧੀ। ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਲਕਸ਼ਿਤ ਹੈ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਆਧਾਰ। ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਾਲ ਅਪਚਾਰੀ ਜੋ 7-16 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਸਮੂਹ (18 ਸਾਲ) ਵਿੱਚ ਲਡਕੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਜਾ ਸੰਹਿਤਾ ਜਾਂ ਮਕਾਮੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਨਿਅਮ, ਜੁਆ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਿਸ਼ਿੱਧ ਹੈ,

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨਾਂ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ:

- (i) ਦੋਸ਼ ਦੀ ਚਾਰ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਣ ਪਿਆ ਖੇਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (ii) ਸਰਲ ਦੋਸ਼ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ।
- (iii) ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਪਤਾ ਹੈ।
- (iv) ਦੋਸ਼ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਤਰਿਮ ਹੈ।
- (v) ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਨਮੌਜੀ ਦੋਸ਼।
- (vi) ਇੱਕ ਬਾਲ ਅਪਚਾਰੀ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਲ (10-25) ਦੇ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

22.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਪਛਾਣੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਜਮਾਤ ਅਗਲੇ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ।
- ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ: ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਛਾਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਅਵਰ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਸਿਹਤ ਵਿਕਾਸ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ: ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤਰ ਖੁਫਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਘੱਟ ਹੈ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਅਮੂਰਤ ਸੋਚ ਸੰਬੰਧਕ ਸਮਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ।
- ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ: ਸਾਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਅਕ ਅਭਿਲਕਸ਼ਣ: ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੁਣਾਂ।
- ਜੋ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਖਾਉਣ: ਇਹ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਸਤਸ਼ਕ ਜਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਊਰੋਲਾਜਿਕਲ ਘਾਟਾ ਨੁਕਸਾਨ
  - (i) ਵੇਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਕੀ ਮਤਲੱਬ ਹੈ।
  - (ii) ਸ਼ਬਦ ਸਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲੱਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
  - (iii) ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।
- ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਟੁਟਤਾ ਹੈ, ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਨਤਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੀਤੀ-ਵਿਰੁੱਧ

ਨੋਟ

ਚਾਲ ਚਲਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵੇਖੋ।

- ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਲੱਛਣ: ਦੇ ਲੱਛਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:
  - (i) ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ।
  - (ii) ਉਹ ਕਨੂੰਨ ਟੁਟਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਨਤਾ।
  - (iii) ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ, ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਲੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
  - (iv) ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਪਹਿਲਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੁਤਾਪੂਰਣ ਸੁਭਾਅ ਹੈ।
- ਪੰਜ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਫੀਲਡ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਹੇਠਾਂ ਸੂਚੀਬੱਧ:
  - (1) ਸੌਮਿਅ ਦੋਸ਼: ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।
  - (2) ਮਨਮੌਜੀ ਦੋਸ਼: ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਨਮੌਜੀ ਦੋਸ਼।
  - (3) ਸਰਲ ਦੋਸ਼: ਸਧਾਰਣ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਘਰ, ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ।
  - (4) ਰਿਏਕਸ਼ਨ ਦੋਸ਼: ਰਿਏਕਸ਼ਨ ਦੋਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕੀ ਇਸਦੇ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਉਹ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਵਿਦ੍ਰੋਹਾਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
  - (5) ਦੋਸ਼: ਦੋਸ਼ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਂਦੇ ਉੱਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਦਮਿਤ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਪਰਕਾਸ਼ਨ।
  - (6) ਪਹਿਲਕਾਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ: ਹਮਲੇ ਦੇ ਮੋੜ ਸਰੀਰਕ ਆਕਰਮਕਤਾ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਯਾਤਨਾ ਦੇਣ ਦੇ, ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਜਾਲਸਾਜੀ ਕਰਨ।
- ਦੋਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਵਰਗੀਕਰਣ: ਨਿਮਨ ਹੋਰ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ।
  - (1) ਕੁੱਝ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੁਤਾਪੂਰਣ ਆਧਾਰ, (2) ਮਾਣਕ ਆਧਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਧਾਰ (3) ਮਾਣਕ, (4) ਆਦਤ ਆਧਾਰ, (5) ਸਕੂਲ ਵਲੋਂ।

22.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਦੋਸ਼ : ਖਰਾਬ ਜਾਂ ਆਪਰਾਧਿਕ।
- ਸੰਘਰਸ਼ : ਇੱਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ, ਸਮੂਹਾਂ, ਜਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਸਹਮਤੀ।
- ਤੁਨਕਮਿਜਾਜ : ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉਹ ਹਲਾਤਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਖਾਇਆ ਗਿਆ।
- ਹੈਂਕੜ : ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ।

ਨੋਟ

22.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਪਛਿਤੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਪਛਿਤੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਏ।
2. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
3. ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ।
4. ਦੋਸ਼ ਦੀ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ। ਸਮਝਾਓ।
5. ਪਹਿਲਕਾਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) 85 (ii) ਅਪਰਾਧੀ (iii) ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ
(iv) ਬਾਲ ਅਪਚਾਰੀ (v) ਬੁੱਧੀ
2. (i) ਖ (ii) ਕ (iii) ਗ
(iv) ਕ (v) ਖ
3. (i) ਗਲਤ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗਲਤ
(iv) ਸਹੀ (v) ਸਹੀ (vi) ਗਲਤ

22.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-23: ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ, ਪਛੜਿਆ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Identification, Causes, Problems of Backward and Delinquent Children)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

23.1 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Backward Children)

23.2 ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਏਟਿਅਲਜਿ (ਕਾਰਨ) (Etiology of Backward (Causes))

23.3 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ (Problem of Backward Children)

23.4 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ (Educational Provision of Backward Children)

23.5 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Delinquent Children)

23.6 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ (ਕਾਰਨਾਂ) ਦੇ ਏਟਿਅਲਜਿ (Etiology of Delinquent Children or Delinquency (Causes))

23.7 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Delinquent Children)

23.8 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

23.9 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

23.10 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

23.11 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਪਛੜੇ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੈ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਹਰ ਛੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕੜਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਨਤਾ ਪਛੜੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜੋ ਔਸਤ ਵਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਕਰਮਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਣਗੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼, ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਸੇਵਨ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਾਧਾ ਹੋਈ ਹੈ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੰਤਵ ਸਾਮਾਜਕ

ਸਿੱਧਾਂਤੋਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ।

ਨੋਟ

23.1 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Backward Children)

ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਤਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿਆਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਤਕਨੀਕ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਗਾਇਬ, ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਚਾਰ ਤਰੀਕਾਂ ਜੋ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਪ੍ਰੇਕਸ਼ਣ ਢੰਗ, 2. ਮਾਨਸਿਕ ਟੇਸਟ, 3. ਅਚੀਵਮੈਂਟ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਤੇ 4. ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸਮਾਯੋਜਨ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪ੍ਰਕਰਣ।

1. ਪ੍ਰੇਕਸ਼ਣ ਢੰਗ: ਇਹ ਦੋਨਾਂ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੈਨਿਕ (ਨਿਯਮ ਆਦਿ ਦਾ) ਪਾਲਣ ਕਰਣਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਮਾਤ।

2. ਮਾਨਸਿਕ ਟੇਸਟ: ਖੁਫਿਆ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਣ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਉਪਾਅ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ। ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਕਰਕੇ, ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਂਖਿਆਇਕੀਏ ਪੱਧਤੀ ਹੈ।

3. ਉਪਲਬਧੀ ਟੇਸਟ: ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਪਲਬਧੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

4. ਪਰਸਨੇਲਿਟੀ ਇੰਵੇਂਟਰੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਸਟਡੀ: ਸਮਾਯੋਜਨ ਸੂਚੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਪਸਮਾਯੋਜਨ। ਸਕੂਲ ਅਪਸਮਾਯੋਜਨ, ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਨੂੰ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

23.2 ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਬੇਟਿਅਲਜਿ (ਕਾਰਨ) (Etiology of Backward (Causes))

ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

1. ਘੱਟ ਖੁੱਧੀ,	2. ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਨ,
3. ਗਰੀਬ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ	4. ਟ੍ਰੇਨਸੀ
5. ਸਕੂਲ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ,	6. ਪੋਸਚੁਰਲ ਦੋਸ਼।

ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1. ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਨ: ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਿੱਛੜੇਪਣ। ਕਿਵੇਂ 75% ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਸਰੀਰਕ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਦੋਸ਼, ਨੁਕਸਦਾਰ ਨਜ਼ਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਔਖੇ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਜੀਰਣ ਰੋਗ (ਜਿਵੇਂ ਟਾਇਫਾਇਡ,, ਖੰਘ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਢਿੱਡ ਮੁਸੀਬਤ) ਗਰੀਬ ਪੋਸਣਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰ। ਬਰਟ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਤਬਯੋਂ ਪਾਇਆ: (1) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ 30% ਖਰਾਬ ਮਨੁੱਖ ਸਨ, (2) 10% ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੀਮਾਰ ਮਨੁੱਖ (3) 37% ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਸਨ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਹਕਲਾ ਅਤੇ ਉਹ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਔਖਾ ਸੁਣਵਾਈ ਸਭਤੋਂ ਆਮ ਕਾਰਨ ਸੀ।

2. ਦੋਸ਼: ਦੋਸ਼ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਅਧਿਗਰਹਣ (ਕ), ਹੋਰ (ਖ) ਸਹਿਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਸਨੀਏ ਦੋਸ਼ ਕਸ਼ੇਰੁਕਾ ਖੰਭਾ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ। ਬਰਟ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਤੇਜਨੀਏ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ। ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭੁਤਵ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਡਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਰਮ ਨੋਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਕੁਦਰਤ। ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜਿਆਦਾ ਗਾਲੜੀ, ਉੱਤਰਦਾਈ, ਉੱਤੇਜਨੀਏ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਜਾਂ ਉਹ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ, ਨਰਮ, ਡਰਪੋਕ, ਦਮਿਤ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਗਰੀਬ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਪਰਿਆਵਰਣ: ਬਰਟ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ 12% ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਘਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ 8% ਗਰੀਬ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਘਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਆਦਿ ਦਾ ਪਰਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਉਹ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੋ ਪਛੜੇ ਬੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਘਰ ਦੇ ਘੱਟ ਆਰਥਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਰਿਸਰੋਂ ਦਾ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸਾਮਗਰੀ, ਕੱਪੜੇ (ਵਰਦੀ), ਆਦਿ ਪਿੱਛੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਸੁਲਕ ਪੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਹੋਰ ਘਰ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਵੱਲ: 1. ਕਦਮ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਤੇਈ ਮਾਂ, 2 ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ। ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ, 3. ਸੱਤਾਵਾਦੀ ਮਾਹੌਲ, 4. ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਪਤਾ, 5. ਰੋਗੀ ਭਰਾ ਮੁਕਾਬਲੀਆਂ, 6. ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਘੱਟ ਸਾਮਾਜਕ ਹਾਲਤ, 7. ਗਰੀਬੀ, 8. ਪਰਵਾਰ, 9 ਵਿੱਚ ਭੀੜਭਾੜ। ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ, 10. ਬਿਸਤਰਾ ਗੁਆਂਢ, 11. ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਅਤੇ 12. ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰੋਧ ਤੁਲਣਾ।

4. ਸਕੂਲ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ: ਜੇਕਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਪਛੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ, ਕਰਮੀਆਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਕਮੀ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਕਠੋਰ ਉਪਚਾਰ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕੁਸ਼ਲ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਗਲਤ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ, ਨੁਕਸਦਾਰ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਦੀ ਕਮੀ, ਮੈਲੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਤਾਂ, ਵੀ ਕਾਰਕ ਹਨ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੈ।

5. ਘੱਟ ਖੁਫਿਆ: ਘੱਟ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਖੁਫਿਆ ਕਮੀ ਦਾ ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਪਿੱਛੜੇਪਣ। ਬਰਟ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਰ ਤਿੰਨ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀ ਘੱਟ ਹੈ 70 ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਵੱਡੇ ਮੁਢਲੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਹੁਤ 8 ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁੱਧੀ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ 85. ਇਸਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਇਸ ਪਰੀਕਸ਼ਣੋਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਬੌਧਿਕ, ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਮਰੱਥਾ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਫਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣਨੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਬੌਧਿਕ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬਰਟ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 75 ਫੀਸਦੀ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਦੋਨਾਂ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.3.3 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ (Problem of Backward Children)

ਇੱਕ ਚੇਕਲਿਸਟ 69 ਸੁਭਾਅ ਪੰਜ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਲੱਛਣ ਯੁਕਤ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹਲਕੇ ਜੋ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮੂਹ ਦਾ ਗਠਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਪਛੜੇ

ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ। ਇੱਕ ਏਕਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਰਾਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1. ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸੀਖਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: (1) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਦਰ ਵਲੋਂ ਸੀਖਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ। (2) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਠੋਸ ਸਿੱਖਣ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੈ ਅਮੂਰਤ ਸਿੱਖਣ, (3) ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (4) ਉਹ ਅਣਹੋਂਦ ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਵੰਸਸ਼ੀਲ ਹੈ। (5) ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਵਲੋਂ ਕੌਸ਼ਲ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (6) ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਣ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸੀ ਮਿਆਦ।

2. ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: (1) ਹੌਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ। (2) ਜ਼ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਚੁਪ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਔਖਾ ਹੈ। (3) ਪਛੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਜੋੜਬੰਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (4) ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਕਾਸ਼ਨ ਉਚਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. ਸੁਣਨ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: (1) ਸ਼ੁਰੂਤਲੇਖ ਵਲੋਂ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਸ਼ੀਬਤ। ਉਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਮ ਉਪਸਰਗੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਅਯੋਂ ਛੱਡ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਿਖਾਈ। (2) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਿਸ਼ਾ। ਤਾਂ ਉਹ ਉਚਿਤ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। (3) ਉਹ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੈ ਅੰਨਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਸਾਮਗਰੀ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੈ। (4) ਵੱਖਰਾ ਧਵਨੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸਮਾਨ ਲੱਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਮਿਲ ਸ਼ਬਦ। (ਜਿਵੇਂ, ਨਲ ਨਲ ਨਲ, ਪੇਨ ਪਿਨ ਆਦਿ)। (5) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਿਮਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਸਫਲ।

4. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੋਟਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: (1) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਉੱਤੇਜਨਾਵਾਂਵਲੋਂ ਵਿਚਲਿਤ ਹਨ। ਉਹ ਅਜੀਬ ਅੰਦੋਲਨਾਂ। (2) ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਕਠਿਨਾਈ ਸਿਮਰਤੀ ਵਸਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੈ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। (3) ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਰੀਬ ਲਿਖਾਵਟ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸਰੀਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ। ਆਮ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (5) ਪਛੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਹਿੱਸਾ ਪਸੰਦ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਿੱਖਣ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਸਾਨ ਹੈ।

5. ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ: (1) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਸਹਨਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੇ। (2) ਉਹ ਏਕਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਯੂਥਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਨਹੀਂ। (3) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਡਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੁਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਲਾਵਾ ਵਿੱਚ ਸੁਫਨਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ। (4) ਨਾਪੂਨ ਕੱਟਣ ਦੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨੱਥੀ ਹਨ। (5) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਡ ਅਕਸਰ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਆਸਰਾ ਹੈ। (6) ਉਹ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਟਾਸਕ

ਸੁਣਨ ਅਵਧਾਰਣਾਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ?

ਨੋਟ

2.3.4 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ (Educational Provision of Backward Children)

ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲਈ ਇਲਾਜ ਪਛੜੇ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੇਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਔਸਤ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਪੜਾਈ ਵਿੱਚ ਪਛੜੇ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸੁਝਾਅ ਹਨ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਕੀਤੀ।

1. ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ 2. ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ।

1. ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

(ਕ) ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਰਗ ਜਾਂ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪਛੜਿਆ ਬੱਚੇ

(ਖ) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਹੈ, ਅਤੇ

(ਗ) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ।

ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਗਰਸਤ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਉਪਚਾਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਮੁਜਬ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਕ) ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਔਸਤ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਕਸਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਛੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਟਿਊਟੋਰਿਅਲ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਮਦਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਹਮਦਰਦੀ ਉਪਚਾਰ। ਉਹ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਖ) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਠਿਨਾਇਆਂ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਣ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਆਪੱਤੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਗੰਢਿਆ।

(ਗ) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ: ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਬਹਰਾ ਅਤੇ ਗੂੰਗਾ ਬੱਚੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਇਕਰਮ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਦਾਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸਕੂਲਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪਛੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਰਗ ਦੇ ਸਰੂਪ ਛੋਟੇ 15 ਵਲੋਂ 20 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

ਨੋਟ

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਦੋਨਾਂ ਪਛੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੈ..... ਢੰਗ।
- (iii) ..... ਸਕੂਲ, ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਨੂੰ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ..... ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਗਾਇਡ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰ।
- (v) ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਹੈ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ.....

23.5 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ (Identification of Delinquent Children)

ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਵੇਖ, ਹਾਲਤ ਵਲੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੋਸ਼ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੱਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਲ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਹਲਾਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੇਖੋ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਜਿਵੇਂ ਗੁਨਾਹਾਂ, ਜੁਆ, ਧੋਖਾਧੜੀ ਪ੍ਰਤਿਬਧ, ਲੈਣ ਜੇਬ, ਗਿਣਤੀ, ਡਾਕੂ, ਡਕੈਤੀ, ਵਿਨਾਸ਼, ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਮਾਰ ਕੁੱਟ, ਨਸ਼ੀਲਾ, ਆਵਾਰਗੀ ਭਿੱਛਿਆ ਅਗਵਾਹ ਅਗਵਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੋਨ ਗੁਨਾਹਾਂ ਆਦਿ।

23.6 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ (ਕਾਰਣਾਂ) ਦੇ ਏਟਿਅਲਜਿ (Etiology of Delinquent Children or Delinquency (Causes))

ਦੋਸ਼ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਣਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈ ਮਾਨਦੰਡਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਏਕਲ ਕਾਰਕ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅੰਤ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵੰਸ਼ਾਨੁਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰਿਆਵਰਣ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਾਰਕਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

1. ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਕਾਰਕਾਂ
2. ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ
3. ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੌਲ
4. ਸਰੀਰਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਕ ਅਤੇ
5. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ

1. **ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਕਾਰਕਾਂ:** ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਲਈ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਦੋਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ (ਜੱਦੀਪੁਣੇ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਿਰਗੀ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਵਿਰਾਸਤ ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਪਹਲੂ ਚ ਇੱਕ ਬਦਸੂਰਤ ਮੁੰਡੇ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਹੰਸੇ ਸੀ ਉੱਤੇ, ਤੇ ਇਸਲਈ ਉਹ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਜੋ ਘੱਟ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ।

ਸਹਿਜ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵੀ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਮਲਾ ਦੋਸ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਬੱਚੇ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਲਡਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਪਰਾਧੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿਖਾਉਣ ਮਾਸਿਕ ਧਰਮ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦ ਬਸੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੁਸਮਾਐਜਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

2. ਪਰਿਆਵਰਣ ਕਾਰਕ: ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ।

(1) ਗਰੀਬ ਪਰਵਾਰ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਭੁਖਮਰੀ ਦੀ ਸਾਮਾਜਕ-ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਲਣ ਲਈ ਲਲਚਾਉਣਾ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਆਸਾਨ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਰਸਤਾ। ਮੁਢਲੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਲਈ ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ (2) ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਕ੍ਰਿਤਿਅ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਪੈਸਾ, ਹਾਜ਼ਰੀ (3) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਦੇ ਕਦਮ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਮਾਂ, (4) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਮੀ (5), (6) ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭੋਰਾਕੁ ਉਪਚਾਰ, (7) ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, (8) ਉੱਤੇ ਭੇਦਭਾਵਪੂਰਣ ਉੱਚ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਹਤਵਾਕਾਂਕਸ਼ਾ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉੱਚ ਉਮੀਦ ਹੈ, (9) ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਊ ਜਾਂ ਕਰਣ ਲਈ ਕਠੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, (10) ਅਪਰਾਧੀ ਅਪਰਾਧੀ ਘਰ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ, (13) ਭੈੜਾ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਹਪਾਠੀਆਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, (14) ਯੋਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਟੀਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ (15) ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਭੈੜਾ ਸਾਥੀਆਂ, (16) ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੌਲ (17) ਘੱਟ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਕ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਪਤਾ ਅਤੇ ਕਮੀ (18)।

3. ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੌਲ: ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- (1) ਸਿਖਿਅਕ ਸੁਭਾਅ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ, ਦੋਸ਼ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- (2) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ। ਜਮਾਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅੰਤਰ। ਸੰਬੰਧ ਵਿਆਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਤਨਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (3) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ, ਉਹ ਕਾਮਚੋਰੀ ਦੀ ਆਦਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਕੰਮ ਦੇ ਬੋਝ ਅਸਾਇਨਮੇਂਟ, ਕਮੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀ ਪਾਠਇਕਰਮ, ਪਰੀਖਿਆ, ਸਖਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

4. ਸਰੀਰਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਕ: ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਬੱਚੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਭਾਵੁਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

5. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ: ਫਰਾਇਡ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਗਰੰਥੀਆਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਮੰਦਤਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਰਕ ਹਨ ਦੋਸ਼।

ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ: ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

- (A) ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ (B) ਮਿਡਲ ਕਾਰਕ
- (A) ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਕ: ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ
- (1) ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਕਾਂ:
    - (a) ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ
    - (b) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੋਸ਼
  - (2) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ:

- (a) ਬੌਧਿਕ (b) ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਮੀ (c) ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ (d) ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਡੌਲਟਾ (e) ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਨਾ ਅਤੇ (f) ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਨੋਟ

(B) ਮਿਡਲ ਕਾਰਕ: ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ

(1) ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਕਾਂ:

- (a) ਪਰਵਾਰ (b) ਸੋਸਾਇਟੀ

(2) ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ:

- (a) ਸਕੂਲ ਪਰਿਆਵਰਣ

ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ ਦੀ ਸਮਿਖਿਅਕ: ਕੁੱਝ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰਕਲਪਨਾ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਖਾਂਦੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼। ਵਿਲਿਅਮ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਲਈ ਪੈਟਰਨ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਸੇਟ ਅਤੇ ਕਿ, ਇਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਰਾਧਿਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਧਾਂਤ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਉਤਪਾਦ ਹੈ ਕਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ।

23.7 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (Problems of Delinquent Children)

- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਾਰ ਸੁਭਾਅ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸਲਈ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਇਕੱਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ।
- ਉਹ ਉਦਾਸ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਗੁਨਾਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੈ।
- ਉਹ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਅਕਰਮਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰਕ ਸਹੂਲਤ, ਦਵਾਈ ਉਪਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੜਕ ਉੱਤੇ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਯੋਨ ਅੰਗਾਂ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਰੋਗਾਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

- (i) ..... ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ।
 (ਕ) 50% (ਖ) 75% (ਗ) 80% (ਘ) 90%
- (ii) ..... ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਖਰਾਬ ਮਨੁੱਖ ਸਨ।
 (ਕ) 20% (ਖ) 10% (ਗ) 30% (ਘ) 40%
- (iii) ..... ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 (ਕ) ਸਿਖਿਅਕ ਦੀ ਡਰਾਉਣੀ (ਖ) ਕਰਮੀਆਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਕਮੀ
 (ਗ) ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਹਰਸ ਉਪਚਾਰ (ਘ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਪੂਰਤੀ।

ਨੋਟ

- (iv) ਇੱਕ ਚੇਕਲਿਸਟ ਯੁਕਤ ..... ਸੁਭਾਅ ਲੱਛਣ ਪੰਜ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।
 (ਕ) 69 (ਖ) 60 (ਗ) 60 (ਘ) 55
- (v) ..... ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੈ।
 (ਕ) ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਕ (ਖ) ਮਿਡਲ ਕਾਰਕ
 (ਗ) ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਕ (ਘ) ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- (vi) ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 (ਕ) ਬੌਧਿਕ (ਖ) ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ
 (ਗ) ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਘ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੋਸ਼

23.8 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਤਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿਆਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਤਕਨੀਕ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਗਾਇਡ, ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਚਾਰ ਤਰੀਕਾਂ ਜੋ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 1. ਪ੍ਰੋਕਸ਼ਣ ਢੰਗ, 2. ਮਾਨਸਿਕ ਟੇਸਟ, 3. ਅਚੀਵਮੈਂਟ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਤੇ 4. ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਮਾਯੋਜਨ, ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ।
- ਇਹ ਦੋਨਾਂ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
- ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰੀਸਥਿਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਨ: ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਿੱਛੜੇਪਣ। ਕਿਵੇਂ 75% ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਜਿਵੇਂ, ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਔਖੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਨਜ਼ਰ, ਭਾਸ਼ਣ ਪੁਰਾਣੀ ਦੋਸ਼ ਰੋਗਾਂ (ਟਾਇਫਾਇਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਖੰਘ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਢਿੱਡ ਮੁਸੀਬਤ) ਗਰੀਬ ਪੋਸਣਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰ।
- (1) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਦਰ ਵਲੋਂ ਸੀਖਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। (2) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਸਾਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਠੋਸ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਬਾਦਲਾ (3) ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (4) ਉਹ ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਦੀ ਕਮੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਧਵੰਸਸ਼ੀਲ ਹੈ। (5) ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੰਜੋਗ ਵਲੋਂ ਕੌਸ਼ਲ ਅਤੇ (6) ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਣ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ।
- ਬਾਹਰ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਚਿਕਿਤਸਾ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਰੋਗ ਵਲੋਂ ਗਰਸਤ ਹੈ, ਉਪਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਤੇ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਮੁਜਬ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਠਿਨਾਇਆਂ। ਸਿਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਵੇਖ ਦੁਆਰਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਲਤ ਹੈ।
- ਦੋਸ਼ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੱਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਇਹ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।
- ਦੋਸ਼ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਸਾਮਾਜਕ ਮਾਣਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਤੇ।
- ਕੁੱਝ ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ: 1. ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਕਾਰਕਾਂ, 2. ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ, 3. ਸਕੂਲ ਪਰਿਆਵਰਣ, 4. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕ ਅਤੇ 5. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ।
- ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਕਾਰਕਾਂ: ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੱਦੀਪੁਣੇ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਦੋਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਜੱਦੀਪੁਣੇ) ਮਿਰਗੀ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਵਿਰਾਸਤ ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼ ਵਲੋਂ ਪੀਡਿਤ ਹਨ ਜੋ ਵੀ ਦੇ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਵਾਧਾ।
- ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਕਾਰਕਾਂ: ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ। (1) ਗਰੀਬ ਪਰਵਾਰ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਭੁਖਮਰੀ ਦੀ ਸਾਮਾਜਕ-ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਲਚਾਉਣਾ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਆਸਾਨ ਸ਼ੈਲੀ ਰਸਤਾ ਚਲਣ ਦੇ ਲਈ। ਮੁਢਲੀ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। (2) ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ ਲਈ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੌਲ: ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। (1) ਸਿਖਿਅਕ ਸੁਭਾਅ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਦੋਸ਼ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਸਰੀਰਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਕ: ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਬੱਚੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਭਾਵੁਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ: ਫਰਾਇਡ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਗਰੰਥੀਆਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਕਾਰਕਾਂ।
- ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ: ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ: (ਏ) ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ (ਖ) ਮਿਡਲ ਕਾਰਕ
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਾਰ ਸੁਭਾਅ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸਲਈ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਇਕੱਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਸਾਮਾਜਕ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ।
- ਉਹ ਉਦਾਸ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਗੁਨਾਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅੰਗਾਂ ਬੱਚੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਭਾਵੁਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਫਰਾਇਡ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਗਰੰਥੀਆਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਕ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਕ: (ਏ) ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ (ਖ) ਮਿਡਲ ਕਾਰਕ।

ਨੋਟ

23.9 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ : ਕਿਸੇ ਸਮਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਲੋਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਸੀਖਣਾ
- ਕਾਲਾਨੁਕਰਮਿਕ : ਜਿਸ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੋਇਆ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ।
- ਸ਼ਖਸੀਅਤ : ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਣ ਲਈ ਗੰਢ-ਜੋੜ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ।
- ਆਸਨੀਏ : ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਫੜ ਜਦੋਂ ਖੜੇ ਜਾਂ ਬੈਠੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

23.10 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਪਛਾਣ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਤਰੀਕੇ ਕੀ ਹਨ?
2. ਪਿੱਛੜੇਪਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ?
3. ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ।
4. ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ?
5. ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਿਖੀਏ।
6. ਦੋਸ਼ ਵਲੋਂ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਕੀ ਹਨ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) ਪ੍ਰੇਕਸ਼ਣ ਢੰਗ	(ii) ਸਾਂਖਿਅਿਕੀਏ	(iii) ਅਪਸਮਾਐਂਜਨ
(iv) ਤਕਨੀਕ	(v) ਪਿੱਛੜੇਪਣ	
2. (i) ਖ	(ii) ਗ	(iii) ਘ
(iv) ਖ	(v) ਘ	(vi) ਘ
3. (i) ਸਹੀ	(ii) ਸਹੀ	(iii) ਗ਼ਲਤ
(iv) ਗ਼ਲਤ	(v) ਸਹੀ	

23.11 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਇਕਾਈ-24: ਪਛੜਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Backwar and Delinquent Children: Preventions and Teaching Strategies)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

24.1 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ (Prevention of Backward Children)

24.2 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ (Method of Teaching Backward Children)

24.3 ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ (Prevention and Treatment of Delinquency)

24.4 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Delinquent Children)

24.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

24.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

24.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

24.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੀ ਢੰਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਦੋਸ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।
- ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਪਛੜਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਅਸਮਰਥ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਈ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪਛੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਾਫੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸਿਖਿਅਕ ਮੌਜੂਦ ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਰਣਗੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਿਅਕ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਬਿਪਤਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਾਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਲੋਂ ਭਟਕ। ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਦੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਦਿਸ਼ਟ ਉਮਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੇਖਭਾਲ। ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਪਰਭਾਵੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

24.1 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ (Prevention of Backward Children)

- ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।
- ਹੋਮਵਰਕ ਸਤਰ ਛੋਟਾ ਰੱਖੋ।
- ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਮਵਰਕ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
- ਸਿੱਖਣ ਸਪੁਰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ, ਜੋੜੇ ਪੜ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।
- ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੋ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ਸੋਣ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਮਵਰਕ ਜਾਓ।
- ਸਿਖਾਓ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਕੈਲੇਂਡਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਜ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕ ਰੱਖਣ।
- ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀਏ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਤੇ ਨੂੰ ਸੱਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਖੀਚਨਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਨੋਟਸ ਲੈ।
- ਰੋਗੀ, ਲੇਕਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ।
- ਅਧੂਰਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਇਨਾਮ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ..... ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਕੀਤੀ।
- (ii) ..... ਕੰਮ ਦਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸਪੁਰਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਸਿਖਿਅਕ ਕੁੱਝ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ.....। ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ
- (iv) ਘੱਟ ਸੂਝਵਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.....
- (v) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਬੱਚੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਹੋ..... ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ।
- (vi) ਸਿਖਿਅਕ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ..... ਅਧੂਰਾ ਕਾਰਜ ਉੱਤੇ।

24.2 ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ (Method of Teaching Backward Children)

ਜਮਾਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1. ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਾਹੌਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮੁਦਾਏ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ।
2. ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸਪੁਰਦ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੰਮਸਪੁਰਦ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

4. ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
5. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਮੁਜਬ ਇਲਾਜ ਲਈ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੂਚਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
6. ਵਿਵਹਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਪੁਰਦ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
7. ਅਧਿਆਪਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਠੋਰ ਉਪਚਾਰ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਬਲਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਤੁਰੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
8. ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੀ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਨਿਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ।
9. ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
10. ਸਿਖਿਅਕ ਇਸ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਇਲਾਵਾ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਟਿਊਟੋਰਿਅਲ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
11. ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਸੂਝਵਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
12. ਸਿਖਿਅਕ ਮਾਹਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
13. ਕਰਮਾਦੇਸ਼ਿਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਾਮਗਰੀ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਤਮਸਾਤ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ।
14. ਕੋਰਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪੇਕਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਛੋਟੀ ਇਕਾਇਯੋਂ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
15. ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੇ ਨਿਗਮਨੀ ਢੰਗ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ

ਆਡਯੋ ਵਿਜੁਅਲ ਏਡਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.4.3 ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ (Prevention and Treatment of Delinquency)

ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਦੋਨਾਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਰਿਆਰਤ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਚਰਣਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਬੰਨ ਗਏ ਹਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।

1. ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ
2. ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਫਾਰਮ ਦਾ ਦੋਸ਼।

1. ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਉਪਚਾਰ: ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦਾ ਇਲਾਜ।

1. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਉਪਚਾਰ ਦੀ ਢੰਗ ਅਤੇ

ਨੋਟ

2. ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਢੰਗ।

1. ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਉਪਚਾਰ ਦੀ ਢੰਗ: ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਦਾ ਉਪਚਾਰ।

(ਕ) ਸ਼ਿਵਿਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ

(ਖ) ਸਮੁਦਾਇਕ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਢੰਗ ਅਤੇ

(ਗ) ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ।

(ਕ) ਸ਼ਿਵਿਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ: ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਿਰ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਾਲਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ ਗਹਨ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ। ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਗਿਆ ਹੈ:

(i) ਸਮੂਹ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਦੇ ਹੈ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ।

(ii) ਸ਼ਿਵਿਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਗਾਰਡ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਇਲਾਜ ਵਿੱਚ।

(iii) ਇਹ ਇੱਕ ਪਰਿਵੀਕਸ਼ਾ ਵਸੂਲੀ ਸ਼ਿਵਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਲਈ ਇੱਕ ਚਾਹੁਣ ਯੋਗ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਓ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀਆਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਗੈਰ ਕੈਦੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

(ਖ) ਸਮੁਦਾਇਕ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਸਾਮਾਜਕ ਢੰਗ: ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਆਵਰਣ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਮਾਲ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਉਚਿਤ ਰਵੱਈਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬੁਰੀ ਆਦਤਾਂ। ਇਸ ਪੱਧਰੀ ਦਾ ਅੱਛਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।

(ਗ) ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀਆਂ: ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੁਧਾਰ, ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਮਾਹੌਲ ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਨਰਸਰੀ ਜਾਂ।

(2) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਉਪਚਾਰ ਦੀ ਢੰਗ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਢੰਗ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਬਹੁਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਭਾਵੀ। ਅਪਨਾਕਰ ਨੈਦਾਨਿਕ ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਿਕੋਂ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼। ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ ਸੁਭਾਅ ਜਿਸਦਾ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਸਿਰਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕੰਮਧੰਦਾ, ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਤਕਨੀਕ, ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਲਈ।

ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਮਈ ਉਸਦਾ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਭਯਾਵਹਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਉਪਯੁਕਤ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ:

(1) ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ (2) ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਚਨ (3) (4) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ (5) ਹਲਾਤ

(1) ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ: ਵਿਗਿਆਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਫੇਰ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਹ ਤਕਨੀਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਇੱਕ ਉਸਨੂੰ। ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਭਾਵਿਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਉੱਤੇ ਵੇਖੋ। ਬਿਹਤਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਮਾਜਕ ਅਨੁਕੂਲਨ ਹੈ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਨੋਟ

- (2) ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਚਨ: ਰੋਚਨ ਦੇ ਦਮਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿਆਗਣਾ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੁਫਤ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਬਿਆ ਅਤੇ ਦਬਿਆ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਲਈ ਪਰਕਾਸ਼ਨ। ਰੋਚਨ ਮੁਸੀਬਤਾਂ, ਚਿੰਤਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸੌਖ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਿਕਿਤਸਕ ਅਪਰਾਧੀ ਦਿਲੋਂ ਬੋਝ ਚੁੱਕਣਾ ਪੈਰਿਆਪੂਰਵਕ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੱਧਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ, ਅਪਰਾਧੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।
- (3) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ: ਇਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ, ਰੋਗੀ ਦੇ ਲੱਛਣ, ਕਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਕਈ ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਤਬਯੋਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚਿਕਿਤਸਕ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੋਸ਼ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਝੂਠ, ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
- (4) ਸੁਝਾਅ: ਸੁਝਾਅ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਆਰੋਪਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਫਲ ਅਪੀਲ ਦੀ ਹੈ ਗਿਆਨ-ਰਹਿਤ ਸਵ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਵਿਚਾਰੋਤੋਜਕ ਹਨ। ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੁਝਾਅ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਦੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੋਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਦੂੱਜੇ ਕਰਣ ਲਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਮ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਇਲਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੈ।
- (5) ਪਰਿਆਵਰਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀਆਂ: ਦੋਸ਼ ਉੱਤੇ ਵੱਖਰਾ ਅਧਿਅਇਨੋਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇ ਕਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼। ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਨਮ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਪ੍ਰਭਾਵ। ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕੋਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਲਈ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਾਲਕ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਹਤਰ ਮਾਰੋਲ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਚਿਕਿਤਸਾ ਖੇਡੀਆਂ, ਉਂਗਲ ਚਿਤਰਕਲਾ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਡਰਾਮਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹਨ ਜੋ ਚਿਕਿਤਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

2. ਦੋਸ਼ ਵਲੋਂ ਰੋਕਥਾਮ

ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੁਭਾਅ, ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਪਾਅ ਬਹੁਤ ਹੈ ਵਿਆਪਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਘਰ, ਸਕੂਲ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮਾਜਕ ਏਜੇਂਸੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ ਦੋਸ਼। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਤੱਤਕਾਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਢੰਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

1. ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ
2. ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਏਜੇਂਸੀਆਂ।

(1) ਪਰਵਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਾਔਜਿਤ ਘਰ: ਤੇਜੀ ਵਲੋਂ ਵੱਧਦੇ ਸ਼ਹਰੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਉੱਨਤੀ

ਨੋਟ

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇ। ਪਰਿਣਾਮੀ ਸਾਮਾਜਕ ਬਦਲਾਵ ਦੇ ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਇੱਕਮਾਤਰ ਏਜੰਸੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਜੋ ਉਹ ਹੈ ਸਾਮਾਜਕ ਕਾਬੂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਰੱਖਣਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਅੱਛਾ ਹੈ, ਕਈ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਤਮਕ ਅਵਸਾਦ, ਉਦਾਸੀ, ਸਾਮਾਜਕ ਜੁਦਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਸੇਟ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਰੋਕਿਆ।

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਚੰਗੇ ਚਾਲ ਚਲਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਮਦਦ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਰੋਮ ਸ਼ਰਤਾਂ: ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਨਿਵਾਰਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸ਼ਰਤਾਂ:

- (1) ਉਚਿਤ ਮਾਹੌਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
  - (2) ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਵੱਈਆ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ।
  - (3) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਦੇ ਹਨ।
  - (4) ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
  - (5) ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸੁਚੇਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੋ।
  - (6) ਜਨਸੰਖਿਆ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (7) ਜੇਬ ਖਰਚ ਦੀ ਸਮਰੱਥ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (8) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅੱਛਾ ਉਦਾਹਰਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਛਾ ਜਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਸੁਭਾਅ ਵਿਖਾਉਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (9) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕੰਪਨੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਚਾਲਾਂ
- (2) **ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਏਜੰਸੀਆਂ:** ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਂ ਰੋਕਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (1) ਅੱਛਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
  - (2) ਰਿਆਇਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਹਾਇਤਾ।
  - (3) ਸਮਾਜ ਜਿਵੇਂ ਪੀਣ ਅਤੇ ਜੁਆ ਵਿੱਚ ਭੈੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
  - (4) ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇਲੂ ਮਾਹੌਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (5) ਬੱਚਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਏਜੰਸੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਲ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਲਿਨਿਕ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਗੀਚੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਕਲਬਾਂ।
  - (6) ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਹੋਣ ਆਦਮੀਆਂ ਬੇ ਔਲਾਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

- (7) ਸਖਤ ਫਿਲਮ ਸੇਂਸਰ ਨੀਤੀ ਉੱਥੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (8) ਅਸਾਮਾਜਿਕ ਆਦਮੀਆਂ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿੱਬੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (9) ਭਾਰਤ ਸਕਾਉਟ ਅਤੇ ਗਾਇਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਿਆਣ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਵਾਨ ਸੇਵਾ, ਰੇਡ ਕਰਾਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਆਦਿ
- (10) ਮਲੀਨ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (11) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਬੀਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (12) ਉਚਿਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (13) ਦੈਨਿਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (14) ਧਿਆਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਲਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਆਦਾ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਹਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਈ।
- (15) ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟਾਸਕ

ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ:

- (i) ..... ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਹੈ।

(ਕ) ਸਮੂਹ	(ਖ) ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ
(ਗ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਢੰਗ	(ਘ) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ
- (ii) ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

(ਕ) ਰੋਚਨ	(ਖ) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ
(ਗ) ਸੁਝਾਅ	(ਘ) ਮਨਸ਼ਚਿਕਿਤਸਾ
- (iii) ..... ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿਆਗਣਾ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਦਮਨ

(ਕ) ਅਵਸਾਦ	(ਖ) ਰੋਚਨ
(ਗ) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ	(ਘ) ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ
- (iv) ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(ਕ) ਨਜ਼ਰਿਏ	(ਖ) ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ
(ਗ) ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ	(ਘ) ਅਭਿਮਾਨੀ

24.4 ਅਪਰਾਧੀ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ (Teaching Strategies for Delinquent Children)

(1) ਸਮਰੱਥ ਸਕੂਲਿੰਗ: ਸਮਰੱਥ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੌਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਕਾਬੂ। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਸਕੂਲੀ

ਨੋਟ

ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਬਖਤਾਵਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸਕੂਲ ਅਨੁਪਚਾਰਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਜਾਦੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ।

ਸਭਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉਹ ਹੱਲ ਕਰਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ। ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਅਤੇਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਸੰਜੋਗ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ।

(2) ਮਨੋਰੰਜਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ: ਰਿਸਰਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੋਰੰਜਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਖੇਲ ਦੋਸ਼ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ। ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ, ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਣ ਲਈ ਜੁਆਰੀ, ਵੇਸ਼ਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਮਲੀਨ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਅਸਵਾਸਥਿਅਕਰ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਨ ਸੂਝਵਾਨ ਹੈ ਸਰਗਰਮ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ, ਬੱਚੇ ਤੰਦੁਰਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਣ-ਉਚਿਤ ਆਰਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਇੱਕਮਾਤਰ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭੌਤਿਕ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ। ਸੰਗਠਿਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਚਿਕਿਤਸੀਏ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਸਮਰੱਥ ਵਿਆਪਕ ਆਧਾਰਿਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਔਸਤ ਦਰਜੇ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਸਕੂਲ ਪਰਿਆਵਰਣ: ਸਕੂਲ ਦੀ ਮਦਦ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲੀਆਂ:

- (1) ਕੇਵਲ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (2) ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (3) ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਪਾਠਇਕਰਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (4) ਸਿਖਿਅਕ ਉਮਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਫਤਾਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
- (5) ਏ.ਵੀ. ਏਡਸ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਸਬਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (6) ਸਿਖਿਅਕ ਠੀਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (7) ਵਿਦਿਅਕ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਹੂਲਤ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (8) ਸਿਖਿਅਕ ਵਰਗ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਲੋਕੰਤਰਿਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਜਲਵਾਯੂ ਜਿਆਦਾ ਵਰਗ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (9) ਉੱਥੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੱਛਾ ਸੰਜੋਗ ਉਚਿਤ ਸਿਖਿਅਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਦਿ

(10) ਚਿਕਿਤਸਾ ਜਾਂਚ ਸਰੀਰਕ ਦੋਸ਼, ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਲਈ ਸਮਾਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ।

ਨੋਟ

ਕਿਸ਼ੋਰਵਸਥਾ ਜਾਂ ਮਿਡਲ ਅਤੇ ਉੱਚਤਰ ਮਿਡਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦਾ ਸੇਟ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਦੋਨਾਂ ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਰਾਜ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

- (i) ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ।
- (ii) ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (iii) ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਮਲੀਨ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (v) ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

24.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਪਛਿਤਾ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ:
- ਸ਼ਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਮਵਰਕ ਸਤਰ ਛੋਟਾ ਰੱਖਣ, ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਜੋੜਨ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਸਾਇਨਮੇਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੇ ਰੋਗੀ ਲੇਕਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੜੇਪਣ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ:
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਵਿਵਹਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਦੀ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਿਆਰਤ ਹਨ।
- ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਸੂਝਵਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਪਾਠਅਚਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਪੇਕਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਦੋਸ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਦੋਨਾਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਿਆਰਤ ਹਨ ਦੋਸ਼।

(1) ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਉਪਚਾਰ।

(i) ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ।

(ii) ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਢੰਗ।

(i) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ-ਤਿੰਨ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ

(1) ਸ਼ਿਵਿਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ

(2) ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ

(3) ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੇ ਬਦਲੇ

(ii) ਉਪਚਾਰ ਇਹ ਢੰਗ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

- ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਤਕਨੀਕ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ।

ਨੋਟ

- (i) ਰਾਡ ਸਿੱਖਿਆ
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਰੇਚਨ
- (iii) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ
- (iv) ਸੁਝਾਅ
- (v) ਪਰਿਆਵਰਣ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਉੱਤੇ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਤਰੀਕੇ ਹੈ।
- ਰੋਕਥਾਮ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਰਵੱਈਆ, ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਸਿਤ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ।
- ਦੋਸ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਢੰਗ:
  - (ਕ) ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
  - (ਖ) ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਏਜੇਂਸੀਆਂ
- ਹੋਮ ਪ੍ਰਣਾਲੀ: ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਉਹ ਭੋਰਾਕੂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਭਤੋਂ ਇੱਥੇ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ, ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਤੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਰਵੱਈਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ।
- ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਏਜੇਂਸੀਆਂ: ਅੱਛਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਸਥਾਪਤ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭੈੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਦੈਨਿਕਵਿਧਾਨਸਭਾਵਾਂਲਈ ਅਤੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਕੁਝ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਘਰੇਲੂ ਮਾਹੌਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ:
  - (i) ਸਮਰੱਥ ਸਕੂਲਿੰਗ: ਸਮਰੱਥ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਬੂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੌਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੋਸ਼। ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (ii) ਮਨੋਰੰਜਨਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ: ਮਲੀਨ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੰਦੁਰਸਤ ਲਈ 8 ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਨੋਰੰਜਨ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ।
  - (iii) ਸਾਮਾਜਕ ਪਰਿਆਵਰਣ: ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੰਦੁਰਸਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਪਾਠਇਕਰਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਿਖਿਅਕ ਉਮਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਪੱਧਰ। ਆਡਯੋ ਵਿਜੁਅਲ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਉਚਿਤ ਸਿਖਿਅਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੱਛਾ ਸੰਜੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

24.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਕਿਸ਼ੋਰ : ਜਵਾਨ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਵਿਅਸਕਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਮਨੋ-ਚਿਕਿਤਸਾ ਸੰਬੰਧੀ : ਇਲਾਜ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਣ ਲਈ ਪੂਛ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੀਮਾਰ ਹੈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਅਨੁਭਵਾਂ

ਨੋਟ

ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਈ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਸਿਆਵਾਂ।

- ਮਨਾਉਣਾ : ਕਰਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਕਰਣ ਲਈ ਅੱਛਾ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤੇ।
- ਮਨੋਰੰਜਕ : ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ।

24.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ।
2. ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜ ਅੰਕ ਲਿਖੀਏ।
3. ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਕੀ ਹਨ?
4. ਦੋਸ਼ ਵਲੋਂ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀ ਹੈ?
5. ਕੁੱਝ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਏ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) ਹਿਤਾਂ (ii) ਪਛੜੇ ਬੱਚੀਆਂ (iii) ਇਲਾਵਾਕਕਸ਼ਾਵਾਂ
(iv) ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ (v) ਸੀਖਨਾ (vi) ਇਨਾਮ
2. (i) ਕ (ii) ਘ (iii) ਖ (iv) ਘ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ
(v) ਸਹੀ

24.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਰਟਸੋਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ,
ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ 25 : ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸਦ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਸਦਾਂ (Policies and Provisions: Constitutional Provisions for Group of Children with Special learning Needs)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

25.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ (Historical Background of Special Education)

25.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ (Education of Children with Special Needs: International Perspective)

25.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ (Education of Children with Special Needs: National Perspective)

25.4 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੀਮਾਂ (Major Schemes)

25.5 ਅਨੁਪੂਰਕ ਸਕੀਮਾਂ (Supplementary Schemes)

25.6 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਆਰੰਭਕ ਤਜਰਬੇ (Initial Experiments on Intergrated Education in India)

25.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

25.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

25.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

25.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨਾ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਆਰੰਭਕ ਤਜਰਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰਬਰੀ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਤੋਂ ਇਲਜ਼ਾਮਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਰਬਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ 1975 ਵਿੱਚ ਯੂਨਾਇਟਿਡ ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਯੂ.ਐਨ. ਘੋਸ਼ਣਾਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਸੰਸਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਵੀ ਅਪਾਹਜ ਲੱਖਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਅਭਿਆਸੀ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣੇ।

ਨੋਟ

1980 ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਲਈ ਖੋਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਇਸ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਰੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਨ। 1981 ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਲ (ਆਈ.ਵਾਈ.ਡੀ.ਪੀ.) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਰਬਰੀ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸੀ।

ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਪਰ 1964 ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਮਦਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੱਤਰਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਕੀਮ (ਆਈ.ਈ.ਡੀ.ਸੀ.) ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਕੀਮ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

1. ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ	2. ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ
3. ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ	4. ਬੋਲੇ
5. ਗੁੰਗੇ	6. ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ

2.5.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ (Historical Background of Special Education)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 1555 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਸਪੇਨਿਸ਼ ਡਿਕਸੂ ਕੁਟਨਾ (1520-1584) ਬੋਲਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਖਾਇਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ 1620 ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਪਾਬਲੋ ਜਾਣਨੇ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਬਰਾ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੱਥ ਮੈਨੁਅਲ ਵਰਨਮਾਲਾ ਕਿ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅੱਜ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਜਾਨ 1644 ਵਿੱਚ ਬੋਲਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ, ਦੁਆਰਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਮੂਕ ਅਤੇ ਬੋਲਾ ਆਦਮੀ 1680 ਜੋ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਰਜ ਦੁਆਰਾ ਟਿਊਟਰ।

ਗਰੇਟ ਬਰੀਟੇਨ ਵਿੱਚ ਬਪਿਰੋਂ ਲਈ 1 ਸਕੂਲ ਥਾਮਸ ਦੁਆਰਾ ਏਡਿਨਬਰਗ ਵਿੱਚ 1767 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਢੰਗ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਤੇ ਮੈਨੁਅਲ ਢੰਗ ਸਿਖਲਾਈ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤ ਸੰਯੁਕਤ।

ਸ਼ਮੂਏਲ (1729-1784) ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਾਨੀ ਬੁਲ੍ਹ ਪੜ ਜੋਰ ਢੰਗ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ 1778 ਵਿੱਚ ਜੋ ਅੱਗੇ ਏਫਏਮ (ਹਿੱਲ 1805 ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉੱਤੇ ਬੋਲ ਕੋਸ਼ਲ 1874) ।

ਫ੍ਰਾਂਸ, ਮਿਸ਼ੇਲ ਡੇਲ (1920-1789) ਏਪੀ, ਜੋ ਪੇਰੀਸ ਵਿੱਚ 1755 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ (1742-1822) ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਰੇਂਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਛੋਹ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਜੋ ਹੈ ਸੰਵੇਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਅਗਰਦੂਤ ਬੰਨ ਗਿਆ।

ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਚਿਕਿਤਸਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ (1775-1835) ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ 11 ਸਾਲ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਾਇਲਡ ਬਾਏ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਡਵਰਡ (1812-1880) ਪਿੱਛਾ ਫ੍ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ (1870-1952) ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਮੁਰਖਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਢੰਗ ਦੁਆਰਾ ਉਪਚਾਰ ਕਿਤਾਬ 1866 ਵਿੱਚ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਹੁਣ ਵੀ ਕੁਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ , ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਦਾਇਤ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਉੱਤੇ। ਇਹ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਗੈਰ ਅਪਾਹਜ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਢੰਗ ਵਿੱਚ।

ਨੋਟ

ਬੇਲਜਿਅਮ ਵਿੱਚ (1871-1932) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਯੂਰੋਪ ਭਰ ਵਿੱਚ 20 ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ। ਬਿਨੇਟ (1857-1911) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁਫਿਆ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਖੋਜ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ।

1839 ਵਿੱਚ 1 ਅੰਨ੍ਹਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੇ (ਐਮ.ਆਰ.) ਲਈ ਪਰਕਿੰਸ ਸੰਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਬਲਾਇੰਡ। ਐਮ.ਆਰ. ਲਈ 1848 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਆਵਾਸੀਏ ਸਕੂਲ ਮੈਸਾਚੂਸੇਟਸ ਵਿੱਚ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਆਰਾ 1917 ਚਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਲਈ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ।

ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 1 ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ 1859 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਯੂਰੋਪੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਐਮ.ਆਰ. ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਕਸ਼ਾਵਾਂ ਪ੍ਰੋਵਿਡੇਂਸ, ਰੋਡਸ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ 1896 ਵਿੱਚ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

2.5.2 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ (Education of Children with Special Needs: International Perspective)

ਨੋਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਦੇ ਏਕੀਕਰਣ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ 1960 ਵਿੱਚ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1970 ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪਹਿਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸਾਨ ਬਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਾਸਭਾ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੋਸ਼ਿਤ 1981 ਦੇ ਨਾਲ, ਸਮਕਾਰੀ ਮੋਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਲਕਸ਼ਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਅਪਾਹਜ਼ੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, 1983-1992 ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਾਣਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਮੋਕੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਪਯੁਕਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨੋਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦਹਾਕੇ ਈਏਫਏ ਉੱਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੇਲਨ ਮਾਰਚ, 1990 ਵਿੱਚ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬੰਨ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਯੁਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਸਕਾਂ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਅੰਤਮ ਲਕਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਹਾਕੇ 1993-2002 ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਈ.ਐਸ.ਸੀ.ਏ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਦਹਾਕੇ, ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਸਪੇਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੇਲਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਵਿੱਚ ਜੂਨ 1994 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਜਾਤੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸਿਸਟਮ ਅਪਾਹਜ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਵੱਖਰੀ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਿਵੇਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਦੋਮਨਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪਿਆ ਹੈ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ :

- (i) 1839 ਵਿੱਚ 1 ਅੰਨ੍ਹਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ (ਐਮ.ਆਰ.) ਵਿੱਚ ..... ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ।
- (ii) ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 1 ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਿੱਚ 1859

ਨੋਟ

ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

- (iii) ਅਵਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ .....ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- (iv) ਦਹਾਕੇ (1983-1992) ਦੁਨੀਆ ਉੱਤੇ ਸਮੇਲਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯਾਦਗਾਰ ਬੰਨ ਗਿਆ .....ਮਾਰਚ, 1990 ਵਿੱਚ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- (v) ਈ.ਐਸ.ਸੀ.ਏ.ਪੀ. ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ..... ਉੱਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੇਲਨ ਜੂਨ 1994 ਵਿੱਚ ਸਪੇਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ।
- (vi) ..... ਦਾ ਵਿੱਚ (1871-1932) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਵਿਕਸਿਤ 20 ਵੀਆਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

2.5.3 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ (Education of Children with Special Needs: National Perspective)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1947 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ। ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਨੁਭਵ ਉੱਤੇ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਹੈ, ਜੋ 1883 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁ ਹੋ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ 1887 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਨੰਬਰ ਐਨ੍ਹਾ ਅਤੇ ਬਹੁ ਹੋ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

2.5.3.1 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ (ਐਨ.ਪੀ.ਈ.) - 1986 (National policy on Education (NPE)-1986)

ਐਨ.ਪੀ.ਈ. ਸਮਾਨਤਾ ਕੇਂਦਰ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦਾ ਲਿਆਇਆ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਨੀਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 4.9 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ, ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਾਧਾ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਸਾਹਸ ਅਤੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ। ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣਗੇ :

- ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਮੋਟਰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਤੇ ਦੂੱਜੇ ਹਲਕੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਹਾਸਟਲ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਲਾ ਮੁੱਖਆਲਾ ਉੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।
- ਸਮਰੱਥ ਵਿਵਸਥਾ ਲਈ ਅਪਾਹਜੋਂ ਲਈ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
- ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੁਢਲੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਪੁਨਰਭਵਿੰਨਿਆਸਿਤ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਠਿਨਾਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ
- ਅਪਾਹਜੋਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਵੈੱਛਿਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨੋਟ

25.3.2 ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ (ਪੀਓਏ) - 1992 (Plan of Action (POA) -1992)

ਐਨ.ਪੀ.ਈ. (1992) ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਓਏ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪਲੇਸਮੇਂਟ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸ਼ੁਰੂ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪਾਠ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਹਸਤਾਂਤਰਿਤ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਹ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਕੌਸ਼ਲ , ਸੰਚਾਰ ਕੌਸ਼ਲ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦੇ ਅਧਿਗਰਹਣ ਸਿਖਲਾਈ ਕੌਸ਼ਲ ।

25.3.3 ਭਾਰਤ ਐਕਟ (ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ.) 1992 ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕਾਂਸਲ (Rehabilitation Council of India Act (RCI)-1992)

ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਧਿਨਿਅਮਨ ਵਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਨੁਭਵ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਸੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੰਤਰ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ। ਇਸਲਈ, 1992 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਦ ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਧਿਨਿਅਮਿਤ ਐਕਟ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 2000 ਵਿੱਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੈਧਾਨਿਕ ਤੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੀ 16 ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ।

ਨੋਟਸ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰਥਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

25.3.4 ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਐਕਟ, 1995 (Persons With Disability (Equal Opportunities, Protection of Rights and Full Participation) Act, 1995) :

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਬਸੇ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਥਰ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਹਨ ਅਪਾਹਜ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਐਕਟ, 1995। ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਐਕਟ ਸੱਤ ਅਰਥਾਤ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂਪਨ, ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਅਪਾਹਜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰਕੱਤ ਵਿਗੜਿਆ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਕੁਸ਼ਨ ਰੋਗ ਠੀਕ ਹੋ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ। ਅਧਿਆਏ ਵੀ (ਧਾਰਾ 26) ਐਕਟ, ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦੋਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਯੁਕਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਮੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕਰੇਗਾ :

- ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਿ : ਸ਼ੁਲਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਯੁਕਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਤੱਕ ਉਹ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ;
- ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਣ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼।
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਸਫਲਤਾ ਹੈ ;
- ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਲੋਂ ਲੈਸ ਏਡੇਵਰ ਸਹੂਲਤਾਂ।

25.3.5 ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰਸਟ ਐਕਟ -1999 (National Trust Act - 1999)

ਨੋਟ

ਇੱਕ ਅਤੇ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਥਰ ਕਨੂੰਨ ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰਸਟ ਐਕਟ ਹੈ। 1999 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਨੇ ਇੱਕ ਐਕਟ ਪਾਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰਸਟ, ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਹੱਕਦਾਰ ਅਤੇ ਬਹੁ ਅਪਾਹਜਤਾ। ਇਹ ਐਕਟ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਆਦਮੀਆਂ, ਜੋ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਪਾਹਜਤਾ ਖੇਤਰ, ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰਸਟ ਦੇ ਐਕਟ 1999 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸੰਵੇਗੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪਰੋਗਰਾਮ, ਜੋ ਅਜ਼ਾਦ ਅੜਚਨ ਪੈਦਾ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਾਦੀ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ ਪਰਿਆਵਰਣ, ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਸਵ - ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆ ਕੋਸ਼ਿਲ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ। ਇਸ ਤੀਨ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਥਰ ਵਿਧਾਨਾਂ ਭਾਰੀ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਹੈ ਸਾਮਾਜਕ ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਲੋਂ ਵਿਕਾਸ।

ਟਾਸਕ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

25.4 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੀਮਾਂ (Major Schemes)

ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਨਾਲ ਨਿੱਬੜਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਖਰੀਦ/ਏਡਸ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਫਿਟਿੰਗ।

25.4.1 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ (Educational Schemes for Children with Special Needs)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ 1974 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਲਿਆਣ ਮੰਤਰਾਲਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਆਯੋਜਿਤ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸ਼ੁਭਾਰੰਭ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ। 1982 ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਉੱਤੇ ਫਿਰ ਵਲੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ। ਕੇਂਦਰ ਆਯੋਜਿਤ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸ਼ਮ, ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਧਾਰਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਕੋਸ਼ਿਲ । ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :

- ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 400 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ।
- ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 200 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਵਰਦੀ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ।
- 50 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤੱਕ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਭੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੋਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕੋਈ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸ਼ੁਲਕ ਦੇਏ ਹੋਵੇਗਾ।
- 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰੀਡਰ ਭੱਤਾ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਅੰਧੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਵੀ।
- ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 75 ਰੁਪਏ ਦੀ ਦਰ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਸਿਰਿਆ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਸਕਾਰਟ ਭੱਤਾ।

ਨੋਟ

- ਸਮੱਗਰੀ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇੱਕ ਅਧਿਕਤਮ ਕਰਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਦੀ ਅਸਲੀ ਲਾਗਤ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ 2000 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ।

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਤਨਖਾਹ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ ਭਾਤਾ, ਪਾਠਕਾਂ ਭੱਤਾ, ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਭੱਤਾ, ਅਨੁਰਕਸ਼ਣ ਭੱਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਵਰਦੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਵਾਸਤੁਬਾਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਕਮਰਾ ਸੰਸਾਧਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਆਦਿ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਏਕਾਧਿਕ ਪਸੰਦ ਸਵਾਲਾਂ

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਨੋ :

(i) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ (ਐਨ.ਪੀ.ਈ.) .....ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(ਕ) 1990 (ਖ) 1986 (ਗ) 1980 (ਘ) 1950

(ii)..... ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(ਕ) 1998 (ਖ) 1990 (ਗ) 1992 (ਘ) 1996

(iii) ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ ਦੇ ਨਾਲ .....ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਕ) 7 (ਖ) 5 (ਗ) 12 (ਘ) 10

(iv) ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ..... ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਵਜ਼ੀਫਾ।

(ਕ) ਸੀਆਈਡੀ (ਖ) ਆਈ.ੀ.ਡੀ.ਸੀ.

(ਗ) ਏ.ਡੀ.ਆਈ.ਪੀ. (ਘ) ਡੀਆਈਸੀ

2.5.5 ਅਨੁਪੂਰਕ ਸਕੀਮਾਂ (Supplementary Schemes)

ਵਜ਼ੀਫਾ : ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦੇਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅੰਨੀਆਂ, 1955 ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਹਰਕੱਤ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਸੁਣਵਾਈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10,000 ਕਰਣ ਲਈ ਗੁਲਾਬ। 1974 ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹਸਤਾਂਤਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਸਭਤੋਂ ਰਾਜਾਂ ਵਜ਼ੀਫਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਜੋ ਮੁਢਲੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਹਨ ਸਮਰਥਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ।

ਖਰੀਦ/ਏਡਸ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਫਿਟਿੰਗ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ : ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏਡਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ। ਇਸਲਈ, ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਿੱਚ 1981 ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸ਼ੁਭਾਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਮੰਦ ਅਪਾਹਜ ਸਹਾਇਤਾ ਟਿਕਾਉ, ਪਰਿਸ਼ਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨਿਰਮਿਤ, ਆਧੁਨਿਕ, ਮਾਣਕ ਏਡਸ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਸਾਮਾਜਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੜਾਵਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਰੱਥਾ। ਯੋਜਨਾ ਹਰਕੱਤ ਅਪਾਹਜ ਏਡਸ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਅੰਨਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਕਸ਼ਮ, ਅਕਸ਼ਮ, ਸੁਣਵਾਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਕਈ ਅਪਾਹਜ।

2.5.6 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਆਰੰਭਕ ਤਜ਼ਰਬੇ (Initial Experiments on Intergrated Education in India)

ਜਲਦੀ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪਰਯੋਜਨਾ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ

ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ (ਪੱਬਾਦਾਰ) ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਜਿਲਾ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ (ਡੀਪੀਈਪੀ) ਦੇ ਲਈ।

ਨੋਟ

25.6.1 ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਪਰਯੋਜਨਾ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ (ਪੱਬਾਦਾਰ) (Project Integrated Education for the Disabled (PIED))

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ 1 ਪਾਇਲਟ ਪਰਯੋਜਨਾ ਪਰਯੋਜਨਾ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਪਾਹਜ ਲਈ (ਪੱਬਾਦਾਰ)। 1987 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਪੱਬਾਦਾਰ, ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਤੇ ਯੂਨੀਸੇਫ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੱਸਤ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਬਲਾਕ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਗਾਲੈਂਡ, ਉੜੀਸਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਤਮਿਲਨਾਡੁ, ਹਰਿਆਣਾ, ਮਿਜੋਰਮ, ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਅਤੇ ਬੜੌਦਾ ਨਗਰ ਨਿਗਮ। ਇਸ ਦਸ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 6000 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

25.6.1 ਜਿਲਾ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ (ਡੀਪੀਈਪੀ) (District Primary Education Programme (DPEP))

ਡੀਪੀਈਪੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਘਟਕ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਪੱਬਾਦਾਰ (ਆਈਈਡੀ) ਡੀਪੀਈਪੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਅਰੰਭ ਦਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ।

25.6.2 ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (ਏਸਏਸਏ) (Sarva Shiksha Abhiyan (SSA))

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸਰਵਸਕਿਸ਼ਾ ਅਭਿਆਨ (ਏਸਏਸਏ)। ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਦੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਯੂਈਈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਸਲਈ, ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਡੀਪੀਈਪੀ ਵਿੱਚ ਉੱਤੇ 18 ਰਾਜਾਂ ਦੇ 242 ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਭੱਗ 6.21 ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਮਾਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਰੱਥ ਸਮਰਥਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ।

25.7 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 1555 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਜਦੋਂ ਸਪੇਨਿਸ਼ ਡਿਕਸ਼ੂ ਕੁਟਨਾ (1520-1584) ਬੋਲਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਖਾਇਆ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ।
- ਗਰੇਟ ਬਰੀਟੇਨ ਵਿੱਚ ਬਧਿਰੋਂ ਲਈ 1 ਸਕੂਲ ਥਾਮਸ ਦੁਆਰਾ ਏਡਿਨਬਰਗ ਵਿੱਚ 1767 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਢੰਗ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਤੇ ਮੈਨੁਅਲ ਢੰਗ ਸਿਖਲਾਈ ਅੱਖਰ ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤ ਹਨ।
- ਫ੍ਰਾਂਸ, ਮਿਸ਼ੇਲ ਡੇਲ (1920-1789) ਏਪੀ, ਜੋ ਪੇਰੀਸ ਵਿੱਚ 1755 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਅਤੇ (1742-1822) ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਚਿਕਿਤਸਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ

ਨੋਟ

ਹੋਇਆ (1775-1835) ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਣ ਲਈ ਇੱਕ 11 ਸਾਲ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਾਇਲਡ ਬਾਏ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਡਵਰਡ (1812-1880) ਪਿੱਛਾ ਫ੍ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ (1870-1952) ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ।

- ਬੇਲਜਿਅਮ ਵਿੱਚ (1871-1932) ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਯੂਰੋਪ ਭਰ ਵਿੱਚ 20 ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ।
- 1839 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅੰਧੇ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੰਦ ਬੱਚੇ (ਐਮ.ਆਰ.) ਪਰਕਿੰਸ ਸੰਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਬਲਾਇੰਡ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 1 ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਰਮਨੀ 1859 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਯੂਰੋਪੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ।
- ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਦੇ ਏਕੀਕਰਣ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ 1960 ਵਿੱਚ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- 1970 ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪਹਿਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਆਦਾ ਆਸਾਨ ਬਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ।
- ਐਨ.ਪੀ.ਈ. ਸਮਾਨਤਾ ਕੇਂਦਰ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦਾ ਲਿਆਇਆ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਨੀਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 4.9 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ।
- ਐਨ.ਪੀ.ਈ. (1992) ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਓਏ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪਲੇਸਮੇਂਟ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਧਿਨਿਅਮਨ ਵਲੋਂ ਮਜਬੂਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਨੁਭਵ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੰਤਰ ਸੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਬਸੇ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਥਰ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਹੈ ਹਨ
- ਅਪਾਹਜ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਐਕਟ, 1995। ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਐਕਟ ਸੱਤ ਅਰਥਾਤ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂਪਨ, ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ, ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਗੜਿਆ ਅਪਾਹਜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰਕੱਤ ਵਿਗੜਿਆ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਕੁਸ਼ਠ ਰੋਗ ਠੀਕ ਹੋ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ।
- ਇੱਕ ਅਤੇ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਥਰ ਕਨੂੰਨ ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ ਹੈ। 1999 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਪਾਰਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਹੱਕਦਾਰ ਨੇਸ਼ਨਲ ਟਰੱਸਟ ਐਕਟ, ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁ ਅਪਾਹਜਤਾ। ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜੋ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਹਾਸ਼ੀਏ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ। ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ

ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਜ਼ੀਫਾ ਅਪਾਹਜ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਅਕਤੀ।

ਨੋਟ

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 1974 ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਲਿਆਣ ਮੰਤਰਾਲਾ ਕੇਂਦਰ ਆਯੋਜਿਤ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸ਼ੁਭਾਰੰਭ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ।
- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦੇਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅੰਨੀਆਂ, 1955 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਹਰਕੱਤ ਵਿਗੜਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਸੁਣਵਾਈ।
- ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਏਸ.ਏਨ. ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏਡਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ 1 ਪਾਇਲਟ ਪਰਯੋਜਨਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਰਯੋਜਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ
- ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ (ਧੱਬਾਦਾਰ) । 1987 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਧੱਬਾਦਾਰ, ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੱਸਤ ਅਤੇ ਯੂਨਿਸੇਫ।
- ਸਫਲਤਾ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਘਟਕ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਧੱਬਾਦਾਰ (ਆਈਈਡੀ) ਡੀਪੀਈਪੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਅਰੰਭ ਦਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ।
- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (ਏਸਏਸਏ) ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ:

- ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10, 000 ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਲਾਬ।
- 1990 ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ , ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸ਼ੁਭਾਰੰਭ ਕੀਤਾ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਇਲਟ ਪਰਯੋਜਨਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਰਯੋਜਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ (ਧੱਬਾਦਾਰ) ।
- ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਡੀਪੀਈਪੀ ਉੱਤੇ 20 ਰਾਜਾਂ ਦੇ 150 ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਿੱਚ ।
- ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਦੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਹੈ।

25.8 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਉਦੇਸ਼ : ਕੁੱਝ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਖੋਜਪੂਰਣ : ਕੁੱਝ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ।
- ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ : ਜੋ ਕਈ ਵੱਖਰਾ ਭੱਜਿਆ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਰੀਕੀ ਵਲੋਂ ਜੁਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕੰਮ।
- ਇੰਟਰਨੇਸ਼ਨਲ : ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ।
- ਪਰਿਪੇਖ : ਕੁੱਝ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ।

25.9 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮਝਾਓ।

ਨੋਟ

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ:

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ (ਐਨ.ਪੀ.ਈ.)

(ਖ) ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ (ਪੀਓਏ)

(ਗ) ਭਾਰਤ ਐਕਟ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਆਰਸੀਆਈ)

3. ਅਨੁਪੂਰਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

4. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਿਲਾ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ (ਡੀਪੀਈਪੀ) ਸੱਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ?

5. ਕੀ ਧੱਬਾਦਾਰ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਪਰਕਿੰਸ ਸੰਸਥਾਨ	(ii) ਜਰਮਨੀ	(iii) ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਏਸ.ਏਨ.	
(iv) ਈਏਫਏ	(v) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ	(vi) ਬੋਲਜਿਅਮ	
2. (i) ਖ	(ii) ਗ	(iii) ਕ	(iv) ਖ
3. (i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਸਹੀ	(iv) ਗਲਤ

25.10 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ.ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਇਕਾਈ-26: ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 (Disability Act 1995)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

26.1 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 (Disability Act-1995)

26.2 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

26.3 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

26.4 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

26.5 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਅਪਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਿਵਿਧਾਨ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤਾਂ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਯਕੀਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰਵਾਸ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਅਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

2001 ਦੀ ਜਨਗੰਣਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 2.19 ਕਰੋੜ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਜੋ ਕੁੱਲ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ 2.13% ਵਿਧਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਨੇਤਰਹੀਣ, ਬੋਲੇ, ਗੂੰਗੇ, ਗਮਨ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ। ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ 75% ਲੋਕ ਪੇਂਡੂ, 49% ਸਾਖਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ 39% ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਵੀ ਮੈਡੀਕਲ ਪੁਨਰਵਾਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੁਣ ਸਮਾਜਿਕ ਪੁਨਰਵਾਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਹਨ (ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ)। ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅਪਾਹਜ ਐਕਟ 1995 ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

26.1 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 (Disability Act-1995)

ਅਪਾਹਜਤਾ (ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਐਕਟ 1995 ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਅਸਰ ਦੇਣ ਲਈ 1995 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

ਨੋਟ

- ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਮੈਡੀਕਲ ਦੇਖਰੇਖ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਖਲਾਈ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਲਾਭ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ।
- ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰਨਾ।
- ਸਮਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਔਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਰਿਆਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੰਦੋਬਸਤ ਬਣਾਉਣੇ।

ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਅਤੇ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ (ਕੇਂਦਰੀ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ) 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਧਨ ਥੋਪ ਸਕਦੀ ਹੈ:

- ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ (ਸੈਕਸ਼ਨ 25)।
- ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ (ਸੈਕਸ਼ਨ 26, 27, 28, 29, 30, 31)।
- ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ (ਸੈਕਸ਼ਨ 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 47)।
- ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਘਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਰਿਆਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਮੀਨ ਦੇਣੀ (ਸੈਕਸ਼ਨ 42, 43)।
- ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਟਾ ਕੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾ ਕਰਨਾ (ਸੈਕਸ਼ਨ 44, 45, 46)।
- ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਖੋਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ (ਸੈਕਸ਼ਨ 48, 49)।
- ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੀਆਂ (ਸੈਕਸ਼ਨ 52)।
- ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ (ਸੈਕਸ਼ਨ 56, 67, 68)।

26.1.1 ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ (Provision of Prevention and early detection of disabilities)

ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਰਮਿਆਨ) ਨੂੰ:

- ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਵੇ, ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- “ਖਤਰੇ ‘ਤੇ’ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਜਨਰਲ ਸਫ਼ਾਈ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਅਰੋਗਤਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ, ਸਕੂਲ, ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ, ਪੇਂਡੂ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਆਂਗਨਵਾੜੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਟੀ.ਵੀ., ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

26.1.2 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 ਤਹਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ (Provision for Education under Disability Act-1995)

ਨੋਟ

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਸਪੁਰਦ ਹੈ:

- ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਹੈ ਕਿ 18 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਉਚਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦਿਆਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ।
- ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਾਇਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋਵੇ।
- ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਕਲਾਸਾਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨੀਆਂ ਜੋ 5ਵੀਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
- 16 ਸਾਲ ਜਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜੀ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਕਲਾਸਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀਆਂ।
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਾਬਦਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮਨੁੱਖੀਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ।
- ਓਪਨ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ।
- ਦਿਲਚਸਪ ਬਿਜਲਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਲਾਸਾਂ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨੀ।
- ਹਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 27)।

26.1.3 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 ਤਹਿਤ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ (Provision for Employment under Disability Act-1995)

ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮੀਆਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ, ਜੋ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਪੈਣਾ (ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ) (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 32)

ਹਰ ਸਥਾਪਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 3% ਅਸਾਮੀਆਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1% ਅੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, 2% ਬੋਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗਮਨ ਅਪਾਹਜ ਜਾਂ ਸੇਰੀਬ੍ਰੇਲ ਪਾਲਿਸੀ ਲਈ ਹੋਣ। ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਪਤੀ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 33)।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਾਮੀ ਉਚਿਤ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਭਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਉਚਿਤ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਾਮੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਕੰਮ ਲਈ ਉਚਿਤ ਅਪਾਹਜ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 37)।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 95 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ (26) (ਯੂ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ..... ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।
- (ii) ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 95 ਦੇ ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 25 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ..... ਅਤੇ ਹੋਰ

ਨੋਟ

ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਨ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

- (iii) ..... ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਲਈ ਮੁਫਤ ..... ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੈ।
- (iv) ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 27 ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ 3% ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ 1% ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਅਤੇ 2% ..... ਜਾਂ ਗਮਨ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਹੈ।

26.1.4 ਰਿਆਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ ‘ਤੇ ਜਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ (Provision for Allotment of Land at Concessional Rate)

ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਕਰਨ ਅਤੇ ਯੰਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਰਿਆਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ ‘ਤੇ ਜਮੀਨ ਅਲਾਟ ਦੀ ਪਹਿਲਤਾ ਲਈ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 42) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਲਈ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ:

- ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।
- ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ।
- ਖੋਜ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ।
- ਅਪਾਹਜ ਸਵੈਚਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 43)

26.1.5 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 ਤਹਿਤ ਗ਼ੈਰ-ਪੱਖਪਾਤ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ (Provision for Non-Discrimination under Disability Act-1995)

ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਅਰਥਿਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਅਨੁਸਾਰ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ:

- ਰੇਲ ਖਾਨਾ, ਬੱਸਾਂ, ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣਾ ਪੈਣਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਪਰਮਿਟ ਮਿਲ ਸਕੇ।
- ਰੇਲ ਖਾਨਿਆਂ, ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪਖਾਨੇ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਮਰਾ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿ ਵਹੀਲ ਚੇਅਰ ਵਾਲਾ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇ।
- ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਪਬਲਿਕ ਸੜਕਾਂ ‘ਤੇ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ‘ਤੇ ਪੜਤਾਲੀ ਸੰਕੇਤ ਲਗਾਉਣੇ।
- ਵਹੀਲ ਚੇਅਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੌਖਾਈ ਲਈ ਫੁੱਟਪਾਥ ‘ਤੇ ਢਲਾਣਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਮਾਂ।
- ਜੈਬਰਾ ਕਰਾਂਸਿੰਗ ਦੇ ਤਲ ‘ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਤਾ।
- ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਖੂੰਜਿਆਂ ‘ਤੇ ਖੁੱਤਾ।
- ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਇਜਾਦ ਕਰਨੇ।
- ਉਚਿਤ ਸਥਾਨਾਂ ‘ਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਸੰਕੇਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 45)
- ਪਬਲਿਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੈਂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ।
- ਲਿਫਟਾਂ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਚਾਲਕ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਬਾਜ਼ੀ ਸੰਕੇਤ ਜਾਂ ਬ੍ਰੇਲ ਸੰਕੇਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ।
- ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਡੀਕਲ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੈਂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 46)।

ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਆਯੋਜਨ ਨਾਲ ਸਪੁਰਦ ਹਨ।

ਨੋਟ

- ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ।
- ਪੁਨਰਵਾਸ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪੁਨਰਵਾਸ।
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ-ਸਮਾਜਿਕ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਹਾਇਕ ਯੰਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
- ਕੰਮ ਦੀ ਪਛਾਣ।
- ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਕਤ ਸੁਧਾਰ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 48)।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਖੋਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 49)

26.1.6 ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ 1995 ਤਹਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ (Provision for Social Security under Disability Act-1995)

ਪੁਨਰਵਾਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 66) ਅਪਾਹਜ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾ ਸਕੀਮ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 67)

ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਭੱਤੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲਈ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਦਖਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਿਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 68)

ਟਾਸਕ

ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ?

26.1.7 ਅਮਲ ਏਜੰਸੀਆਂ (Implementation Agencies)

ਐਕਟ ਨੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਆਪਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੋਕਲ ਪੋਆਇੰਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 8) ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 13)। ਕੇਂਦਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜੀ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 10) ਅਤੇ ਰਾਜ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 23)।

ਚੀਫ-ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਹਨ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਮਲ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਸ਼ੈਕਸ਼ਨ 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65)

ਅਗਰ ਕਦੇ ਵੀ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਚੀਫ-ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਮਨੁੱਖੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗਲਤ'

- (i) ਇਥੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਜੈਬਰਾ ਕਰਾਂਸਿੰਗ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੁਝਾਅ ਨਹੀਂ।
- (ii) ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਵਟ ਮੁਕਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਪਦੰਡ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁੱਟਪਾਥ 'ਤੇ ਢਲਾਣਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਮਾਂ, ਰੇਲਗੱਡੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਖੂੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁੱਤਾ, ਜਹਾਜ਼ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਮਰੇ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- (iii) ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (iv) ਅਪਾਹਜ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾ ਸਕੀਮ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

26.2 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਅਪਾਹਜਤਾ (ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਐਕਟ 1995 ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਅਸਰ ਦੇਣ ਲਈ 1995 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:
  - (i) ਆਰੰਭਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ: ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਵੇ, ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਖੋਜ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਰਸਦ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
  - (ii) ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ: ਅਪਾਹਜਤਾ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 26, 27, 28, 29, 30, 31 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਰਸਦ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 18 ਸਾਲ ਤੱਕ ਮੁਫਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਾਰਮਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਕਾਰਜੀ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਕਲਾਸਾਂ, ਓਪਨ ਸਕੂਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ।
  - (iii) ਰੁਜਗਾਰ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ: ਰੁਜਗਾਰ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ (ਸੈਕਸ਼ਨ 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 47)। ਹਰ ਸਥਾਪਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 3% ਅਸਾਮੀਆਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1% ਅੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, 2% ਬੋਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗਮਨ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ।
  - (iv) ਰਿਆਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਜਮੀਨ ਦੇ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ: ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਨਾਲ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਘਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਰਿਆਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਮੀਨ ਦੇਣੀ (ਸੈਕਸ਼ਨ 42, 43)।
  - (v) ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਟਾ ਕੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾ ਕਰਨਾ: ਸੈਕਸ਼ਨ 44, 45, 46 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਪਦੰਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਉਚਿਤ ਸੰਕੇਤ, ਬ੍ਰੇਲ ਸੰਕੇਤ, ਜੈਬਰਾ ਕਰਾਂਸਿੰਗ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਤਾ, ਆਦਿ ਇਜਾਦ ਕਰਨੇ।
  - (vi) ਸਮਾਜਿਕ ਰੱਖਿਆ: ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਸੈਕਸ਼ਨ 56, 67, 68 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ। ਅਪਾਹਜਤਾ

ਐਕਟ 1995 ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 56, 67, 68 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

(vii) ਅਮਲ ਏਜੰਸੀਆਂ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

- ਚੀਫ-ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੱਠਿਅਕ ਹਨ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਮਲ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਅਗਰ ਕਦੇ ਵੀ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਚੀਫ-ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਮਨੁੱਖੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

26.3 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨਾ।
- ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ : ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ।
- ਵਿਤਕਰਾ/ਪੱਖਪਾਤ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਲੂਕ ਦਾ ਢੰਗ।

26.4 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਓ।
2. ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ?
3. ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?

ਉੱਤਰ:ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਅੰਨ੍ਹਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ii) ਟੀ.ਵੀ., ਰੇਡੀਓ
(iii) ਖ਼ਾਸ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਧਾਰਾ(27) (iv) ਬੋਲਾ
2. (i) ਗਲਤ (ii) ਸਹੀ (iii) ਗਲਤ (iv) ਸਹੀ

26.5 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-27: ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਯੋਜਨਾ (The IED Scheme)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

27.1 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 1992 ਦੀ ਯੋਜਨਾ (ਆਈ.ਈ.ਡੀ.) (Scheme of Integrated Education for the Disabled Children 1992 (IED))

27.2 ਅਮਲ ਲਈ ਵਿਧੀ (Procedure for Implementation)

27.3 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ (Assessment of the Disabled Children)

27.4 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ (Facilities for Disabled Children)

27.5 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ/ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ (Procedure for Grants to State Government/ UT Administrations)

27.6 ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਲਈ ਢੰਗ (Procedure for Grants to Voluntary Organizations)

27.7 ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (Conditions of Grants to Voluntary Organizations)

27.8 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

27.9 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

27.10 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

27.11 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 1992 ਦੀ ਯੋਜਨਾ (ਆਈ.ਈ.ਡੀ.) ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ/ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਵਰਣਨ।
- ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਵਿੱਚ ਆਈ.ਈ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੀ ਕਾਰਜੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰੀਕ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਲਾਂਗ 1992 ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।
- ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ/ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਪਰਖ ਕਰਨੀ।
- ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਲਈ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬਦਲਾਵ ਆਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਹੀ ਲੁੱਕਾ ਸਰੋਤਾਂ ਇੱਕ ਇੰਸਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਅ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ/ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ (ਆਈ.ਈ.ਡੀ.) ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਮੌਕੇ ਲਈ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ।

27.1 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ 1992 ਦੀ ਯੋਜਨਾ (ਆਈ.ਈ.ਡੀ.) (Scheme of Integrated Education for the Disabled Children 1992 (IED))

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਆਦ ਅਭੂਤਪੂਵ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਵਲੋਂ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ। ਇਸਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੂਹ। ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ, ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ। ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਾਧਾ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਸਾਹਸ ਅਤੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਹੈ।

27.1.1 ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦੀ ਲੋੜ (Need of IED)

ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ 10 ਲੱਖ ਦਾ ਸੰਖਿਆ ਭਾਰਤੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਅਕਸ਼ਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਫ਼ੀਸਦੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਨ ਹੋਣ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼। ਸਧਾਰਣ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਗੱਡ-ਮੱਡ ਸਭਤੋਂ ਪਰਭਾਵੀ ਅਤੇ ਕਿਫਾਇਤੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਮਾਜਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਸਾਹਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

27.1.2 ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ (History and Evaluation of IED)

ਯੋਜਨਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤਪੋਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ 1983 ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਦੇਸ਼ਾਲਏ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਮਰੱਥ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ।

ਇਹ ਜਿਲ੍ਹੇ ਖਾਣਾ ਵਲੋਂ ਸਮਰੱਥ ਖੇਤਰ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਾਜ। ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ, ਨੁਕਸਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਅਪਾਹਜਤਾ। 5600 ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ 36000 ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਯੋਜਨਾ। ਲੱਗਭੱਗ 2000 ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

27.1.3 ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦੀ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of IED)

ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਾਐਜਿਤ ਯੋਜਨਾ (ਵਾਲੀਆਂ) ਮਨਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਧਾਰਣ।

- ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਰੋਕਨ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਇੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।
- ਰਸਮੀ ਸਰਕਾਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਹਲਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ।
- ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ/ਭਾਈ ਸਲਾਹਕਾਰ
- ਜਨਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਨੋਟ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਡਾਇਟਵਿਆਖੰਡਾਵਾਂ ਅਤੇ ਘੁਮੰਤੂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ।

- ਸੰਸਾਧਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ।
- ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ।
- ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨਿਅੀਕਰਣ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

27.1.4 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (Major Activities)

- ਖੇਤਰ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਆਕਲਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।
- ਸੰਸਾਧਨ ਸਹਾਇਤਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
- ਵੱਖਰਾ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਿਆਪਨ/ਅਣਮੁੱਖੀਕਰਣ ਸੰਸਾਧਨ ਕਰਮੀਆਂ ਕੀਤੀ।
- ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਭਿਆਨ ਅਤੇ ਨਾਮਾਂਕਨ ਡਰਾਇਵ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।
- ਇਰਾਦਾ ਲਾਭਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਵੰਡ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ (ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ.) 0-14 ਉਮਰ ਸਭੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕੀਤਾ ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ 70 ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨਾ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤ (ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ.) ਦੇ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਣ
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ਿਵਿਰ
- ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ. ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ
- ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਉੱਤੇ ਟੀਚਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ : 5 ਦਿਨਾਂ ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਉੱਤੇ ਲੰਮੀ ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਮਰਥਨ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ.।
- 45 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਲਈ ਡਾਇਟਵਿਆਖੰਡਾਵਾਂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਧਿਆਪਨ : 45 ਦਿਨ ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਮੁਢਲੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਬਲਾਕ/ਕਲਸਟਰ ਕੀਤੀ।
- ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ : 6 ਫੋਲਡਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਕ ਛੋਟੀ ਪੁਸਤਕ, ਕਰਿਏਟਿਵ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਵੱਲ ਸਮਾਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇੱਛਾ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਈ ਮੁਦਰਿਤ ਅਪਾਹਜਤਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਕੌਸ਼ਲ ਲਈ ਅਭਿਭਾਵਕਾਂ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਠੋਸ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਵਧਾਰਣਾ ਅਧਿਆਪਨ।
- ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨੂੰ ਸਿਖਾਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ : ਪਰਾਮਰਸ਼ ਮਦਦ 15 ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ. ਦੇ 20 ਸਰਗਰਮ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ. ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਸਾਰ, ਪਰਾਮਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਚਰਚਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ 8 ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿਖਿਅਕਾਂ-ਇੱਕ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ 10 ਸਕੂਲਾਂ। ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਿ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ। ਸਿਖਿਅਕ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ। ਘੁਮੰਤੂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ ਪੂਰਾ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਧਿਆਪਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

ਨੋਟ

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :

- (i) ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਖਿਆ ਦਿੱਤਾ ..... ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਕਸ਼ਮ ਹੈ।
- (ii) ਯੋਜਨਾ ਦੇ ..... ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤਪੋਸ਼ਿਤ ਹੈ।
- (iii) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ..... ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਹੈ।

27.1.5 ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਕਿਸਮ (Type of Scheme)

ਇਹ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਣਗੇ/ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਸਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖੀ। ਸਾਰੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਇਟਮ 100 ਫੀਸਦੀ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇਗਾ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਲਾਇਕ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਉੱਤੇ ਸਸ਼ਰਤ ਹੋ।

27.1.6 ਸੀਮਾ (Scope)

- (i) ਇਹ ਕਰਣ ਲਈ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਉੱਤੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਟੀਮ।
- (ii) ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ ਸਕੂਲ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਇਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅੰਨਾਂ ਅਪਾਹਜ ਦੈਨਿਕ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ, ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅਭਿਵਿੱਨਿਆਸ ਅਧਿਆਪਨ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਕੌਸ਼ਲ ਹੋਰ ਅਪਾਹਜ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਧਿਆਪਨ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ।
- (iii) ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉੱਤਮ ਮਿਡਲ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਮਿਡਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।
- (iv) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ/ਸਹਾਇਤਾ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜਤਾ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਯੋਜਨਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ/ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤਿਆਘਨਾ ਕਰਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

27.2 ਅਮਲ ਲਈ ਵਿਧੀ (Procedure for Implementation)

- (i) ਅਮਲ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੇਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਲਈ ਉਪ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਪਦ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਆਜੋਜਿਤ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ (ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ.) ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਨਾਮਿਤ। ਇਸ ਸੇਲ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ

ਨੋਟ

ਕਰੇਗਾ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ।

- (ii) ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਕਾਸ ਖੰਡੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨੰਬਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਲਈ ਚਿੰਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਜਾਏ ਰਾਜ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਖਰਨੇ। ਇੱਕ ਚਿੰਨਿਤ ਬਲਾਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਛਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਵਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਬਲਾਕ/ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਯੋਜਨਾ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ, ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਲਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਅਭਿਵਿਨਿਆਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਸਿਖਿਅਕ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਿਹਨਤਾਨਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਮੁਢਲੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਰੁਪਏ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 100 ਰੁਪਏ (ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ) ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਲਈ। ਸੇਲ ਮੁਦਰਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਸਰਵੇਖਣ ਰੁਪਾਂ। ਅਪ ਕਰਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ 10,000 ਰੁਪਏ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਜੋਕਾ ਮਾਹੌਲ ਸੇਲ। ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਹੀਨਾ ਮੀਡਿਆ ਪੂਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਸੇਲ ਸਮੱਗਰੀ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਟਾਫ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼। ਸੇਲ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਕਲਨ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਆਜੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸਰਵੇਖਣ। ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਸੇਲ। ਸੇਲ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਣਗੇ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.7.3 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ (Assessment of the Disabled Children)

- (i) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸਮੰਵੇਦਿਕ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਣ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ। ਇੱਕ ਆਕਲਨ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਟੀਮ, ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਅਕ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੋਂ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਟੀਮ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੇਲ ਤਹਿਤ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਹਰ ਉੱਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਰਾਜ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਵਿੱਚ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਿਲਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ (ਏਨਜੀਓ) ਅਵਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਇੱਕ ਆਕਲਨ ਦੇ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਰੁਪਏ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 150 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ। ਇਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲੇਸਮੇਂਟ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ। ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਟੀਏ ਅਤੇ ਡੀਏ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।
- (iii) ਆਕਲਨ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਿੰਗ ਲਈ ਕਾਫੀ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫਾਇਲ ਸਮਰੱਥ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹਲਾਤਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਪਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਅਰੰਭ ਦਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਿਆਰੀ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਚਪਨ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸੁਸੱਜਿਤ ਹੈ। ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਰਸਮੀ ਆਕਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਇਸ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

27.4 ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ (Facilities for Disabled Children)

- (i) ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਚਿੰਤਤ। ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ, ਚੀਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਯੋਜਨਾ ਹੈ, ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਨਿਮਨ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
  - (ੳ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਸਥਿਰ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 400 ਰੁਪਏ।
  - (ਅ) ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 200 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਵਰਦੀ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ।
  - (ੲ) ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ 50 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਭੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਰਤੀ ਸਕੂਲ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੋਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸ਼ੁਲਕ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੋ।
  - (ਸ) 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਗੈਡਰ ਭੱਤਾ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅੰਧੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਵੀ।
  - (ਹ) ਅਨੁਰਕਸ਼ਣ ਭੱਤਾ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਦੀ ਦਰ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਸਿਰਿਆ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ ਰੁਪਏ 75 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ।
  - (ਕ) ਸਮੱਗਰੀ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇੱਕ ਅਧਿਕਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਦੀ ਅਸਲੀ ਲਾਗਤ। ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 2000 ਪੰਜ ਸਾਲ।
- (ii) ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਹੱਡ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੈ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ 10 ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਰਿਚਰ। ਪਰਿਚਰ ਦੇ ਮਾਣਕ ਵੇਤਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਚਿੰਤਤ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚੌਥਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ।
- (iii) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹਾਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭੱਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਲਾਜਿੰਗ ਸ਼ੁਲਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਨਿਯਮਾਂ/ਯੋਜਨਾਵਾਂ। ਕਿੱਥੇ ਉੱਥੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਜ ਯੋਜਨਾ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਜਿਸਦਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਮਾਈ ਰੁਪਏ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 5,000 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਸਲੀ ਬੋਰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲਾਜਿੰਗ ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਅਧੀਨ ਸ਼ੁਲਕ ਨਹੀਂ 200 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹਾਸਟਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕੋਲ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ।
- (iv) ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਹੱਡ ਅਪਾਹਜ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹਾਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦਾਈ ਕੀਤੀ। ਰੁਪਏ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਨਖਾਹ। 50 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਈ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਬੋਰਡਿੰਗ ਲਈ ਉਸਦੀ/ਉਸਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

ਨੋਟ

ਨੋਟਸ

ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਹ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਕੌਸ਼ਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਰਿਆਤਮਕ ਪੱਧਰ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਬਹੁ-ਵਿਕਪਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

ਠੀਕ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

- (i) ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ..... ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
 (ਕ) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ 100 (ਖ) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ 150
 (ਗ) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ 200 (ਘ) ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ 250
- (ii) ਸੇਲ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਮੁਦਰਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪ ਕਰਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ .....ਰੁਪਏ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਜੋਕਾ ਮਾਹੌਲ ਸੇਲ ਕਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
 (ਕ) 5000 ਰੁਪਏ (ਖ) 10, 000 ਰੁਪਏ
 (ਗ) 20, 000 ਰੁਪਏ (ਘ) 40, 000 ਰੁਪਏ
- (iii) ..... ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਣ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ।
 (ਕ) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਰ (ਖ) ਸਰਵੇਖਣ
 (ਗ) ਸੰਕਲਨਕਾਰ (ਘ) ਸਹਾਇਤਾ
- (iv) ਗੰਭੀਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਰਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ ਪਰਿਚਰ ..... ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
 (ਕ) 10 (ਖ) 5 (ਗ) 15 (ਘ) 20
- (v) ਇੱਕ ਆਕਲਨ ਦੇ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ..... ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ ਅਕਸ਼ਮ।
 (ਕ) 100 (ਖ) 150 (ਗ) 200 (ਘ) 250

2.7.5 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ/ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ (Procedure for Grants to State Government/UT Administrations)

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ/ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਅਗਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਫੈਲਿਆ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ) ਹਰ ਸਾਲ ਦਿਸੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਮੱਦਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮਾ ਵਿੱਚ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਦਾਨ ਲਈ ਵਰਤੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸੰਕੇਤ ਸਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਵਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਵਲੋਂ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਚਾਹੇ ਵੱਖਰਾ ਭੱਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਰ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜੂਰ ਫੀਸਦੀ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਤੇ 50 ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਨੁਦਾਨ ਦੀ ਬਾਕੀ 50 ਫੀਸਦੀ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ 75 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਦੀ ਅਨੁਦਾਨ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਤ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਅਮਲ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਬਿਆਨ।

27.6 ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਲਈ ਢੰਗ (Procedure for Grants to Voluntary Organizations)

ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਵੇਦਨ ਪੱਤਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਪਤਰ ਉੱਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ (ਇੱਕ ਨਾਲ ਨਕਲ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ)। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੰਗਠਨਾਂ ਯੋਗਤਾ, ਉਪਯੁਕਤਤਾ, ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਾਰਣਾਂ ਇਸਲਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪਾਤਰ, ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਹੋ ਟਰਸਟਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- (i) ਸੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਉਚਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਹੈ ;
- (ii) ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਗੰਢਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ;
- (iii) ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਣਕਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ;
- (iv) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਲਿੰਗ, ਧਰਮ, ਜਾਤੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੰਥ;
- (v) ਚਲਾਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ;
- (vi) ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਨਹੀਂ ਕਾਰਜ, ਅਤੇ
- (vii) ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਵਲੋਂ ਉਤੇਜਿਤ ਸਾਂਪ੍ਰਦਾਇਕਿ ਅਸਾਮੰਜਸਿਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਜੋ ਅਸਤੀਤਵ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਹਾਇਤਾ। ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲਾਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਔਚਿਤਿਅ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਏਜੰਸੀ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਈ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰੋਤ ਵਲੋਂ ਅਨੁਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਆਵੇਦਨ ਲਈ ਜੋ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰਯੋਜਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਨੁਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੂਤਰਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਨੁਦਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਲੋਂ ਰਸੀਦ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਸਰੋਤ, ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂ ਰਾਜ, ਇੱਕ ਅਨੁਦਾਨ ਲਈ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਨਦਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਤਬਾਦਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ।

ਨੋਟ

ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ?

2.7.7 ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (Conditions of Grants to Voluntary Organizations)

- (i) ਅਨੁਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਪਤਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬਾਂਡ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਂਡ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾ ਦੋ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵੇਚਿਤ ਜੇਕਰ ਏਜੰਸੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (ii) ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ।
- (iii) ਪਰਯੋਜਨਾ ਦੇ ਖਾਤੀਆਂ ਠੀਕ ਹੋ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਊਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਿਅੰਤਰਕ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਜਾਂਚ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ।
- (iv) ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੇਖਾ ਪਰਖਿਆਹੋਇਆ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਧਿਵਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖਾਂਦੇ ਚਾਰਟਰਡ ਏਕਾਉਂਟੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਹਸਤਾਕਸ਼ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮਿਆਦ ਦੀ ਅੰਤ ਦੇ ਬਾਅਦ।
- (v) ਏਜੰਸੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਸੰਪੱਤੀਯੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਿਕਾਰਡ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਭੋਰਾਕੁ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਅਧਿਗਰਹਣ ਕੀਤਾ ਰੱਖੇਗਾ ਅਨੁਦਾਨ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ। ਅਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਦਾ ਨਬੇੜਾ, ਭਾਰਗਰਸਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਅਨੁਦਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰਵ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਜੰਸੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਕਰੇਗਾ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ :

- (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੰਗਠਨਾਂ ਯੋਗਤਾ ਉਪਯੁਕਤਤਾ, ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ।
- (ii) ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ (ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ)।
- (iii) ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਪਤਰ ਉੱਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਆਵੇਦਨ।

2.7.8 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਇਸਲਈ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਪਾਹਜ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਰੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਯੋਜਨਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਵਿੱਤਪੋਸ਼ਿਤ ਭਾਰਤ, ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ 1983 ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

- ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਦੇਸ਼ਾਲਏ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਮਰਥਨ।
- ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ (ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ) ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ (ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ.) 0-14 ਉਮਰ ਸਭੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕੀਤਾ ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ 70 ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨਾ।
- ਚਿਕਿਤਸਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ਿਵਿਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ.) ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੀ.ਡਬਲਊ.ਐਸ.ਐਨ. ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਉੱਤੇ ਟੀਚਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ, 45 ਦਿਨ ਸੰਸਾਧਨ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ; ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਨ।
- ਇਹ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਾਐਜਿਤ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ/ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਸਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖੀ।
- ਇਹ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ ਸਕੂਲ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਈ।
- ਅਮਲ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੇਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਪਦ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ।
- ਬਲਾਕ/ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਜਿੱਥੇ ਯੋਜਨਾ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ, ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਲਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਅਭਿਵਿੱਨਿਆਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।
- ਸੇਲ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਟਾਫ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦੇਸ਼। ਸੇਲ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਕਲਨ।
- ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸਮੇਵਾਇਕ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖਾ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ। ਇੱਕ ਆਕਲਨ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਟੀਮ, ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਅਕ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਚਿੰਤਤ।
(ੳ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਸਥਿਰ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 400 ਰੁਪਏ।
(ਅ) ਪ੍ਰਤੀਵਰਸ਼ 200 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਵਰਦੀ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ।
(ੲ) ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ 50 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਭੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਰਤੀ ਸਕੂਲ ਪਹਿਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੋਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸੁਲਕ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੋ।
(ਸ) 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰੀਡਰ ਭੱਤਾ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅੰਧੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ
- ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ/ਸੰਘ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਵਿੱਤ ਲਈ

ਨੋਟ

ਆਪਣੇ ਵਿੱਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਆਕਲਨ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਫੈਲਿਆ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿਸੰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ)।

- ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਵੇਦਨ ਪੱਤਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਪਤਰ ਉੱਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਨਾਲ (ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ)। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੰਗਠਨਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਉਪਯੁਕਤਤਾ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ, ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।
- ਅਨੁਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਪਤਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬਾਂਡ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਂਡ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾ ਦੋ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵੇਚਿਤ ਜੇਕਰ ਏਜੰਸੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ।

27.9 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸਮੱਗਰੀ : ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।
- ਅਭਿਵਿੰਨਿਆਸ : ਲਕਸ਼ ਜਾਂ ਹਿਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਰ।
- ਕਾਂਸਲ : ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁੱਣਿਆ ਹੋਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

27.10 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਹੈ ?
2. ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਵਿੱਚ ਆਈ.ਈ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੀ ਕਾਰਜੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
3. ਆਈ.ਈ.ਡੀ. ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚੇ ਕੀ ਹਨ ?
4. ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਮਝਾਓ।

ਉੱਤਰ:ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) 10 ਕਰੋੜ (ii) ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੈਲ (iii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼
2. (i) ਅ (ii) ਅ (iii) ਏ (iv) ਓ
3. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ

27.11 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ.ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਊਰਾ ਰੋਬਸਟੇਇੰਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜੋਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।

ਇਕਾਈ-28: ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (Inclusive Education and Mainstreaming)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਜਾਣ ਪਛਾਣ (Introduction)

28.1 ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ (Inclusive Education)

28.2 ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (Mainstreaming)

28.3 ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ (Methods of Teaching in Mainstreaming)

28.4 ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਰੀਤਾਂ (Trends in Mainstreaming)

28.5 ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ (Summary)

28.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

28.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

28.8 ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।
- ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਜਾਣ ਪਛਾਣ (Introduction)

ਗਿਆਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਵਾਂਛਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ। ਹਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਵਲੋਂ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਦਲਾਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਗੈਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਕੂਲ। ਸ਼ਿਕਸ਼ਾਵਿਦੋਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਹਰ ਵਰਤਨੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨੀਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਉਣ, ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਲਈ ਆਗਰਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ, ਦਾਖਲਾ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਮੋਹਕ ਕਾਰਨ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਅਪਾਹਜ ਜਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਨੋਟ

28.1 ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ (Inclusive Education)

ਇਹ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂਵਾਇਨ ਹੈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ। ਨੀਤੀ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ ਕਿ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੋਕ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਤਲੱਬ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਅਨੂਠੇਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ। ਇਸ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸਾਰੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਮਕਾਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ। ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਲਈ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਮਤਲੱਬ 'ਆਪਣੇ' ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਵਲੋਂ। 'ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਧਿਆਨ, ਸਗੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਗੜਿਆ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ। ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ' ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਬਜਾਏ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਸਿਸਟਮ।

28.1.1 ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of policies on inclusive Education)

1. ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਤਮ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਬਜਟੀਏ ਅਗੇਤ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਸਿਸਟਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ।
2. ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨੀਤੀ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਦਾਖਲਾ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਮੋਹਕ ਕਾਰਨ ਹਨ।
3. ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।
4. ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਵਰੇਜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਜਨਸੰਖਿਆ।

28.1.2 ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ (Need of Inclusive Education)

ਯੂਨੇਸਕੋ (1994) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ' ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਸੰਭਵ ਜੋ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਮੱਤਭੇਦ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਵੱਖਰਾ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਦੋਨਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਔਜਿਤ ਉਪਯੁਕਤ ਕੋਰਸ , ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ, ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਬੜਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਕਸ਼ਮ ਬੱਚਿਆਂ।

28.1.3 ਕੁੱਝ ਆਗੂ ਪ੍ਰਯੋਗ (Some Pioneering Experiments)

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਭੱਜਿਆ ਵਿੱਚ, ਪਰਯੋਜਨਾ ਅਪਾਹਜ (ਧੱਬਾਦਾਰ) ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ 1987 ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ। ਇੱਕ ਸਾਰਾ ਖੇਤਰ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ () ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਮਾਹਰ ਸਿਖਿਅਕਾਂ, ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਪਾਹਜ ਨੇਮੀ ਸਿਖਿਅਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

ਨੋਟ

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :

- (i) ..... ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ।
- (ii) ..... ਸਿਖਿਅਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲਈ ਲਚੀਲਾਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰੁਝਿਆ ਹੈ।
- (iii) ਅਪਾਹਜ਼ੋਂ ਲਈ ਸਮੇਕਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰਯੋਜਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ .....

28.2 ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (Mainstreaming)

ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਲਕਸ਼ ਲਈ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਪਾਹਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਖਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਨੁਕੂਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

ਦੇਰ ਵਲੋਂ 1980 ਦੇ ਦਸ਼ਕ ਤੱਕ, ਇਲਾਵਾ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਕਈ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਲੇ। ਅਧਿਵਕਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਦੋਹਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਕਸ਼ਮ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਦੇਨਤ ਅਪਾਹਜ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ।

ਅਧਿਵਕਤਾ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜੋ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ।

ਸਕੂਲ ਜਿਲੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜ਼ਮੀਨ ਤਬਾਦਲਾ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਸੱਮਝਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਨੂੰ ਸਮਾਐਂਜਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਉਲਟਿਆ ਵੱਖ, ਲੇਕਿਨ ਬਰਾਬਰ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ।

ਆਤਮਕੇਂਦਰਿਤ, ਬਹਰਾ ਅੰਧਾਪਨ, ਬਹਰਾਪਨ, ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਕਈ ਅਪਾਹਜ਼, ਆਰਥੋਪੈਡਿਕ ਨੁਕਸਾਨ, ਹੋਰ ਸਿਹਤ ਨੁਕਸਾਨ, ਗੰਭੀਰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸ਼ਾਂਤਿ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਅਪਾਹਜ਼ਤਾ, ਭਾਸ਼ਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ, ਘਾਵ ਮਸਤਸ਼ਕ ਚੋਟ, ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੁਕਸਾਨ। ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਜਿਲੀਆਂ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਸਨ, ਤਦ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਵਿਵਿਧਤਾ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਂਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਾਮਾਂਕਨ ਮੁਢਲੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਸਾਲ। ਉੱਚ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਲੋਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ 4 ਵਲੋਂ 5 ਫੀਸਦੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਜਮਾਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੰਹਾਵਲੋਕਨ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ, ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਜਿਲੇ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ

ਨੋਟ

ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸਿੱਖਣ ਵਲੋਂ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮਾਣਕ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਮਾਣਕ ਜਮਾਤ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ।

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਕੂਲ ਜਿਲੀਆਂ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ। ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਮਰਥਨ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮਦਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਣ ਲਈ ਅਣ-ਉਚਿਤ ਧਿਆਨ ਡਰਾਇੰਗ ਜਾਂ ਉਸਦੇ।

ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰੇ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਅਧਿਆਪਕਾ। ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੇ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਣ ਘੱਟ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦੀਆਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੂਰਕ ਏਡਸ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈ ਹੈ ? ਕੀ ਕਦਮ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਮਾਔਜਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਲਿਆ ਜਮਾਤ? ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਹੈ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਸਹਪਾਠੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ? ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਸਿਖਿਅਕ ਜਾਂ ਸਾਥੀਆਂ? ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਕਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਾਣਨੇ ਦੇ ਲਈ? ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਟੀਮ ਇਸ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਣ ਲਈ ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵ, ਤਨਾਵ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਇੰਗਿਤ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਵਿਕਲਪ। ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੰਗੀਤ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦੂਰ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹੈ। ਕਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਦਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ।

ਟਾਸਕ   ਆਈ.ਈ.ਪੀ. ਕੀ ਹੈ? ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ।

28.3 ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ (Methods of Teaching in Mainstreaming)

ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਏਕ ਮਿਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਣ ਲਈ ਕਈ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਦਾਇਤ ਤਿੰਨ ਵਲੋਂ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਹੈ ਗਰੇਡ ਪੱਧਰ ਵਲੋਂ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੂਹ ਦੀ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਧਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੇਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹੈ। ਏਜੁਕੇਸ਼ਨ ਡਾਇਜੇਸਟ ਵਰਣਿਤ ਸਭਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਧੱਕੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜਮਾਤ। ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਣ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਲੜਾਈ,

ਨੋਟ

ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਿਅਕ ਸੀ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਰਫ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖ ਮੇਜ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸੰਸ਼ੋਧਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਕਾਰਜ। ਹਰ ਸਵੇਰੇ, ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਸੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਗੇ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਮਵਰਕ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਉਚਿਤ ਲਗਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਮਵਰਕ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ।

ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਛੋਟੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉੱਥੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਫਾਇਦੇ ਕਮੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ ਸਿੱਖਣ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬਲਾਕਾਂ ਗਹਿਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਥਤ ਸੀ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਹਕਰਮੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਸੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਮਾਡਲ। ਮੁੱਖ ਧਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਜਿਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਇੱਕ ਪੂਰਵਵਿਆਪੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ, ਏਜਕੁਸ਼ਨ ਡਾਇਜੇਸਟ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮਾਂ ਉਹ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਹੈ, ਇਹ ਲੱਗਭੱਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਗਰੇਡ ਪੱਧਰ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਤੀਵਰਤਾ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ।

ਮੁੱਖ ਧਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 1982 ਲਿਆਇਆ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੰਭਾਵਿਕ। ਸਗੋਂ, ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਹਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਸਿੱਖਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ 1 ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਡੇ ਵਲੋਂ ਮੋਢਾ ਮਿਲਾਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾਂਤ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਲੱਗਭੱਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਰੀਕਾਂ ਸਟਾਫ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਲਈ। ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੀ ਇਹ ਕਮੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਕਈ ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਕਾਰਿਆਂਵਾਇਨ। ਦੋ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਇੱਕ ਅਭਿਆਨ ਸੀ ਇੱਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਧਿਆਨ ਵਲੋਂ ਬਾਹਰ ਸੋਚਿਆ, ਉੱਥੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਨਾਜਕ ਯਾ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਆਕੁਲ ਸਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਕੂਲ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਵਿਕਲਪ ਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਘਰ। ਇਸ ਭੁਲੇਖਾ ਨੂੰ ਜੋੜਨ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਸੀਅਤ। ਲਈ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਬੱਚਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵੱਖ ਬੱਚੇ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਡਿਗਰੀ ਮਾਣਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਿਸ਼ਰਣ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਹਦਾਇਤ।

ਨੋਟਸ ਅਪਾਹਜ ਸਿੱਖਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ/ਭਾਸ਼ਾ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹਲਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਮ ਹੈ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

28.4 ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਰੀਤਾਂ (Trends in Mainstreaming)

ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਰੀਤਾਂ ਉੱਚ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਰ ਕਰਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਜਿਲੀਆਂ ਇਨਾਮ ਵੱਖ ਢੰਗ ਵਲੋਂ ਡਿਪਲੋਮਾ। ਮਾਨਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਸੇਟ, ਪਰੀਖਿਆ, ਅਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਦਾਨ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੋਰਸ ਕੰਮ ਕਰਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ। ਹੋਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖ ਜਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ। ਡਿਪਲੋਮਾ, ਇਸਲਈ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਹੀ ਗੱਲ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਮਾਨਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸੁਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਮਾਨਕਾਂ ਪੁਨਰਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮ ਲਕਸ਼ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਦਾ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖੋਜ ਹੋਵੇਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦਰਜੀ ਲਕਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ। ਅਧਿਵਕਤਾਵਾਂ ਲਈ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਕੂਲ ਜਿਲੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖੇ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਮੁੱਖਤ: ਤੋੜ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਸਨਾਤਕੋਂ ਇੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਅਪਨੇ ਕੋਸ਼ਿਲ ਅਤੇ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਪਰਿਲਕਸ਼ਿਤ।

2000 ਲਕਸ਼ ਉੱਤੇ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਅਇਨਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਣਿਆ। ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਡੇਟਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿੱਤ ਪੋਸਣਾ ਉੱਤੇ ਸਮਰੱਥ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਨਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਧਾਰਿਤ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਮਕਾਮੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਅਪਾਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਅਨਦੇਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਆਦਾ ਮਾਡਲ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਵਿਦਿਅਕ ਆਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਰਾਂ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹਾਨ ਵਿਆਜ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਅਤੇ 1997 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕੁੱਝ 24 ਆਰਥਕ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਉੱਤੇ ਅਧਿਅਇਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

3. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ:
  - (i) ਇਲਾਵਾ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਕਈ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇਰ ਵਲੋਂ 1980 ਦੇ ਦਸ਼ਕ ਤੱਕ, ਇਸ਼ਟ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਲੇ।
  - (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
  - (iii) ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੂਹ ਦੀ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗਰੇਡ ਪੱਧਰ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ।
  - (iv) ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਅਨਿਵਾਰਿਆਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

28.5 ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ (Summary)

ਨੋਟ

- ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਮਾਅਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਲਈ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਤਲਬ। ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ‘ ਵਲੋਂ ਦੇਖਭਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ।
- ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਤਮ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਬਜਟੀਏ ਅਗੇਤ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਸਿਸਟਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ।
- ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨੀਤੀ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਦਾਖਲਾ ਨੇਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਮੋਹਕ ਕਾਰਨ ਹਨ।
- ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਲਕਸ਼ ਲਈ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।
- ਦੇਰ ਵਲੋਂ 1980 ਦੇ ਦਸ਼ਕ ਤੱਕ, ਇਲਾਵਾ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਕਈ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਲੇ।
- ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿਹਾਵਲੋਕਨ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋ, ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਕੂਲ ਜਿਲੀਆਂ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ।
- ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰੇ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਅਧਿਆਪਕਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਰੋਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਇੰਗਿਤ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਵਿਕਲਪਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।
- ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਏਕ ਮਿਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕਈ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੀ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਨੇਮੀ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸਭਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਦਾਇਤ ਤਿੰਨ ਵਲੋਂ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਲਈ।
- ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਮਾਤ ਪਾਇਆ ਉੱਥੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਫਾਇਦੇ ਕਮੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸਨ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬਲਾਕਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਤ ਸੀ ਉਹ ਗਹਿਰੀ ਹਦਾਇਤ ਅਤੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਹਕਰਮੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਾਡਲ।
- ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਲੱਗਭੱਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰਾਂ

ਨੋਟ

ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਰੀਕਾਂ ਸਟਾਫ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਦੀ ਇਹ ਕਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਕਈ ਜਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਕਾਰਿਆਂਵਦਿਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ।

- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦਰਜੀ ਲਕਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

28.6 ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ : ਕੁੱਝ ਹੈ ਕਿ ਆਧਿਕਾਰਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਣ ਸ਼ੁਰੂ
- ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ : ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੈਲਿਆ ਲੜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
- ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ : ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਕਿ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ਸਭਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।
- ਗੀਤਾਂ : ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

28.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਸ਼ਬਦ “ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ” ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
2. ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਕੀ ਹੈ ?
3. ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ ?
4. ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਉੱਤਰ : ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers:Self-Assessment)

1. (i) ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ (ii) ਅਪਾਹਜਤਾ (iii) 1987
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਗਲਤ (iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ

28.8 ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਐਂਡ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ: ਟੋਨੀ ਬੁਸ਼, ਲੇਸ ਬੈਲ, ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, 2002।
2. ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ: ਸਟ੍ਰੈਟੇਜੀ, ਕੁਆਲਿਟੀ ਐਂਡ ਰਿਸੋਰਸਜ਼, ਮਾਰਗਰੇਟ ਪ੍ਰੀਡੀ, ਰੋਨ।

**ਇਕਾਈ-29: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਿਖਰ ਇਕਾਈਆਂ:
ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਅਤੇ ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ.
(Apex Bodies on Special Education:
RCI and NIMH)**

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

29.1 ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ (Rehabilitation Council of India)

29.2 ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of RCI)

29.3 ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਐਕਟ 1992 ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ 2000 (National Institute for the Mentally Handicapped)

29.4 ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਹਜਪੁਣੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (National Institute for the Mentally Handicapped)

29.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

29.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

29.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

29.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣਾ।
- ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਐਕਟ 1992 ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ 2000 ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।
- ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਹਪੁਣੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ 1986 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਏਕਤਾ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਅਤੇ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ (ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ) ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਮਾਜ ਹੋਰ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ 1992 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ ਐਕਟ ਨਿਅਮਿਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ 22 ਜੂਨ 1993 ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕਾਈ ਬਣ ਗਈ।

ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਚੌਥਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੁਆਰਾ 2000 ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐਕਟ ਨੇ ਸਭਾ 'ਤੇ ਕਸ਼ਟਦਾਇਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਅਪਹਜ ਲੋਕਾਂ, ਜੋ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਾ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜੌੜੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ।

ਨੋਟ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ 1984 ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਕਾਸਨਗਰ, ਸਿਕੰਨਦਰਾਬਾਦ (ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਵੈਰਾਜ ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਰੋਧ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਰਪਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ 25ਵੀਂ ਵਰਗੇ ਦੀ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚੀ।

ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਦੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਇਲਾਕਾਈ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ। ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਮਾਡਲ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾਈ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਭ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਰ ਸੰਭਵ ਫ਼ੈਲਾ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ, ਥੈਰਾਪੀਊਟਿਕ, ਵਿਵਸਾਇਕੀ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਵਿਹਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

29.1 ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ (Rehabilitation Council of India)

ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਵੈਰਾਜ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜ ਪੁਨਰਵਾਸ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਮਨਿਸਟਰੀ ਹੈ। ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ:

- ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ।
- ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤ, ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।

ਨੋਟਸ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ ਐਕਟ, 1992 ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਲਿਆਂਦਾ।

ਹਰ ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਅਮਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਤਾ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਜ਼ਾਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਖਲੇ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ 28,460 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ 16 ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ 42 ਵੱਡੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੋਰਸ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਹਨ, ਜੋ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇ ਕੇਬਲ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਜੋ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਨਿਅਮਤ ਜੜ੍ਹ ਪੱਧਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਮਿਆਰ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

29.2 ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of RCI)

ਨੋਟ

ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅਮਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਲਿਆਉਣਾ।
- ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰਾਂ/ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੇ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ।
- ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅਮਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀਆਂ/ਬੈਚਲਰ ਡਿਗਰੀਆਂ/ਪੀ.ਜੀ. ਡਿਪਲੋਮਾ/ਡਿਪਲੋਮਾ/ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਕੋਰਸ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
- ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਮਾਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ/ਡਿਪਲੋਮੇ/ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
- ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਪੁਨਰਵਾਸ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ।
- ਮਾਹਿਰਾਂ/ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਰਜਿਸਟਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ।
- ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ।
- ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਾਇਕੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਵਸਥਾਇਕੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਾਇਕੀ ਹਿਦਾਇਤੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਲਗਾਉਣਾ।
- ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਾਂ 'ਤੇ ਸਿਖਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
- ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਾਹਜਾਂ 'ਤੇ ਸਿਖਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਲਗਾਉਣਾ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਨਿਅਮਿਤ ਜੜ੍ਹ ਪੱਧਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਮਿਆਰ ..... ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ..... ਵੱਡੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੋਰਸ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਹਨ।
- (iii) ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ..... ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅਮਿਤ ਕਰਨਾ।
- (iv) ਛੇ ਕੇਬਲ ..... ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪਾਹਜਪੁਣਾ ਜੋ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

29.3 ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਐਕਟ 1992 ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ 2000 (RCI Act 1992 and Amendments 2000)

ਇੱਕ ਦੇ ਲਈ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਰਜਿਸਟਰ ਦਾ ਰੱਖਰਖਾਵ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਕਰਨ

ਨੋਟ

ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਵਾ ਜਾਂ ਆਨੁਸ਼ੰਗਿਕ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਨੇ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਇਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਨੇ ਇਲਾਕਾਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਭਾਵਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਹਿਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੰਡਲੀ ਵੱਲੋਂ ਵਰਣਨ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਿਛੋਂ ਇੱਕ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਗਈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ. ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੌਵੇ ਨਵੇਂ ਸੁਝਾਅ ਜੋੜ ਕੇ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇ।

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

- ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ
- ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ
- ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
- ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ
- ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ
- ਪੁਨਰਵਾਸ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ
- ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਪਰਿਵਰਤਨਾਤਮਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਢਲੀ ਦਖਲ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਪਾਹਜ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ-ਡਿਪਲੋਮਾ-ਅੰਡਰਗ੍ਰੈਜੂਏਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ-ਪੋਸਟਗ੍ਰੈਜੂਏਟ-ਮਾਸਟਰ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕਾ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ 5 ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਕੋਰਸ, ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੋਰਸ (ਡੀ.ਐਸ.ਈ. (ਐਮ.ਆਰ), ਡੀ.ਵੀ.ਆਰ., ਡੀ.ਈ.ਸੀ.ਐਸ.ਈ., ਡੀ.ਸੀ.ਬੀ.ਆਰ.) ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ, 2 ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸ (ਬੀ.ਆਰ.ਟੀ. ਅਤੇ ਬੀ.ਐਡ. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਡ. (ਐਮ.ਆਰ)), 1 ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੋਰਸ (ਪੀ.ਜੀ.ਡੀ.ਈ.ਆਈ.) ਅਤੇ 2 ਮਾਸਟਰ ਕੋਰਸ (ਐਮ.ਐਡ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਡ.) ਅਤੇ 2 ਐਮ.ਫਿਲ. (ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਹੈਬੀਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਸਾਈਕਾਲਾਜੀ) ਪੱਧਰੀ ਕੋਰਸ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

29.4 ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (National Institute for the Mentally Handicapped)

ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ.) 1984 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਰ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਸੇਵਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਮਾਡਲ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਸੁਕੰਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਇਲਾਕਾਈ ਕੇਂਦਰ ਦਿੱਲੀ, ਮੁੰਬਈ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਖੋਜ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ

(iii) ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ, ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।

- ਹਰ ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਅਮਿਤ ਹਨ।
- ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ 28,460 ਸੰਖਿਆ ਦੇ 16 ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ 42 ਵੱਡੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੋਰਸ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਹਨ, ਜੋ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:
  - (i) ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅਮਿਤ ਕਰਨਾ।
  - (ii) ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਮਿਆਰਬੰਦੀ ਲਿਆਉਣਾ।
  - (iii) ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰਾਂ/ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੇ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ।
  - (iv) ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅਮਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਇੱਕ ਦੇ ਲਈ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਰਜਿਸਟਰ ਦਾ ਰੱਖਰਖਾਵ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਵਾ ਜਾਂ ਆਨੁੱਸ਼ੰਗਿਕ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ.) 1984 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਰ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

29.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਪੁਨਰਵਾਸ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਨਾ
- ਸ਼ਕਤੀ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ
- ਮਾਨਸਿਕ : ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਂ ਘਟਨਾ

29.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ?
2. ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹਾਣੀ ਦੀ ਕਦੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ?
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਚ. ਦੇ ਇਲਾਕਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ ਕਿਥੇ ਹਨ?
4. ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਆਰ.ਸੀ.ਆਈ. (ii) 42
(iii) ਪੁਨਰਵਾਸ (iv) ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ
2. (i) ਓ (ii) ਅ (iii) ਏ

29.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਨੋਟ

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਾਉਰਾ ਰੋਬਸਟਰਈਨ; ਸਕੋਟ ਐਫ. ਜਾਹਨਸਨ; ਸੇਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰ, ਇੰਕ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੋਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੇ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।

ਨੋਟ

ਇਕਾਈ-30: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ‘ਤੇ ਸਿਖਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ: ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ., ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. (Apex Bodies on Special Education: NIVH, NIOH)

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

30.1 ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of NIVH)

30.2 ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (Significance of NIVH)

30.3 ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of NIOH)

30.4 ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objective of RTI about Disability)

30.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

30.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

30.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

30.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ।
- ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਅਤੇ ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਪ੍ਰਤੀ ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ.) ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਕਰਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਮਸ਼ੂਰੀ-ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਰਾਜਮਾਰਗ ‘ਤੇ 43 ਏਕੜ ਦਾ ਥਾਂ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ.) 1943 ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ-ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਂਟ ਦਸਟਿਨ ਦਾ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1 ਜਨਵਰੀ 1950 ਨੂੰ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ‘ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਦਾ ਅਡਲਟ ਬਲਾਈਂਡ (ਮੈਨ)’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਲੋਕੋਮੀਟਰ ਅਪਾਹਜ ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਕਰਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ 1978 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੈਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

30.1 ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of NIVH)

ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚਾ ਸੰਘ ਦੇ ਸਮਿਤੀ ਪੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਨੋਟ
- (i) ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਆਯਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਹਿਤ ਖੋਜ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਆਯੋਜਨ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਕੇ ਖੋਜ ਕਰਨਾ।
  - (ii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਕਰਨਾਂ/ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਰਦਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਜੀਵ-ਔਸਦੀ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਰਜੀਕਲ ਜਾਂ ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਉਪਕਰਨਾਂ/ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹੇੜ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਸਹਿਯੋਗ ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਕੇ ਖੋਜ ਕਰਨਾ।
  - (iii) ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਲੱਖਣ ਮਾਹਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਫਸਰ, ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀ, ਵਿਵਸਾਇਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸਹੇੜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ।
  - (iv) ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਦੀ ਵੰਡ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਜਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਬਣਾਏ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਇਕਾਈਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

- (i) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ
- (ii) ਪ੍ਰੌੜ ਬੇਤਰਹੀਣਾਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ/ਵਿਵਸਾਇਕ ਕੇਂਦਰ ਵਿਭਾਗ
- (iii) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ
- (iv) ਬਰੇਲ ਵਿਕਾਸ ਇਕਾਈ
- (v) ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਇਕਾਈ
- (vi) ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਇਕਾਈ
- (vii) ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਇਕਾਈ
- (viii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਾਲੜੀ ਪੁਸਤਕ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ
- (ix) ਪਿੰਟ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ
- (x) ਕੇਂਦਰੀ ਬਰੇਲ ਪ੍ਰੈਸ
- (xi) ਉਪਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਲਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ
- (xii) ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਇਕਾਈ

ਨੋਟਸ

ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਸਵਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ: (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- (i) ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚ ..... ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ 1943 ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ-ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਂਟ ਦਸਟਿਨ ਦਾ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- (ii) ..... ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਲੋਕੋਮੀਟਰ ਅਪਹਾਜ ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ
- (iii) ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੇਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਲ ਹੈ

ਨੋਟ

..... ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਅਸਿਥ ਉਪਚਾਰ, ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

(iv) ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ.....।

30.2 ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (Significance of NIVH)

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਇੱਕ ਸੜਰਾਜੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ:

- ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ
- ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ
- ਮਾਡਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਬਣਾਵਟ
- ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ
- ਬਰੇਲ ਅਤੇ ਆਡੀਓ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਚੱਕਰਵਾਦ
- ਸਿੱਖਿਅਕ, ਵਿਵਸਾਇਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸੇਵਾਵਾਂ
- ਸਿੱਖਿਆ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨ
- ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੀ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ.) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।

30.3 ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objectives of NIOH)

ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਕਰਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭੌਤਿਕ (ਅਸਿਥ) ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

- (1) ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੇਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ , ਜਿਸਦਾ ਨਾਲ ਹੈ ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਾਪਿਸਟ, ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਉਪਚਾਰ, ਔਰਥੋਟਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸਥੈਟਿਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਅਸਿਥ ਉਪਚਾਰ, ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- (2) ਰੁਜਗਾਰ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਵਿਵਸਾਇਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਆਦਿ।
- (3) ਉਸ਼ਿਤ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣਾ।
- (4) ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ।
- (5) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ। ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸਿਖਰ ਦਸਾਤਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਦੇਣੀ।

ਟਾਸਕ

ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹਨ?

30.4 ਅਪਾਹਜਪੁਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (Objective of RTI about Disability)

ਨੋਟ

- ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ।
- ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੇ ਕਾਬੂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵੱਧੇ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਕਨ ਰਾਜ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਭਾਰਤ ਗਜ਼ਟ (ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, 2005) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਹਰ ਟੁਕੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ 'ਸਹੀ' ਹਨ ਜਾਂ 'ਗਲਤ'

- ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ।
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲ ਮੰਡਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ, ਇਸਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

30.5 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ (ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ.) ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਕਰਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ।
- ਅਸਿੱਧ ਅਪਾਹਜਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਲੋਕੋਮੀਟਰ ਅਪਾਹਜ ਅਸਿੱਧ ਅਪਾਹਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਕਰਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਤਹਿਤ 1978 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੈਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।
- ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚਾ ਸੰਘ ਦੇ ਸਮਿਤੀ ਪੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:
- ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨੇਤਰਹੀਣਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਆਯਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਹਿਤ ਖੋਜ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਆਯੋਜਨ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਕੇ ਖੋਜ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਕਰਨਾਂ/ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਰਦਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਜੀਵ-ਔਸਦੀ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਰਜੀਕਲ ਜਾਂ ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਉਪਕਰਨਾਂ/ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹੇੜ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਸਹਿਯੋਗ ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਕੇ ਖੋਜ ਕਰਨਾ।
- ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਿੱਧ ਅਪਾਹਜ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੇਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਾਪਿਸਟ, ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਉਪਚਾਰ, ਔਰਥੋਟਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰੋਸਥੈਟਿਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਅਸਿੱਧ ਉਪਚਾਰ, ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

30.6 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਉਦੇਸ਼ : ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
- ਮਹੱਤਵ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ, ਖ਼ਾਸਕਰਕੇ ਜਦ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਕਿਸੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਨੋਟ

- ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਾਪਿਸਟ : ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਾਪੀ ਦੇਣਾ।

30.7 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਐਨ.ਆਈ.ਵੀ.ਐਚ. 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
2. ਐਨ.ਆਈ.ਓ.ਐਚ. 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਪਾਹਜ (ii) ਅਸਿਥ
(iii) ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਾਪਿਸਟ (iv) ਅਸਿਥ ਅਪਾਹਜ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ
2. (i) ਸਹੀ (ii) ਗ਼ਲਤ

30.8 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੋਨੀਅਲ ਪੀ. ਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਅਹਾਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ. ਕਾਊਫਮੈਨ, ਪੈਈਗੋ ਸੀ. ਪੁਲੇਨ; ਪੀਅਰਸਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਇੰਕ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਹਰਸਟ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ., ਐਲਨ ਡਵਲੂ. ਬਰੂਏ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਨ.ਸੀ.ਐਸ.ਪੀ.।

ਇਕਾਈ-31: ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ: ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਥੀਆਂ, ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Rehabilitation of Exceptional Children: Role of Peers, Role of Family)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

31.1 ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਚੋਲ (Role of Family)

31.2 ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀਆਂ ਭਾਗੀਦਾਰੀ (Parental Involvement)

31.3 ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਚੋਲ (Role of Peers)

31.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

31.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

31.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

31.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੱਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।
- ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਕਰਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਕ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਸਾਧਨ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਜਾਂ ਸਮਸਿਆਗਰਸਤ ਆਬਾਦੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਸਾਹਿਤ ਵਲੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਰਦਲੀ, ਉਤਪਾਦਕ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਮਾਹੋਲ। ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਪੈਮਾਨਾ ਵੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਤਪਾਦਕ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਾਹੋਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਪਹਿਲਕਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਹੈ ਸਮੂਹਵਾਸ ਸੇਟਿੰਗਸ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਅ। ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਇੱਕ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਤਤਵੋਂ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਕਾਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਅਤੇ ਸਮੂਹਵਾਸ ਬਾਲਉਮਰ ਲਗਾਇਆ ਬਾਧਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਸੇਟਿੰਗਸ ਉਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਲਈ।

31.1 ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਚੋਲ (Role of Family)

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਰਹੇ ਹਨ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਫੈਸਲਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਬੱਚੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਦੇਸ਼ਿਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਨੋਟ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਅਸਤੀਤਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿ ਇੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਥਕਾਉ ਹੁਣੇ ਤੱਕ ਸੁਖਦ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਯਾਨੀ ਦੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣੁ ਪਰਵਾਰਾਂ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਵਾਰਾਂ, ਵਿਵਿਧਤਾਵਾਂ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ ਵਲੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜੋੜੋਂ (ਚਾਚਾ ਅਤੇ ਚਾਚੀ), ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੋਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਵਿੱਚ ਔਖਾ ਪਰੀਸਥਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹੈ, ਜੋ ਲਿਖ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਪਰਮਾਣੁ ਪਰਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜਿੰਮੇਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਸਤਾ-ਪਣ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੱਮਝਾਉਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਦਾਈ ਜਾਂ ਦਿਨ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਦੇਖਭਾਲ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ। ਦੋਨਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਅਸਤ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਔਖਾ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦਾ ਤਨਾਵ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਬੰਨ ਗਿਆ ਨਵਜਾਤ ਜੇਕਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵੱਖ ਹੈ-ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਹਾਲਤ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਤਨਾਵ ਦੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਬਰਦਸਤ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਰਨਾ, ਭਰਾ ਭੈਣ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ। ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹਨ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਇਸ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ ਕਾਰਕਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਸਾਧਨਾਂ, ਜੋੜੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਸੰਬੰਧ ਵਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ, ਸਮੁਦਾਏ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸੰਸਾਧਨਾਂ। 1 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਨਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਲੋਂ ਖਬਰ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਜਨਿਤ ਹੈ ਵੱਖ ਯਾਨੀ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਚਰ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੱਤਭੇਦ ਹਨ ਤਨਾਵ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ, ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਦੀ ਸਹਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੁਦਰਤ ਕਿ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕੁਲ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੀਖ ਉਹ ਇੱਕ ਅਪੰਗ ਬੱਚੇ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਰਭਾਵੀ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸੰਭਾਵਿਕ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀ ਦੀ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ, ਲੰਮੀ ਦੂਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੇ ਨਜ਼ਰਿਏ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ।

31.1.1 ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ (Parental Acceptance)

ਮੰਜੂਰੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਸਲੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੰਦੁਰਸਤ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਲਗਾਉ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਲੋਂ ਨਿਵੇਸ਼, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਲੂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੋਗ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਡਲ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਵਲੋਂ ਵਰਣਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਹੈ ਸੋਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਰੀਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੂੰ ਏਡਜਸਟ ਕਰਨ (ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੋਗ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਕੋਰਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਣਗੇ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਉਭੱਰਦੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆਵਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਖ। ਇਹੀ ਸੋਗ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁ: ਖ ਦਾ ਇੱਕ ਗੈਰ ਵਿਗਾੜ ਰਾਜ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਰ ਸੱਮਝ ਅਤੇ ਮੰਜੂਰੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਾਰਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਪਰਵਾਰ ਇੱਕ ਗਰਮ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਸੰਬੰਧ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ

ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਮਝ, ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ, ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਿਕਾਂ, ਚਿਕਿਤਸਕ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਰਮ ਦਿਆਲੂ ਦਿਖਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵੱਲ ਰੁਖ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਲਈ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਸ਼ਰੰਗਾਰ। ਮਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪਰਹੇਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਬਧ ਹੈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜੋ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਵਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਜਾਏ ਇਹ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਾ ਹੋਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਲੋਂ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘੱਟ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬਦਲਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਉਪਚਾਰ। ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਈ, ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਲੱਗਭੱਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾੜ ਰਹੇ ਹਨ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਬੰਧਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕਿ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਧਦਾ ਇੱਕ ਬਾਲਉਮਰ ਬਣਨ ਦੇ, ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ, 18 ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਘਰ ਪਰਤਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਵਿਅਸਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ।

ਟਾਸਕ

ਕੀ ਸੋਗ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?

31.1.2 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ (Causes for disability)

ਅੜਚਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗਿਆਤ ਜਾਂ ਅਗਿਆਤ ਹੈ ਕੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂਦੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਾਰਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚੋਟ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਭਵ। ਜਦੋਂ ਗਿਆਤ ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਜੱਦੀ ਸੰਕਰਮਣ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਚੋਟਾਂ ਲਈ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਡਿੱਗਣ ਬੱਚੇ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਮਾਂ, ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੋਸ਼ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਦੁਆਰਾ ਡਿਗਿਆ ਦਿੱਤਾ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਮਾਮਲੀਆਂ ਦੀ 30-40% ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ (ਭਾਰਤੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, 1996)। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਯਾਤਨਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਰੋਜ਼ ਵਲੋਂ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮਤ ਲਈ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰਭਾਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਝਗੜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ, ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਨਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉੱਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਮਨਾਇਆ ਇੱਕ ਤੀਵੀਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ। ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਜੁਲਮ ਅਤੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਥਲਗ ਪਰਵਾਰ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਮਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੋਸ਼ੀ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਜਿਆਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਪਾਪ ਸਰਾਪ, ਜਾਂ ਵਿਵਾਹਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਦੁਰਵਿਅਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਦੋ ਜਾਂ ਸਹੁਰਾ-ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ

ਨੋਟ

ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਲ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਹੁਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਵਾਦ ਵੱਖਰਾ ਕਾਰਣਾਂ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਹੈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕ ਅਭਿਵਿਨਿਆਸ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦੀਆਂ। ਗਲਤ ਧਾਰਣਾਵਾਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਮੇਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਘਟਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸੱਬਤੋਂ ਉੱਤਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਮੁੱਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਵਲੋਂ ਨਿੱਬੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਬੇਕਾਰ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਸਾਂਝਾ ਕਰਣ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਚਰਚਾ, ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਕੀਤੀ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਭ, ਉੱਥੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਤੇਜੀ ਵਲੋਂ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਣ ਕੀਤੀ।

31.1.3 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Nature of disability)

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ, ਕੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲਤ ਹੈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ। ਇਹ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਦੋ ਪਰਿਦ੍ਰਸ਼ਯਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਾਇਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਸਾਨ ਕਰਣ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਣ ਲਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ। ਜਦੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ। ਦੋ ਕਾਰਣਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿਸੰਗਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਇੱਕ, ਇਸਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਔਖਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਵੇਖੇ ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਅਕਸਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਦਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪੂਰਵਸਕੂਲੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੰਲਗਨਕ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਲਈ ਉਮੀਦਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਡਰ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇੱਕ ਗੈਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ। ਇੱਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬਨਣਾ ਇੱਕ ਜੋਡੀ ਹੈ ਜੋ ਉਮੀਦ ਹੈ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੱਚਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਫਨਾ ਵੇਖ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਵਿੱਖ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਚਾਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਰ ਪ੍ਰਸਾਮਾਨਿਇਤਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਵਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ, ਇੱਕ ਸੌਦੇਬਾਜੀ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੀ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਲਾਤਾਂ, ਜੋਰ ਕਰਣ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਜੋਡੀ ਉੱਤੇ ਜਬਰਦਸਤ ਤਨਾਵ ਦਾ ਉਸਾਰੀ। ਇਹ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਜੋਖਮ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

ਨੋਟ

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ:

- (i) ..... ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੇ ਉਮੁਖੀਕਰਣ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ।
- (ii) ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤਨਾਵ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਲੋਂ ਖਬਰ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਜਨਿਤ ਹੈ.....
- (iii) ਕਾਰਨ ਆਸਪਾਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ..... ਮਾਮਲੀਆਂ ਹੈ ਹਨਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ।
- (iv) ..... ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੇ ਉਮੁਖੀਕਰਣ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ।
- (v) ਜਦੋਂ ..... ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਾਇਕ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ।

31.2 ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀਆਂ ਭਾਗੀਦਾਰੀ (Parental Involvement)

ਸਭਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ। ਗੂਵਰ ਅਤੇ ਸੈਂਡਲਰ (1997) ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ: ਇੱਕ ਘਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਸਮਿਖਿਅਕ, ਹੋਮਵਰਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮਦਦ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕੋਰਸ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ, ਸੰਵਰਧਨ ਲਈ ਪਰਸੰਗ ਦਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ, ਸਿਖਿਅਕ ਦੇ ਨਾਲ ਫੋਨ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਸਕੂਲ ਆਧਾਰਿਤ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਡਰਾਇਵਿੰਗ, ਸਟਾਫ ਸਕੂਲ ਦੇ ਖੇਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਆਇਤ ਬੁਝ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀਤ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਜਾਂ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਸੇਵਾ, ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਸਿਖਿਅਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਸਭਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਮਾਡਲ ਸ਼ਾਇਦ (2001) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਛੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

1. ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ ਕਿ ਲਈ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਸਕੂਲ।
2. ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਧਰ ਹੈ, ਜੋ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ।
3. ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਵਇੰਸੇਵਾ। ਇਹ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਖੇਲ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
4. ਘਰ ਉੱਤੇ ਸੀਖਨਾ ਅਨੁਰੋਧ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਉੱਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
5. ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਯਾਨੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਹਿਤ।

ਨੋਟ

6. ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅੰਤਮ ਪੱਧਰ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ।

ਵਾਲਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਇੱਕ ਅਵਧਾਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਵਧਿਕਤੀਕ ਯਾਤਰਾ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਿਖਿਅਕ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਸਰਗਰਮ ਸਕੂਲ ਗਵਰਨਰ ਲਈ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਮਰਸ਼। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ (ਜਾਂ) ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ।

ਨੋਟਸ

ਇਸ ਸੱਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਠੀਕ ਮਾਅਨੇ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗੈਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਪ ਵਲੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

31.2.1 ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣਾ (Facilitating Parental Involvement)

ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨੀਂਹ ਬੰਨ ਗਿਆ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਵਿੱਚ ਪਰਭਾਵੀ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੰਦੁਰਸਤ ਸੰਬੰਧ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜੋਰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੈ:

31.2.2 ਸਹਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ (Collaborative Working relationship)

ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸੰਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਿਕਲਪ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸਹਾਰਾ ਕਾਰਿਆਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਹੌਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਬਚਾਵ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਹਾਰਾ ਕਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਉੱਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਕੰਮ।

1. ਇਹ ਕਰਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇਕਸ਼ਮਤਾਵਾਂ।
2. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ) ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣਾ।
3. ਕੰਮ ਇਕੱਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਤੱਤਕਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਆ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ (ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ)।
4. ਇਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲਚਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿੱਚ ਲਾਇਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।

31.2.3 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵੱਲ ਰੁਖ (Professional's attitude towards the child with disability)

ਨੋਟ

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਜੂਰੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਆ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ। ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਅੱਛਾ ਹੈ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ:

1. ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।
2. ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ।
3. ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਵੀ ਮਾਡਲਿੰਗ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਇਸ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੇਵਲ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਮਦਦ ਲੇਕਿਨ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੀਖਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਰਵੱਈਆ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉੱਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਵੱਈਆ ਇਨਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਲਈ।

31.2.4 ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ (Appreciating parents for their efforts)

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਉਹ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੋ ਉਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੁਨਾਫਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੁਆਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ।

1. ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸੰਵਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੈ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਬੱਚੇ।
2. ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੇ ਮਾਤੇ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ।

ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਤਮਸੰਮਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਨਾਵ ਵਲੋਂ ਨਿੱਬੜਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਭਵਿੱਖ।

31.2.5 ਆਕਲਨ ਫੀਡ-ਬੈਕ (Assessment feed back)

ਬੱਚੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਫੀਡ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਾਵਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ, ਸੰਵਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਬਹੁਆਯਾਮੀ ਆਕਲਨ ਹੋਵੇਗਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਸਭਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ।

ਨੋਟ

1. ਇਹ ਅੱਗੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।
2. ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਦਦ।
3. ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਊਰਜਾ ਬਚਾ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਮਦਦ ਬੇਲੋੜਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ।
4. ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅੱਗੇ ਤਨਾਵ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self-Assessment)

2. ਨਿੱਚੇ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨਾਂ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ:

- (i) ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਛੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਵਾਲਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1994) ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਇੱਕ ਅਵਧਾਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।
- (iii) ਇਹ ਕਰਣ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸੰਵਾਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਬਾਕੀ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ।
- (iv) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਬਚਾਨੇਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
- (v) ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

31.3 ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਰੋਲ (Role of Peers)

ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮਤਲਬ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਲੇ ਹੀ ਇਹ ਚਾਇਲਡਕੈਅਰ ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੌਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾ।

ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰੀ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੋਰ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਬਿੰਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਹਾਸਲ। ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਬਹੁਗਲ, ਅਕਸਰ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਨਤੀਜਾ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਸੇਵਨ ਵਲੋਂ ਉੱਚ ਸਹਕਰਮੀ ਤਨਾਵ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਾਹਚਰਿਆ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਣ ਲਈ-ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੱਟ ਸਾਮਾਜਕ ਆਤਮ ਅਵਧਾਰਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਗਿਆਨ ਕੁਰਸੀਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਕ ਨੇਵਿਗੇਟ ਮਦਦ ਦਾ ਉਸਾਰੀ ਹਲਾਤਾਂ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤਾਇਤ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕਾਫੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਕੋਸ਼ਿਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹਕਰਮੀ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। (1993) ਜਾਂਚ ਵਲੋਂ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਸਹਕਰਮੀ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀਕੀ ਵਲੋਂ ਸਾਮਾਜਕ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਨ ਕੋਸ਼ਿਲ ਘਾਟਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਹਕਰਮੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ

ਪਾਇਆ ਜਿਆਦਾ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਕਲਪਿਕ ਸਮਾਧਾਨ ਪੈਦਾ, ਜਿਆਦਾ ਨਿਪੁੰਨ ਸਮਾਧਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਨ ਜਵਾਨ ਜੋ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਕਾਰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੁਰਾਟ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ।

ਇੱਕ ਸੁਭਾਅ ਪਰਬੰਧਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹਕਰਮੀ: ਜਿਆਦਾਤਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਚਾਇਲਡਕੈਅਰ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਦਰਸ਼ਾਤੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਹਕਰਮੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਦਾ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਦਲੀ, ਉਤਪਾਦਕ, ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੋਰ ਮਾਰੋਲ। ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲੇਕਿਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਦੀ ਉਪੇਕਸ਼ਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਕੌਸ਼ਲ, ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉੱਤੇ ਬਜਾਏ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਬਯੋ ਅਤੇਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ (ਜਮਾਤ ਵਲੋਂ ਸਮੱਸਿਆ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ)। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਦੀ ਸਮਿਖਿਅਕ ਕਰਣ ਲਈ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਸਕੂਲ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪਰੀਖਿਆ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸ਼ਾਸਕਾਂ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕੀ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਲਈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ, ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਕਿ ਅਕਸਰ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਯੁਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਅੰਤਰਿਤ ਕਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਲਗਾਇਆ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਉਮਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਗਾਹਕ ਦੇ ਕੰਮਧੰਦਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਤਲਾਸ਼ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਾਮਾਜਕ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਦਲਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਸੇਵਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਮਿਆਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਣ ਅਤੇ, ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਕਰਮੀ ਸੰਦਰਭਿਤ ਪੈਮਾਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ, ਬਜਾਏ, ਉਹ ਸਹਕਰਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਣ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਣ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਲਉਮਰ ਲਗਾਇਆ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ।

ਵਿਆਕੁਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਬਾਲਉਮਰ ਦਿਸ਼: ਬਦਕਿੱਸਮਤੀ ਵਲੋਂ, ਕਈ ਚਾਇਲਡਕੈਅਰ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਦਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਨੈਦਾਨਿਕ ਉਮੁਖੀਕਰਣ ਕਿ ਰੋਗ ਜਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਗਰਸਤ ਸੁਭਾਅ ਦੱਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਕਟ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਲੋਂ ਰੋਕਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅੰਦੋਲਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੇ ਤਪਰਿਤ ਉਨਮੂਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਗਲ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਮਸਿਆਗਰਸਤ ਸੁਭਾਅ, ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਭਤੋਂ ਕਿਫਾਇਤੀ ਉਪਲੱਬਧ ਰੰਗ ਮੰਚ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਲਾਜ ਦੇ ਉਪਰਾਲੀਆਂ ਅਕਸਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕਰਣ ਜਾਂ ਪੁਨਰਗਠਨ ਜਾਂ ਅਸਫਲ ਸੰਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੁਰਵਿਅਵਹਾਰ ਕਰਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ।

ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਦੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ: ਵਿਆਕੁਲ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਾਂ ਹੈ ਸਮੱਸਿਆ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਧਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਤਪਾਦਨ। ਵਿਕਾਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ (ਕਿਵੇਂ) ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸਾਮਾਨਿਅੀਕਰਣ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦਿੰਦਾ

ਨੋਟ

ਹੈ ਹਲਾਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਉਹ ਚੁਨ ਕੀ ਇੱਕ ਵਲੋਂ ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਸ਼ਟਿਕ ਕਠਿਨਾਈ।

ਵਿਕਾਸ ਸਿੱਧਾਂਤਕਾਰੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਭਾਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਣ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਹਿਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ। ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾਂਤ (1979) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹ ਮਾਇਕਰੋਸਿਸਟਮ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲਈ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ।

31.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਮੰਜੂਰੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਅਸਲੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸਲੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੰਦੁਰਸਤ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਲਗਾਉ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਲੋਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਲੂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਸੋਗ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ।
- ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਇੱਕ ਗਰਮ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਸੱਮਝ, ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ, ਮਨੋਵੈਗਿਆਨਕੋਂ, ਚਿਕਿਤਸਕ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਰਮ ਦਿਖਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਆਲੂ ਰਵੱਈਆ।
- ਮਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਬਧ ਹੈ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਏ ਵਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ਅੜਚਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੱਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਲਈ ਅਗਿਆਤ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਾਰਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮਸਤਸ਼ਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਨਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚੋਟ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਭਵ। ਜਦੋਂ ਗਿਆਤ ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਜੱਦੀ ਸੰਕਰਮਣ ਜਾਂ ਬਰਾਮਦਗੀ ਅਤੇ ਚੋਟਾਂ ਲਈ ਪਰਿਹਾਰਿਆ ਬੱਚੇ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਜਾਂ ਮਾਂ, ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਡਿਗਿਆ ਦਿੱਤਾ ਦੋਸ਼ ਅਨੁਭਵ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ 30-40% ਵਿੱਚ ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਮਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਹਨ (ਭਾਰਤੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਨੁਸੰਧਾਨ, 1996 ਦੀ ਪਰਿਸ਼ਦ)।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ, ਕੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲਤ ਹੈ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ। ਉੱਥੇ ਦੋ ਪਰਿਦ੍ਰਸ਼ਯੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਾਇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਨੀਂਹ ਬੰਨ ਗਿਆ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਰਭਾਵੀ ਅਭਿਭਾਵਕੋਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਈ ਹੈ।
- ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸੰਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਬਾਕੀ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਸਹਾਰਾ ਕਾਰਿਆਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਹੌਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ।

- ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਜੂਰੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੈਏ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਬੱਚੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਮਾਡਲਿੰਗ ਹੈ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੇਕਿਨ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੀਖਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਭਤੋਂ ਅੱਛਾ ਉਹ ਕਰ ਸੱਕਦੇ ਹੈ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਕੀਤੀ।
- ਬੱਚੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋਖੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਫੀਡ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਲੇਖਾ ਜੋਖੇ ਦੇ ਮਾਤੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਭਾਵਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਸੰਵਾਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।
- ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮਤਲੱਬ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਲੇ ਹੀ ਇਹ ਚਾਇਲਡਕੈਅਰ ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੌਕੇ ਪੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ।
- ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਕਰਮੀ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰੀ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੋਰ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਬਿੰਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਲੋਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸੱਮਝਣ ਹਾਸਲ।
- ਬਦਕਿੱਸਮਤੀ ਵਲੋਂ, ਕਈ ਚਾਇਲਡਕੈਅਰ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭਤੋਂ ਚਿਕਿਤਸਕੀਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਨੈਦਾਨਿਕ ਉੱਮੁਖੀਕਰਣ ਕਿ ਸਮਸਿਆਗਰਸਤ ਸੁਭਾਅ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਜਾਂ ਜਾਣਬੂਝਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਕਟ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰੋਂ।
- ਵਿਆਕੁਲ ਕਿਸ਼ੋਰੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਸਮਾਧਾਨ ਕੀ ਵਿਕਲਪ ਉਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ (ਕਿਵੇਂ) ਸਾਮਾਨਿਅੀਕਰਣ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਹਲਾਤਾਂ, ਸਮਾਧਾਨ ਉਹ ਚੁਨ ਕੀ ਇੱਕ ਕਸ਼ਟਿਕ ਵਲੋਂ ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਠਿਨਾਈ।

ਨੋਟ

31.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸਹਕਰਮੀ : ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇੱਕ ਹੀ ਉਮਰ ਦੇ ਜਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਾਮਾਜਕ ਹਾਲਤ ਹੈ।
- ਜੱਦੀ : ਇੱਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਸਹਯੋਗਾਤਮਕ : ਸਹਿਯੋਗ, ਜਾਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ।

31.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕੀ ਹੈ?
2. ਪਰਵਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭਾਅ ਕੀ ਹੈ?
3. ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਛੇ ਪੱਧਰ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
4. ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ।

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self-Assessment)

1. (i) ਜੱਦੀ	(ii) ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ	(iii) 30-40%
(iv) ਬਹੁਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤੀਕ	(v) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ	
2. (i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਸਹੀ
(iv) ਗਲਤ	(v) ਸਹੀ	

31.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ : ਲੌਰਾ ਰੋਬਰਟਸਨ, ਸਕਾਟ ਐਫ. ਜੋਨਸਨ, ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਏ.ਬੀ.ਪੀ.ਪੀ, ਐਲਨ ਡਬਲਿਉ ਬਰੂ, ਐਨ ਸੀ ਐਸ ਪੀ।
3. ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ: ਡੈਨਿਅਲ ਪੀ. ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਏਮ.ਕਾਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀ ਪੁਲੇਨ, ਪਿਅਰਸਨ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਇਕਾਈ-32: ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰਵਾਸ: ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Rehabilitation of Exceptional Children: Role of Community, Role of Government)

ਨੋਟ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ (Contents)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

32.1 ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Community in Rehabilitation of Exceptional Children)

32.2 ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Government in Rehabilitation of Exceptional Children)

32.3 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ (Government Efforts to Prevent the Disability)

32.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

32.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

32.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

32.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਉਦੇਸ਼ (Objectives)

ਇਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ:

- ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਖਾਣ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ (Introduction)

5 ਤੋਂ 10% ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਾਨੂੰਨ, ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹਨ। ਪਰ ਜਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਲਈ ਵਿੱਚ-ਬਚਾਵ ਦੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਆਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵੱਲ ਬਦਲਾਵ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਆਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਹੈ।

ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪੈਮਾਨੇ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਲਈ ਰਜ਼ਾਕਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ

ਨੋਟ

ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਦਾਨ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ, ਰੋਜਗਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਘਰ, ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੇਂਦਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਇੱਕ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਸਮਾਜਕ/ਲੋਕ ਅਦਾਰਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਾਲੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਆਵੇਦਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

32.1 ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Community in Rehabilitation of Exceptional Children)

ਸਮਾਜ ਅਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵੰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਮੱਦਦ ਲੈਣਾ ਹਜ਼ੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਬਹੁਤ ਦੁਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਰ (CBR) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋਣਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੱਕ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਖਰਚ ਤੇ ਮੱਦਦ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਜੀਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹੋ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ, ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ, ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹਰ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਰ ( ) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਹੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਸਿੱਖਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਣਾ ਫਿਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੇਰ ਵੀ ਇੱਕ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਜਾਂ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਕਾਨ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਸਕੂਲ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਣ, ਸੂਚਨਾ ਸਿਰਫ ਲਿਖਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸੂਚਨਾ ਬੋਲ ਕੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਸਬ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦਲਾਵ। ਪਰ ਇਹ ਚੰਗੇ

ਬਦਲਾਵ ਹੋਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟਸ 5 ਤੋਂ 10% ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਦਿੱਕਤ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ।

32.1.1 ਸੀ.ਬੀ.ਆਰ ਦੇ ਭਿੰਨ ਤਰੀਕੇ (Different ways to CBR)

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਹਤਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵਿਚਾਰ ਜਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਅਲੱਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸੀ ਬੀ ਆਰ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਨ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਕੋਸ਼ਲ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਮਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਬਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਭੇਜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਲਮ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਲ ਨਾਮ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਣ।

ਨੋਟ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋ:

- (i) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ..... ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਣ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਿਖਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੋਵੇਗੀ।
- (ii) ..... ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵੱਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਨੇ ਚਾਹੀਦੇ।
- (iii) ਸ਼ਹਿਰੀ ..... ਬਹੁਤ ਦੁਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹੰਗੇ ਹਨ।

32.2 ਵਿਰਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Role of Government in Rehabilitation of Exceptional Children)

ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

1. ਸਫਰ: ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ 75% ਅਤੇ ਮੌਸਮੀ ਟਿਕਟ ਤੇ 50% ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਐਸਕੋਰਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਰਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਿੱਚ ਵੀ 50% ਦੀ ਛੋਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹੋ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰਲਾਇਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. ਸੰਚਾਰ: ਬਲਾਇੰਡ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨਗ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਡਾਕ ਅਤੇ ਡਾਕ ਸ਼ੁਲਕ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਰਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ STD/PCO ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੁਵਿਧਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3. ਕਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟ: ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਲਈ ਖਾਸ ਪੜਾਈ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਮੱਦਦ ਆਯਾਤ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਕਰ ਦੀ ਛੋਟ ਹੈ।
4. ਆਮਦਨ ਕਰ ਛੋਟ: ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਾ-ਬਾਪ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੂੰ 40,000 ਰੁਪਈਆਂ ਤੱਕ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ਦੀ ਛੋਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਇਲਾਜ ਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀ ਤੇ ਵੀ ਕਟੌਤੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕਟੌਤੀ ਦੀ ਹੱਦ 41,000 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਟੌਤੀ 40,000 ਰੁਪਏ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
5. ਬੈਂਕ ਕਰਜਾ ਅਤੇ ਅਨੁਦਾਨ: ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਸਥਾਨ ਘੱਟ ਬਿਆਜ ਦਰ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਨ ਲਈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ 6,000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਅਨੁਦਾਨ ਲਈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

32.2.1 ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ (Implementing machinery)

ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ, ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਸਿੱਧੀ ਸੇਵਾ (ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਅਗੇਤਾ ਦਖਲ, ਸਿਖਲਾਈ ਵਗੈਰਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਆਜ਼ਾਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਸੇਵੀ

ਨੋਟ

ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਸਹਯੋਗ ਨਾਲ ਖੋਜ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਢੁਕਦੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਕੇਂਦਰ ਹਨ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਕਾਨੂੰਨ (1995) ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਮੁੱਖ ਆਯੁਕਤ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਯੁਕਤ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਸਮਾਜਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਮੰਤਰਾਲਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਆਯੋਗ (UGC), ਸਰਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਏਜੰਸੀ, ਨੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈਆਂ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਸ਼ਰੀਰਕ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਇਕਾਈਆਂ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 3% ਨੌਕਰੀ ਆਰਕਸ਼ਣ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ।

ਟਾਸਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਯੂ.ਜੀ.ਸੀ (UGC) ਦੇ ਕਾਰਜ ਹਨ?

32.2.2 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ: ਕਾਗਜ ਤੋਂ ਅਭਿਆਸ ਤੱਕ (Disability: From paper to practice)

ਕਾਗਜ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੋਣ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਲਈ ਸੋਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪਾਰੰਪਰਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੀ ਉਲਝਨ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ, ਵੈਧਾਨਿਕ ਕਾਰਵਾਈ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਇੱਕ ਅਜੇਹੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਛਾਪ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧ ਹੈ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਲਾਇਲਾਜ ਚਿਕਿਤਸਕ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਭਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਨਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਬਾਰੇ ਮਿਥਕ ਅਤੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਕਲਾਂਗ ਨੂੰ ਵੱਖ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ (ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਨਿਯਮ 1995) ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਚਿਕਿਤਸਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਮਨੋਰੋਗੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ ਸਮਾਜ ਆਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਜਗਾ ਤੇ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਦੇ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤੀ ਤੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਿਕਿਤਸਾ ਮਾਡਲ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਘਟਕ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ ਨਾਕਾਫੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਲਸ ਪੋਲਯੋ ਡਰਾਈਵ, ਡਿਪਥੀਰਿਆ, ਕਾਲੀ ਖੰਘ ਅਤੇ ਟਿਟਨੋਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਟੀਕਾਕਰਣ ਕਾਫੀ ਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਧਾਪਨ, ਬਹਰਾਪਨ, ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ (ਜਿਵੇਂ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਆਤਮ-ਕੇਂਦਰਿਤ) ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵੱਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤੰਦੁਰਸਤ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਭੈੜਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਇੰਨੀ ਡੁੱਭਰ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਈ-ਪਾਸ ਕਰਣਾ ਪਸੰਦ

ਨੋਟ

ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜਦੋਂ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਫਸਰ ਸੰਭਾਵਿਕ ਲਾਭਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਨਿਯਮ (PDA) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਪਯੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਰਥਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਏਕੀਕਰਣ (ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੰਮਲ ਮੰਜੂਰੀ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਮਗਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਕਰਨ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੀਡੀਏ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਇੱਕ ਤਾਮੀਲ ਤੰਤਰ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਚਿੰਤਤ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਤੇ ਉਪੇਕਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦੁਰਪਯੋਗ ਲਈ ਆਪਰਾਧਿਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਕਲਾਂਗ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਦਲੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ। ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਹੀਲਚੇਅਰ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਧਾਈ ਸੰਰਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਨੀਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਨਾ ਸ਼ਾਸਤੀਕ (ਢੰਗ) ਮਨਜੂਰੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਕਰਣ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਿਤਧਾਰਕੋਂ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਹੱਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜਕ ਰਵੱਈਏ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕ ਮਸਲੇ ਦੀ ਜਗਾ ਤੇ ਦਾਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਦਾਨ ਦਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਨ ਦਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ, ਦਾਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਾਨੀ ਕੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਠਿਨਾਈ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ

ਨੋਟ

ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

2. ਵਧੇਰੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ:

ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

- (i) ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ..... ਅਤੇ ਮੌਸਮੀ ਟਿਕਟ ਤੇ 50% ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
(ੳ) 50%   (ਅ) 25%   (ੲ) 75%   (ਸ) 90%
- (ii) ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਾ-ਬਾਪ ਜਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੂੰ ..... ਰੁਪਈਆਂ ਤੱਕ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ਦੀ ਛੋਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
(ੳ) 40,000   (ਅ) 10,000   (ੲ) 20,000   (ਸ) 80,000
- (iii) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇਕਾਈ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ..... ਨੌਕਰੀ ਆਰਕਸ਼ਣ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ।
(ੳ) 4%   (ਅ) 3%   (ੲ) 5%   (ਸ) 7%
- (iv) ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ..... ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
(ੳ) ਵਹੀਲਚੇਅਰ   (ਅ) ਪੈਡਲ   (ੲ) ਲਾਠੀਆਂ   (ਸ) ਗੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਲਈ ਸਹਾਰਾ

32.3 ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ (Government Efforts to Prevent the Disability)

32.3.1 ਨਿਵਾਰਨ (Prevention)

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਨਿਵਾਰਨ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਕਿਤ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਸੇਵਾ (ਆਈਸੀਡੀਏਸ) ਯੋਜਨਾ 1975-76 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ 0-6 ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੋਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ, 15-44 ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤ ਆਏ ਪੋਸ਼ਣ ਜਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਹਤ ਨੀਤੀ (1983) ਵਿਚ ਡਬਲਿਊ ਐਚ ਓ-ਪ੍ਰਾਐਜਿਤ ਟੀਕਾਕਰਣ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਟੀਕਾਕਰਣ ਪਰੋਗਰਾਮ ਡਿਪਥੀਰਿਆ, ਕਾਲੀ ਖੰਘ, ਨਵਜਾਤ ਟਿਟਨੇਸ, ਟੀਬੀ, ਪੋਲਿਓ ਅਤੇ ਖਸਰਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਅਭਿਆਨ ਹੈ। ਪਲਸ ਪੋਲਿਓ ਪਰੋਗਰਾਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਬੱਚਿਆਂ (0-5 ਸਾਲ) ਲਈ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸਦਾ ਲਕਸ਼ ਪੋਲਿਓ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਇਆ ਹੈ।

1986 ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਯੋਭੀਨ ਘਾਟ ਅਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗਿਲਹੜ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸੀ।

ਬੱਚਾ ਜੀਵਨ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਤ੍ਰਤਵ ਪਰੋਗਰਾਮ (1992), ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਵ ਪੂਰਵ, ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਵ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮੁਦਾਏ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਹੈ।

ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ (NGOs) ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ

ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕੈਪ ਲਗਾਉਣਾ, ਆਂਗਣਵਾੜੀ ਕਾਮਿਆਂ (ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਰਸਰੀ ਅਧਿਆਪਕ) ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਪਿੰਡ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਮੀਡਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਬੱਚਾ ਉਤੇਜਨਾ, ਭੌਤਿਕ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਰਾਮਰਸ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਜਲਦੀ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕਲੀਨਿਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਨਿਵਾਰਨ, ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹਸਤੱਕਖੇਪ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨਾਂ (ਸਾਮਾਜਿਕ ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜਰਤ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰੇ) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ: ਇੱਕ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ, ਇੱਕ ਦਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ, ਹੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਮੰਦਤਾ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਲਈ ਪੰਜਵੇਂ ਸੰਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

32.3.2 ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ (Education, training and employment)

ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਤੱਕ ਹੈ।

50,000 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੁੱਝ ਸਕੂਲਾਂ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਥਾਨ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਵ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਅਤੇ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰਾਂ (VRC) ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਅਵਸਾਇਕ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਲਭਯ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਜਿਲਾ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ (DRC) ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ (RRC) ਹਨ।

ਸਰਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਨੇ, ਬਹਿਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ (C and D) ਦਰਜਾ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ 3% ਆਰਕਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਮੂਹ 1% ਆਰਕਸ਼ਣ ਲੈ ਸਕੇ। ਇਹੋਜੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲੱਭ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ

ਵਿਕਲਾਂਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਫਿੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮਰ ਅਤੇ ਯਗਤਾ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 3,000 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲ ਹਨ।

32.3.3 ਵਿਧਾਈ ਕਾਰਜ (Legislative actions)

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਨਿਅਮਨ ਵੇਖੇ।

ਨੋਟ

ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਅਧਿਨਿਯਮ 1995 ਵਿੱਚ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਨਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਨੌਕਰੀ ਅਤੇ ਵਿਵਸਾਇਕ ਸਿਖਲਾਈ, ਆਰਕਸ਼ਣ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ, ਅੜਚਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਾਰੋਲ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਧਿਨਿਯਮ 1992 ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ (RCI) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੋਰਸਾਂ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਰਜਿਸਟਰ ਨੂੰ ਬਨਾਏ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਧਿਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਵਾਧੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ 2000 ਵਿੱਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟਰੱਸਟ ਅਧਿਨਿਯਮ 1999 ਆਤਮ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ, ਅਜੇਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਜਾਂ ਨਿਆਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੈਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਆਧਾਰਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜੀਕ੍ਰਿਤ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਵਿਧਾਨ ਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ, ਰੋਕਥਾਮ, ਸੌਦਾ, ਅਧਿਆਪਨ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ, ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਨਿਪਟਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Self Assessment)

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਗਲਤ ਚੁਣੋ:

- (i) ਸਮੇਕਿਤ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਸੇਵਾ (ਆਈ.ਸੀ.ਡੀ.ਏਸ) ਯੋਜਨਾ 1975-76 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
- (ii) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ( ) ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।
- (iii) ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (iv) ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਅਧਿਨਿਯਮ 1990 ਵਿੱਚ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

3.2.4 ਸਾਰਾਂਸ਼ (Summary)

- ਸਮਾਜ ਅਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵੰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਨੇ ਚਾਹੀਦੇ।
- ਸੀ ਬੀ ਆਰ (CBR) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਹੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਸਿੱਖਣ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਣਾ ਫਿਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਫੇਰ ਵੀ ਇੱਕ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਜਾਂ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰਾਲਾ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਸਾਰੇ

ਨੋਟ

ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ 75% ਅਤੇ ਮੌਸਮੀ ਟਿਕਟ ਤੇ 50% ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

- ਬਲਾਇੰਡ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨਗ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਡਾਕ ਅਤੇ ਡਾਕ ਸ਼ੁਲਕ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਰਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਾ-ਬਾਪ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੂੰ 40,000 ਰੁਪਈਆਂ ਤੱਕ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ਦੀ ਛੋਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਇਲਾਜ ਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀ ਤੇ ਵੀ ਕਟੌਤੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕਟੌਤੀ ਦੀ ਹੱਦ 41,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।
- ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ, ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਸਿੱਧੀ ਸੇਵਾ (ਓਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਅਗੋਤਾ ਦਖਲ, ਸਿਖਲਾਈ ਵਗੈਰਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਆਜ਼ਾਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਤਮਸੇਵੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਸਹਯੋਗ ਨਾਲ ਖੋਜ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਢੁਕਦੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇੱਕ ਲਾਇਲਾਜ ਚਿਕਿਤਸਕ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਭਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੰਮੇ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ।
- ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਿਕਿਤਸਾ ਮਾਡਲ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਘਟਕ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ ਨਾਕਾਫੀ ਹਨ।
- ਕਈ ਵਾਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਪਰਿਕ੍ਰਿਆ ਇੰਨੀ ਡੁੱਭਰ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਈ-ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਨਿਯਮ (PDA) ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਪਯੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਰਥਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਏਕੀਕਰਣ (ਵਿਕਲਾਂਗ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਿਤਧਾਰਕੋਂ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ਸਮੇਕਿਤ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਸੇਵਾ (ਆਈਸੀਡੀਏਸ) ਯੋਜਨਾ 1975-76 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ 0-6 ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੋਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ, 15-44 ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤ ਆਏ ਪੋਸ਼ਣ ਜਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹਨ।
- 1986 ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਯੋਜੀਨ ਘਾਟ ਅਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗਿਲਹੜ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸੀ।
- ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ (NGOs) ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਉਪਕਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ

- ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਤੱਕ ਹੈ।
- 50,000 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਸ਼ਕ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਨਿਅਮਨ ਵੇਖੇ।
- ਵਿਕਲਾਂਗ ਇਨਸਾਨ (ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਭਾਗੀਦਾਰੀ) ਅਧਿਨਿਯਮ 1995 ਵਿੱਚ ਪਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਨਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਨੌਕਰੀ ਅਤੇ ਵਿਵਸਾਇਕ ਸਿਖਲਾਈ, ਆਰਕਸ਼ਣ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ, ਅੜਚਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਾਹੌਲ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
- ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਧਿਨਿਯਮ 1992 ਭਾਰਤੀ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ( ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ।
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟਰੱਸਟ ਅਧਿਨਿਯਮ 1999 ਆਤਮਕੇਂਦਰਿਤ, ਸੇਰੇਬਰਲ ਪਾਲਸੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਤਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

32.5 ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ (Keywords)

- ਸਮਾਜ : ਇੱਕ ਖਾਸ ਇਲਾਕੇ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਬ ਲੋਕ।
- ਵਿਰਲਾ : ਅਨੋਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਧੀਆ।
- ਵਿਧਾਈ : ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ।

32.6 ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Review Questions)

1. ਆਈ ਸੀ ਦੀ ਐਸ (ICDS) ਕੀ ਹੈ?
2. ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਨਿਯਮ (PDA) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ?
4. ਸੀ ਬੀ ਆਰ (CBR) ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ: ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ (Answers: Self Assessment)

1. (i) ਸੂਚਨਾ	(ii) ਸਮਾਜ ਅਧਾਰਿਤ ਪੁਨਰਵਾਸ	(iii) ਸੰਸਥਾਨ
2. (i) ਬ	(ii) ਓ	(iii) ਅ (iv) ਓ
3. (i) ਸਹੀ	(ii) ਗਲਤ	(iii) ਸਹੀ (iv) ਗਲਤ

32.7 ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ (Further Readings)

ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਲੌਰਾ ਰੋਬਰਟਸਨ; ਸਕਾਟ ਐਫ ਜੋਨਸਨ; ਸੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ: ਡੇਨੀਅਲ ਪੀ ਹਲਾਹਨ, ਜੇਮਸ ਐਮ ਕੌਫਮੈਨ, ਪੇਜ ਸੀ ਪੁਲੇਣ; ਪੀਅਰਸਨ।
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ : ਲਿੰਡਾ ਵਿਲਮਸ਼ਰਸਟ, ਪੀ ਐਚ ਡੀ, ਏ ਬੀ ਪੀ ਪੀ, ਐਲਨ ਡਬਲਿਊ ਬਰੂ, ਪੀ ਐਚ ਡੀ, ਐਨ ਸੀ ਐਸ ਪੀ।

LOVELY PROFESSIONAL UNIVERSITY

Jalandhar-Delhi G.T. Road (NH-1)

Phagwara, Punjab (India)-144411

For Enquiry: +91-1824-300360

Fax.: +91-1824-506111

Email: odl@lpu.co.in